

Direccionalitat, ritme, abast i naturalesa del canvi lingüístic en curs en català nord-occidental

De l'anàlisi dialectomètrica a la reflexió sociolingüística

Esteve Valls i Alecha

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement 3.0. Espanya de Creative Commons.**

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento 3.0. España de Creative Commons.**

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution 3.0. Spain License.**

Esteve Valls i Alecha

**Direccionalitat, ritme, abast i naturalesa del
canvi lingüístic en curs en català nord-occidental**

De l'anàlisi dialectomètrica a la reflexió sociolingüística

Directors de tesi:

Joaquim Viaplana i Lleonart

Esteve Clua i Julve

Tesi doctoral per optar al títol de Doctor en Filologia Catalana

Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona

Programa de doctorat *Llenguatge i Variació*

Bienni 2006-2008

Sant Jaume de Galícia, març de 2013

La tendència no és destí

René Dubos

Agraïments

Ara que aquesta tesi és a punt de veure la llum, vull expressar el meu agraïment a totes aquelles persones que, d'una manera o altra, m'han fet costat i m'han esperonat a no defallir al llarg d'aquests prop de set anys de camí vinculat a la recerca científica.

En primer lloc, vull agrair al Joaquim Viaplana i a l'Esteve Clua la seva implicació i compromís durant tots aquests anys. Gràcies a ells em vaig iniciar en el món de la investigació i gràcies a ells he après a desenvolupar l'esperit crític i a entomar sense escarafalls comentaris no sempre laudatoris sobre alguns dels continguts d'aquest treball. Sovint els seus suggeriments han estat crucials per dotar d'unitat de sentit la tesi que ara presento, i si aquesta no té més interès és únicament per la meua incapacitat de fer-hi constar amb més encert els fruits de les converses que hem mantingut al llarg d'aquests últims anys. Avui, la meua relació amb ells depassa de molt l'àmbit professional, i això sol ja dóna sentit a la nostra feina conjunta. A tots dos, doncs, moltes gràcies.

En segon lloc, vull fer públic el meu agraïment a la Maria-Rosa Lloret per la calidesa amb què m'ha tractat sempre i per la confiança que ha dipositat en mi. Gràcies a ella he pogut seguir vinculat a la recerca científica i a la Universitat de Barcelona —en el marc del projecte FFI2010-22181-C03-02— després de la meua etapa com a becari predoctoral. Treballar amb ella és sempre un privilegi, una tranquil·litat i una garantia que les coses es faran bé. I, no cal dir-ho, un regal des del punt de vista personal.

En tercer lloc, vull agrair a la Mar Massanell la feina ingent d'haver recollit el 75% de les dades en què es basa aquesta tesi al llarg dels anys 1995 i 1996. Sense la seva constància i rigor la realització d'un treball d'aquestes característiques no hauria estat possible. També vull donar les gràcies als professors Miquel Salicrú i Sergi Civit, del Departament d'Estadística de la Universitat de Barcelona, pel seu assessorament desinteressat en el tractament estadístic de les dades del corpus. És un gust comprovar que encara hi ha persones disposades a donar un cop de mà als altres sense esperar-ne res a canvi, més enllà del plaer de veure que un projecte encallat es desencalla gràcies al seu consell.

No puc estar-me d'agrair a tots els membres del *Center for Language and Cognition* (CLCG) de la Universitat de Groningen que em fessin sentir com a casa durant els mesos que vaig passar en aquesta petita ciutat del nord-est dels Països Baixos. Aquella estada va ser un repte personal i professional, i es va saldar amb un gran aprenentatge en els dos àmbits. En especial, vull agrair al responsable del CLCG, John Nerbonne, el seu interès per integrar-me amb naturalitat en la dinàmica d'aquell equip d'investigació, que durant uns mesos es va convertir en la meva petita família. També vull agrair especialment al Martijn Wieling no només la seva bona disposició durant aquella etapa, sinó també el seu interès perquè seguíssim fent recerca plegats fins al dia d'avui: sense la seva col·laboració, els resultats que es presenten en aquesta tesi haurien estat molt més magres. El diàleg amb la Jelena Prokić, el Çağrı Çöltekin, el Bart Alewijnse, la Charlotte Gooskens, la Therese Leinonen i el Sebastian Kürschner, així com el seu suport puntual en la resolució de certs dubtes teòrics i metodològics, també han contribuït a la millora substancial dels continguts d'aquest treball.

No puc deixar d'esmentar quatre persones que en diferents moments de la meva formació investigadora —i, en alguns casos, al llarg de tota aquesta etapa— m'han donat, volent-ho o sense voler-ho, l'impuls necessari per tirar endavant aquest projecte: parlo de la Sabela Labraña, el Pere Comellas, el Miquel-Àngel Pradilla i la Carme Junyent. Des d'aquí, doncs, el meu agraïment i el meu afecte.

Finalment, vull demanar perdó a totes les persones que m'estimo per les hores que els he negat durant aquests últims anys: als meus pares, Josep i Mayte, que sempre m'han concedit la llibertat necessària per fer el meu camí; als meus germans, Toni i Núria; a tots els amics i amigues que no s'han oblidat de mi tot i els mèrits que he fet perquè se n'oblidessin; als becaris del Departament de Filologia Catalana de la UB, amb els quals vam ser una pinya durant molt de temps i als quals avui encara puc anomenar amics; a la María, que em va fer veure la vida d'una altra manera; a la Marina, que estaria contenta de veure que aquest projecte és una realitat; i, finalment, a tots els amics, coneguts i saludats que ara no puc esmentar però que fan que el meu dia a dia tingui un sentit. A tots, moltes gràcies.

Per damunt de tots, però, aquesta tesi és per a l'Aina, perquè amb ella puc ser qui sóc.

Índex

1. Introducció	29
2. Corpus	33
2.1. Descripció del corpus	33
2.2. Àmbits morfològics	38
2.3. Situació sociolingüística de l'àrea estudiada: estatus i vitalitat de la llengua	44
3. Metodologia	47
3.1. Gènesi, evolució i diversificació del mètode dialectomètric	47
3.2. La distància de Levenshtein (LD)	50
3.3. El mètode COD (MCOD)	52
3.4. Sistemes de classificació i visualització de la distància lingüística	55
3.4.1. Mapes de similituds	56
3.4.2. A la recerca d'una clusterització estable: dendrogrames i mapes probabilístics	57
3.4.3. L'anàlisi multidimensional (MDS)	58
3.5. Validesa dels estudis en temps aparent	58
4. L'estudi del canvi lingüístic: marc teòric i hipòtesis de treball	63
4.1. El punt de partida: la tria del català nord-occidental	64
4.2. Processos de desdialectalització actuals en l'àmbit lingüístic català	68
4.2.1. Pèrdua dialectal per substitució lingüística	68
4.2.2. Processos de desdialectalització estricta	70
4.3. Direccionalitat, ritme i abast del canvi lingüístic en curs en català nord-occidental	79
4.3.1. Advergència i divergència lingüístiques: les dues cares de l'efecte-frontera	79
4.3.1.1. El concepte de <i>frontera</i> : una aproximació antropològica	81
4.3.1.2. L'estudi de l'efecte-frontera a Europa	83
4.3.1.3. L'estudi de l'efecte-frontera en l'àmbit lingüístic català	86
4.3.2. Orientalització o estandardització?	90

4.3.3.	Desdialectalització o ampliació del repertori estilístic?	96
4.3.4.	Koineïtzació?	98
4.3.5.	La difusió del canvi lingüístic: una combinació de models	99
4.4.	Naturalesa del canvi lingüístic en català nord-occidental: canvi morfològic vs. canvi fonològic	101
4.4.1.	Jerarquies d'estabilitat de les categories lingüístiques	101
4.5.	La tendència expansiva dels increments velar i prepalatal: un cas d'evolució intrasistèmica autònoma als parlars de la Franja	105
4.5.1.	Els increments velar i prepalatal: veritables marques de subclasse verbal?	111
4.5.1.1.	Subclasse verbals que es desdibuixen: antecedents	111
4.6.	Aproximació a altres processos de canvi en curs des d'un punt de vista qualitatiu	115
4.7.	Hipòtesis de treball: sumari	120
5.	Anàlisi morfofonològica de les dades	125
5.1.	Flexió verbal	126
5.1.1.	Àmbit lingüístic estudiat	126
5.1.2.	Proposta de segmentació	127
5.1.3.	Anàlisi de les dades	130
5.1.3.1.	L'arrel verbal	132
5.1.3.2.	Els morfs <i>tema</i> (T)	135
5.1.3.2.1.	Els morfs de classe verbal I (Cv I)	136
5.1.3.2.2.	Els morfs de classe verbal II (Cv II)	138
5.1.3.2.3.	Els morfs de classe verbal III (Cv III)	139
5.1.3.3.	Els morfs <i>extensió</i> (EXT)	147
5.1.3.3.1.	L'extensió velar	147
5.1.3.3.2.	L'extensió prepalatal	158
5.1.3.4.	Els morfs <i>mode</i> (M)	163
5.1.3.5.	Els morfs <i>mode-temps</i> (MT)	164
5.1.3.5.1.	Present d'indicatiu (PI)	164
5.1.3.5.2.	Imperfet d'Indicatiu (IInd)	168
5.1.3.5.3.	Futur (F)	171
5.1.3.5.4.	Condicional (C)	171

5.1.3.5.5. Present de subjuntiu (PS)	171
5.1.3.5.6. Imperfet de subjuntiu (IS)	177
5.1.3.5.7. Imperatiu (IMP)	181
5.1.3.6. Els morfs <i>nombre-persona</i> (NP)	187
5.2. Flexió nominal i cliticització	188
5.2.1. Àmbit lingüístic estudiat	188
5.2.2. El caràcter morfològic dels morfs de gènere i de nombre	189
5.2.3. La flexió en els determinants possessius	191
5.2.4. La flexió en els determinants demostratius	196
5.2.5. La flexió en els articles	203
5.2.6. La flexió en els clítics	209
5.2.6.1. El pronom de 1a persona del singular	209
5.2.6.2. El pronom de 2a persona del singular	212
5.2.6.3. El pronom reflexiu de 3a persona	213
5.2.6.4. El pronom de 1a persona del plural	213
5.2.6.5. El pronom de 2a persona del plural	216
5.2.6.6. Els pronoms acusatius de 3a persona	218
5.2.6.7. Els pronoms datius de 3a persona	221
5.2.6.8. El pronom partitiu	222
5.2.6.9. El pronom neutre	223
5.2.6.10. El pronom locatiu	225
5.2.7. Altres àmbits morfològics estudiats: els pronoms personals, els pronoms demostratius neutres i els adverbis locatius	230
6. Resultats	235
6.1. Direccionalitat, ritme i abast del canvi lingüístic en nord-occidental	235
6.1.1. Advergència i divergència lingüístiques: sorgiment i consolidació de l'efecte-frontera	235
6.1.2. Orientalització vs. estandardització: dos processos consecutius i complementaris	242
6.1.3. Dos patrons de difusió espacial de les innovacions: jeràrquic i per contagi	245

6.1.4. L'exccepcionalitat de la cruïlla catalanoaragonesa a les Terres de l'Ebre: un cas de dissidència respecte a les dinàmiques evolutives dels parlars nord-occidentals	246
6.1.5. Sumari: la hipòtesi de la mort del dialecte	253
6.2. Naturalesa del canvi lingüístic en nord-occidental: canvi morfològic vs. canvi fonològic	254
6.2.1. Resultats	254
6.2.2. Conclusió	263
6.3. Un cas d'evolució intrasistèmica autònoma: la tendència expansiva dels increments velar i prepalatal a la Franja	265
6.3.1. Subclasses verbals que es desdibuixen: un nou corpus del català nord-occidental	265
6.3.2. Resultats	269
6.3.2.1. L'evolució del segment velar	269
6.3.2.2. L'evolució del segment prepalatal	271
6.3.3. Conclusió	273
6.4. Aproximació a altres processos de canvi en curs des d'un punt de vista qualitatiu	289
6.4.1. Reducció de l'inventari vocàlic: anivellament de vocals mitjanes	289
6.4.2. Reducció de l'inventari consonàntic: apitxament	291
6.4.3. Reducció de l'inventari consonàntic: substitució de /k/ per /j/	294
6.4.4. Reducció de l'inventari consonàntic: despalatalització de /ʃ/	297
6.4.5. Acostament a l'escriptura: adopció del morf d'infinitiu /r/	302
7. Les raons del canvi: una aproximació sociolingüística	307
7.1. Factors externs	308
7.2. Identitats col·lectives en l'àmbit del català nord-occidental	314
7.2.1. Identitats col·lectives dels nord-occidentals de Catalunya	315
7.2.2. Identitats col·lectives dels nord-occidentals de la Franja: un cas de consciència lingüística escindida	319
7.2.2.1. Panoràmica general de la Franja	319
7.2.2.2. La perpetuació de la diglòssia	321
7.2.2.3. La denominació del territori	323

7.2.2.4. La identitat dels franjolins	324
7.2.2.5. Sumari	327
7.2.3. Identitats i ideologies dels nord-occidentals d'Andorra	328
7.2.4. Apunts per a una reorientació de les polítiques lingüístiques de la llengua catalana	330
8. Conclusions	335
Referències bibliogràfiques	341
Annexos	363
Característiques dels annexos	365
Annex 1. Característiques dels informants enquestats	389
Annex 2a. Qüestionari: mots cercats	431
Annex 2b. Qüestionari: imatges	455
Annex 3. Llistat de processos fonològics (PF)	473
Annex 4. Corpus digitalitzat i procés de dialectometrització desglossat	479

Índex de figures

Figura 1. Mapa de context de l'àmbit lingüístic català amb les principals ciutats de cada territori administratiu. L'àrea de parla nord-occidental, ampliada a la figura 2, apareix de color gris fosc	35
Figura 2. Distribució de les 41 varietats analitzades. Els noms corresponents a cada varietat es recullen a la taula 1. Les fronteres internes assenyalen els límits entre Catalunya i l'Aragó, a l'oest, i entre Catalunya i Andorra, al nord-est	35
Figura 3. Divisió de les varietats del català nord-occidental en tres grans àrees: <i>orientalitzant</i> , <i>de transició</i> i <i>occidentalitzant</i> . Extret de Viaplana (1999: 95)	65
Figura 4. Esquema que mostra com dos processos de convergència vertical amb dues varietats estàndard diferents comporten un procés de divergència horitzontal en un contínuum lingüístic dividit per una frontera política. Extret d'Auer i Hinskens (1996: 17)	84
Figura 5. Resum de la situació de canvi lingüístic a l'Alt Urgell. Adaptat de Massanell (2001: 141)	95
Figura 6. Inventari vocàlic dels informants de les dues franges d'edat més joves de Benavarri	192
Figures 7a —F4, parlants més grans— i 7b —F1, parlants més joves. Distribució del clíctic locatiu <i>hi</i> en el context $(r)+_$ 'anar-hi'. El color fosc indica un major nombre de respostes amb les variants nord-occidentals tradicionals —semivocalitzades, per absència del morf d'infinitiu—; el color blanc indica un major nombre de respostes amb les variants més acostades a les varietats de prestigi —no semivocalitzades, per presència del morf d'infinitiu. El color gris indica l'absència de formes del pronom locatiu	226

Figura 8. Resultats de l'anàlisi multidimensional basada en les pronúncies dels informants més grans —F4. El gràfic visualitza el 86% de la variància	236
Figura 9. Resultats de l'anàlisi multidimensional basada en les pronúncies dels informants més joves —F1. El gràfic visualitza el 87% de la variància	236
Figures 10a i 10b. Mapes probabilístics en base a les pronúncies dels informants més grans —F4: figura 10a, a l'esquerra— i dels informants més joves —F1: figura 10b, a la dreta. Hi hem afegit un 20% de soroll estadístic	238
Figures 11a, 11b, 11c i 11d. Mapes de similituds respecte a l'estàndard en base a les pronúncies dels informants més grans —F4: figura 11a, en primer lloc—, dels informants adults-grans —F3: figura 11b, en segon lloc—, dels informants adults-joves —F2: figura 11c, en tercer lloc— i dels informants més joves —F1: figura 11d, en quart lloc	241
Figures 12a i 12b. Mapes de distribució del clític acusatiu de 1a persona del plural 'ens' —context: _#V, 'ens esperen'— en base a les pronúncies dels informants més grans —F4: figura 12a, a l'esquerra— i dels informants més joves —F1: figura 12b, a la dreta. El color més fosc indica un major nombre de respostes en la forma dialectal 'mos'	244
Figures 13a i 13b. Mapes de distribució del clític acusatiu de segona persona 'us' —context: w#_, 'arregleu's'— en base a les pronúncies dels informants més grans —F4: figura 13a, a l'esquerra— i dels informants més joves —F1: figura 13b, a la dreta. El color més fosc indica un major nombre de respostes en la forma dialectal 's', 'arregleu's tranquil·lament'	244
Figures 14a —F4— i 14b —F1. Distribució de l'article masculí singular 'el' —context: _#C, 'el cap'. El color fosc indica un major nombre de respostes amb les variants dialectals nord-occidentals	248

Figures 15a —F4— i 15b —F1. Distribució de la tercera persona del singular del present de subjuntiu del verb ‘servir’: (<i>que ell</i>) ‘serveixi’. El color fosc indica un major nombre de respostes amb les variants dialectals nord-occidentals	249
Figures 16a —F4— i 16b —F1. Distribució del determinant possessiu femení plural ‘meves’. El color blau fosc indica un major nombre de respostes amb les variants dialectals nord-occidentals	249
Figura 17. Dendrograma probabilístic de les varietats nord-occidentals i l’estàndard en base a les pronúncies de l’F4. La quantitat de soroll estadístic afegida ha estat del 20 %	251
Figura 18. Dendrograma probabilístic de les varietats nord-occidentals i l’estàndard en base a les pronúncies de l’F1. La quantitat de soroll estadístic afegida ha estat del 20 %	252
Figura 19a. Resultats de l’anàlisi multidimensional basada en les dades fonètiques dels informants més grans —F4. El gràfic visualitza el 52% de la variància	259
Figura 19b. Resultats de l’anàlisi multidimensional basada en les dades fonètiques dels informants més joves —F1. El gràfic visualitza el 58% de la variància	259
Figura 20a. Resultats de l’anàlisi multidimensional basada en els components morfològics dels informants més grans —F4. El gràfic visualitza el 48% de la variància	260
Figura 20b. Resultats de l’anàlisi multidimensional basada en els components morfològics dels informants més joves —F1. El gràfic visualitza el 58% de la variància	260
Figura 21a. Resultats de l’anàlisi multidimensional basada en les regles fonològiques dels informants més grans —F4. El gràfic visualitza el 55% de la variància	261

Figura 21b. Resultats de l'anàlisi multidimensional basada en les regles fonològiques dels informants més joves —F1. El gràfic visualitza 56% de la variància	261
Figura 22a. Resultats de l'anàlisi multidimensional basada en la suma dels components morfològics i de les regles fonològiques dels informants més grans —F4. El gràfic visualitza el 50% de la variància	262
Figura 22b. Resultats de l'anàlisi multidimensional basada en la suma dels components morfològics i de les regles fonològiques dels informants més joves —F1. El gràfic visualitza el 56% de la variància	262
Figura 23. Possible procés de canvi en curs a la localitat de Benavarri: reducció de l'inventari vocàlic per anivellament de les vocals mitjanes baixes amb les vocals mitjanes altes	291
Figures 24a, 24b, 24c i 24d. Mapes de distribució de l'adverbi locatiu <i>allí</i> en base a les pronúncies dels informants més grans —F4: figura 24a, en primer lloc—, dels informants adults-grans —F3: figura 24b, en segon lloc—, dels informants adults-joves —F2: figura 24c, en tercer lloc— i dels informants més joves —F1: figura 24d, en quart lloc. Els polígons de color blanc indiquen la presència de les formes tradicionals amb /ʎ/, mentre que els de color blau indiquen la presència de formes ieistes amb /j/	296
Figura 25. Presència, en percentatges, del morf d'infinitiu /r/ en les varietats nord-occidentals. Els informants s'han agrupat en dues franges d'edat: parlants més grans —F4 i F3— i parlants més joves —F2 i F1. Les varietats s'han dividit en franjolines i no franjolines —a l'esquerra— i pel que fa a les no franjolines, en tortosines, ribagorçanes i altres —a la dreta. Les dades es corresponen a les de la taula 121	304
Figura 26. Fluxos de mobilitat i pols d'atracció a les comarques de la Franja. Extret d'Espluga i Capdevila (1996: 31)	321

Índex de taules

Taula 1. Llista de totes les varietats analitzades —a la dreta— i les unitats administratives a les quals pertanyen. Els números es corresponen als de la figura 2	36
Taula 2. Verb <i>cantar</i>	41
Taula 3. Verb <i>perdre</i>	41
Taula 4. Verb <i>beure</i>	41
Taula 5. Verb <i>sentir</i>	42
Taula 6. Verb <i>servir</i>	42
Taula 7. Articles	42
Taula 8. Clítics pronominals	43
Taula 9. Demonstratius	43
Taula 10. Pronoms neutres	43
Taula 11. Adverbis locatius	43
Taula 12. Possessius	43
Taula 13. Pronoms personals	43
Taula 14. Resum de les habilitats lingüístiques, dels usos i de les representacions del català —en percentatges— als diferents territoris administratius de l'àmbit lingüístic. Extret de Querol et al. (2007: 184)	46

Taula 15. Jerarquia entre els territoris de llengua catalana atenent a les habilitats lingüístiques, als usos i a les representacions dels seus habitants. Els números indiquen la posició de cada territori en l'ordre jeràrquic pel que fa a cada aspecte analitzat. Extret de Querol et al. (2007: 184)	46
Taula 16. Distribució del clític pronominal de primera persona del singular 'em' en quatre posicions contextuals: _#C (a), _#V (b), C#_ (c) i V#_ (d)	53
Taula 17. Distribució del clític acusatiu de primera persona del plural '-nos' a la Seu d'Urgell i a Coll de Nargó en tres franges d'edat. Adaptat de Massanell (2001: 141)	95
Taula 18. Presència de l'increment velar en funció de la varietat dialectal i de la classe verbal. Només s'indiquen les ocurrències que difereixen de les formes pròpies de l'estàndard	112
Taula 19. Presència de l'increment prepalatal en funció de la varietat dialectal i de la classe verbal. Només s'indiquen les ocurrències que difereixen de les formes pròpies de l'estàndard	115
Taula 20. Processos fonològics que operen sobre el radical subjacent del verb <i>cantar</i> i formes superficials que en resulten	132
Taula 21. Processos fonològics que operen sobre les arrels subjacents del verb <i>perdre</i> i formes superficials que en resulten	133
Taula 22. Processos fonològics que operen sobre les arrels subjacents del verb <i>beure</i> i formes superficials que en resulten	134
Taula 23. Processos fonològics que operen sobre les arrels subjacents del verb <i>sentir</i> i formes superficials que en resulten	134
Taula 24. Processos fonològics que operen sobre les arrels subjacents del verb <i>servir</i> i formes superficials que en resulten	135

Taula 25. Distribució dels al·lomorfs temàtics en les varietats nord-occidentals. En negreta, les formes majoritàries entre els informants del corpus	140
Taula 26. Distribució dels al·lomorfs temàtics majoritaris en les varietats nord-occidentals	141
Taula 27. Distribució en les tres classes verbals dels al·lomorfs temàtics majoritaris en les varietats nord-occidentals	141
Taula 28. Distribució dels elements temàtics propis de la Cv I en funció de la persona i el temps verbal. La fila <i>informants</i> indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus	142
Taula 29. Distribució dels elements temàtics propis de la Cv II [-EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila <i>informants</i> indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus	143
Taula 30. Distribució dels elements temàtics propis de la Cv II [+EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila <i>informants</i> indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus	144
Taula 31. Distribució dels elements temàtics propis de la Cv III [-EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila <i>informants</i> indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus	145
Taula 32. Distribució dels elements temàtics propis de la Cv III [+EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila <i>informants</i> indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus	146

Taula 33. Distribució de l'increment velar —en negreta— a les Cv II [-EXT] i II [+EXT] en català estàndard	148
Taula 34. Distribució de l'increment velar per temps i classe verbals en les varietats nord-occidentals	152
Taula 35. Distribució dels increments velars propis de la Cv I en funció de la persona i el temps verbal. La fila <i>informants</i> indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus	153
Taula 36. Distribució dels increments velars propis de la Cv II [-EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila <i>informants</i> indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus	154
Taula 37. Distribució dels increments velars propis de la Cv II [+EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila <i>informants</i> indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus	155
Taula 38. Distribució dels increments velars propis de la Cv III [-EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila <i>informants</i> indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus	156
Taula 39. Distribució dels increments velars propis de la Cv III [+EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila <i>informants</i> indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus	157
Taula 40. Distribució de l'increment prepalatal per temps i classe verbals en les varietats nord-occidentals	160

Taula 41. Distribució dels increments prepalatals propis de la Cv III [-EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila <i>informants</i> indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus	161
Taula 42. Distribució dels increments prepalatals propis de la Cv III [+EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila <i>informants</i> indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus	162
Taula 43. Morfs del PI (2, 3, 6) dels cinc models de conjugació verbal del català. Massanell (1995: 287), de qui s'ha adaptat aquesta taula, classifica les varietats nord-occidentals en quatre grups —A, B, C i D— en funció de la major o menor presència d'aquests segments al PI	165
Taula 44. Distribució dels morfs de PI —en negreta— als cinc models de conjugació verbal regular del català nord-occidental de Benavarri	167
Taula 45. Distribució dels morfs de PS —en negreta— als cinc models de conjugació verbal regular del català nord-occidental de Benavarri	167
Taula 46. Distribució de l'al·lomorf /a/ d'IIInd —en negreta— a les classes verbals II [-EXT], II [+EXT], III [-EXT] i III [+EXT] en la majoria de varietats de català nord-occidental	168
Taula 47. Distribució de l'al·lomorf /ba/ d'IIInd —en negreta— a les classes verbals II [-EXT], II [+EXT], III [-EXT] i III [+EXT] en la majoria de varietats ribagorçanes i pallareses	169
Taula 48. Distribució de l'al·lomorf /ja/ d'IIInd —en negreta— a les classes verbals I, II [-EXT], II [+EXT], III [-EXT] i III [+EXT] en algunes varietats nord-occidentals	170

Taula 49. Distribució dels morfs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant d’Alfara de Carles. Formes fonètiques	172
Taula 50. Distribució dels morfs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant d’Alfara de Carles. Formes fonològiques	172
Taula 51. Distribució dels morfs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Vilaller. Formes fonètiques	173
Taula 52. Distribució dels morfs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Vilaller. Formes fonològiques	173
Taula 53. Distribució dels morfs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Benavarri. Formes fonètiques	174
Taula 54. Distribució dels morfs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Benavarri. Formes fonològiques	174
Taula 55. Distribució dels morfs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant del Pont de Suert. Formes fonètiques	175
Taula 56. Distribució dels morfs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant del Pont de Suert. Formes fonològiques	175
Taula 57. Distribució dels morfs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Montoliu de Lleida. Formes fonètiques	176
Taula 58. Distribució dels morfs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Montoliu de Lleida. Formes fonològiques	176
Taula 59. Distribució dels morfs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Cervera. Formes fonètiques	177

Taula 60. Distribució dels morfcs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Cervera. Formes fonològiques	177
Taula 61. Distribució dels morfcs d'IS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Vall-de-roures. Formes fonètiques	178
Taula 62. Distribució dels morfcs d'IS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Vall-de-roures. Formes fonològiques	178
Taula 63. Distribució dels morfcs d'IS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Camporrells. Formes fonètiques	179
Taula 64. Distribució dels morfcs d'IS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Camporrells. Formes fonològiques	179
Taula 65. Distribució dels morfcs d'IS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Benavarri. Formes fonètiques	179
Taula 66. Distribució dels morfcs d'IS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Benavarri. Formes fonològiques	180
Taula 67. Distribució dels morfcs d'IS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de la Seu d'Urgell. Formes fonètiques	180
Taula 68. Distribució dels morfcs d'IS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de la Seu d'Urgell. Formes fonològiques	180
Taula 69. Distribució —en dades absolutes i relatives— dels morfcs de MT en funció de la persona i el temps verbal a la Cv I	182
Taula 70. Distribució —en dades absolutes i relatives— dels morfcs de MT en funció de la persona i el temps verbal a la Cv II [-EXT]	183

Taula 71. Distribució —en dades absolutes i relatives— dels morfs de MT en funció de la persona i el temps verbal a la Cv II [+EXT]	184
Taula 72. Distribució —en dades absolutes i relatives— dels morfs de MT en funció de la persona i el temps verbal a la Cv III [-EXT]	185
Taula 73. Distribució —en dades absolutes i relatives— dels morfs de MT en funció de la persona i el temps verbal a la Cv III [+EXT]	186
Taula 74. Distribució dels morfs de NP en les varietats nord-occidentals	187
Taula 75. Distribució de les arrels dels determinants possessius en les varietats nord-occidentals	194
Taula 76. Distribució dels morfs de gènere dels determinants possessius en les varietats nord-occidentals	195
Taula 77. Distribució dels morfs de nombre dels determinants possessius en les varietats nord-occidentals	195
Taula 78. Paradigma flexiu dels determinants demostratius a Benavarri i Tolba	196
Taula 79. Paradigma flexiu dels determinants demostratius majoritari a l'àrea de la Llitera i el Baix Cinca, i minoritari a l'Alta Ribagorça	198
Taula 80. Paradigma flexiu dels determinants demostratius a l'àrea ribagorçanopallaresa	199
Taula 81. Paradigma flexiu dels determinants demostratius a l'àrea tortosina	199
Taula 82. Paradigma flexiu dels determinants demostratius a la resta de l'àrea nord-occidental	200

Taula 83. Distribució de les arrels dels determinants demostratius en les varietats nord-occidentals	201
Taula 84. Distribució dels morfoms de gènere dels determinants demostratius en les varietats nord-occidentals	202
Taula 85. Distribució dels morfoms de nombre dels determinants demostratius en les varietats nord-occidentals	202
Taula 86. Paradigma flexiu general dels articles de les varietats nord-occidentals	203
Taula 87. Principals formes superficials dels articles en les varietats nord-occidentals	204
Taula 88. Paradigma flexiu dels articles de les varietats apitxades	205
Taula 89. Principals formes superficials dels articles en les varietats ribagorçanes i pallareses	205
Taula 90. Paradigma flexiu dels articles de les varietats ribagorçanes i pallareses	207
Taula 91. Paradigma flexiu dels articles en algunes varietats nord-occidentals	207
Taula 92. Distribució de les formes dels articles en les varietats nord-occidentals	208
Taula 93. Formes superficials del pronom de 1a persona del singular en les varietats nord-occidentals	210
Taula 94. Formes superficials del pronom de 2a persona del singular en les varietats nord-occidentals	212
Taula 95. Formes superficials del pronom reflexiu de 3a persona en les varietats nord-occidentals	213

Taula 96. Formes superficials del pronom de 1a persona del plural en les varietats nord-occidentals	213
Taula 97 Formes superficials del pronom de 2a persona del plural en les varietats nord-occidentals	216
Taula 98. Formes superficials del pronom acusatiu de 3a persona masculí singular en les varietats nord-occidentals	219
Taula 99. Formes superficials del pronom acusatiu de 3a persona femení singular en les varietats nord-occidentals	220
Taula 100. Formes superficials del pronom acusatiu de 3a persona masculí plural en les varietats nord-occidentals	220
Taula 101. Formes superficials del pronom acusatiu de 3a persona femení plural en les varietats nord-occidentals	221
Taula 102. Formes superficials del pronom datiu de 3a persona en les varietats nord-occidentals	221
Taula 103. Formes superficials del pronom partitiu en les varietats nord-occidentals	222
Taula 104. Formes superficials del pronom neutre en les varietats nord-occidentals	223
Taula 105. Formes superficials del pronom locatiu en les varietats nord-occidentals	225
Taula 106. Distribució de les formes dels clítics pronominals en les varietats nord-occidentals	229
Taula 107. Distribució de les arrels dels pronoms personals en les varietats nord-occidentals	232

Taula 108. Distribució dels demostratius neutres en les varietats nord-occidentals	233
Taula 109. Distribució dels adverbis locatius en les varietats nord-occidentals	234
Taula 110. Presència de l'increment velar en funció del temps i de la classe verbal en català nord-occidental	266
Taula 111. Presència de l'increment prepalatal en funció del temps i de la classe verbal en català nord-occidental	267
Taula 112. Distribució i freqüència —en percentatges— de l'increment velar en els verbs de la Cv I	276
Taula 113. Distribució i freqüència —en percentatges— de l'increment velar en els verbs de la Cv II [-EXT]	278
Taula 114. Distribució i freqüència —en percentatges— de l'increment velar en els verbs de la Cv II [+EXT]	280
Taula 115. Distribució i freqüència —en percentatges— de l'increment velar en els verbs de la Cv III [-EXT]	282
Taula 116. Distribució i freqüència —en percentatges— de l'increment velar en els verbs de la Cv III [+EXT]	284
Taula 117. Distribució i freqüència —en percentatges— de l'increment prepalatal en els verbs de la Cv III [-EXT]	285
Taula 118. Distribució i freqüència —en percentatges— de l'increment prepalatal en els verbs de la Cv III [+EXT]	287

Taula 119. Formes dels demostratius neutres —a l'esquerra— i dels determinants demostratius —a la dreta— a la localitat de Fraga. El color gris indica la presència de formes despalatalitzades	299
Taula 120. Realitzacions del fonema /ʃ/ en set posicions contextuais per part dels vuit informants de Fraga. El color gris indica la presència de formes despalatalitzades	301
Taula 121. Presència, en percentatges, del morf d'infinitiu /r/ en les varietats nord-occidentals. Els informants s'han agrupat en dues franges d'edat: parlants més grans —F4 i F3— i parlants més joves —F2 i F1. Les varietats s'han dividit en franjolines i no franjolines —a dalt— i pel que fa a les no franjolines, en tortosines, ribagorçanes i altres —a baix. Les dades es corresponen a les de la figura 25	304
Taula 122. Equivalències entre els símbols utilitzats per transcriure el corpus i els símbols de l'Alfabet Fonètic Internacional	367

1. Introducció

L'objectiu d'aquesta tesi és analitzar la direccionalitat, el ritme, l'abast i la naturalesa del canvi lingüístic que, al llarg del segle XX i fins al dia d'avui, ha afectat i segueix afectant els parlars nord-occidentals d'Andorra, Catalunya i la Franja, i determinar els factors comuns i particulars, tant externs com interns, que han propiciat les diferents evolucions d'aquests parlars en aquests tres àmbits administratius.

Per fer-ho, es parteix d'un corpus del català nord-occidental contemporani dissenyat i recollit específicament per a aquesta finalitat, que permetrà no només plasmar la realitat sincrònica de la llengua —en contraposició als postulats de la dialectologia clàssica, sovint ancorada en una certa *arqueologia lingüística*— sinó també captar el dinamisme del canvi lingüístic en temps aparent a partir de les dades de 320 informants. Aquests informants provenen de 40 localitats —20 caps de comarca i 20 poblacions petites— de les 20 comarques de parla nord-occidental i s'han dividit en quatre franges d'edat. En total, el corpus utilitzat consta de 113.739 ítems: això el converteix en el major aplec de dades sincròniques utilitzat fins ara per resseguir l'evolució recent d'un dels principals blocs dialectals de la llengua catalana.

L'anàlisi del corpus s'ha dut a terme mitjançant una combinació de mètodes quantitius i qualitius. D'una banda, s'hi han aplicat dos dels principals sistemes d'anàlisi dialectomètrica disponibles avui dia: la *distància de Levenshtein*, impulsada pel *Center for Language and Cognition* de la Universitat de Groningen; i el *mètode COD*, utilitzat per primera vegada a Viaplana (1999) i promogut pel grup de recerca vinculat a l'explotació del Corpus Oral Dialectal de la Universitat de Barcelona. És la primera vegada que aquests mètodes dialectomètrics, així com la majoria dels sistemes taxonòmics i de visualització emprats —entre els quals destaquen els *mapes de similituds*, veritables pals de paller de l'Escola Dialectomètrica de Salzburg—, s'utilitzen per estudiar un procés de canvi lingüístic en curs en temps aparent. Els mètodes dialectomètrics oferiran una perspectiva quantitativa global de les diferents evolucions dels parlars nord-occidentals; per comprovar l'impacte real d'aquests canvis en determinats trets concrets d'aquests parlars, tanmateix, es recorrerà, també, a diversos sistemes d'anàlisi qualitativa.

Aquesta tesi pretén, doncs, posar alguns dels principals mètodes d'anàlisi quantitativa i qualitativa de la variació dialectal al servei de l'estudi del canvi lingüístic del català nord-occidental. Aquesta opció metodològica hauria de permetre analitzar el procés de desdialectalització sofert per un grapat de varietats de la llengua catalana que, si més no a Catalunya i a Andorra, han estat secularment en competència amb les varietats de prestigi promocionades pels poders públics i les elits culturals. La tria del català nord-occidental permetrà, a més, contraposar l'evolució de les esmentades varietats a la de les varietats de la Franja, on la història sociolingüística del territori ha estat —i continua sent— ben diferent. L'objectiu de fons és, de fet, emmarcar l'actual procés de desdialectalització de les varietats nord-occidentals en una dinàmica més àmplia de reducció de la variació interna del català i mirar d'establir unes causes comunes que donin compte d'aquest anivellament allí on es produeix —i de la manca d'anivellament allí on no es produeix. D'altra banda, aquesta tesi és el primer treball que ofereix una perspectiva global del procés de canvi lingüístic del *conjunt* de parlars nord-occidentals en temps aparent; és, en realitat, el primer cop que s'analitza *globalment* el canvi lingüístic d'un dels grans blocs dialectals del català, ja que, fins ara, aquestes anàlisis s'havien cenyit bé a un estadi sincrònic concret, bé a un subdialecte o àrea geogràfica més restringits.

Més enllà de l'estudi de cas sobre el català nord-occidental, però, aquest treball vol contribuir a aportar llum sobre determinats aspectes avui encara controvertits de la teoria general sobre el canvi lingüístic. Cal aclarir, per exemple, si les fronteres polítiques internes dels estats també poden desencadenar —talment com s'ha demostrat que fan les fronteres interestatals— processos de convergència i divergència lingüístiques entre parlars tradicionalment similars. Com es veurà més endavant, aquesta tesi conté la primera descripció sistemàtica —que en tinguem constància— d'un cas d'efecte-frontera intraestatal.

Un segon aspecte que ha generat controvèrsia és la possibilitat que determinades categories lingüístiques es vegin afectades pels processos de canvi lingüístic per raons de prestigi abans que unes altres. Al llarg d'aquest treball es revisaran les jerarquies universals d'estabilitat de les categories lingüístiques postulades fins ara i se'n proposarà una de nova en base als resultats obtinguts.

Finalment, també s'entrarà en diàleg amb les opinions de diversos lingüistes pel que fa a aspectes concrets de la teoria general del canvi lingüístic: així, Britain (2002) es lamenta que hi ha pocs casos documentats de difusió de les innovacions per contagi —en forma d'ona expansiva— i critica que la majoria d'estudis dialectals recents encara parteixin de corpus relativament antics. Aquesta tesi conté un exemple empíricament contrastat de difusió de les innovacions per contagi i ho fa en base a dades d'un corpus actual elaborat *ad hoc*. De retruc es rebatrà l'opinió de Chambers (2002), que directament nega que aquest model tingui un paper rellevant en la transmissió de les innovacions lingüístiques.

Per la seva banda, Gerritsen (1999) considera que les situacions en què diverses varietats similars es troben sota la influència d'estàndards de llengües diferents són poc freqüents; l'anàlisi de la situació a la Franja, on la varietat-sostre —això és, de prestigi— és l'estàndard espanyol —en contraposició a la resta de comarques nord-occidentals— proporcionarà un nou exemple contrastat de l'impacte que aquesta situació produeix en les tendències evolutives de parlars tradicionalment contigus en el contínuum dialectal. De retop, aquesta anàlisi permetrà entrar en diàleg amb Woolhiser (2005), que es lamenta que els treballs dedicats a l'efecte-frontera són, encara, més aviat escassos.

Analitzats tots aquests aspectes s'ha optat, finalment, per defugir el positivisme mitjançant la inclusió d'un darrer apartat on es proposa una interpretació del canvi en termes sociolingüístics. Es tracta, al capdavant, no només de determinar els factors —bàsicament externs— que donen compte de les diferents evolucions detectades, sinó també, i molt especialment, d'avaluar fins a quin punt poden haver influït en aquestes evolucions les discontinuïtats socioculturals i ideològiques fruit de l'escapçament polític de l'àmbit lingüístic català. Des del nostre punt de vista, la reducció de la variació interna i l'augment de l'efecte-frontera no es poden desvincular de la compartimentació autonòmica de les polítiques lingüístiques, d'una banda, i de la poca atenció envers la diversitat que s'ha donat en els plans de normalització lingüística dels territoris que més han treballat per la normalització de la llengua, de l'altra. A la fi, doncs, es planteja la conveniència de reorientar les polítiques lingüístiques vigents perquè, desregularitzant la llengua en determinats àmbits i incidint especialment en les ideologies dels parlants,

aquestes apostin per afavorir la consolidació d'un estat d'opinió favorable al manteniment a llarg termini de la diversitat dialectal de la llengua catalana.

Aquesta tesi s'estructura en vuit blocs: als apartats 2 i 3 es descriuen detalladament el corpus i els mètodes d'anàlisi de la variació dialectal a partir dels quals s'han obtingut els resultats; a l'apartat 4 es presenten el marc teòric i les hipòtesis de treball a les quals s'ha volgut donar resposta durant l'anàlisi dels resultats; a l'apartat 5 es procedeix a l'anàlisi morfofonològica de les dades del corpus, necessària per poder-hi aplicar posteriorment el *mètode COD*; tot seguit, als apartats 6 i 7 es presenten els principals resultats, se cerquen els factors i ideologies que són a la base de les diferents tendències evolutives detectades i es reflexiona sobre la necessitat de reorientar les polítiques lingüístiques vigents per tal que permetin afrontar amb majors garanties el repte de preservar la variació interna del català. Finalment, a l'apartat 8 es presenten succintament les principals conclusions d'aquest treball.

2. Corpus

2.1. Descripció del corpus

Aquest treball es basa en un corpus del català nord-occidental contemporani que ha estat dissenyat i recollit específicament per a aquesta finalitat. L'objectiu d'haver elaborat un corpus *ad hoc* ha estat defugir els pressupòsits de la dialectologia tradicional, més preocupada per fer arqueologia lingüística que no per plasmar la realitat sincrònica de la llengua. Per aquest motiu s'ha renunciat a cercar informants màximament conservadors —generalment parlants molt grans d'àrees rurals aïllades— i s'han entrevistat parlants que hem considerat més representatius de l'estat actual de la llengua: tant d'edat avançada com adolescents, tant d'àrees urbanes com rurals¹. El corpus conté dades de tots els territoris de parla nord-occidental —vg. la figura 1—: Andorra, les comarques orientals de l'Aragó i la meitat occidental del Principat de Catalunya —tret de la Vall d'Aran. En concret, el treball de camp es va dur a terme a 40 localitats —2 a Andorra, 8 a l'Aragó i 30 a Catalunya— ubicades en 20 comarques diferents, a les quals hem afegit una varietat artificial: l'estàndard².

Amb l'objectiu d'avaluar els patrons de difusió espacial de les innovacions, la meitat de les entrevistes es va dur a terme als caps de comarca —les localitats més poblades de cada territori—, mentre que l'altra meitat es va dur a terme a poblacions petites de cadascuna d'aquestes comarques. En total, doncs, el corpus conté dades de 20 zones urbanes —la població de les quals oscil·la entre els 1.177 habitants de Benavarri i els

---

¹ El Corpus Oral Dialectal (COD) de la Universitat de Barcelona —publicat parcialment en CD-ROM: vg. Viaplana et al. (2007)— ha estat clau per consolidar aquest canvi de perspectiva en l'àmbit de la geolingüística catalana. L'interès per la sincronia que subjau en el disseny del nostre corpus és, doncs, una conseqüència directa dels plantejaments del COD.

² Les formes estàndard seleccionades són les proposades per Fabra (1918) a la *Gramàtica catalana*. Durant la confecció d'aquest treball vam actualitzar amb una nova franja d'edat un corpus del català nord-occidental confegit durant els anys 1995 i 1996. El fet que en aquell moment no s'entrevistessin informants de les comarques septentrionals del País Valencià ha impedit que les puguem incloure en el present treball, de manera que el parlar tortosí es troba, malauradament, escapçat. Això no obstant, ens sembla que en futurs estudis s'hauria de tenir en compte la totalitat dels parlars tortosins, tal com reclamen les veus que defensen que el tortosí és la sisena gran varietat dialectal de la llengua catalana —vg., per exemple, Gimeno (1991). Volem agrair, d'altra banda, a Mar Massanell la tasca ingent d'haver realitzat el 75% de les enquestes a partir de les quals s'ha confegit aquest corpus.

137.387 de Lleida, amb una mitjana de 17.787 habitants— i de 20 àrees rurals —la població de les quals oscil·la entre els 171 habitants de Tolba i els 4.396 d’Ordino, amb una mitjana de 641 habitants. El fet que una localitat com Ordino es consideri rural tot i tenir una població més important que determinades localitats considerades urbanes, com Benavarri, es deu al fet que a Andorra no hi ha cap parròquia menys poblada. La figura 2 i la taula 1 donen compte de les localitats estudiades³.

En total s’han enquestat 320 informants, 8 per localitat, que havien de ser fills de pares nascuts a la mateixa població i hi havien d’haver viscut tota vida⁴. En el cas de la franja d’informants més joves, el fet que no hi hagués cap informant que complís aquests criteris en determinades poblacions ha obligat a seleccionar informants amb el pare o la mare provinents de poblacions rurals properes de la mateixa comarca. Els informants s’han dividit en quatre franges d’edat: (1) F1: 80 informants, 39 homes i 41 dones, nascuts entre el 1991 i el 1996 —any mitjà de naixement: 1994— i entrevistats entre el 2008 i el 2011; (2) F2: 80 informants, 37 homes i 43 dones, nascuts entre el 1974 i el 1982 —any mitjà de naixement: 1979— i entrevistats entre el 1995 i el 1996; (3) F3: 80 informants, 36 homes i 44 dones, nascuts entre el 1946 i el 1960 —any mitjà de naixement: 1954— i entrevistats entre el 1995 i el 1996; i (4) F4: 80 informants, 63 homes i 17 dones, nascuts entre el 1917 i el 1930 —any mitjà de naixement: 1922— i entrevistats entre el 1995 i el 1996⁵. Com s’observa, la presència de dones és lleugerament més elevada a F1, F2 i F3, mentre que F4 conté un nombre major d’informants masculins. D’altra banda, la distribució dels informants és completament regular: n’hi ha dos a cadascuna de les quatre franges d’edat de cada localitat.

---

³ Som conscients que la consideració de determinats caps de comarca com a àrees *urbanes* pot semblar excessiva. L’ús d’aquest terme es justifica únicament per la voluntat de l’autor de presentar, amb una certa claredat expositiva, els resultats d’explorar si hi ha diferències en l’evolució de la llengua entre les localitats més poblades de cada comarca i algunes localitats petites d’aquestes mateixes comarques, i no s’ha d’interpretar, doncs, en sentit estricte.

⁴ Labov (1966: 170-171) considera que un 0,025% de la població és suficient quan la mostra està ben estratificada. En totes les localitats tret de Lleida el nombre d’enquestats supera aquesta proporció del cens.

⁵ Vg. l’annex 1 per a una relació completa dels informants enquestats i les seves principals característiques.

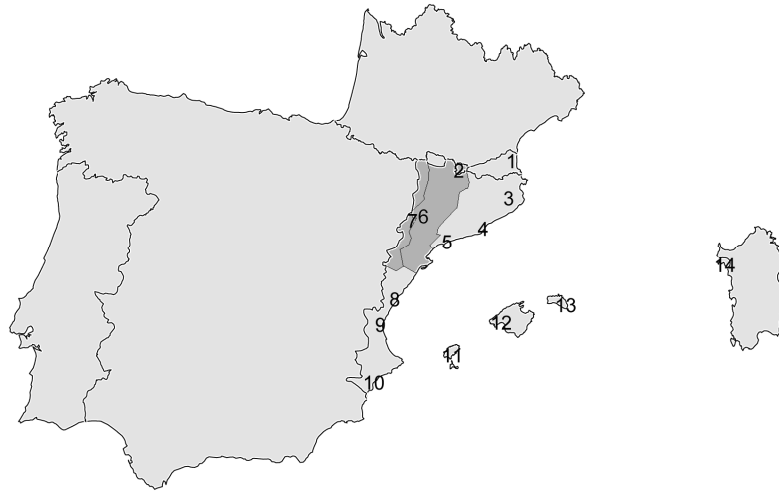

Figura 1. Mapa de context de l'àmbit lingüístic català amb les principals ciutats de cada territori administratiu: (1) Perpinyà —Departament dels Pirineus Orientals, França—; (2) Andorra la Vella —Andorra—; (3) Girona, (4) Barcelona, (5) Tarragona, (6) Lleida —Comunitat Autònoma de Catalunya, Espanya—; (7) Fraga —Comunitat Autònoma de l'Aragó, Espanya—; (8) Castelló de la Plana, (9) València, (10) Alacant —Comunitat Autònoma del País Valencià, Espanya—; (11) Eivissa, (12) Palma, (13) Maó —Comunitat Autònoma de les Illes Balears, Espanya—; i (14) l'Alguer —Sardenya, Itàlia. L'àrea de parla nord-occidental, ampliada a la figura 2, apareix de color gris fosc

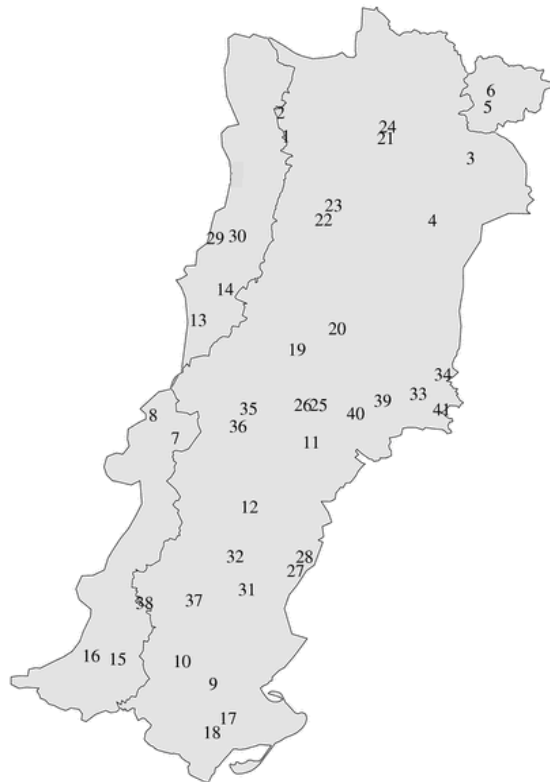

Figura 2. Distribució de les 41 varietats analitzades. Els noms corresponents a cada varietat es recullen a la taula 1. Les fronteres internes assenyalen els límits entre Catalunya i l'Aragó, a l'oest, i entre Catalunya i Andorra, al nord-est

Estat / Regió	Comarca	Varietat
<i>Andorra</i>	<i>Andorra</i>	<i>Andorra la Vella–Escaldes (5)</i> <i>Ordino (6)</i>
<i>L'Aragó</i>	<i>El Baix Cinca</i>	<i>Fraga (7)</i> <i>Vilella de Cinca (8)</i>
	<i>La Llitera</i>	<i>Tamarit de Llitera (13)</i> <i>Camporrells (14)</i>
	<i>El Matarranya</i>	<i>Vall-de-roures (15)</i> <i>La Portellada (16)</i>
	<i>La Ribagorça</i>	<i>Benavarri (29)</i> <i>Tolba (30)</i>
<i>Catalunya</i>	<i>L'Alta Ribagorça</i>	<i>El Pont de Suert (1)</i> <i>Vilaller (2)</i>
	<i>L'Alt Urgell</i>	<i>La Seu d'Urgell (3)</i> <i>Coll de Nargó (4)</i>
	<i>El Baix Ebre</i>	<i>Tortosa (9)</i> <i>Alfara de Carles (10)</i>
	<i>Les Garrigues</i>	<i>Les Borges Blanques (11)</i> <i>Bovera (12)</i>
	<i>El Montsià</i>	<i>Amposta (17)</i> <i>Freginals (18)</i>
	<i>La Noguera</i>	<i>Balaguer (19)</i> <i>Cubells (20)</i>
	<i>El Pallars Jussà</i>	<i>Tremp (22)</i> <i>Salàs de Pallars (23)</i>
	<i>El Pallars Sobirà</i>	<i>Sort (21)</i> <i>Rialp (24)</i>
	<i>El Pla d'Urgell</i>	<i>Mollerussa (25)</i> <i>Sidamon (26)</i>
	<i>El Priorat</i>	<i>Falset (27)</i> <i>Porrera (28)</i>
	<i>La Ribera d'Ebre</i>	<i>Móra d'Ebre (31)</i> <i>Vinebre (32)</i>
	<i>La Segarra</i>	<i>Cervera (33)</i> <i>Sant Ramon (34)</i>
	<i>El Segrià</i>	<i>Lleida (35)</i> <i>Montoliu de Lleida (36)</i>
	<i>La Terra Alta</i>	<i>Gandesa (37)</i> <i>Caseres (38)</i>
	<i>L'Urgell</i>	<i>Tàrraga (39)</i> <i>Preixana (40)</i>
		<i>Estàndard (41)</i>

Taula 1. Llista de totes les varietats analitzades —a la dreta— i les unitats administratives a les quals pertanyen. Els números es corresponen als de la figura 2

A l'hora d'examinar aquestes franges d'edat s'han de tenir en compte diversos fets. En primer lloc, les dades corresponents a les tres franges de més edat van ser recollides per la investigadora Mar Massanell a mitjan anys 90, mentre que la darrera franja, la dels parlants més joves, va ser entrevistada entre els anys 2008 i 2011 per un segon enquestador —l'autor d'aquest treball—, que també és qui ha transcrit i analitzat el corpus complet. En segon lloc, la distància entre els anys mitjans de naixement d'F2, F3 i F4 —32, 25 i 25 anys, respectivament— és notablement més alta que la distància entre els anys mitjans de naixement d'F1 i F2 —només 15 anys. Hi ha dues raons per les quals es va rebutjar dissenyar una mostra més homogènia: (1) la voluntat d'entrevistar adolescents que es trobessin tan a la vora com fos possible del final de l'Educació Secundària Obligatòria. D'aquesta manera, els informants d'F1 i F2 han estat tots educats —tret dels alumnes de la Franja, on la situació és més complexa— en català, mentre que els informants d'F3 i F4 es van formar exclusivament en castellà. I (2) l'assumpció que els idiolectes no s'estabilitzen fins a l'adolescència tardana (Bailey 2002: 320) o fins ben entrada l'edat adulta (Nakhola i Saanilahti 2004: 87). Treballar amb informants més menuts per equilibrar la diferència d'edat entre franges hauria augmentat les possibilitats d'extreure conclusions de les dades en base a idiolectes susceptibles de variar molt en els anys a venir.

Les entrevistes constaven d'un qüestionari de 712 ítems més un enregistrament d'uns quinze minuts de parla informal. D'aquest qüestionari, n'hem seleccionat un subcorpus de 363 ítems per informant, dividits en 8 àmbits morfològics: articles —16 ítems—, clítics pronominals —81 ítems—, demostratius —12 ítems—, demostratius neutres —3 ítems—, locatius —3 ítems—, possessius —20 ítems—, pronoms personals —8 ítems— i verbs regulars —220 ítems. Als annexos 2a i 2b es pot consultar tant el qüestionari general com els apartats seleccionats per confegir aquest subcorpus.

Tot i que al llarg del qüestionari vam utilitzar diversos mètodes per obtenir les respostes dels informants, les dades del subcorpus es van aconseguir amb només dues tècniques: en el cas dels verbs, els informants havien d'acabar frases omplint determinats buits

amb les formes verbals adequades; en el cas de la resta de mots, els informants havien de traduir frases de l'espanyol a la seva varietat dialectal⁶.

El corpus final consta de 113.749 ítems —cada ítem representa la manera com un informant pronuncia un dels 363 conceptes del subcorpus emprat, com ara [séŋto] al PI (1) del verb model de la subclasse verbal III [-EXT]— i, atès que cada resposta consta d'uns sis segments de mitjana, el càlcul de la distància lingüística es basa en la comparació de 680.639 segments fonètics. Per a la transcripció del corpus s'ha utilitzat un total de 36 símbols fonètics diferents —vg. la introducció als annexos i l'annex 4⁷.

2.2. Àmbits morfològics

Els vuit àmbits morfològics seleccionats permeten donar compte de la variació dialectal existent en alguns aspectes gramaticals de la llengua, com ara la flexió nominal i verbal regular. D'aquests vuit àmbits morfològics, precisament el de la flexió verbal regular és el que té un pes més important en el conjunt del corpus i, doncs, en el posterior establiment dels agrupaments de varietats en funció de la distància lingüística. La

---

⁶ Per garantir que les dades del corpus reflectissin un nivell de llengua col·loquial, es va adoptar la precaució de complementar les entrevistes amb un mínim de quinze minuts de conversa informal, que han permès modificar en algunes —poques— ocasions les respostes del qüestionari. A grans trets, doncs, els resultats d'aquest treball s'han d'interpretar com un reflex de l'evolució dels parlars col·loquials dels informants, sense perdre de vista, però, que en un context comunicatiu *màximament* informal els resultats obtinguts haurien estat, probablement, un xic més conservadors quant a la presència de trets dialectals. La coherència dels resultats, tanmateix, i el fet que totes les dades reflecteixin el mateix grau d'informalitat, fan pensar que les tendències descrites no deuen pas distar gaire de l'evolució real de les varietats geolèctals.

⁷ Per raons d'economia expositiva, s'ha optat per designar els temps i modes verbals amb les següents abreviatures: INF —infinitiu—, GER —gerundi—, PAR —participi—, PI —present d'indicatiu—, IInd —imperfet d'indicatiu—, F —futur—, C —condicional—, PS —present de subjuntiu—, IS —imperfet de subjuntiu— i IMP —imperatiu—. Les persones —(1-6)— apareixen entre parèntesis després de l'abreviatura corresponent. Les (sub)classes verbals s'abreugen de la següent manera: Cv I —classe verbal I, verbs del tipus *cantar*—, Cv II [-EXT] —classe verbal II sense extensió, verbs del tipus *perdre*—, Cv II [+EXT] —classe verbal II amb extensió, verbs del tipus *beure*—, Cv III [-EXT] —classe verbal III sense extensió, verbs del tipus *sentir*— i Cv III [+EXT] —classe verbal III amb extensió, verbs del tipus *servir*. Aquesta subdivisió en subclasses verbals s'argumenta a 2.2 i a 4.5. A tall d'exemple, el PI (2) de la Cv III [-EXT] equival, en aquesta tesi, a la forma ortogràfica *sents*.

inclusió de cinc models de verbs regulars en el corpus segueix la reformulació del concepte de *regularitat verbal* proposat per Viaplana (1984, 1986). Seguint aquesta proposta —que a 4.5 s’analitza amb més deteniment i s’amplia amb les contribucions de Viaplana (2005) i Querol (2009)—, partim de la consideració dels segments velar i prepalatal com a increments verbals, és a dir, com a segments morfològicament independents i pertinents relacionats amb la unitat gramatical «subclasse verbal». A partir de l’observació de dades del valencià estàndard i del català central, Viaplana (1984, 1986) va observar que determinats verbs de la segona conjugació presentaven un segment velar amb una distribució tan regular —i, doncs, predictable: a PI (1), PS, IS, IMP (3, 4, 6) i PAR— com la distribució del segment prepalatal que tradicionalment ha servit per dividir els verbs de la tercera conjugació en dues subclasses: la dels verbs *purs*, sense extensió; i la dels verbs *incoatius*, que presenten el segment prepalatal a PI (1-3, 6), PS (1-3, 6) i IMP (3, 6). La proposta de Viaplana (1984, 1986), molt coherent des del punt de vista de la descripció de les varietats examinades, va ser assimilar el segment velar que apareixia en alguns verbs de la segona conjugació al tractament que es donava al segment incoatiu dels verbs del tipus *servir* de la tercera conjugació. D’aquesta manera, les classes verbals II i III passaven a subdividir-se en sengles subclasses verbals: II [-EXT] i II [+EXT] —verbs del tipus *perdre* i *beure*, respectivament— i III [-EXT] i III [+EXT] —verbs del tipus *sentir* i *servir*, respectivament⁸. Les taules 2, 3, 4, 5 i 6 mostren les formes verbals regulars recollides en aquest corpus.

La resta d’àmbits morfològics es desglossen a les taules 7, 8, 9, 10, 11, 12 i 13. Pel que fa als articles —vg. la taula 7—, només s’han tingut en compte les formes flexives dels articles definits en els següents vuit contextos: davant de consonant, davant de vocal diferent de *i* o *u*, davant de *i* / *hi* tòniques, davant de *u* / *hu* tòniques, davant de *i* / *hi* àtones, davant de *u* / *hu* àtones, davant d’un antropònim començat per consonant i davant d’un antropònim començat per vocal.

---

⁸ Diversos autors han puntualitzat la proposta de Viaplana (1984, 1986) tot afirmant que la consideració dels segments velar i prepalatal com a increments verbals no era aplicable a altres varietats. Aquestes puntualitzacions, així com la tendència a l’expansió intraparamètrica i interparamètrica que experimenten aquests segments en determinats parlars catalans, són objecte d’estudi a 4.5 i a 6.3.

Pel que fa als clítics pronominals —vg. la taula 8—, només se n’han tingut en compte les formes simples en sis contextos diferents: davant d’un verb començat per vocal, davant d’un verb començat per consonant i després d’un verb acabat en vocal, *-u* semivocalitzada, *-r* o *-nt*. Les combinacions tant proclítics com enclítics s’han descartat.

La taula 9 recull les formes flexionades dels demostratius, que poden presentar dos o tres graus de distància en funció de la varietat dialectal. L’interès per l’evolució d’aquest tret diferencial entre varietats explica la presència en el corpus de dos tipus d’elements no flexius, els pronoms neutres i els adverbis locatius —vg. les taules 10 i 11⁹. Finalment, les taules 12 i 13 recullen les formes flexives preposades dels possessius i els pronoms personals, respectivament.

---

⁹ A Valls (2008c: 75) vam detectar indicis de l’adopció d’un tercer grau de distància en els locatius entre els parlants més joves de Vilella de Cinca, a la comarca del Baix Cinca. En aquesta localitat, alguns informants empraven com a terme de segon grau l’adverbi *astí*, repetidament rebutjat pels parlants més vells en tant que forma forastera —concretament, *fragatina*. En conseqüència, semblava que el sistema de dos graus dels parlants vells —ací > Ø > allí / allà— podia estar evolucionant cap a un sistema de tres graus entre els parlants joves —ací > astí > allí / allà. La inclusió dels pronoms neutres i els adverbis locatius en el corpus actual es deu a la voluntat d’aprofundir en aquesta hipotètica evolució intrasistèmica autònoma en el conjunt de parlars franjolins.

	Present Indicatiu	Imperfet Indicatiu	Futur	Condicional	Present Subjuntiu
1	canto	cantava	cantaré	cantaria	canti
2	cantes	cantaves	cantaràs	cantaries	cantis
3	canta	cantava	cantarà	cantaria	canti
4	cantem	cantàvem	cantarem	cantariem	cantem
5	canteu	cantàveu	cantareu	cantariéu	canteu
6	canten	cantaven	cantaran	cantarien	cantin

	Imperfet Subjuntiu	Imperatiu	Infinitiu	Gerundi	Participi
1	cantés		cantar	cantant	cantat
2	cantessis	canta			
3	cantés	canti ⁺			
4	cantéssim	cantem			
5	cantéssiu	canteu			
6	cantessin	cantin ⁺			

Taula 2. Verb cantar

	Present Indicatiu	Imperfet Indicatiu	Futur	Condicional	Present Subjuntiu
1	perdo	perdia	perdré	perdria	perdi
2	perds	perdies	perdràs	perdries	perdis
3	perd	perdia	perdrà	perdria	perdi
4	perdem	perdiem	perdrem	perdríem	perdem
5	perdeu	perdiéu	perdreu	perdríeu	perdeu
6	perden	perdien	perdran	perdríen	perdin

	Imperfet Subjuntiu	Imperatiu	Infinitiu	Gerundi	Participi
1	perdés		perdre	perdent	perdut
2	perdessis	perd			
3	perdés	perdi ⁺			
4	perdéssim	perdem			
5	perdéssiu	perdeu			
6	perdessin	perdin ⁺			

Taula 3. Verb perdre

	Present Indicatiu	Imperfet Indicatiu	Futur	Condicional	Present Subjuntiu
1	bec	bevia	beuré	beuria	begui
2	beus	bevia	beuràs	beuries	beguis
3	beu	bevia	beurà	beuria	begui
4	bevem	beviem	beurem	beuríem	beguem
5	beveu	beviéu	beureu	beuríeu	begueu
6	beuen	bevien	beuran	beuríen	beguin

	Imperfet Subjuntiu	Imperatiu	Infinitiu	Gerundi	Participi
1	begués		beure	bevent	begut
2	beguessis	beu			
3	begués	begui ⁺			
4	beguéssim	beguem			
5	beguéssiu	beveu			
6	beguessin	beguin ⁺			

Taula 4. Verb beure

⁺ En aquests casos hi ha algunes respostes en blanc, ja que la forma de respecte tradicional en nord-occidental és utilitzant *vós* —IMP (5)— en comptes de *vostè* / *vostès* —IMP (3, 6).

	Present Indicatiu	Imperfet Indicatiu	Futur	Condicional	Present Subjuntiu
1	sento	sentia	sentiré	sentiria	Senti
2	sents	senties	sentiràs	sentiries	sentis
3	sent	sentia	sentirà	sentiria	senti
4	sentim	sentíem	sentirem	sentiríem	sentim
5	sentiu	sentíeu	sentireu	sentiríeu	sentiu
6	senten	sentien	sentiran	sentirien	sentin

	Imperfet Subjuntiu	Imperatiu	Infinitiu	Gerundi	Participi
1	sentís		sentir	sentint	sentit
2	sentíssis	sent			
3	sentís	senti ⁺			
4	sentíssim	sentim			
5	sentíssiu	sentiu			
6	sentíssin	sentin ⁺			

Taula 5. Verb sentir

	Present Indicatiu	Imperfet Indicatiu	Futur	Condicional	Present Subjuntiu
1	serveixo	servia	serviré	serviria	serveixi
2	serveixes	servies	serviràs	serviries	serveixis
3	serveix	servia	servirà	serviria	serveixi
4	servim	servíem	servirem	serviríem	servim
5	serviu	servíeu	servireu	serviríeu	serviu
6	serveixen	servien	serviran	servirien	serveixin

	Imperfet Subjuntiu	Imperatiu	Infinitiu	Gerundi	Participi
1	servís		servir	servint	servit
2	servíssis	serveix			
3	servís	serveixi ⁺			
4	servíssim	servim			
5	servíssiu	serviu			
6	servíssin	serveixin ⁺			

Taula 6. Verb servir

	MS	FS	MP	FP
_ ⁺ C	el	la	els	les
_ ⁺ V	l'	l'	els	les
_ ⁺ V (si V= i/hi tòniques)		l'		
_ ⁺ V (si V= u/hu tòniques)		l'		
_ ⁺ V (si V= i/hi àtones)		la		
_ ⁺ V (si V= u/hu àtones)		la		
_ ⁺ C (si C=antropònim)	el/en	la		
_ ⁺ V (si V=antropònim)	l'	l'		

Taula 7. Articles

	_ ⁺ V	_ ⁺ C	V ₊ ₋	w ₊ ₋	(r) ₊ ₋	n(t) ₊ ₋
1	m'	em	'm	-me	-me	-me
2	t'	et	't		-te	-te
Reflexiu	s'	es	's		-se	-se
1	ens	ens	'ns	-nos	-nos	-nos
2	us	us		-vos	-vos	-vos
Partitiu	n'	en	'n	-ne	-ne	
Article anafòric						
MS	l'	el	'l	-lo	-lo	-lo
Article anafòric FS	l'	la	-la	-la	-la	-la
Article anafòric						
MP	els	els	'ls	-los	-los	-los
Article anafòric FP	les	les	-les	-les	-les	-les
Article anafòric						
MS (si article=atribut definit)	l'					
Article anafòric FS (si article=atribut definit)	l'					

Article anafòric MP (si article=atribut definit)	els					
Article anafòric FP (si article=atribut definit)	les					
Pronom neutre S (si pronom=atribut indefinit)	ho	ho	-ho	-ho	-ho	-ho
Pronom neutre P (si pronom=atribut indefinit)	ho					
Datiu S	li	li	-li	-li	-li	-li
Datiu P						-los
Locatiu	hi	hi	-hi	-hi	-hi	-hi

Taula 8. Clítics pronominals

	MS	FS	MP	FP
1r grau	aquest	aquesta	aquests	aquestes
2n grau	aqueix*	aqueixa*	aqueixos*	aqueixes*
3r grau	aquell	aquella	aquells	aquelles

Taula 9. Demonstratius

	M
1r grau	açò
2n grau	això*
3r grau	allò

Taula 10. Pronoms neutres

	M
1r grau	ací
2n grau	aquí*
3r grau	allí

Taula 11. Adverbis locatius

	M	F	M	F
1	meu	meva	meus	meves
2	teu	teva	teus	teves
3	seu	seva	seus	seves
4	nostre	nostra	nostres	nostres
5	vostre	vostra	vostres	vostres

Taula 12. Possessius

	M	F
1	jo	
2	tu	
3	ell	ella
4	nosaltres	
5	vosaltres	
6	ells	elles

Taula 13. Pronoms personals

* Aquests mots no ocorren en totes les varietats.

2.3. Situació sociolingüística de l'àrea estudiada: estatus i vitalitat de la llengua

L'estatus jurídic de la llengua catalana en els tres àmbits territorials de l'àrea lingüística estudiada és prou diferent com per tenir repercussions directes en l'evolució dels dialectes nord-occidentals que s'hi parlen. Aquestes diferències són la conseqüència de tres processos de planificació lingüística amb històries i objectius ben diferents, que per força han hagut d'incidir en les habilitats, els usos i les representacions lingüístiques que tenen els parlants de cada territori. Aquest apartat ofereix una panoràmica succinta tant de l'estatus jurídic com de la vitalitat etnolingüística del català a Andorra, Catalunya i la Franja que s'haurà de tenir ben en compte a l'hora d'interpretar les diferències en la direccionalitat, el ritme, l'abast i la naturalesa del canvi lingüístic en aquests parlars i els motius que les generen.

A Andorra, l'article 2.1. de la Constitució de l'any 1993 estableix que el català hi és l'única llengua pròpia i oficial. Aquesta oficialització significa la culminació del procés de regulació de la llengua a l'Estat andorrà, que s'inicia l'any 1972 amb el «Programa d'andorranització de l'ensenyament», pel qual s'assegurava l'aprenentatge de la llengua i la història del país a totes les escoles, fins llavors pertanyents als sistemes educatius espanyol i francès. Més endavant, a partir del curs 1982-1983, es va implantar una tercera línia educativa, l'Escola Andorrana, en la qual el català esdevenia per primera vegada llengua vehicular de l'ensenyament. Finalment, els estudis sociolingüístics elaborats a Andorra des de finals dels anys 80, que certificaven un clar retrocés en l'ús social de la llengua, van fer evident la necessitat d'elaborar la «Llei d'ordenació de l'ús de la llengua catalana», aprovada l'any 1999, mitjançant la qual s'estableix, entre d'altres mesures, l'obligatorietat de totes les empreses de garantir l'atenció al públic en català.

A Catalunya, l'Estatut d'Autonomia de 1932 va institucionalitzar per primer cop —i només durant 5 anys— la cooficialitat de la llengua catalana al costat de l'espanyola. El bilingüisme institucional es va restaurar mitjançant l'Estatut de 1979 i va ser ratificat en l'Estatut de 2006, l'article 6.2 del qual estableix que els catalans no només tenen el dret d'utilitzar tant el català com el castellà, sinó que a més tenen el deure de conèixer tots dos idiomes. Les lleis 7/1983, de 18 d'abril, i 1/1998, de 7 de gener, de normalització lingüística, recullen els drets lingüístics i les pautes per a l'acció planificada de l'executiu en matèria de política lingüística.

Finalment, i a diferència del que succeeix a Andorra i a Catalunya, el català no ha gaudit de cap reconeixement institucional a l'Aragó fins a l'aprovació de la «Llei de llengües» l'any 2009. En efecte, l'Estatut d'Autonomia, aprovat l'any 1982 i reformat successivament els anys 1994, 1996 i 2007, només es refereix a les «llengües i modalitats lingüístiques» pròpies del territori, però sense esmentar-les ni declarar-ne la cooficialitat. D'aquesta manera, el grau de promoció de la llengua catalana a la Franja ha depès en bona mesura de la voluntat de les corporacions locals, que han impulsat de forma esparsa i en funció dels avatars polítics mesures més o menys efectives de normalització lingüística. Tant pel seu abast com per l'èxit assolit, la mesura més destacable en aquestes tres dècades ha estat la introducció voluntària del català a l'ensenyament a partir del curs 1984-1985. La «Llei de llengües» de 2009 obria les portes a una futura oficialització del català i l'aragonès i atorgava certs drets lingüístics als parlants d'aquestes llengües, especialment en els camps relatius a l'educació i el contacte amb l'administració pública; d'altra banda, preveia impulsar mesures com la definició de les zones de predomini lingüístic català i aragonès, la creació d'un Consell Superior de les Llengües de l'Aragó que elaborés sengles plans de normalització lingüística per al català i l'aragonès en els respectius marcs territorials o la creació d'una Acadèmia Aragonesa del Català i una Acadèmia de la Llengua Aragonesa com a autoritats oficials en matèria lingüística a l'Aragó. Tanmateix, l'aplicació d'aquesta llei no serà possible, atès que l'actual govern del Partit Popular la va derogar quan encara no havien passat ni dos anys de la seva aprovació.

Pel que fa a la vitalitat de la llengua en els territoris estudiats, l'estudi de Querol et al. (2007: 183) mostra, a partir de l'anàlisi de diversos indicadors sociolingüístics, que Andorra, Catalunya i la Franja són les tres zones on el català gaudeix de més bona salut. Aquest fet es reflecteix a la taula 14, un resum en percentatges de les habilitats, els usos i les representacions del català en tot l'àmbit lingüístic a partir del qual els autors jerarquitzen —vg. la taula 15— els territoris en funció del grau de vitalitat de la llengua i n'estableixen tres grans blocs. Per ordre decreixent, el primer bloc l'integren Catalunya, Andorra i la Franja; el segon, les Illes Balears i el País Valencià; i el tercer, l'Alguer i la Catalunya del Nord. D'altra banda, cal tenir en compte que, dins del Principat de Catalunya, l'àrea dialectal nord-occidental és la que presenta una situació més favorable quant a l'ús social de la llengua; així ho certifica l'*Enquesta d'usos*

lingüístics de la població de l'any 2008¹⁰, segons la qual el català és la llengua habitual majoritària en cinc dels set àmbits territorials de Catalunya: les Terres de l'Ebre (72,8%), l'Àmbit de Ponent (64,4%), l'Alt Pirineu i Aran (60,1%), les Comarques Centrals (56,7%) i les Comarques Gironines (50,9%). Com es pot observar, els tres primers llocs corresponen a àrees de parla nord-occidental. En canvi, al Camp de Tarragona i a l'Àmbit Metropolità de Barcelona aquest percentatge voreja el 30%.

	Habilitats lingüístiques				Ús del català					Representacions del català		
	Entendre	Parlar	Llegir	Escriure	Llar ²	Fora llar ³	TV	Ràdio	Prensa	Unitat	+ Ús passat ⁴	+ Ús futur
Andorra	96	78,9	89,7	61,1	38,1	48	39	55	64	85,2	41,4	49,2
Catalunya	97,4	84,7	90,5	62,3	45,3	52	50	56	37	85,7	45,9	40,3
La Franja	98,5	88,8	72,9	30,3	70,2	64	33	32	10	84	15,8	14,6
Illes Balears	93,1	74,6	79,6	46,9	43,5	44	28	21	12	78,6	37,1	34,3
C. Valenciana	81,6	58,4	51,1	27,3	36,5	–	–	–	–	–	–	44,7
L'Alguer	90,1	61,3	46,5	13,6	7,9	15	0,2	0,1	0,2	77,7	13,5	24,1
Catalunya Nord	65,3	37,1	31,4	10,6	0,8	6	0,4	0,4	0,1	68,5	19,9	23,9

Taula 14. Resum de les habilitats lingüístiques, dels usos i de les representacions del català —en percentatges— als diferents territoris administratius de l'àmbit lingüístic. Extret de Querol et al. (2007: 184)

	Habilitats lingüístiques				Ús del català					Representacions del català		
	Entendre	Parlar	Llegir	Escriure	Llar	Fora llar	TV	Ràdio	Prensa	Unitat	+ Ús passat	+ Ús futur
Andorra	3	3	2	2	4	3	2	2	1	2	2	1
Catalunya	2	2	1	1	2	2	1	1	2	1	1	2
La Franja	1	1	4	4	1	1	3	3	4	3	5	7
Illes Balears	4	4	3	3	3	4	4	4	3	4	4	4
C. Valenciana	6	6	5	5	5	– ⁵	–	–	–	–	3	3
L'Alguer	5	5	6	6	6	6	7	7	6	6	7	5
Catalunya Nord	7	7	7	7	7	7	6	6	7	7	6	6

Taula 15. Jerarquia entre els territoris de llengua catalana atenent a les habilitats lingüístiques, als usos i a les representacions dels seus habitants. Els números indiquen la posició de cada territori en l'ordre jeràrquic pel que fa a cada aspecte analitzat. Extret de Querol et al. (2007: 184)

¹⁰ L'Enquesta d'usos lingüístics de la població (2008) es d'accés lliure a l'adreça <<http://www.idescat.cat/cat/idescat/publicacions/catalog/pdfdocs/eulp2008.pdf>> [consulta: 06/03/2013].

3. Metodologia

3.1. Gènesi, evolució i diversificació del mètode dialectomètric¹¹

Des dels treballs inaugurals de Séguy (1971, 1973), la dialectometria s'ha anat consolidant com una alternativa —sovint un complement— als mètodes tradicionals d'estudi de la variació geolèctal. En paraules de Goebel (2003: 60), la dialectometria consisteix en una simbiosi entre la geolingüística tradicional i la taxonomia numèrica. Pretén, d'una banda, analitzar la variació diatòpica d'una llengua des d'una perspectiva quantitativa —evitant, doncs, la càrrega subjectiva inherent en la noció d'isoglossa. A la base d'aquest plantejament hi ha el concepte de *distància lingüística* entre varietats. D'altra banda, també se centra en l'optimització dels sistemes representacionals de la variació diatòpica, amb la intenció de proporcionar al geolingüista noves eines que facilitin l'anàlisi de la variació dialectal d'una determinada àrea.

L'interès per desenvolupar i consolidar aquest canvi de perspectiva respecte als pressupòsits de la dialectologia clàssica ha propiciat una evolució constant del mètode dialectomètric que s'ha articulat principalment a l'entorn de tres grups de recerca europeus: l'Escola Dialectomètrica de Salzburg (EDS), el *Center for Language and Cognition* de la Universitat de Groningen (CLCG) i el grup de recerca vinculat a l'explotació del Corpus Oral Dialectal de la Universitat de Barcelona. Partint d'uns plantejaments teòrics que entronquen directament amb els de Séguy, l'EDS va ser la principal difusora dels postulats de la dialectometria durant les dècades de 1980 i de 1990 i ha estat clau per validar i diversificar aquest mètode mitjançant la creació del programari *Visual Dialectometry* (VDM)¹². Per la seva banda, el *Center for Language*

---

¹¹ Aquest és el títol d'un dels dos treballs d'investigació que ens van valdre l'obtenció de la suficiència investigadora —vg. Valls (2008a). Tant la panoràmica dels quaranta anys d'evolució dels mètodes dialectomètrics com l'exhaustiu recull bibliogràfic sobre la matèria que aquest treball conté poden ser d'interès per a qui cerqui una visió sintètica però completa del desenvolupament d'aquesta branca de la dialectologia.

¹² Per a una introducció bàsica al programa VDM, dissenyat per Edgar Haimlerl, vg. <<http://www.dialectometry.com>> [consulta: 06/03/2013]. Per a una panoràmica general de la tasca duta a terme per l'Escola Dialectomètrica de Salzburg, vg. especialment Goebel (1991a i 2008a i b). Finalment, per a un repàs exhaustiu de la recerca duta a terme per l'EDS des de mitjans dels anys 70, vg., entre

and Cognition de la Universitat de Groningen (CLCG), s'ha centrat des de mitjans dels anys 90 en l'estudi de la variació dialectal mitjançant l'aplicació de la *distància de Levenshtein* (LD) i ha desenvolupat el seu propi programari dialectomètric, l'L04¹³. Finalment, a la Universitat de Barcelona s'ha consolidat, arran de l'explotació del Corpus Oral Dialectal, un tercer sistema d'anàlisi dialectomètrica: el *mètode COD* (MCOD). Aquest sistema suposa una innovació respecte als sistemes esmentats anteriorment perquè considera fonamental una anàlisi lingüística de les dades en el nivell fonològic prèvia al càlcul de distàncies. Aquesta anàlisi se cenyeix als postulats del generativisme clàssic i consisteix a discriminar els elements impredecibles o subjacents de la llengua d'aquells processos sistemàtics i predecibles que donen lloc a les formes superficials. D'aquesta manera es poden capturar diferències interdialectals rellevants que en les formes fonètiques resten amagades¹⁴.

---

d'altres, Goebel (1981, 1983a i b, 1987, 1988a i b, 1991b, 1996, 1998, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006a i b, 2007a i b, 2008c i 2010).

¹³ D'ençà del treball inaugural de Kessler (1995) per al gaèlic irlandès, la distància de Levenshtein s'ha aplicat a corpus provinents de més d'una desena de llengües, com ara l'alemany (Nerbonne 2008), el neerlandès (Heeringa 2004), el frisó (Heeringa 2005), el búlgar (Osenova et al. 2009, Prokič et al. 2009, Houtzagers et al. 2010) i les llengües de Gabon (Alewijnse et al. 2007). A més, s'ha consolidat com una mesura versàtil, que s'ha emprat satisfactòriament en altres tipus de recerca: entre d'altres, Heeringa i Gooskens (2004) i Gooskens i Heeringa (2004, 2006) la utilitzen en la seva anàlisi perceptual i acústica de 15 varietats del noruec, i Gooskens i Bezooijen (2006) en fan ús per comparar el grau de comprensibilitat mútua que comparteixen actualment els parlants de neerlandès i d'afrikaans. Tots aquests treballs s'han dut a terme a l'emparedat del CLCG. D'altra banda, el paquet de programari integrat L04 —dissenyat per Peter Kleiweg i d'accés lliure a l'adreça <<http://www.let.rug.nl/kleiweg/L04/>> [consulta: 06/03/2013]— ha estat recentment substituït per una versió més accessible al públic no especialitzat en programació: es tracta de la interfície *Gabmap* (Nerbonne et al. 2011), també d'accés lliure a <<http://www.gabmap.nl/~app/bin/home>> [consulta: 06/03/2013]. Alguns treballs fonamentals per entendre l'evolució dels sistemes de classificació de la variació dialectal desenvolupats al CLCG són Heeringa (2004), Heeringa et al. (2000, 2001, 2002), Nerbonne (2003, 2005a, 2006, 2010a i b), Nerbonne i Heeringa (2001, 2010), Nerbonne et al. (1996, 1999, 2003, 2006, 2010) i Prokič et al. (2009).

¹⁴ Tot i que les aplicacions del mètode dialectomètric a corpus de la llengua catalana es remunten als orígens de la disciplina —el mateix Séguy (1971) ja el va aplicar a dos corpus que contenien dades catalanes: l'*Atlas Linguistique de la France* (ALF) i l'*Atlas Linguistique des Pyrénées Orientales* (ALPO)—, no ha estat fins a finals de la dècada dels 90 que s'ha consolidat entre els lingüistes catalans arran de l'explotació del COD. El sistema d'anàlisi aplicat a aquest corpus va ser desenvolupat per Viaplana (1999) i ha estat aplicat posteriorment per Clua (1998, 2010a i b), Clua i Lloret (2006), Clua et al. (2008, 2009 i en premsa) i Valls (2008c i en premsa, b). D'altra banda, Clua (1999) fa un repàs per tots

Després d'avaluar l'adequació dels diferents mètodes disponibles als objectius d'aquesta tesi —vg. Valls (2009), Valls i Clua (en premsa) i Valls et al. (2013)—, hem arribat a la conclusió que la millor manera d'abordar el canvi lingüístic en curs a l'àrea del català nord-occidental era mitjançant una combinació de mètodes. En primer lloc hem optat, doncs, per aplicar la distància de Levenshtein per tres motius: perquè és una mesura de la distància fonètica de validesa contrastada, perquè la seva aplicació requereix un cost temporal relativament baix i perquè l'ús de la interfície *Gabmap*, que només permet operar amb matrius de dades obtingudes mitjançant l'LD, ofereix un ventall de sistemes de classificació i representació de la distància lingüística que no podríem obviar en pro d'una millor interpretació dels resultats. En segon lloc, hem optat per aplicar l'MCOD perquè actualment és l'únic sistema que permet discriminar els components morfològics i fonològics de la llengua a partir d'una anàlisi lingüística prèvia de les dades, i un dels principals objectius d'aquest treball és avaluar si el canvi lingüístic afecta de diferent manera els àmbits de la morfologia i de la fonologia. D'altra banda, com que es tracta d'un sistema que requereix un alineament manual múltiple del corpus —a diferència de l'LD, que alinea automàticament parells de mots—, l'MCOD és més respectuós amb la composició morfològica dels ítems comparats (Valls et al. 2012). Finalment, en l'apartat de resultats hem optat per utilitzar, entre d'altres, el principal sistema de visualització utilitzat a l'EDS: el mapa de similituds. Aquest tipus de mapa, que plasma la distància lingüística entre la totalitat dels punts estudiats i un punt de referència, serà de gran utilitat per resseguir el procés de convergència de determinades varietats nord-occidentals amb l'estàndard a través de quatre estadis sincrònics. És la primera vegada —exceptuant els treballs derivats d'aquesta tesi— que aquests mètodes dialectomètrics, així com els sistemes de visualització emprats —que es descriuen a 3.4— s'utilitzen per estudiar un procés de canvi lingüístic actual en temps aparent.

Al capdavant, aquesta tria metodològica respon a la voluntat de captar el *dinamisme del canvi lingüístic* (Chambers i Trudgill 1980) des d'una *perspectiva quantitativa* basada en el que Chambers (2002) anomena *aggregate principle*, segons el qual

---

els treballs que han aplicat diferents mètodes dialectomètrics a corpus de la llengua catalana; a aquesta panoràmica s'hauria d'afegir, a banda dels articles suara esmentats, l'estudi de Polanco (1992).

the sample size actually enhances the observation of change. This follows from the general rule that **group results are more revealing than the results for any individual in the group** (Guy 1980). The rule holds if the phenomenon underlying those results has an empirical basis. So, by this aggregate principle, we know that when a trend is real, every additional observation gives it greater substance, and the converse also holds: when the trend is illusory, every additional observation makes it more chaotic (Chambers 2002: 362 [negreta a l'original]).

A 3.2 es presenta el funcionament bàsic de l'LD i les adaptacions que s'han realitzat al corpus abans d'aplicar-hi aquesta mesura de la distància fonètica. A 3.3 es detalla el funcionament del segon sistema d'anàlisi aplicat al corpus, l'MCOD. A 3.4 es presenten les característiques bàsiques dels sistemes de classificació i visualització de la distància lingüística que s'han aplicat a les matrius de distàncies obtingudes mitjançant els dos mètodes suara esmentats. Finalment, a 3.5 es defensa la validesa de les anàlisis en temps aparent per estudiar el canvi lingüístic i es justifica la tria d'aquest artefacte metodològic per al present treball.

3.2. La distància de Levenshtein (LD)

La distància de Levenshtein —en anglès, *Levenshtein distance*, *string distance* o *edit distance*— és una mesura de càlcul de la distància fonètica entre dues línies de dades. Per determinar aquesta distància, l'algorisme de Levenshtein cerca quin és el menor conjunt d'operacions bàsiques necessari per transformar una línia en una altra. Aquestes operacions poden ser insercions, supressions o substitucions, i en la versió més simple de l'LD tenen totes tres un cost d'1. La distància final entre dues varietats és, doncs, la distància mitjana obtinguda de transformar d'una varietat a l'altra les realitzacions fonètiques d'un nombre determinat de mots. A continuació s'exemplifica el funcionament bàsic de l'LD a partir de les realitzacions fonètiques de la primera persona del singular de l'imperfet de subjuntiu del verb *servir* de dues varietats de català occidental. En aquest cas, el cost final de transformar la primera línia en la segona és 3:

Varietat 1	s e r β i s k é s	esborra s	1
	s e r β i k é s	substitueix k/γ	1
	s e r β i γ é s	insereix a	1
Varietat 2	s e r β i γ é s a		
<hr/>			
Total			3

Des d'un altre punt de vista, aquest procediment també es pot entendre com el resultat d'alinejar dos conjunts de segments fonètics. En aquests alineaments, la superposició fonètica és binària, de manera que només contribueixen a augmentar la distància fonètica entre línies els segments no coincidents:

Varietat 1	s e r β i s k é s
Varietat 2	s e r β i γ é s a
	1 1 1 = 3

Amb l'objectiu de reduir l'impacte que la diferent llargada dels mots comparats podria tenir en els resultats —dos ítems llargs podrien aportar més diferències que dos ítems curts, tot i que en termes relatius els dos ítems llargs podrien ser més semblants entre ells que no els ítems curts—, s'ha procedit a calcular la distància relativa entre cada parell de mots. Això s'ha fet dividint la distància total entre cada parell de pronúncies pel nombre de segments de cada alineament; en l'exemple que acabem de veure, la distància normalitzada seria de 0.3 —les 3 diferències dividides per 10, que és el total de segments alineats.

Per calcular la distància lingüística només hem pres en consideració les inflexions verbals, mentre que n'hem eliminat tots els radicals. Hem pres aquesta decisió perquè les inflexions són segments morfològics que reapareixen de forma sistemàtica en *tots* els verbs catalans, mentre que els radicals únicament contenen la informació lèxica idiosincràtica d'*un* verb, necessària per diferenciar-lo de qualsevol altre en el lèxicó. Incloure'ls hauria comportat atorgar-los un pes excessiu, ja que apareixen 44 vegades en cada verb conjugat. Treballar amb les inflexions, tanmateix, generava un problema, ja que a causa de la seva menor longitud petites diferències flexives podien donar lloc a distàncies més grans de les que realment es donen en els mots complets, això és, incloent-hi els radicals. Per aquesta raó hem normalitzat la llargària de les formes verbals afegint als segments flexius un radical constant de quatre segments. La distància fonètica s'ha calculat sobre aquests mots i ha donat lloc a una matriu de distàncies a la

qual s'han aplicat els sistemes de classificació i visualització de la distància fonètica que es desglossen a 3.4¹⁵.

3.3. El mètode COD (MCOD)

Pel fet de tractar-se d'una mesura de càlcul de la distància fonètica, la distància de Levenshtein només permet resseguir la direccionalitat, el ritme i l'abast del canvi lingüístic en català nord-occidental a partir de dades fonètiques, però no permet aprofundir en la *naturalesa* d'aquest canvi. Dit d'una altra manera, l'ús de l'LD impedeix discriminar entre la naturalesa morfològica o fonològica del canvi lingüístic i avaluar si, tal com apunten diversos treballs, el desgast de les varietats dialectals és més important en els aspectes morfològics que no pas en els fonològics. Tal com es detalla a 4.4, aquesta és una de les principals qüestions a les quals aquest treball vol donar resposta.

L'anàlisi dels diferents ritmes del canvi lingüístic en funció de la naturalesa dels elements estudiats ha requerit, doncs, la utilització d'un segon sistema d'anàlisi i càlcul de la distància lingüística: l'MCOD¹⁶. Aquest sistema postula que, mitjançant una anàlisi generativa de les dades prèvia al càlcul de distàncies, és possible captar diferències estructurals entre els parlars que no són visibles superficialment i que milloren la qualitat dels agrupaments posteriors —vg. Clua i Lloret (2006) i Clua (2010b). D'altra banda, una anàlisi d'aquest tipus permet discriminar aquells elements de la llengua que són impredecibles —o morfològics— d'aquells elements de la llengua que són predecibles —o fonològics. La comparació de l'evolució de les formes subjacents dels ítems del corpus hauria de permetre establir el ritme del canvi lingüístic a partir de dades estrictament morfològiques. Per contra, la comparació de l'evolució de

---

¹⁵ Tant les adaptacions del corpus com el càlcul de la distància fonètica relativa han estat suggerides per Martijn Wieling, investigador del CLCG, que en els darrers anys s'ha interessat per determinar el sistema de càlcul de l'LD més acurat d'entre les múltiples opcions possibles —vg., per exemple, Wieling (2012) i Wieling et al. (2012). Cal tenir present, d'altra banda, que només s'han realitzat adaptacions en l'àmbit de la morfologia verbal, ja que la repetició de radicals té un pes molt menor en la resta d'àmbits morfològics.

¹⁶ Aquesta denominació provisional va ser utilitzada per primer cop a Valls i Clua (en premsa) i és l'acrònim de «Mètode COD», en referència al fet que es va desenvolupar especialment arran de l'explotació del Corpus Oral Dialectal (COD) de la Universitat de Barcelona. L'artífex d'aquest mètode, tanmateix, va ser Viaplana (1999).

les regles fonològiques que, aplicades a aquestes formes subjacents, donen lloc a les formes fonètiques, hauria de permetre establir el ritme del canvi lingüístic a partir de dades estrictament fonològiques.

Imaginem-nos, per exemple, que un parlant de l’F4 de Cervera utilitza la forma [me] per referir-se al clíctic de primera persona del singular davant de verb començat per consonant: [me#réŋto]. Un parlant de l’F1 de la mateixa localitat, en canvi, podria utilitzar, en aquest mateix context, una forma més acostada als clíctics de primera persona del singular propis del català oriental central i de l’estàndard: [em]. A l’hora de determinar la forma subjacent del clíctic pronominal de primera persona del singular, hom podria dubtar entre tres formes possibles: /me/, /em/ o /m/. Un cop d’ull a la taula 16, tanmateix, mostra que aquest clíctic només presenta formes amb vocal en contextos en què altrament la sil·labificació fóra impossible: davant de consonant (_#C) —[em]/[me] *rento*— i darrere de consonant (C#_) —*irritant*[me]. Això, juntament al fet que [e] és l’epèntesi no marcada dels parlars nord-occidentals, fa pensar que la forma subjacent del clíctic de primera persona del singular d’aquestes dues varietats ceriverines és /m/ i que la vocal que presenta superficialment en alguns contextos és una epèntesi necessària per reparar l’estructura sil·làbica.

	Cervera (F4)	Cervera (F1)
a. em rento	[me#réŋ.to]	[em#réŋ.to]
b. m’irrita	[m#i.rí.ta]	[m#i.rí.ta]
c. irritant-me	[i.ri.tám#me]	[i.ri.tám#me]
d. renta’m	[réŋ.ta#m]	[reŋ.ta#m]

Taula 16. Distribució del clíctic pronominal de primera persona del singular ‘em’ en quatre posicions contextuals: _#C (a), _#V (b), C#_ (c) i V#_ (d)

En base a les dades estrictament morfològiques, doncs, es pot afirmar que no hi ha hagut cap canvi entre l’F4 i l’F1 de Cervera pel que fa al clíctic pronominal de primera persona del singular. Hem vist, en canvi, que les formes superficials d’aquests dos informants diferien: F4 utilitza [me] i F1 utilitza [em]. Partint de la forma subjacent /m/, i en base a l’explicació anterior, aquestes dues formes només es poden explicar com a

resultat de l'addició d'una epèntesi vocàlica a la forma subjacent, un procés que anomenarem «Procés Fonològic 1 (PF1): epèntesi vocàlica per sonicitat». La diferent posició de l'epèntesi fa necessari postular l'existència de dues regles fonològiques més: un PF2 —«epèntesi sempre a la dreta»— que opera en el parlant de l'F4; i un PF3 —«epèntesi perifèrica»—que opera en el parlant de l'F1. En base a les dades estrictament fonològiques, doncs, i a diferència del que passava en l'àmbit de la morfologia, es pot afirmar que sí que hi ha hagut un canvi entre l'F4 i l'F1 de Cervera pel que fa a aquest clíctic pronominal. El còmput de distàncies entre F4 i F1 pel que fa a la morfologia és 0; és, en canvi, 1, pel que fa a la fonologia¹⁷.

A grans trets, aquest és el procediment que s'ha seguit per discriminar els elements morfològics de les regles fonològiques del corpus. Una vegada s'ha realitzat una anàlisi d'aquest tipus *a la totalitat de les dades*¹⁸, s'obtenen dues taules: una que conté les formes subjacents, que serà a la base de l'anàlisi del canvi lingüístic en els aspectes morfològics; i una altra que conté les regles fonològiques, que serà a la base de l'anàlisi del canvi lingüístic en els aspectes fonològics. El següent pas ja consisteix a calcular la distància lingüística entre varietats mitjançant l'aplicació de la següent mesura de la distància lingüística:

$$dist(i, j) = \frac{\sum_{k=1}^{long} dif_k(i, j)}{long} \times 100$$

¹⁷ Tant Viaplana (1999) com Clua (1998) forneixen sengles explicacions més detallades sobre els procediments seguits per discriminar els elements de naturalesa morfològica dels de naturalesa fonològica dels respectius corpus.

¹⁸ Aquesta asserció és exacta: per determinar quin pes tenia en els resultats l'adaptació de les formes verbals realitzada prèviament al càlcul de l'LD —això és, la substitució dels radicals verbals per un radical constant de quatre segments per a totes les formes— hem aplicat, també, aquesta mesura de distància al corpus sense modificar. La correspondència dels resultats és tan elevada que, tot i que hem optat per mantenir el corpus adaptat en el càlcul de l'LD, tal com recomana la bibliografia, optem per aplicar l'MCOD *a la totalitat del corpus inalterat*, això és, sense modificar-ne els radicals verbals. Aquesta solució divergeix de Viaplana (1999), que elimina directament tots els radicals, però té l'avantatge de permetre contraposar una anàlisi del corpus complet a una anàlisi del corpus parcialment adaptat —la duta a terme mitjançant l'LD— i constatar que els resultats són pràcticament idèntics, la qual cosa certifica, un cop més, la robustesa del corpus.

És a dir, la distància lingüística entre dues varietats (i, j) és igual al sumatori (Σ) de les diferències en relació a una variable k entre les varietats (i, j), dividit per *long*, que és la longitud —o nombre de sons— de cada segment morfològic comparat, i multiplicat per 100¹⁹.

A la secció 6.2 es presenten els resultats d'aplicar aquesta mesura de la distància lingüística a tres bases de dades: la primera conté dades merament fonètiques i és, doncs, directament comparable a l'obtinguda mitjançant l'LD. L'objectiu és comprovar si el corpus és prou robust com per permetre arribar als mateixos resultats tot i l'aplicació de dos sistemes de mesura un xic diferents²⁰. La segona i la tercera contenen les dades morfològiques i fonològiques, respectivament. Els gràfics que s'hi presenten són el resultat d'aplicar sengles anàlisis multidimensionals a les tres matrius de distàncies obtingudes —una per a cada base de dades original: fonètica, fonològica i morfològica. Finalment, també es presenten els resultats de sumar les matrius de distància morfològica i fonològica entre elles per donar l'opció de contrastar si l'aplicació de l'MCOD altera de forma significativa els resultats globals obtinguts a partir de les dades fonètiques.

3.4. Sistemes de classificació i visualització de la distància lingüística

L'ús de la distància de Levenshtein era un requisit per accedir als sistemes taxonòmics i representacionals continguts en la interfície *Gabmap*. Fins no fa gaire, aquest paquet de

---

¹⁹ La definició de la distància lingüística s'ha efectuat mitjançant el programa Microsoft® Excel. Tant l'anàlisi jeràrquica aglomerativa com l'anàlisi multidimensional i la representació gràfica de la distància lingüística s'han dut a terme amb el programa d'anàlisi multivariant GINKGO del Departament de Biologia Vegetal de la Universitat de Barcelona: <<http://biodiver.bio.ub.es/vegana/index.html>> [consulta: 06/03/2013]. Vull agrair un cop més als professors Miquel Salicrú i Sergi Civit, del Departament d'Estadística de la Universitat de Barcelona, el seu assessorament desinteressat en el tractament estadístic de les dades amb l'MCOD.

²⁰ Les diferències entre l'LD i l'MCOD pel que fa a la seva aplicació a corpus de dades fonètiques s'analitzen a Valls i Clua (en premsa) i es redueixen bàsicament a dues: l'LD calcula la distància fonètica a partir de *parells* d'ítems, és a dir, contrastant per separat cada parell d'ítems de dues varietats entre ells; en canvi, l'MCOD permet l'*alineament múltiple* de les dades de *totes* les varietats del corpus. I, en segon lloc, l'alineament de l'LD és *automàtic* —el du a terme l'anomenat *algorisme de Levenshtein*—, mentre que el de l'MCOD és *manual* —i, per tant, és més acurat a l'hora d'alinejar o no alinejar elements de la mateixa naturalesa o de naturaleses distintes.

programari integrat només permetia classificar i visualitzar interdistàncies contingudes en matrius que s'haguessin obtingut mitjançant l'aplicació de l'algorisme de Levenshtein. Els avantatges que aquests sistemes de classificació i representació oferien a l'hora d'interpretar els resultats numèrics van ser una raó de pes favorable a l'aplicació de l'LD al corpus d'aquest treball. Tot seguit presentem succintament les característiques dels sistemes taxonòmics i representacionals que s'han aplicat a les matrius d'interdistàncies obtingudes mitjançant l'LD. Cal tenir en compte que les anàlisis multidimensionals que hem obtingut a partir de les matrius de distància de l'MCOD no s'han realitzat amb aquesta interfície per impossibilitat tècnica —*Gabmap* no acceptava matrius calculades amb altres mesures, com ara la de l'MCOD—, de manera que s'ha hagut de recórrer al programa d'anàlisi multivariant GINKGO del Departament de Biologia Vegetal de la Universitat de Barcelona. Tot i l'ús de diferents programes, els paràmetres de totes les anàlisis multidimensionals han estat exactament els mateixos.

3.4.1. Mapes de similituds

Els *mapes de similituds* —o *reference point maps*, a *Gabmap*— mostren la distància lingüística entre un punt de referència i la resta de varietats investigades —vg., per exemple, les figures 11a, 11b, 11c i 11d de la pàg. 242²¹. En seleccionar-se un punt, la resta de punts s'acolorixen amb colors més clars o més foscos en funció de la seva distància respecte del punt de referència; així, com més dista lingüísticament un punt del punt de referència, més clar és el color que presenta. I a l'inrevés: com més proper lingüísticament és un punt respecte al punt de referència, més fosc és el color que presenta. Aquest sistema de visualització ha estat usat a bastament per Goebel i també l'ofereix el programa *Visual Dialectometry* (VDM), desenvolupat a la Universitat de Salzburg. Com Goebel (1991a: 285) assenyala, l'objectiu principal dels mapes de similituds «[...] lies —at least for Romance linguistics— in giving a heuristically comprehensive answer to the one question asked for a hundred years in many different

---

²¹ Com la resta de sistemes cartogràfics utilitzats, aquesta tècnica de mapatge es val de l'anomenada *poligonització de Voronoi* per convertir l'àrea geogràfica estudiada en el que Goebel (1983a) anomena un *parquet poligonal*. A grans trets, aquest sistema de poligonització calcula la distància geogràfica entre dos punts i traça una línia perpendicular al bell mig de la línia que els separa. Com que aquest procediment es du a terme entre la totalitat dels punts de l'àrea estudiada, el que s'obté al capdavall és la conversió de cada punt en un polígon amb tantes arestes com localitats hi ha al seu voltant.

ways about the *position of a local dialect in its geolinguistic environment* [cursiva a l'original]».

3.4.2. A la recerca d'una clusterització estable: dendrogrames i mapes probabilístics

L'anàlisi de conglomerats ha estat un dels mètodes de classificació de les varietats dialectals més utilitzats en dialectometria des del treball de Shaw (1974). En essència, es tracta d'un procediment iteratiu que selecciona i fusiona els dos punts més propers d'una matriu de distàncies. En formar un nou clúster, la distància entre aquest nou punt i la resta d'elements de la matriu s'ha de recalcular, i aquesta operació es repeteix a cada nova clusterització. Aquest procediment acaba generant un dendrograma d'estructura jeràrquica en el qual els conjunts de varietats lingüísticament més properes s'agrupen de forma binària. L'algorisme de clusterització utilitzat en aquest treball ha estat l'UPGMA —*Unweighted Pair Group Method with Arithmetic Mean*.

Malgrat la gran quantitat d'estudis dialectomètrics que han fet ús de l'anàlisi de conglomerats, és un fet acceptat que es tracta d'un sistema taxonòmic relativament inestable. Aquesta inestabilitat radica en el fet que, de vegades, pot haver-hi diversos parells d'elements amb una distància similar a la matriu, de manera que diferències mínimes en els inputs poden donar lloc a classificacions dendrogràfiques sensiblement diferents —vg. Prokić i Nerbonne (2010).

Precisament l'afany de superar aquesta mancança ha dut, en els darrers anys, a la presentació de dos nous sistemes de clusterització més estables: el *noisy clustering* (Kleiweg et al. 2004) i el *bootstrapping* (Nerbonne et al. 2008). Bàsicament, el *noisy clustering* consisteix a afegir petites quantitats de soroll aleatori —*random noise*— a la matriu de distàncies en successives clusteritzacions. Contràriament, en el *bootstrapping* no es parteix de la matriu de distàncies sinó dels mateixos inputs: el corpus d'entrada es modifica mínimament a cada clusterització, eliminant-ne alguns mots i permetent que n'hi apareguin de repetits. El resultat d'ambdues tècniques és un *dendrograma probabilístic* o *de consens* —en anglès, *consensus* o *probabilistic dendrogram*.

Per interpretar correctament un dendrograma probabilístic —vg., per exemple, la figura 17 de la pàg. 252— cal tenir en compte dos fets: en primer lloc, que els números associats als clústers indiquen la quantitat de vegades que un conjunt de varietats han

constituït un mateix grup en les diverses iteracions del procés; i, en segon lloc, que la llargada horitzontal de les línies reflecteix la distància cofenètica mitjana en què un conjunt de varietats s'han agrupat entre elles en el total de clusteritzacions: com més llarga és una línia menys homogènies són les varietats que agrupa, per molt que aquestes siguin més semblants entre elles que respecte a cap altra varietat del corpus. En aquest treball s'ha optat per utilitzar el *noisy clustering*; la quantitat mitjana de soroll aleatori afegida ha estat del 20% i s'han realitzat 100 iteracions del procés. El resultat de totes dues tècniques es pot projectar en un *mapa probabilístic*, gràcies al qual es poden visualitzar fàcilment els principals agrupaments obtinguts —vg., per exemple, les figures 10a i 10b de la pàg. 239.

3.4.3. L'anàlisi multidimensional (MDS)

La darrera tècnica estadística emprada per visualitzar les interdistàncies entre les varietats del COD ha estat l'anàlisi multidimensional (MDS), gràcies a la qual és possible reduir a un nombre limitat de dimensions —normalment 2 o 3— informació continguda originalment en una gran quantitat de dimensions —en aquest cas, 321, atès que es comparen entre elles 321 varietats de la llengua. Aquesta tècnica va ser utilitzada per primera vegada en dialectometria a Black (1976), un treball en què s'examinaven les relacions entre diversos dialectes de quatre grups lingüístics ubicats a les Filipines, l'Àfrica i l'Amèrica del Nord.

L'ús de l'anàlisi multidimensional presenta diversos avantatges respecte dels sistemes jeràrquics aglomeratius: en primer lloc, és un mètode de projecció de les distàncies lingüístiques estadísticament estable; i, en segon lloc, permet examinar les relacions entre varietats des d'una perspectiva més *global* que no els dendrogrames probabilístics, ja que els agrupaments no són excloents —vg. Prokić i Nerbonne (2010: 163ff). Per visualitzar els resultats de l'anàlisi multidimensional utilitzarem gràfics o diagrames de dues dimensions —vg., per exemple, les figures 8 i 9 de la pàg. 237.

3.5. Validesa dels estudis en temps aparent

En els apartats anteriors s'ha esmentat que la metodologia escollida per dur a terme aquest treball no s'ha aplicat mai a l'estudi d'un canvi lingüístic actual en temps aparent. Argumentar a favor de la validesa general dels estudis en temps aparent i justificar la tria d'aquest artefacte metodològic —amb els avantatges i desavantatges

que comporta— per a aquesta recerca en particular és, precisament, l'objectiu dels següents paràgrafs.

Fins ben entrada la dècada dels 60, la majoria de lingüistes coincidien amb l'afirmació de Hockett (1958: 444-445), segons el qual els processos de canvi lingüístic en curs no es poden resseguir a mesura que succeeixen, sinó que només es poden detectar a través dels seus resultats, és a dir, a través de les innovacions introduïdes ja establertes. Com és sabut, la lingüística històrica va ser la pionera en l'estudi del canvi lingüístic: partint de l'anàlisi de dades de diferents períodes històrics, reconstruïa el procés evolutiu dels elements estudiats entre dos estadis sincrònics i inferia les característiques i la direccionalitat del canvi lingüístic. Tanmateix, i tret dels casos de canvi per contacte entre llengües, la lingüística històrica solia obviar els factors externs que havien propiciat aquest canvi —una qüestió primordial per a la sociolingüística moderna.

Els primers treballs de Labov (1963, 1966) van suposar un canvi de paradigma en l'estudi del canvi lingüístic. Aquest autor partia de la hipòtesi que, en un escenari en què els factors estilístics i socials es mantinguessin constants, les diferències lingüístiques entre els parlants de diferents generacions havien de reflectir per força l'evolució diacrònica recent d'aquells parlars. En conseqüència, els canvis en *temps aparent* —*apparent time changes*—, passaven a convertir-se en una projecció dels canvis en *temps real* —*real time changes*.

Aquesta hipòtesi va gaudir d'una gran acceptació durant la segona meitat del segle XX, de tal manera que avui els estudis en temps real encara són més aviat escassos (Nahkola i Saanilahti 2004: 75). Això s'explica fàcilment si es té en compte que l'elaboració d'un treball en temps real demana que passi un període relativament llarg de temps entre les entrevistes que es fan als mateixos informants —o, alternativament, a membres considerats representatius d'un estrat generacional— en diversos moments de les seves vides. Aquesta generalització dels estudis en temps aparent, tanmateix, també ha dut alguns autors a destacar les mancances d'aquest supòsit metodològic amb l'objectiu d'evitar que s'assumeixi de manera acrítica: Chambers (2002: 358), per exemple, adverteix que «that apparent time reflects real time is a hypothesis, not an axiom or a theorem», mentre que Bailey (2002: 314) argumenta que «the apparent-time data are only a *surrogate* for real-time evidence, and apparent-time data cannot uncritically be

assumed to represent diachronic linguistic developments». De fet, assenyala Bailey (2002), hi ha diversos elements que cal tenir en compte a l'hora de valorar la validesa dels resultats obtinguts en temps aparent.

Un d'aquests elements és el fet que hi ha poca bibliografia que s'hagi centrat a demostrar amb dades en temps real la validesa general de les conclusions en temps aparent. Precisament per això Bailey (2002) estudia l'evolució en temps real de diversos canvis fonètics en l'anglès nord-americà i contraposa les seves conclusions a les hipòtesis que altres estudiosos havien formulat dues dècades abans en estudiar aquests mateixos fenòmens en temps aparent. El resultat a què arriba l'autor és que «in 13 of the 14 cases, the apparent-time distributions were confirmed by the real-time evidence» (Bailey 2002: 319). L'única hipòtesi que no es confirma, a més, presenta resultats divergents atribuïbles, segons l'autor, a determinades diferències metodològiques.

L'estudi de Nahkola i Saanilahti (2004) sobre el canvi lingüístic en finès aporta més dades sobre la fiabilitat dels resultats en temps aparent. Aquestes autores en confirmen la validesa, però la supediten al fet que la tendència marcada pel canvi lingüístic en curs segueixi una mateixa direcció entre, almenys, les dues generacions més joves analitzades:

Thus, we may conclude that a synchronic variation pattern, based on the differential age-distribution of the competing variants, seems to be a reliable base for an AT [apparent time] prediction, if the change is of the type we have here termed «steadily advancing». So, if we find a cross-generational pattern where the change is moving in the same direction among the middle-aged and the young [...], the AT prediction is reliable. If, on the other hand, a synchronic analysis reveals previous alterations in the direction of change, the AT prediction is less reliable. Especially if the middle-aged and the young are taking the change in opposite directions, the AT prediction will be basically no more than a guess (Nahkola i Saanilahti 2004: 85).

Un segon aspecte que cal tenir en compte a l'hora d'avaluar la validesa dels estudis en temps aparent és que aquests parteixen de l'assumpció que els idiolectes romanen estables *al llarg de la vida adulta* dels parlants. És crucial, doncs, tenir en compte que els estudis en temps aparent que contenen franges d'edat relativament joves poden arribar a conclusions en base a idiolectes susceptibles d'evolucionar en els anys a venir. En aquest sentit, és fonamental determinar quan es pot parlar d'*estabilització dels*

idiolectes; tanmateix, les hipòtesis sobre el punt en què els vernacles individuals deixen d'evolucionar són encara força vagues: abracen des dels primers anys de la postadolescència (Bailey 2002) fins ben entrada l'edat adulta (Nahkola i Saanilahti 2004):

When taken in conjunction, the research discussed in Labov (1994) and the evidence presented in Cukor-Avila (2000) provide strong support for the hypothesis that vernaculars generally remain stable during the adult years. The phrase *adult years* forms an important caveat, however. Cukor-Avila's data clearly demonstrate that in many instances the vernaculars of teenagers, even those of older teenagers, are not yet stable. It is only in the early adult years that we can reasonably assume that a vernacular is relatively stable. Apparent-time data that use teenagers as one of the age cohorts, then, must be viewed with some suspicion (Bailey 2002: 324).

It seems that language changes are quite able to continue their advance even in postadolescence, in the idiolects of middle-aged speakers. [...] All in all, these results suggest that there is a point in time which the idiolect is likely to stabilize, so that changes going on in the community are not generally able to keep on advancing in the idiolect, and the variation pattern becomes fixed. It seems, though, that this point tends to come relatively late in the speaker's life, in the later years of middle-age rather than in early post-adolescence (Nahkola i Saanilahti 2004: 87).

Finalment, hi ha un tercer factor que pot posar en entredit la validesa dels resultats en temps aparent. Es tracta de les *gradacions per edat* o *age-graded changes*, és a dir, innovacions lingüístiques que es correlacionen amb determinades fases de la vida i que són adoptades sense arribar a estabilitzar-se per diferents generacions. Un exemple en poden ser els ajustaments sociolectals que alguns adults han de fer per pressió del mercat de treball: segons Bailey (2002: 325), «it seems clear that for young adults, professional pressures may have linguistic consequences». Aquesta mena de canvis, associats a una etapa determinada de la vida i vinculats a factors de tipus professional, són anomenats per Nahkola i Saanilahti (2004: 86) *pseudocanvis* —*pseudochanges*—, això és, «variables which have a relatively stable variation pattern, with the middle-aged speakers always having the greatest amount of the standard variant in their speech, and the variant failing to advance in the community even over time».

A l'hora d'interpretar els resultats d'aquesta tesi caldrà, doncs, tenir ben en compte que la decisió d'optar per un estudi en temps aparent no és infalible i que aquest presenta, com qualsevol altra opció metodològica, un seguit de mancances. De les que s'acaben

d'assenyalar, probablement la inestabilitat dels idiolectes dels informants joves és la que suposa un major inconvenient per a un estudi d'aquestes característiques. Tanmateix, i com ja hem assenyalat a 2.1, hem intentat mitigar la influència d'aquest factor reduint la distància que separa les dues franges d'edat més joves per poder entrevistar informants tan propers a la postadolescència com fos possible. Reduir la incidència de l'*age-grading* quedava fora del nostre abast, però a jutjar per la minsa bibliografia que existeix en català sobre aquest fenomen no sembla que pugui alterar de manera notòria els resultats.

En definitiva, doncs, i davant la impossibilitat de realitzar aquest estudi en temps real, assumim que l'anàlisi del canvi lingüístic en temps aparent ens permetrà resseguir amb garanties el canvi lingüístic en curs en català nord-occidental i formular hipòtesis sobre l'abast d'aquesta evolució en el futur perquè, com assenyalen Nahkola i Saanilahti (2004: 75), «as real diachrony involves a link from the present to the past, apparent diachrony tries to reach from the present to the future».

4. L'estudi del canvi lingüístic: marc teòric i hipòtesis de treball

Al llarg d'aquesta secció es formulen, en el marc de la teoria general sobre el canvi lingüístic, les hipòtesis a l'entorn de les quals s'articula aquesta tesi. Prèviament, a 4.1 es justifica la tria del català nord-occidental com a objecte d'estudi en base a diverses consideracions sociolingüístiques i a 4.2 es contextualitza el procés de desdialectalització de les varietats nord-occidentals en un procés més ampli de reducció de la variació dialectal del català. La formulació de les hipòtesis pròpiament dites es du a terme entre les seccions 4.3 i 4.6. En primer lloc, en els diferents subapartats de 4.3.1 s'introdueixen els conceptes d'*advergència* i *divergència* lingüístiques, es concreten les hipòtesis sobre la direccionalitat, el ritme i l'abast del canvi lingüístic que podria estar afectant les varietats nord-occidentals, es du a terme una aproximació antropològica al concepte de *frontera* i es fa un repàs pels treballs que s'han centrat en el fenomen de l'*efecte-frontera* a Europa i en l'àmbit lingüístic català. Tot seguit es proposa una interpretació d'aquesta hipotètica evolució no en termes d'*orientalització* o d'*estandardització*, sinó de complementarietat entre aquests dos processos —vg. 4.3.2—; es fa èmfasi en el fet que les situacions de contacte lingüístic sovint provoquen una reordenació del repertori estilístic dels parlants i es planteja si realment el procés de canvi que afecta el nord-occidental no podria estar comportant, més que no una reducció de la variació dialectal, una reubicació diglòssica de les varietats patrimonials en el contínuum estilístic —vg. 4.3.3—; s'estudia si la reorganització de les varietats per efecte del canvi lingüístic no podria haver provocat el sorgiment d'un *regiolecte* supradialectal de compromís—vg. 4.3.4—; i, finalment, s'hipotetitza que la difusió de les innovacions lingüístiques es podria haver produït mitjançant la combinació de dos patrons de difusió espacial: un patró de difusió jeràrquica i un patró de difusió per contagi —vg. 4.3.5. Els tres apartats següents se centren en la naturalesa del canvi lingüístic i en diversos aspectes concrets del català nord-occidental que podrien veure's alterats com a conseqüència d'aquest procés de canvi. Així, a 4.4. es contrasten les opinions dels experts sobre els diferents ritmes a què el canvi lingüístic incideix en els aspectes morfològics i fonològics de la llengua, i es repassen les jerarquies d'estabilitat de les categories lingüístiques proposades fins ara per obrir la porta a formular-ne, si escau, una de nova en base als resultats obtinguts. L'apartat 4.5 se centra en un possible cas d'evolució intrasistèmica autònoma a la Franja com a conseqüència de l'efecte-

frontera a partir de l'estudi dels increments verbals velar i prepalatal. Tot seguit, a 4.6 es valora la possibilitat que els processos de canvi detectats no puguin estar repercutint en els inventaris fonològics de determinades varietats. Finalment, a la secció 4.7 s'enumeren succintament totes les hipòtesis a les quals aquesta tesi vol donar resposta.

4.1. El punt de partida: la tria del català nord-occidental

El punt de partida d'aquesta recerca és el llibre de Joaquim Viaplana *Entre la dialectologia i la lingüística. La distància lingüística entre les varietats del català nord-occidental*, publicat l'any 1999. En aquest treball, l'autor parteix d'un corpus del català nord-occidental contemporani que conté dades d'una cinquantena d'informants que l'any 1986 —any en què es va realitzar el treball de camp— tenien entre 25 i 40 anys. El qüestionari utilitzat constava de 605 ítems i es van entrevistar entre dues i tres persones a cada capital de comarca de parla nord-occidental²². L'objectiu del treball era classificar els dialectes nord-occidentals mitjançant un procediment dialectomètric, és a dir, mitjançant el càlcul d'interdistàncies entre les varietats estudiades. A diferència d'altres plantejaments dialectomètrics, tanmateix, Viaplana (1999) parteix del supòsit que les divergències superficials entre parlars es poden analitzar —seguint els postulats del generativisme clàssic— en termes de divergències morfològiques i de divergències fonològiques profundes —tal com s'ha vist a 3.3. Així doncs, analitza la totalitat del corpus discriminant els elements morfològics impredecibles —les representacions subjacents dels morfemes— de les regles fonològiques que, tot operant-hi, transformen aquestes formes ideals en representacions fonètiques superficials. A partir de les coincidències —en l'àmbit de les divergències— en aquests dos nivells, l'autor estableix una classificació de les varietats nord-occidentals en funció de la distància lingüística que mantenen.

A la vista dels resultats, Viaplana (1999) considera que és possible establir tres grans grups de varietats: un grup de varietats *orientalitzants*, un grup de varietats *occidentalitzants* i un grup de varietats *de transició* —vg. la figura 3. Aquestes darreres

---

²² Concretament, es van realitzar enquestes a les 18 localitats següents: Amposta, Tortosa, Vall-de-roures, Gandesa, Móra d'Ebre, Falset, Cervera, Tàrraga, les Borges Blanques, Lleida, Fraga, Tamarit de Llitera, Benavarri, Balaguer, Tremp, el Pont de Suert, Sort i la Seu d'Urgell (Viaplana 1999: 18). Noti's que no es va enquestar cap informant d'Andorra la Vella, tot i que tradicionalment aquesta capital ha estat de parla nord-occidental. En aquest treball sí que hem tingut en compte dades dels parlars andorrans.

varietats es comporten de manera ambigua, ja que s'inclouen en el grup de varietats orientalitzants pel que fa als constituents morfològics bàsics però s'integren, per contra, en el grup de varietats occidentalitzants pel que fa a les regles fonològiques.

Figura 3. Divisió de les varietats del català nord-occidental en tres grans àrees: orientalitzant, de transició i occidentalitzant. Extret de Viaplana (1999: 95)

A partir de les estructures de grups que genera l'anàlisi dialectomètrica, Viaplana (1999) afirma que les varietats nord-occidentals semblen estar supeditades a un procés d'anivellament progressiu respecte a les varietats orientals. Aquest procés tindria lloc en forma d'ona expansiva, d'est a oest, i avançaria, segons el mateix autor, de forma «trepidant» (Viaplana 1999: 116). El resultat, de mantenir-se la tendència assenyalada, podria ser la conversió de les varietats nord-occidentals en varietats bàsicament accentuals:

En el terreny pròpiament morfològic, el dels constituents morfològics bàsics, l'ona expansiva del procés d'orientalització ha avançat considerablement, i les varietats situades en la zona de transició estan ja —en graus diferents— orientalitzades. En el terreny fonològic, el de les regles fonològiques, en canvi, l'ona expansiva del procés d'orientalització ha avançat molt menys, i les varietats situades en la zona de transició es mantenen encara —i també amb graus diferents— occidentalitzades.

Aquest fet és, d'altra banda, coherent amb els processos de canvi lingüístic determinats per raons de prestigi d'unes varietats sobre les altres, que solen tenir més efecte, i més ràpid, sobre els elements morfològics pròpiament dits que sobre els elements fonològics —desplaçament que, empès prou enllà, pot tenir com a conseqüència final la reducció de les varietats dialectals afectades a simples varietats accentuals, a simples accents (Viaplana 1999: 96)²³.

Aquesta tesi és deutora del treball de Viaplana perquè en reprèn les conclusions, se centra en el mateix àmbit lingüístic i n'adapta la metodologia. Així doncs, l'elecció del català nord-occidental com a objecte d'estudi es deu, en primer lloc, a la voluntat de donar continuïtat a les vies d'investigació que Viaplana (1999) va obrir basant-se en dades d'aquest parlar. Aquest no és, però, l'únic motiu pel qual ens hem centrat en aquesta àrea dialectal: d'una banda, l'escapçament administratiu del català nord-occidental en dos estats i dues comunitats autònomes diferents el converteix en una zona de gran interès per estudiar la influència de les fronteres en l'evolució de parlars tradicionalment molt similars —de les fronteres, s'entén, i de tot el que comporten: diferents polítiques, també lingüístiques; diferències entre els fluxos de mobilitat interns i externs; foment de diferents sentiments de solidaritat intragrupal com a efecte de les ideologies imperants, ja siguin regionalistes, nacionalistes o pancatalanistes; etc. D'altra banda, el català nord-occidental és, dels grans blocs dialectals del català, la varietat que probablement s'ha vist més afectada pel procés de codificació de la llengua: pel fet de parlar-se bàsicament al Principat —i, doncs, per manca d'una estructura de poder autònoma del seu àmbit territorial en un context marcat per la macrocefàlia barcelonina—, la presència de trets idiosincràtics del nord-occidental en l'estàndard ha estat —i és— més aviat escassa.

---

²³ Amb aquesta afirmació, Viaplana s'alinea amb una certa tradició anglosaxona segons la qual només es pot parlar pròpiament de *dialecte* mentre aquest presenta un determinat nombre de particularitats morfològiques; Chambers i Trudgill (1980) sintetitzen aquest punt de vista en el següent paràgraf: «More particular terms will be *accent* and *dialect*. 'Accent' refers to the way in which a speaker pronounces, and therefore refers to a variety which is phonetically and/or phonologically different from other varieties. 'Dialect', on the other hand, refers to varieties which are grammatically (and perhaps lexically) as well as phonologically different from other varieties. If two speakers say, respectively, *I done it last night* and *I did it last night*, we can say that they are speaking different dialects» (Chambers i Trudgill 1980: 5). D'altra banda, l'afirmació de l'autor sobre la major permeabilitat dels elements morfològics en els processos de canvi lingüístic per raons de prestigi manca, encara, de consens, motiu pel qual es tracta amb més deteniment a la secció 4.4.1.

Aquesta afirmació remet al mateix procés de codificació de la llengua normativa dut a terme per Fabra a principis del segle XX. Sense cap ànim de qüestionar la immensa tasca duta a terme per l'autor de la gramàtica del català encara vigent avui dia, estem d'acord amb Ferrando (2000: 279) que «ateses les condicions polítiques de la llengua catalana al primer terç del segle XX, l'èxit social d'una tasca codificadora només podia ser viable al Principat, i encara al preu de supeditar el dialecte nord-occidental a l'oriental, i fins i tot aquest al barceloní». Fabra, que a mesura que van anar passant els anys va incrementar de forma substancial el seu coneixement de la variació dialectal, va treballar per elaborar un estàndard composicional amb el qual es poguessin identificar tots els parlants de la llengua, fossin de l'indret on fossin. Tanmateix, la cura amb què va tractar d'integrar els parlars valencians i baleàrics en la *llengua nacional* no sembla correspondre's al tracte que va donar a les varietats nord-occidentals. Probablement, aquest desequilibri té a veure amb el fet que bona part de la societat de parla nord-occidental es va adherir sense fissures al procés de (re)construcció nacional en què s'emmarcava la normativització de la llengua: de fet, és probable que la majoria de parlants nord-occidentals estiguessin més disposats a acceptar una llengua referencial més allunyada dels seus parlars en benefici d'un projecte nacional comú que no els parlants de territoris com el País Valencià o les Illes Balears, on l'interès de les elits per codificar la llengua no es vinculava a les mateixes aspiracions polítiques que es perseguen al Principat. Sigui com vulgui, el fet és que

la tendència de Fabra a identificar la llengua de Catalunya amb el català oriental i el propòsit de fer prevaler aquest dialecte com a base de la «llengua literària» el dugueren a menystenir deliberadament i quasi absolutament el dialecte nord-occidental. L'atenció al valencià i als parlars baleàrics és a vegades explicable per consideracions extralingüístiques (Ferrando 2000: 334).

Com és sabut, un dels problemes amb què ha topat l'estandardització del català ha estat, tot i la clara voluntat integradora de Fabra, una manca d'identificació dels parlants de diverses àrees amb el model normatiu proposat. En l'àmbit nord-occidental, les reaccions a aquesta manca d'identificació s'han concretat en diverses propostes de *subestàndards*, bé per al lleidatà —Vázquez (1996), Julià (1996), Turull (1996), Sistac (1998a)—, bé per a una varietat tortosina transfronterera —Beltran (1988), Aragonés

(1995), Beltran i Panisello (2002 a i b)²⁴. Aquests treballs són un símptoma inequívoc que no tots els parlants nord-occidentals han vist amb bons ulls la consideració que es donava als seus parlars des de l'acadèmia, i demostren, també, que el procés de desdialectalització descrit per Viaplana (1999) és percebut per una part de la població nord-occidental que vol mirar d'evitar, precisament, una accentualització dels seus parlars.

En darrer terme, doncs, la tria del català nord-occidental com a objecte d'estudi hauria de permetre analitzar el procés de desdialectalització sofert per un grapat de varietats de la llengua catalana que, des del primer quart del segle XX, han estat en major o menor competència amb les varietats de prestigi promocionades pels poders polítics i les elits culturals. Aquest procés de desdialectalització no només ha afectat les varietats nord-occidentals, sinó també bona part de les varietats de la llengua catalana, com s'exposa en el següent apartat.

4.2. Processos de desdialectalització actuals en l'àmbit lingüístic català

4.2.1. Pèrdua dialectal per substitució lingüística

L'establiment dels estats-nació i el posterior procés colonial europeu van comportar una sacralització dels límits fronterers interestatals, imprescindibles per delimitar el territori dins del qual els poders públics centralistes haurien d'aplicar les seves polítiques uniformitzadores. Aquestes noves polítiques van comportar, en termes generals, una reducció de la variació lingüística a l'interior dels estats-nació, tant pel que fa a la quantitat de llengües que s'hi parlaven com a la diversitat de dialectes d'una mateixa llengua que es distribuïen l'espai geogràfic *nacional*.

D'una banda, doncs, es van accelerar els processos de *substitució lingüística*; de l'altra, es van generalitzar els processos de *desdialectalització*. De fet, alguns autors —com ara Radatz (2007: 38)— consideren que aquests dos fenòmens es podrien agrupar sota l'etiqueta única de *desdialectalització*, pel fet que la pèrdua d'elements característics de les varietats dialectals pot ser conseqüència de dos processos diferents: d'un costat, la substitució lingüística —que du aparellada la desaparició de tots els dialectes de la

---

²⁴ D'aquestes darreres propostes, Pradilla (2008b: 138) considera que la més reeixida és la de Beltran i Panisello, perquè ja ha passat la prova de l'ús des que va ser adoptada pel setmanari *La Veü de l'Ebre*.

llengua substituïda—; i, de l'altre, la desdialectalització pròpiament dita —és a dir, la pèrdua progressiva de trets idiosincràtics per assimilació a la varietat de prestigi, ja sigui de la mateixa llengua o d'una llengua diferent.

Com veurem a continuació, l'àmbit lingüístic català forneix exemples prototípics d'aquests dos tipus de reducció de la variació interna. D'una banda, és sabut que la pressió de les llengües espanyola, francesa i italiana —o, més exactament, dels aparats estatals i les polítiques lingüístiques que promouen— estan afavorint processos de substitució lingüística en diversos territoris de parla quasi exclusivament catalana fins ben entrat el segle XX. A Alacant (Montoya 2000) la interrupció de la transmissió intergeneracional del català ha suposat un tall en la continuïtat de l'*estat dialectal rebut*, de manera que els parlants joves d'aquella ciutat del migdia valencià que mantenen l'ús de la llengua parlen una varietat que té ben poc a veure amb la resta de parlars valencians meridionals —ben vius, encara, en altres indrets del sud valencià—:

Com a colofó podem dir que, de la mateixa manera que s'ha produït una interrupció (social) de l'ús del català en l'àmbit familiar, paral·lelament ha tingut lloc una solució de continuïtat entre l'estat dialectal rebut pels alacantins que no han vist interrompuda la recepció familiar del català i aquells altres als qui se'ls ha interposat el castellà en la seua socialització lingüística. L'alacantí «genuí» és el dels primers, però aquest, per raons evidents de cronologia, té els dies comptats, ja que els seus parlants constitueixen un grup minoritari, envellit i, bàsicament, femení. L'altre alacantí, que s'assembla ben poc a la seua matriu, és un parlar, català encara, que «sona» a un valencià neutre (d'enlloc), amb una fesomia tan acastellanada que, quan hi actua el canvi de codi, és difícil esbrinar (àdhuc per als seus usuaris) si es tracta de català o de castellà. Aquest és l'alacantí majoritari, no (tan) envellit com l'altre i prototípicament masculí, però els seus dies estan tan comptats com els de l'alacantí hereu de l'estat dialectal rebut, perquè els parlants d'aquesta modalitat més estesa són, en realitat, semiparlants que ja «funcionen» amb plenitud en una altra llengua, el castellà, que és la que, tret de comptades excepcions, han transmès a la seua descendència (Montoya 2000: 145).

Treballs com el de Montoya (2000) a la ciutat d'Alacant o el de Mas (2006) a Guardamar constaten que l'extrem sud del País Valencià s'ha afegit als altres dos territoris de l'àmbit lingüístic —la Catalunya del Nord i l'Alguer— on semblen satisfer-se els tres factors principals que se solen adduir per augurar la substitució d'una llengua —i, doncs, dels seus dialectes (Junyent 1999)—: (1) la reducció del seu marc territorial, és a dir, de l'espai geogràfic en què es parla; (2) la reducció del seu marc social, és a dir, la minva en l'ús social de la llengua i el seu retrocés funcional; i (3) l'estigmatització

progressiva de la matriu de trets valoratius associats a la llengua, cada cop més desprestigiada a causa de la situació de subordinació que pateix respecte a la varietat alta. És en aquest darrer sentit que, com diu Craig (1997), «complete dialect loss resembles language death». Querol et al. (2007: 43) donen mostres de la pràctica irreversibilitat d'aquest procés de substitució a la Catalunya del Nord i a l'Alguer, on el català septentrional i l'alguerès pateixen, a més, signes clars d'*atròfia lingüística*²⁵. Com sintetitza Cabrera (2008),

el sistema fonològic de l'alguerès presenta símptomes evidents d'*atròfia lingüística*, i «les regles obligatòries que caracteritzaven en el passat la llengua afectada esdevenen variables en una correguda sense fre cap a una convergència (asimètrica) amb la llengua expansiva». [...] El català de l'Alguer és avui un dialecte monoestilitzat i encongit quant a àmbits d'ús —probablement, junt amb el català septentrional, el que més de tot el domini lingüístic català (Cabrera 2008: 36 [cursiva a l'original]).

4.2.2. Processos de *desdialectalització estricta*

A banda dels esmentats processos de pèrdua dialectal per la pressió d'altres llengües, l'estudi dels quals ha anat generalment a càrrec de la sociolingüística, trobem en l'àmbit lingüístic català diversos exemples —més freqüents— del que aquí considerarem estrictament processos de *desdialectalització*, és a dir, de pèrdua dels trets característics d'una varietat dialectal a causa del seu acostament progressiu a una altra varietat de més prestigi —tradicionalment, el català oriental central i, potser més recentment, el català normatiu o els catalans normatius. Aquests processos de pèrdua estructural es poden detectar, en major o menor grau, en tots els blocs dialectals del català. De fet, aquest fenomen no és pas exclusiu de la llengua catalana, com demostra el fet que els processos d'anivellament dialectal han reduït considerablement la variació interna de la majoria de les llengües d'Europa al llarg del segle XX; tant és així que alguns autors —potser amb un punt d'exageració— reclamen que la dialectologia s'actualitzi i adapti el seu objecte d'estudi al nou panorama geolectal:

Si comparem la dialectologia moderna amb la del final del segle XIX, podem constatar una diferència abismal. Això podria ésser una observació gratuïta, ja que qualsevol disciplina sol desenvolupar-se

---

²⁵ Vg. Montoya (2000: 14-21) per a una definició del concepte d'*atròfia lingüística* i per a una delimitació dels seus trets lingüístics i sociolingüístics.

amb el temps i refinar i redefinir els seus objectius i mètodes. No ho és, tanmateix, en el cas de la dialectologia, ja que la seva transformació s'ha produït, més que en el transcurs dels seus debats interns, perquè el seu objecte d'estudi ha canviat, continua canviant ràpidament i sembla estar fins i tot ja en vies d'extinció en alguns casos: són els mateixos dialectes i, més ben dit, el fenomen de la dialectalitat en si, que va desintegrant-se i desapareixent. [...] *No hi ha escapatòria: la dialectologia moderna s'ha de convertir en una teoria que descrigui i expliqui el procés de desintegració del seu propi objecte* (Radatz 2007: 29 [la cursiva és nostra]).

En aquest apartat volem resseguir, sense afany d'exhaustivitat, alguns dels processos de desdialectalització que han estat documentats en l'àmbit lingüístic català i que afecten diverses varietats del català central, del tarragoní, dels parlars baleàrics, del valencià i, finalment, del nord-occidental. Ens centrem, doncs, en aquells parlars que, segons la classificació de Hinskens et al. (2005: 11), estarien patint més una *pèrdua estructural del dialecte* —és a dir, una pèrdua progressiva dels seus trets estructurals per assimilació a la varietat de prestigi— que no pas una *pèrdua funcional del dialecte* —és a dir, una reducció progressiva dels àmbits funcionals en què els parlants utilitzen la seva varietat dialectal²⁶. L'objectiu és emmarcar l'actual procés de desdialectalització del nord-occidental en una dinàmica més àmplia de reducció de les diferències entre dialectes del català i mirar d'establir unes causes comunes que donin compte dels motius que provoquen aquest anivellament.

Ens fixem en primer lloc en tres dels parlars que el manual de referència de la dialectologia catalana (Veny 1982: 22) classifica com a subdialectes del català oriental central: el xipella, el salat i el tarragoní. En el cas del xipella, Veny (1982: 38) reconeix que es tracta de «quelcom més modest que un subdialecte; es tracta més aviat d'una isoglossa discontinua corresponent a la *i* resultat del tancament de la *e* final àtona». La pèrdua progressiva d'aquest tret, l'únic distintiu dels parlars de transició entre el català central i el nord-occidental que hom ha denominat *xipelles*, es pot resseguir des dels treballs inaugurals de Russell-Gebbett (1956, 1961) —que n'analitza la regressió a l'Alt

---

²⁶ Com s'ha vist, tanmateix, casos com els de l'alguerès, el català septentrional o el valencià meridional demostren que els processos de pèrdua funcional i de pèrdua estructural solen ser, en major o menor mesura, complementaris, de manera que l'ús d'aquestes denominacions d'ara endavant s'ha d'entendre com un intent per assenyalar el predomini d'un d'aquests processos per damunt de l'altre més que no pas com la voluntat de dividir nítidament les varietats dialectals del català entre aquelles afectades per un procés de pèrdua estructural i aquelles afectades, per contra, per un procés de pèrdua funcional.

Urgell— fins als més recents de Plaza (1981, 1987, 1995, 1996), centrats en els parlars de la Conca de Barberà. Segons aquesta autora, «actualment aquesta zona presenta una extensa nòmina de fenòmens de canvi tendents a la substitució de les variants autòctones a favor de les formes estàndard prestigioses» (Plaza 1995: 72) i comenta, pel que fa al xipella, que «com que el prestigi ha arribat tard, el procés de substitució de la variant xipella —amb diferents intensitats segons les localitats— sembla irreversible» (Plaza 1987). El treball de Valls (2008b) constitueix la darrera actualització dels estudis sobre la pronúncia xipella i pràcticament en documenta la desaparició; així, considera que «admetent, doncs, que tant a Barberà com a Pira la desaparició del xipella és un fet imminent [...], l'àrea geogràfica en la qual aquesta pronúncia manté encara una certa vitalitat es redueix a dues poblacions veïnes de la Conca estricta: Solivella i Blancafort»; la conseqüència és que «pràcticament es pot posar data al certificat de defunció del xipella: aquest esdevindrà un record del passat en el moment en què els parlants nascuts a finals de la dècada dels vuitanta esdevinguin, amb els seus descendents, el gruix poblacional de l'àrea estudiada» (Valls 2008b: 323-326).

En referència al parlar salat, Veny (1982: 37) admet novament que, «més que un subdialecte, es tracta d'una àrea delimitada per una isoglossa corresponent a l'article *es*, *sa*, *s'*, pl. *es*, *ses*, derivats de IPSU, IPSA, en comptes del literari *el*, *la*, *els*, *les*, derivats de ILLU, ILLA», i adverteix que es tracta d'un «fenomen caduc» (Veny 1982: 38). Així ho certifiquen els treballs de Boada i Busquet (2008) i de Busquet (2009). Les autores consideren que «avui dia, llevat de Cadaqués, on salen parlants de diverses franges d'edat, no té sentit considerar vigent el fenomen»²⁷ (Boada i Busquet 2008: 242) i argumenten que l'estigmatització d'aquest tret morfològic per part dels forasters podria ser a la base de la pèrdua funcional del dialecte des de mitjan segle XX (Busquet 2009: 255), ja que hauria incidit negativament en l'actitud dels parlants cap a la seva pròpia varietat:

El salat ha estat un fenomen mal considerat socialment. [...] Cal dir que una de les raons per les quals l'article salat s'ha substituït per l'article literari ha estat perquè s'ha considerat un parlar vulgar, de gent de baixa cultura. Tal com expliquen bona part dels informants, amb l'arribada de població de

---

²⁷ A Cadaqués, tanmateix, la pervivència d'aquest tret morfològic tampoc no està garantida, ja que es troba en recessió i en una situació clarament diglòssica respecte de «l'estàndard» (Busquet 2009: 256).

fora, la situació es va fer més acusada: els forans es reien dels autòctons perquè empraven el salat i aquests van començar a deixar de fer-lo servir davant seu (Boada i Busquet 2008: 243-244).

Finalment, Boada i Busquet (2008) també paren esment en el procés de substitució del fonema fricatiu labiodental /v/ pel fonema oclusiu bilabial /b/ a la ciutat de Valls, capital de l'Alt Camp. Com és sabut, aquest és el tret més característic del subdialecte tarragoní, «una àrea dialectal de transició entre el català occidental i l'oriental» (Veny 1982: 33). Les autores d'aquest estudi certifiquen que es tracta d'un tret en clara regressió, ja que entre els informants més joves del corpus —aquells que tenen entre quinze i vint anys— «el betacisme ja és generalitzat» (Boada i Busquet 2008: 243). Pel que fa als factors que explicarien el canvi, n'assenyalen quatre: un de naturalesa interna —el poc rendiment fonològic del fonema /v/ que, segons Recasens (1996: 196), hauria evolucionat cap a una articulació més relaxada especialment en posició àtona intervocàlica— i tres de naturalesa externa, a saber: (1) el canvi radical del model de societat, concretat en tres punts: l'increment de la població, l'èxode del camp a la ciutat i l'augment del turisme; (2) l'estigmatització del tret estudiat; i (3) «la pressió de l'estàndard; és a dir, el procés d'homogeneïtzació de la llengua com a conseqüència de l'escola i els mitjans de comunicació de massa (la televisió, la ràdio i internet)» (Boada i Busquet 2008: 244).

Aquests estudis coincideixen a assenyalar que el procés de canvi lingüístic operat sobre els principals trets característics d'aquests parlars es troba en un estadi molt avançat i, possiblement, irreversible. Sembla, doncs, que els factors afavoridors del canvi lingüístic han incidit negativament en el prestigi associat a aquests trets, de manera que, pel fet de percebre's com a més marcats, han estat progressivament abandonats pels seus parlants. Urgeix, per tant, una actualització dels manuals de referència sobre dialectologia catalana, avui ja anacrònics en aquests aspectes²⁸.

---

²⁸ Tot i que s'ha assenyalat un factor intern —el baix rendiment fonològic— com a possible afavoridor del canvi de /v/ a /b/ en el tarragoní, Recasens (1996) contextualitza aquest canvi en un procés més general del català motivat especialment per factors externs: «El procés de pèrdua de /v/ és afavorit per factors de tipus sociolingüístic. Per una banda, els parlants joves tendeixen a reemplaçar labiodental per bilabial, d'acord amb els hàbits articularis de les fonètiques castellana (a Palma de Mallorca; Bibiloni (1983)) i catalana de Barcelona i València. Per una altra banda, és simptomàtic que /v/ s'hagi perdut recentment o es trobi en vies desaparició, a àrees pròximes a dominis betacistes de parla catalana (àrees sudoriental del Camp de Tarragona i septentrional de la Ribera Baixa) o castellana (alacantí i, en

D'altra banda, i com era d'esperar, aquest procés de canvi no opera tan sols sobre les varietats subdialectals esmentades, fàcilment identificables per una quantitat reduïda de trets —marcats— respecte als dialectes circumdants, sinó que també es produeix en varietats amb més trets distintius i de més abast demogràfic i territorial. Marí (2008), per exemple, capta el dinamisme del canvi lingüístic en estudiar la vigència de la dicotomia *parla del camp / parla de la ciutat* a l'illa d'Eivissa a partir de dos trets: la presència a l'inventari fonemàtic dels parlants de la vocal mitjana central tònica /é/, tradicionalment pròpia del llevant de l'illa —als pobles de ponent la pronúncia en aquest context era /é/— i el manteniment o la simplificació en *-i*, *-u* dels grups finals *-ia*, *-ua*, que marcaven la distinció entre la Vila d'Eivissa i el camp, respectivament.

Els resultats a què arriba Marí (2008) revelen que, avui, la vocal mitjana central tònica ha quedat relegada a Vila, mentre que la resta de pobles de l'illa estudiats —Sant Jordi de ses Salines, Santa Eulària des Riu, Sant Antoni de Portmany i Sant Josep de sa Talaia— haurien mantingut o ja haurien adoptat en bona mesura la pronúncia antigament ponentina en /é/. Pel que fa als grups finals *-ia* i *-ua*, l'autora recalca que les localitats que més han abdicat de la simplificació són aquelles més properes a la capital, que sembla exercir algun tipus d'influència sobre l'antiga parla del camp pel que fa a aquest tret:

A Sant Josep i Sant Antoni els casos amb manteniment són esporàdics, però hi són; a Santa Eulària ja representen el 50% de les respostes i a Sant Jordi ja són la majoria. Els factors que influeixen en aquest canvi cal buscar-los sobretot en dos àmbits: un, dins de l'illa, que és la influència de la parla de la capital, i dos, fora de l'illa, que és la influència de la varietat estàndard, que els informants més joves ja han après a l'escola (Marí 2008: 280).

Si la hipòtesi que la parla de la capital influeix en la resta de parlars fos certa, tanmateix, hom podria esperar, no pas un replegament de l'ús de la vocal mitjana central tònica, pròpia de Vila, sinó més aviat, i en consonància amb el que passa amb els esmentats grups finals, una major difusió d'aquest segment, que constituiria una innovació al ponent eivissenc. Com que això no es produeix, però, tot sembla indicar que el procés

---

particular, Petrer, Guardamar), i a centres de població importants (Tarragona, Reus, Valls, Falset, Gandesa, Tortosa, Morella, Vinaròs, Onda...). Contrasta amb aquesta situació l'estabilitat del fonema a zones menys permeables a influències externes (eiv., men., alg.)» (Recasens 1996: 194).

de canvi detectat es deu, més que a la influència de la parla de la capital, a la influència de la llengua estàndard.

Aquests dos exemples són una mostra que la trepidant transformació de la societat eivissenca en el darrer mig segle ha tingut repercussions en el parlar tradicional de l'illa. Aquests canvis en el model de societat no són exclusius, però, de l'illa gran de les Pitiüses, sinó que són extensibles, també, a les Balears. Radatz (2007: 30) llista els factors que, segons ell, donen compte d'aquest canvi a l'illa de Mallorca; són: (1) «l'alfabetització de masses que finalment ha fet arribar les varietats supradialectals fins als racons més recòndits dels països industrialitzats»; (2) «la gran proliferació dels mitjans de comunicació electrònics que transmeten un ampli ventall de varietats parlades a totes les llars, incloent-hi aquelles que abans havien estat majoritàriament monolingües i monodialectals»; (3) «el gran increment de la mobilitat individual amb l'arribada de la motorització de masses a partir dels anys cinquanta»; i (4) «els grans moviments demogràfics a causa de les guerres i les migracions econòmiques».

L'autor assenyala una quantitat de canvis fonètics, morfològics i sintàctics més aviat minsa per documentar el procés de desdialectalització en curs del mallorquí, i es troba a faltar una justificació de la relació implícita entre aquests canvis i els factors que suposadament els haurien motivat²⁹; tanmateix, el dibuix de la transformació social de Mallorca en les darreres dècades és prou revelador:

---

²⁹ Pel que fa als elements sobre els quals Radatz considera que opera el canvi lingüístic, es refereix als següents: «en les vocals tòniques hi ha una tendència incipient (i ja acomplida en certs subdialectes) de substituir la /ó/ tònica per la /é/ (a Binissalem, Alaró i Lloseta) i la /o/ àtona per una /u/ (a Sóller) i de seguir així el model dels altres dialectes del català oriental. L'ordre arcaïtzant dels pronoms clítics sembla en ple retrocés, sobretot a Ciutat, i el sistema dels articles se simplifica progressivament amb l'eliminació de la llengua parlada de les formes *so, sos* (amb *so cotxo, en so fer barrines*) i els articles literaris en col·locacions com *el papa, el dimoni, la Seu* etc.» (Radatz 2007: 40). Com es pot observar, alguns d'aquests canvis —la modificació de l'ordre arcaïtzant en les combinacions pronominals o les reestructuracions del sistema vocàlic— semblen acostar progressivament el mallorquí al català oriental central i a la normativa, mentre que d'altres fenòmens —com ara la simplificació del sistema d'articles— semblen respondre, potser, a dinàmiques de tipus intern. A partir de l'estudi de Radatz (2007) es fa difícil, doncs, determinar quina és la direccionalitat del canvi que opera en mallorquí i si realment aquest obeeix a factors interns o externs. Només per citar-ne un cas clàssic, Veny (1982) ja esmenta que el procés de substitució de /ó/ tònica per /é/ es deu a factors interns, contràriament al que assenyala Radatz: «Aquesta

Mallorca és una de les zones on [els factors que causen la desdialectalització] es troben amb més intensitat, i això és a causa de dues raons complementàries: l'una té a veure amb el fet que, en la Mallorca preturística, els factors relacionats amb la modernització havien arribat amb molt de retard i menys intensitat que en altres llocs; l'altra està associada amb la seva història social dels darrers cinquanta anys. Al llarg d'aquest breu període, la societat mallorquina ha experimentat una modernització considerablement més intensa que la resta d'Europa arran d'un canvi demogràfic i social tan radical com no es pot trobar probablement en cap lloc més. Amb altres paraules: Mallorca ha passat d'un extrem a l'altre de manera dràstica i en molt poc temps (Radatz 2007: 30).

Al País Valencià, el subestàndard promogut per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua encara es troba en plena fase de fixació i, per tant, la seva divulgació ha estat més aviat escassa i s'ha dut a terme gràcies a mitjans públics com la radiotelevisió valenciana o l'escola. Tot i aquesta relativa *assignaturització de la llengua*, tanmateix, autors com Pradilla (2008a: 131) afirmen que «existeixen alguns trets de valoració positiva que marquen la direcció que prendrà amb el temps la varietat formal. Per damunt de tot, destaca la pronunciació de les vibrants finals de mot. Mentrestant, la varietat estàndard continua sent el castellà». L'autor fa aquesta afirmació en referència al parlar de Benicarló, però d'altres autors la fan extensiva a d'altres varietats valencianes. Segura (2002), per exemple, va un pas més enllà i detecta, en el seu estudi sobre el valencià meridional, un procés «incipient» de «vernacularització de l'estàndard» que no només afecta les varietats formals, sinó que és conseqüència d'un procés de desdialectalització dels geolectes:

Era de preveure i, efectivament, ha estat comprovat, que s'havia de produir un canvi ostensible en la forma del català de la zona respecte al model que hom considera tradicional i propi de la comarca. Fonamentalment perquè l'extensió del coneixement de la normativa havia de començar a ser perceptible i aquesta norma no coincideix en molts aspectes amb el parlar tradicional. [...] D'antuvi, doncs, podem corroborar amb les nostres dades una tendència a l'anivellament i convergència de variants dialectals (Segura 2002: 129).

---

obertura és moderna i manca de relació genètica amb el català continental, car el fenomen s'ha congruat en localitats a vegades interiors, ben allunyades de la costa i de tot contacte important amb el català peninsular (Lloseta, Binissalem, Alaró). [...] El canvi s'emmarca dins l'evolució interna del dialecte, tal com va esdevenir també en català oriental a una època més reculada, i ve afavorit versemblantment per l'escàs rendiment funcional de l'oposició ə/ɛ» (Veny 1982: 61).

Acabem aquest repàs pels processos de desdialectalització que estan tenint lloc en diversos indrets de l'àmbit lingüístic català esmentant breument alguns treballs que han constatat un acostament progressiu de les varietats nord-occidentals a les varietats oriental central i estàndard. A banda del ja mencionat treball de Viaplana (1999), altres estudiosos també han donat suport a la hipòtesi de la progressiva *orientalització* d'aquests parlars: Massip (1991), per exemple, deixa constància d'una certa influència recent del lèxic oriental entre els estudiants de Batxillerat i Formació Professional de Tortosa. Alturo i Turell (1990: 69) afirmen que la substitució gradual de l'africada prepalatal sorda per la fricativa prepalatal sonora en ribagorçà es deu a l'adopció per part dels parlants de la variant «de l'estàndard català oriental central». Julià (2002: 69) reporta «un cas força destacable d'interferència per influència del català oriental i que afecta bàsicament la '-a' en posició final, que té com a resultat una pronúncia entre central mitjana (vocal neutra) i central semioberta/oberta (vocal neutra oberta) propera a [a]». Per la seva banda, els treballs de Carrera-Sabaté (2002a i b, 2003 i 2006) i de Carrera-Sabaté i Freixenet-Esteve (2003) analitzen diversos trets nord-occidentals i en vinculen l'evolució a la influència de la llengua escrita, mentre que Massanell (1995 i 2001) estudia el canvi lingüístic en dues localitats de l'Alt Urgell —la capital, la Seu d'Urgell, i l'enclavament rural de Coll de Nargó— i constata que, tot i que el ritme del canvi lingüístic és molt més ràpid a la ciutat que a la ruralia, la direccionalitat d'aquest procés és idèntica en tots dos casos i el resultat final és la convergència quasi absoluta de tots dos amb els parlars orientals: «en el cas de la Seu, es pot dir que, pel que fa a la morfologia flexiva, la ciutat ha passat a orientar-se i quasi a integrar-se als territoris del català central. Aquest decantament afecta totes les edats, i és absolut en els joves» (Massanell 1995: 441). Les causes d'aquest retrocés, segons l'autora, cal cercar-les en «la confluència de dos factors: la difusió de l'estàndard des de l'escola, els mitjans de comunicació i l'acció institucional, i el veïnatge d'un dialecte més prestigiós com és el català central» (Massanell 2001: 140)³⁰.

---

³⁰ Com l'autora afirma tot seguit, «en la majoria de casos, les formes d'ambdues varietats lingüístiques coincideixen i, per tant, la pressió que exerceixen se suma» (Massanell 2001: 140). La secció 4.3.2 està íntegrament dedicada a investigar si el procés d'advergència del nord-occidental es produeix respecte a la varietat estàndard o bé respecte al català oriental central.

Finalment, Romero (2001) presenta una nòmina de trets antigament ben vius al parlar de la Conca de Tremp que avui es troben en diversos graus de regressió³¹. La conclusió a què arriba l'autora és semblant al que ja avançava Viaplana (1999):

el català nord-occidental, escassament present en la llengua normativa i amb recursos culturals, educatius i mediàtics limitats, hauria experimentat un procés d'estandardització informal que hauria desembocat en el que Sistac ha descrit com a modalitat lingüística morfosintàcticament adscrita a la llengua normativa i fonològicament nord-occidental. En conjunt, les nostres dades contribuïrien a entreveure aquesta situació de manteniment de l'accent com a tret diferencial de la varietat geogràfica. [...] En els parlants en general, aquesta modalitat, que, encara seguint Sistac, s'associaria a nivells socioculturals elevats, es concretaria en l'existència de trets morfològics connotats negativament. Aquesta actitud negativa envers aquests trets podria originar-se per diverses causes com ara l'existència d'una consciència normativista, conseqüència de la transmissió de simplificacions restrictiva en la interpretació de la norma. [...] En general, els resultats dibuixen l'existència d'una tendència clara de canvi lingüístic en direcció a la varietat escrita. [...] En conjunt, la varietat nord-occidental —en el cas de la zona del nord o àrea aproximada de la demarcació de Lleida— es trobaria fortament influïda per la llengua escrita i per la varietat oral barcelonina (Romero 2001: 339-341).

---

³¹ «Hem documentat la pèrdua de vigència d'altres trets patrimonials més marcats com la diftongació de l'àtona inicial *o-* > *aw-*, la palatalització del grup *-in-* a *feina* o els plurals amb *-ns* dels antics proparoxítons. [...] Sembla perfilar-se un procés de canvi lingüístic en direcció a la varietat estàndard en l'imperfet d'indicatiu —*veniva* > *venia*—, l'imperfet de subjuntiu —*anéssem* > *anéssim*— i en el condicional simple —*se farí* > *se faria*. Un altre aspecte que hem destacat com a possible innovació que s'estaria generalitzant és la realització /*ɛ*/ de la *-a-* desinencial de substantius i adjectius amb la regressió de la diferenciació *-[e]* per al masculí / *-[ɛ]* per al femení > *un/una especialist[ɛ]*. En aquesta mateixa línia, destaquem la tendència a la realització *-[ɛ]* de la *-a* de la tercera persona del singular del present i l'imperfet d'indicatiu i del condicional —*agrad[ɛ]*, *anav[ɛ]*, *voldri[ɛ]*. [...] Els resultats que acabem d'exposar ens fan pressuposar que en futures observacions és possible que l'article definit masculí ple *lo/llos* es presenti com a forma amb una presència residual en segments lexicalitzats. Aquesta mateixa situació pot arribar a caracteritzar les formes pronominals personals *me*, *te*, *se* i *mos*. En el cas de les variants en *u* dels possessius femenins d'un sol posseïdor, caldrà observar si, arran de la seva incorporació en el corpus normatiu, es produeixen canvis en les dinàmiques que hem vist que incideixen en la progressió de les variants en *v*. Finalment, pel que fa a la vigència de les formes sonoritzades dels adjectius demostratius, de les quals hem intentat sistematitzar les informacions disponibles sobre l'origen i l'abast, les dades obtingudes indiquen un nivell de manteniment important, una distribució lleugerament majoritària en les formes de proximitat *aquest*, etc. davant d'*aquell*, etc. que podria insinuar una via innovadora, i una pressió dels informants més joves i de les modalitats lingüístiques preparades a favor de les variants escrites» (Romero 2001: 338-345).

4.3. Direccionalitat, ritme i abast del canvi lingüístic en curs en català nord-occidental

4.3.1. *Advergència i divergència lingüístiques: les dues cares de l'efecte-frontera*

Els treballs presentats en l'apartat anterior coincideixen a diagnosticar que s'està produint una progressiva *convergència* entre les varietats nord-occidentals i les varietats considerades de prestigi. Tal com apunta Berruto (2005: 82), tanmateix, el terme *convergència* implica un cert grau de reciprocitat, d'influència mútua entre les varietats convergents, les quals, com a conseqüència d'aquest procés, veuen reduïda la distància estructural que les separava. Com hem vist, però, aquesta no és exactament la situació que es produeix en l'àmbit nord-occidental; en aquest cas, tot sembla indicar que la distància estructural es redueix exclusivament perquè unes varietats, les nord-occidentals, substitueixen determinats trets propis per trets provinents de les varietats prestigioses. Per aquesta raó ens referirem a aquest procés, seguint Mattheier (1996: 34), amb el terme *advergència*, amb el qual se sol designar qualsevol procés de *convergència unilateral* d'uns parlars respecte a uns altres.

Fet aquest aclariment terminològic, i en consonància amb els resultats dels treballs presentats fins ara, la nostra hipòtesi és que la majoria de parles nord-occidentals podrien haver patit —i estarien patint encara— un procés d'*advergència* pel qual estarien reduint la seva distància estructural respecte als parlars orientals centrals i a l'estàndard. Aquest procés podria desembocar en el que Hinskens et al. (2005: 11) denominen *pèrdua estructural del dialecte* —*structural dialect loss*—, que, com s'ha indicat a 4.2.1, és, en contraposició a la *pèrdua funcional del dialecte* —o *functional dialect loss*—, un dels dos principals mecanismes de reducció de la variació dialectal. En el primer procés, la distància estructural entre la varietat desprestigiada i la seva varietat-sostre³² es redueix progressivament, fins al punt que la primera s'assimila quasi

---

³² El concepte de *varietat-sostre* ha estat pres de Woolhiser (2005), que al seu torn amplia la noció de *llengua-sostre* de Kloss (1978). Tot i que tradicionalment aquest terme s'ha utilitzat per designar la varietat estàndard d'una llengua en contraposició als dialectes d'aquesta mateixa llengua, per Woolhiser (2005: 262) la *varietat-sostre* a la qual un grup de dialectes tendeixen a assimilar-se pot ser, també, la varietat estàndard d'una llengua diferent —per exemple, en un espai comunicatiu fragmentat per una frontera administrativa. Tot i que aquest terme s'ha atribuït —vg. Muljačić (1993: 105)— a Goebel (1975), aquest autor afirma que la veritable paternitat del concepte es deu a Kloss (1978): «I now wish to turn to the problem of *roofing language* in connection with the development of the Romance languages. There is

per complet a la segona; en el segon procés, en canvi, la substitució d'una varietat per una altra es produeix per la pèrdua de funcionalitat del dialecte B, que és arraconat progressivament dels diversos àmbits d'ús on abans solia utilitzar-se fins que és percebut com una varietat sense capacitat funcional per part dels seus propis parlants.

La nostra hipòtesi, doncs, és que les varietats nord-occidentals no aragoneses es troben immerses en un procés de pèrdua estructural a causa de l'advergència progressiva amb les varietats de prestigi, situació que no es dona, en canvi, en els parlars de la Franja. En efecte, a la Franja el comportament dels dialectes seria de relativa estabilitat; podria estar-s'hi produint, com a molt, una certa advergència vertical —lèxica, potser també fonètica?— amb l'estàndard espanyol, i podrien donar-s'hi alguns casos d'evolució intrasistèmica autònoma fruit de l'isolament respecte al model referencial del català. En tot cas, però, es tractaria de processos de canvi de molt menor abast que els que estan tenint lloc a Catalunya i Andorra. Com a conseqüència d'aquest contrast, sembla que l'*advergència vertical* que estaria afectant els parlars d'aquests dos territoris podria estar comportant una *divergència horitzontal* entre aquests parlars i els de la Franja, i que aquesta situació estaria afectant l'antic contínuum dialectal existent entre els parlars de banda i banda dels límits administratius:

According to Sapir (1921: 213fn.), nationally, state borders tend to have unifying effects, although the linguistic unification is never absolute. The complement to this internal convergence is divergence at the borders, which destroys old dialect continua. Despite the fact that the seven contributions to Kallen et al. (2000) deal with a range of different European situations, all show that convergence on the dialect-standard language and cross-dialectal dimensions (i.e. state-internal linguistic unification) necessarily leads to divergence at the borders. This is one of the ways in which national standard languages «minimize internal differences and maximize external ones», as Einar Haugen (1966/1972: 244) put it (Hinskens et al. 2005: 31).

Aquestes hipòtesis ens permetran dialogar amb Gerritsen (1999: 44-45), que, d'una banda, es lamenta de la minsa quantitat de treballs que estudien la pèrdua dialectal en contextos amb una forta pressió de la llengua estàndard i, de l'altra, considera poc

---

no explicit use of this term in Heinz Kloss's writings: he speaks rather of 'roofless dialects', that is dialects without a homogeneous written language roof. Nevertheless, as far as its meaning is concerned I should like the term *roofing languages* (*Dachsprache*) to be understood as having been coined by Kloss (Goebel 1986: 129)» —a través de Muljačić (1989: 263).

freqüents les situacions en què varietats dialectals similars es troben sota la influència d'estàndards de llengües diferents —com en el cas de la Franja, on la veritable varietat-sostre de la comunitat catalanoparlant segueix sent el castellà.

Com es desprèn del que s'acaba d'exposar —i en consonància amb Farrar i Jones (2002), que afirmen que a dia d'avui els processos de canvi lingüístic es produeixen predominantment per causes externes—, en tots dos casos es tractaria de processos motivats externament. Això no obstant, l'aïllament de la Franja com a conseqüència de l'efecte-frontera també podria estar afavorint un procés de canvi motivat internament —això és, per condicionants estructurals com ara la simplificació, la regularització o l'anivellament paradigmàtic—, que en aquest treball s'analitzen com a *evolucions intrasistèmiques autònomes*. L'objectiu dels apartats 4.3.1.1–4.3.1.3 és precisament aprofundir en el fenomen de l'efecte-frontera, atès que els treballs de prospecció realitzats fins ara assenyalen que es tracta d'un concepte crucial per entendre l'evolució recent de les varietats nord-occidentals —i la d'altres varietats del català que no són objecte d'estudi en aquest treball.

4.3.1.1. El concepte de frontera: una aproximació antropològica

Tot i la seva extensió, reproduïm el següent passatge del filòsof Gabriel Sopena —citada a través d' Espluga i Capdevila (1995: 176-177)— perquè explica amb gran lucidesa el joc pervers pel qual els nacionalismes sacralitzen les fronteres —que passen a ser considerades límits *naturals* i *inevitables*— amb l'objectiu de crear una *retòrica de l'alteritat*, un negatiu d'aquell que queda a l'altra banda necessari per bastir el seu propi positiu. Al seu torn, les fronteres esdevenen la peça clau per crear un *ideal de puresa*, per determinar qui pertany al col·lectiu nacional i qui en queda exclòs. La conseqüència inevitable d'aquesta sacralització són unes polítiques tendents a la màxima uniformització interna —encara que sigui a costa d'assimilar qualsevol matís diferencial— i a la màxima diferenciació externa: un plantejament obertament etnocèntric en virtut del qual no es permet cap traça d'heterogeneïtat en el si de la col·lectivitat.

Com veurem més endavant, és fonamental tenir en compte aquest punt de vista per aproximar-se a l'estudi de l'efecte-frontera. Probablement aquesta concepció nacionalista de la realitat per part de Catalunya i de l'Aragó explica en bona mesura per

què els habitants de la Franja es troben —si més no des del punt de vista de catalans i aragonesos— en una posició identitària ambigua³³:

No evitaré incidir sobre hechos que estimo troncales. Primeramente, la sacralización del término fronterizo, idea extendida por los colonialismos europeos. [...] La exhibición de un mapa se convertirá, *mutatis mutandis*, en símbolo mismo de la nación sacrosanta. Ahora bien, la frontera es un área, un estricto *margen de incertidumbre* como ha puesto de manifiesto Pelegrín en un brillantísimo trabajo. El hecho es esencial, en mi opinión: mientras la *zona* se presenta como un hecho geográfico, la *línea* aquilata un concepto político y jurídico; y va de suyo que ello entraña el establecimiento real de una distancia perpetrada *a priori*. De modo simplista, pero ilustrativo, cabría expresar que el trazado de un límite imaginario entre *nosotros* y *los demás*, llevado al plano ideológico comunitario, desemboca a la postre en el ideal de pureza, en la conciencia de que existe *el otro*. La *retórica de la alteridad*, la *invención del bárbaro*, en expresiones de Hartog y Hall respectivamente, se basa en la elaboración enconada de un negativo extraño a través del cual establecer el positivo propio; y así se exigirá un grado máximo de definición: *se debe* ser de una manera precisa, lo cual evidentemente define por analogía *lo otro*, lo indeseable. Si tal delimitación, practicada en el ámbito mental, llega a ser aplicada pragmáticamente el descarrilamiento estrepitoso hacia una disgregación ideológica es ineluctable.

[...] Los estados —tanto los ya existentes como aquellos otros *in fieri*, vuelvo a insistir— se han empeñado históricamente en mostrar sus lindes con una índole predestinada, orgullosa, nunca relativa, jamás como un efecto temporal inscrito en el territorio. Empero, si se pretende la *inevitabilidad* del espacio fronterizo (lo que ha llevado a fraguar conceptos como *frontera natural* o *frontera científica*, uso demencial que, todavía hoy, algunos aterradores grupos políticos osan exhibir como proclama), la argumentación racional no sólo no es capaz de arrastrarse al menos hacia una aporía, sino que conduce a la tautología más prosaica en tanto que parte desde una sospechosa postura ego/etnocéntrica.

[...] El estereotipo es vector epistemológico privilegiado de la vulgaridad ideológica, en tanto que despreocupadamente, sin esfuerzo y de inmediato, brinda al común tanto razones para defender qué o quién es *como se debe ser*, cuanto sustento para la pregunta: *¿qué sujetos o colectivos forman parte del mío/nuestro y cuáles no?* A partir de aquí, cada paso es más peligroso que el precedente. Hay que elaborar unos criterios básicos de pertenencia: fundamentalmente la lengua (hablada correctamente, como es obvio) y la raza (neta, cuanto más mejor), a menudo el linaje (rancio, preferiblemente) y por supuesto el lugar de nacimiento. Posteriormente, desde esta orilla, con una

---

³³ Aquesta qüestió s'analitza amb tot detall a l'apartat 7.2, en què es contrasten les identitats col·lectives dels parlants de català nord-occidental de Catalunya, Andorra i la Franja i s'argüeix que les diferències ideològiques i identitàries són un factor crucial per entendre les evolucions divergents dels dialectes nord-occidentals en aquests territoris.

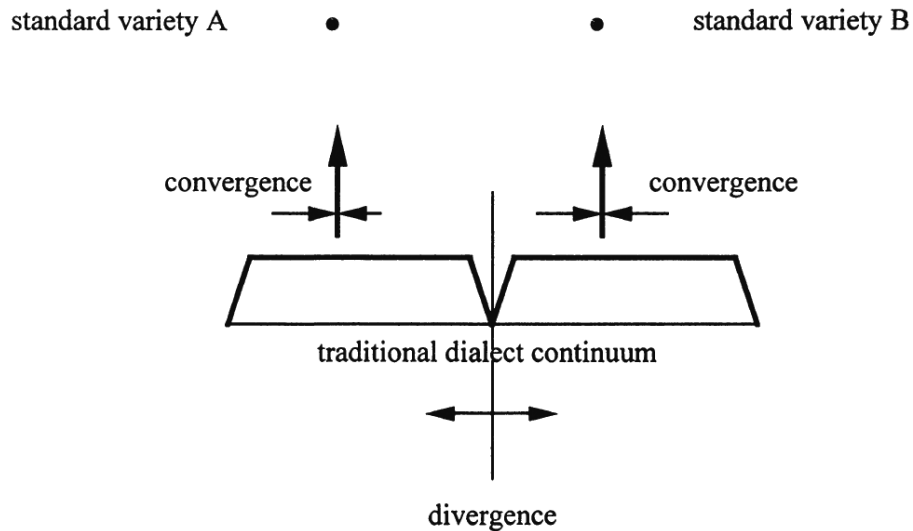
existencia ya basada sólo en sí misma, poco importa la descarada manipulación de estos criterios según convenga: sólo cuenta el mensaje ego/etnocéntrico que acaba siendo mera cuestión de uso, moneda de cambio. Finalmente, [...] habida cuenta de que el descubrimiento de lo que está más allá del propio confín es una experiencia tremenda por su ajenidad se tratará de corregir y asimilar *lo otro* mediante su inserción mecánica en una de las casillas que rigen el mundo del observador. Consiguientemente, en ese momento, ya asfixiado en el prejuicio, lo que ha sido integrado será exorcizado por su propia alteridad y considerado en un grado menor de humanidad. Este proceso, huelga decirlo, es tan falaz como cualquier negación prejuiciada; artificial además, puesto que persigue la uniformización interna y la diferenciación exterior; tirante, dado que genera un ámbito intelectual en el que se tiende a igualar los extremos, mientras que existe una justificación ideológica que brega por preservarlos unidos. Y mucho más importante aún: extremista e intolerante, en tanto que cualquier matiz resulta proscrito (Espluga i Capdevila 1995: 176-177 [cursiva a l'original]).

Sense esmentar-ho explícitament, aquest passatge posa de manifest que la difusió de la *ideologia de la llengua estàndard* —o *standard-language ideology* (Milroy 2007)— és una conseqüència directa d'aquesta concepció nacionalista de la realitat que cerca la màxima homogeneïtzació interna en el si de la comunitat nacional. Com s'intentarà justificar a l'apartat 7, la presència subjacent d'aquesta ideologia en la política lingüística catalana contemporània podria ser un factor clau per entendre per què el restabliment de l'oficialitat del català no ha capgirat o, si més no, alentit, el procés de desdialectalització que afecta les varietats nord-occidentals.

4.3.1.2. L'estudi de l'efecte-frontera a Europa

Els processos de canvi lingüístic condicionats per l'establiment o la modificació de les fronteres polítiques interestatals s'han anat accentuant a mesura que les comunitats nacionals han anat afermant la seva identitat col·lectiva en tant que membres dels nous estats-nació. En el pla ideològic, acabem de veure que l'establiment d'una frontera pretén crear una *retòrica de l'alteritat*, un límit imaginari entre *nosaltres* i *els altres*, que sol desembocar en l'ideal de puresa, en la consciència —induïda— que existeix *l'altre* (Espluga i Capdevila 1995: 176). Aquesta ideologia es concreta en el pla lingüístic en polítiques que cerquen una màxima homogeneïtzació interna en el si de la comunitat nacional i una màxima diferenciació externa respecte dels estats-nació veïns. D'aquesta manera, la política lingüística de la majoria d'estats europeus moderns s'ha basat en la vehiculació d'una *llengua nacional* que ha comportat la reducció de la variació intraestatal. Com a conseqüència, els processos de convergència i divergència

lingüística s'han vist potenciats fins al punt que, segons Auer i Hinskens (1996: 17) «vertical convergence towards different standard varieties is likely to be the primary source of horizontal divergence from similar dialects across the border» - vg. la figura 4.

Figura 4. Esquema que mostra com dos processos de convergència vertical amb dues varietats estàndard diferents comporten un procés de divergència horitzontal en un continuum lingüístic dividit per una frontera política. Extret d'Auer i Hinskens (1996: 17)

En el seu estudi sobre l'evolució de l'efecte-frontera entre els estats de Rússia i Bielorrússia d'ençà de la caiguda de la Unió Soviètica, Woolhiser (2005) esmenta algunes de les característiques de la societat moderna que han esdevingut factors determinants per a l'acceleració d'aquesta mena de processos:

With the rise of the modern nation state in the nineteenth century, accompanied in the twentieth century by the emergence of modern communications, improved transportation networks, greater geographical and social mobility of populations, and universal education, political borders have become a far more potent factor in dialect divergence and convergence (Woolhiser 2005: 236).

Com es desprèn d'aquest passatge, Woolhiser (2005) és conscient que els processos pels quals les fronteres polítiques poden arribar a generar —i solen fer-ho— discontinuïtats socioculturals tan marcades amb repercussions sobre l'organització lingüística dels territoris són processos complexos en els quals interactuen múltiples factors *externs* a la llengua. Tot i amb això, la principal tesi d'aquest autor és que, si més no en el marc dels

estats-nació, tots aquests factors se solen cenyir a una acció política que cerca principalment afermar una única identitat col·lectiva intraestatal mitjançant la difusió d'una ideologia nacionalista que, en el pla lingüístic, sol anar acompanyada de la difusió d'una varietat estàndard normalment uniforme:

The impact of the contemporary Polish-Belarrussian border in these processes is twofold: dialect divergence, i.e. the emergence of a new bundle of isoglosses which largely coincides with the state border, is occurring not only as a result of the relatively weak contacts between the populations on the Polish and Belarussian sides, but also due to the fact that the border delineates the geographical limits of two distinct sociolinguistic hierarchies and their associated linguistic ideologies. The degree to which cross-border horizontal (dialect-dialect) or vertical (dialect-standard) convergence or divergence occur within a politically divided dialect area or continuum is thus determined not only by the linguistic relationship between the roofing varieties and the local vernaculars on the two sides of the border and by the physical obstacles presented by different types of border regimes, *but also by the degree of success of national institutions in instilling in local populations a higher level of solidarity with co-nationals than with citizens of the neighbouring state* (Woolhiser 2005: 262 [la cursiva és nostra]).

Tot i l'interès evident que té per a la (socio)lingüística l'estudi de les repercussions en les varietats lingüístiques de les polítiques favorables a l'homogenització interna dels estats, Woolhiser (2005) considera que els treballs dedicats a l'efecte-frontera són més aviat escassos³⁴. D'altra banda, aquests estudis se centren quasi exclusivament en el contínuum germànic, fins al punt que l'únic treball que parteix de dades romàniques és el de Goebel (2000). En aquest article, Goebel analitza l'impacte de l'efecte-frontera a la cruïlla lingüística que avui constitueixen les fronteres de Suïssa, França i Itàlia, i ho fa valent-se del mètode dialectomètric de Salzburg. El fet que parteixi de dades recollides a principis del segle XX durant la confecció de l'*Atlas Linguistique de la France* (ALF) i de l'*Atlante Italo-Svizzero* (AIS) confereix al treball un caràcter bàsicament diacrònic³⁵.

Ja en l'àmbit germànic, Gerritsen (1999) demostra que, si es donen les condicions adequades, el canvi lingüístic pot assolir un ritme trepidant. Aquesta autora estudia la divergència —en els nivells lèxic, fonològic i morfològic— de tres dialectes que eren

---

³⁴ Vg. Woolhiser (2005) per a un repàs exhaustiu comentat dels diferents estudis que han analitzat l'impacte de l'efecte-frontera en les llengües d'Europa.

³⁵ Aquest fet, juntament amb alguns aspectes de la metodologia utilitzada per Goebel, és criticat per Woolhiser (2005), delerós d'estudis més actuals sobre aquest fenomen.

pràcticament idèntics a mitjan segle XX: els parlars de Maaseiks, a Bèlgica; de Susters, als Països Baixos; i de Waldfeutch, a Alemanya. Uns parlars que han canviat a causa de la influència de tres estàndards diferents: el neerlandès dels Països Baixos, el de Bèlgica i l'estàndard alemany. Tenint en compte que Gerritsen només té en compte dues franges d'edat —noies de 14 a 16 anys i dones de 35 a 50 anys—, els resultats fan evident la rapidesa del canvi, que s'ha accelerat notablement en les darreres dècades:

The political boundary between the Netherlands and Germany has led to a dialect boundary. [...] Whereas some decades ago the inhabitants from both sides of the border could indeed communicate with each other in their own dialect, this is now impossible, especially for the younger generation. The dialects have separated on all linguistic levels, but it is divergence on the lexical level [...] that especially hampers communication (Gerritsen 1999: 63-64).

Els tres estudis de cas presentats són especialment rellevants perquè mostren la potència que poden arribar a tenir les fronteres *interestatals* a l'hora de generar discontinuïtats lingüístiques entre parlars tradicionalment molt similars, en aquest cas dels tres principals contínuums europeus: l'eslau, el romànic i el germànic. La nostra hipòtesi és que les fronteres *intraestatals*, si més no en estats relativament descentralitzats com l'espanyol, poden contribuir a generar processos de divergència similars. De demostrar-se, seria la primera vegada que es descriu —que en tinguem constància— un cas d'efecte-frontera intraestatal en base a un corpus de grans dimensions analitzat segons el mètode científic.

4.3.1.3. *L'estudi de l'efecte-frontera en l'àmbit lingüístic català*

La comunitat lingüística catalana es troba dividida en quatre estats —Espanya, França, Andorra i Itàlia— i, dins de l'Estat espanyol, en cinc comunitats autònomes: Catalunya, el País Valencià, les Illes Balears, l'Aragó i Múrcia. Tot i la gran quantitat de límits polítics que seccionen l'àmbit lingüístic català, tanmateix, l'estudi de l'impacte de l'efecte-frontera ha estat més aviat escàs i circumscrit a dues àrees concretes: la frontera estatal entre Catalunya i la Catalunya del Nord i la frontera interautonòmica entre Catalunya i el País Valencià. En el primer cas, sembla que la divergència horitzontal entre els parlars limítrofs es deu sobretot al fet que la major part de manlleus moderns s'han adoptat passant pel filtre de dues llengües-sostre diferents —diferents entre elles i respecte al català—:

El fet que al sud tot el lèxic modern («normalitzat» o no) hagi estat agafat de l'espanyol és —encara que sigui quelcom més aviat macabre— un factor d'unificació i de cohesió de la llengua de les tres grans regions sota administració espanyola. Però aquesta llengua contrasta brutalment amb la del nord, on tot el lèxic nou és pres del francès. Si els catalans del nord han de construir un model lingüístic basat en la seva realitat —i suposant que no es doni la llengua per liquidada— serà un model completament divorciat i isolat de la resta; i si han d'adoptar el model del sud, es pot dir que s'hauran de resignar a fer un veritable canvi de llengua (Bibiloni 2002a: 5).

En el cas dels límits administratius catalanovalencians, l'eixamplament de la frontera lingüística sembla ser conseqüència de la difusió de dos models de llengua estàndard catalana diferents a banda i banda de la frontera. O, per ser més exactes, sembla deure's a la difusió de dos marcs referencials simbòlics diferents en un ecosistema comunitatiu autònomitzat. Aquest «policentrisme cada cop menys convergent» ha dut a un doble procés d'advergència que Pradilla (2008b: 135) anomena de «valencianització versus orientaltització» en un espai fronterer en què els límits entre comunitats autònomes no tenien, fins no fa pas gaire, «cap traducció a nivell lingüístic» (Virgili 1992: 556). Segons Pradilla (2008b: 135), aquests processos afecten sobretot els àmbits formals de la llengua —especialment els lèxics i morfosintàctics—, però ja es comencen a deixar notar i modificaran sens dubte en el futur el registre col·loquial d'unes varietats que constitueixen el «garant irrefutable» de la unitat de la llengua (Pradilla 2008a: 132). Els següents passatges recullen l'opinió de quatre experts que han mostrat la seva preocupació davant de la possibilitat que s'escapi el contínuum dialectal d'aquesta àrea geogràfica:

A mesura que el subestàndard valencià i l'estàndard general català es vagin divulgant cada vegada més pels corresponents territoris regionals —així que progressi la normalització de la llengua—, la gradació dialectal tendirà a esborrar-se. El fenomen ja fa anys que es va donant —els parlants en són conscients—, però ara pot accelerar-se. ¿Anirà avançant la uniformització fins a aturar-se a banda i banda del riu de la Sénia? L'estat de les autonomies de segur que hi contribuirà, atès que es dona una duplicitat d'administracions amb una nul·la —que se sàpiga— coordinació de llur política lingüística. [...] Tots hauríem de lamentar que això s'esdevingués. Hauríem aconseguit de crear de forma meridianament clara un català modalitat valenciana i un català modalitat catalunyesa —emprant un adjectiu proposat per Aracil—, ambdós potser ben uniformes (Virgili 1992: 558).

No crec que es pugui presentar com un èxit la tendència a crear una frontera mental i lingüística, és a dir, una isoglossa sociolingüística, allà on sols hi ha un contínuum dialectal entre el Principat i el

País Valencià, que posa en evidència la fragilitat dels conceptes de català i valencià si més no com a expressions d'una oposició diatòpica (Ferrando 1992: 65).

Una de les coses que més ens amoïna —si més no als qui coneixem més de prop la situació— és que la nostra zona dialectal estiga migpartida per una línia al sud de la qual l'escola emprà uns determinats textos destinats a l'ensenyament de la nostra llengua: la de tots; en tant que al nord de la mateixa línia se n'usen uns altres, sovint de la mateixa editorial —vegeu, per exemple, les sèries *Brançal* i *Atzavara*, de Barcanova— que, sense gaires explicacions, difonen un model de llengua en el qual apareixen unes determinades variants morfològiques que no coincideixen amb les divulgades pels textos emprats més al sud, i que no obstant això són presentades com si fossen les úniques que el model formal admet. Això sense parlar de la presència gairebé exclusiva de lèxic d'una sola procedència dialectal, igualment distorsionadora, de què fan gala els uns i els altres manuals. No creem que ens puguen acusar de catastrofistes si afirmem que aquesta pràctica pot acabar produint compartimentacions no gens convenients per a la unitat cultural del conjunt del domini (Beltran 1998: 51).

Els fluxos comunicatius històrics entre els habitants dels territoris nord-valencians i sud-catalans de la diòcesi de Tortosa s'han anat afeblint modernament. Les noves dinàmiques comunicatives s'han accentuat amb la compartimentació autonòmica dels serveis, especialment els educatius, els mèdics i els administratius. Així, d'una banda, el nord valencià mira cada cop més cap al sud i, de l'altra, el sud català, amb una important tradició particularista de catalanitat difusa al darrere («la quinta província») prioritza l'eix comunicatiu amb Barcelona. Els importants dèficits de comunicació interautonòmica que la nova realitat imposa ja deixen sentir els seus efectes, de manera que hom constata una alteració gradual de les dinàmiques evolutives de la varietat geogràfica en sentit divergent segons l'adscripció administrativa del territori. Si la dinàmica descrita no s'altera, la conformació d'un trànsit lingüístic més abrupte serà només qüestió de temps. No en va la nova distribució d'isoglosses constituirà la dimensió lingüística de la nova història sociocultural del territori (Pradilla 2008b: 124).

D'una banda, doncs, sembla que l'afebliment dels fluxos comunicatius entre el nord valencià i el sud català és un fet contrastat, altrament lògic tenint en compte la compartimentació dels serveis que implica l'estat de les autonomies; aquest fet fa mirar el migdia català més cap al nord —tot i la secular «catalanitat difusa» (Sistac 1997: 45) de les Terres de l'Ebre—, alhora que el nord valencià s'encara cada cop més cap a la capital, València. Per altre costat, la difusió de dos models normatius diferents a banda i banda de la frontera, fruit de dues polítiques lingüístiques amb objectius poc coincidents, contribueix a eixamplar la percepció que la comunitat «valencianoparlant» difereix de la comunitat «catalanoparlant», per molt que sobre el terreny les diferències

siguin, avui per avui, pràcticament inexistents. El que és crucial en aquest procés, doncs, és la potenciació, per part dels poders públics, del que Ferrando (1992: 65) anomena una «frontera mental i lingüística» o, més tècnicament, una «isoglossa sociolingüística»³⁶.

Pel que fa a la frontera administrativa entre Catalunya i l'Aragó, l'únic treball que s'hi ha dedicat en profunditat ha estat el de Bada (1990). Es tracta, tanmateix, d'un treball més sociopolític que sociolingüístic, de manera que no hi ha referències explícites a l'impacte de l'efecte-frontera en les varietats geolèctals del català³⁷. Per Bada, allò que interessa és més aviat el respecte per la condició *fronterera* de les comarques de la Franja:

Aragó és una costura d'Espanya i ho és, en especial, per les seues comarques orientals que limiten amb Catalunya. Doncs bé, el perill és fer un descosit en aquesta Franja quan hi ha prou fil per a fer-hi alguna cosa més que un pedaç si s'accepta que uneixi el que està separat. El descosit que cometrien els aragonesos rebutjant el català de l'Aragó no és més gran ni més petit que el que cometen alguns catalanistes quan, confonent la llegua amb la nacionalitat, reivindiquen aquests territoris aragonesos com la 'Catalunya irredempta' (Bada 1990: 188).

Aquest passatge resumeix un altre dels punts clau que es tractaran en aquesta tesi: que les discontinuïtats entre llengua i identitat són a la base de l'efecte-frontera entre Catalunya i l'Aragó; és a dir, que l'augment de la distància lingüística entre varietats tradicionalment similars és la conseqüència lingüística d'una discontinuïtat ideològica que fa que, a la Franja, el *principi de classificació territorial* tingui més pes, ara com ara, que el *principi de classificació lingüística*. La nostra hipòtesi és, doncs, que tot i que els habitants de la Franja són conscients que el factor lingüístic els diferencia de la

---

³⁶ Davant del progressiu eixamplament de la falla lingüística, tots aquests autors coincideixen a proposar una mateixa solució: un «model formal tortosí transfronterer» (Pradilla 2008b: 133), sorgit de «delimitar uns marcadors sociolingüístics d'individuació, significatius i simbòlics, que formessin la base d'un tractament específic en l'ensenyament de la llengua per part dels professionals de la zona» (Pradilla 2008a: 132) i que, mitjançant la seva articulació en tant que subestàndard de la sisena gran varietat dialectal de la llengua, hauria de contribuir a «superar la doble diglòssia que actualment es dona entre, per una banda, el català i el castellà i, per l'altra, entre el català local i el català central» (Virgili 1992: 558). Com hem esmentat a 4.1, durant els darrers quinze anys s'han proposat diversos models de tortosí formal, algun dels quals ha arribat a ser adoptat per mitjans de comunicació locals.

³⁷ La «fractura geolèctal» del català nord-occidental de la Franja només ha estat objecte d'estudi, que ens consti —i de manera succinta—, a Massanell (2009).

resta d'aragonesos, aquesta especificitat no és suficient per generar una voluntat d'autoclassificació separada de la col·lectivitat aragonesa. La Franja és, doncs, un espai en què es fan especialment visibles les discontinuïtats entre llengua i identitat, i aquestes discontinuïtats han contribuït, en bona mesura, al conservadorisme de les varietats que s'hi parlen —o, dit d'una altra manera, al seu aïllament respecte als models referencials del català i a la seva influència, molt notable en les tendències evolutives de la resta de parlars nord-occidentals. L'anàlisi dels factors que han afavorit la consolidació d'aquestes discontinuïtats és un dels punts centrals de l'apartat 7.

4.3.2. *Orientalització o estandardització?*

En l'apartat anterior hem defensat la hipòtesi que bona part de les varietats dialectals nord-occidentals podrien estar patint un procés de canvi lingüístic motivat externament; en concret, ens hem referit a un possible procés d'advergència vertical de les varietats de Catalunya i Andorra respecte a les varietats de prestigi, però la identificació d'aquestes darreres varietats ha estat més aviat vaga. En aquest apartat defensarem la hipòtesi que com a mínim hi ha hagut dos processos complementaris d'advergència en els territoris on el canvi lingüístic ha estat considerable: un procés secular d'*orientalització* i un altre, més recent, d'*estandardització*.

Segons el parer de Viaplana (1999), bona part de les varietats nord-occidentals estaven experimentant, a finals de la dècada dels 90, un procés de desdialectalització, «d'anivellament progressiu *respecte a les varietats orientals*» (Viaplana 1999: 115 [la cursiva és nostra]). Viaplana afirma en aquest treball que el canvi lingüístic avança «en forma d'ona expansiva» d'est a oest, és a dir, de les zones frontereres amb els parlars centrals —que constitueixen, a finals dels 90, el que ell anomena «zona orientalitzant»— cap a les zones més allunyades d'aquests parlars —que conformen, per contra, l'anomenada «zona occidentalitzant». El tipus de difusió del canvi detectat per Viaplana, en forma d'ona expansiva, és, doncs, un primer indicatiu que el procés d'advergència lingüística de les varietats nord-occidentals podria respondre a dinàmiques *anteriors* al procés de codificació del català i es deuria, més aviat, a factors com la mobilitat de la població i el contacte interpersonal entre els parlants d'aquestes varietats i les centrals —considerades tradicionalment de prestigi. Aquesta opinió s'adiu amb la d'altres experts que es fan ressò del fet que les varietats estàndard de les llengües

no poden haver influït, si més no de forma gaire considerable, en els parlants d'altres geolectes fins ben entrat el segle XX:

The standard-language concept is relatively young and mass literacy is a twentieth-century attainment. Therefore, cross-dialectal levelling must be the older, and historically, the main and probably only type of convergence. As 'late' as 1914, Terracher's investigations of the dialects of the Angoulême area brought to light that «l'agent destructeur de la morphologie des patois n'est pas le français, mais les parlers limitrophes» (Pop 1950: 106 [a través de Hinskens et al. 2005: 27]).

Novament en l'àmbit lingüístic català, alguns autors han proposat que certs trets que avui considerem característics d'una determinada varietat dialectal no provenen sinó de la voluntat secular dels seus parlants d'acostar-se a la varietat central prestigiada. Recasens (1991) en dóna un exemple en parlar de la conversió en [ɛ] de les /a/ posttòniques finals, una pronúncia que avui és característica dels parlars del pla de Lleida —de la Noguera a les Garrigues i del Baix Cinca a la Segarra—:

El canvi representa un intent d'aproximació de la variant baixa de /a/ a la realització prestigiosa [ə] del català central; la nova pronúncia s'hauria difós a partir de Lleida i/o de zones i capitals de comarca de parla nord-occidental pròximes a la frontera amb el català central. [...] L'absència de la vocal mitjana [ə] al sistema de vocals àtones del dialecte nord-occidental deu justificar el pas de [a], [ɑ] a [ɛ], en consonància amb el fet que [ɛ] es troba precisament a mig camí entre la variant baixa originària i la variant mitjana central prestigiosa (Recasens 1991: 96-97).

Altres estudiosos del català nord-occidental també han donat suport a la hipòtesi de la progressiva orientaltzació d'aquests parlars: com hem vist a 4.2.2, Massip (1991) deixa constància d'una certa influència recent del lèxic oriental entre els estudiants de Batxillerat de Tortosa. Per la seva banda, Alturo i Turell (1990: 69) afirmen que la substitució gradual de l'africada prepalatal sorda per la fricativa prepalatal sonora en ribagorçà es deu a l'adopció per part dels parlants joves de la variant «de l'estàndard català oriental central». Finalment, Julià (2002: 69) reporta «un cas força destacable d'interferència per influència del català oriental i que afecta bàsicament la '-a' en posició final, que té com a resultat una pronúncia entre central mitjana (vocal neutra) i central semioberta/oberta (vocal neutra oberta) propera a [a]». Segons l'autor, aquest fenomen també afecta de forma especial altres mots d'ús freqüent, com ara l'article

masculí singular *el*, el pronom reflexiu de tercera persona *es* o les preposicions *de*, *per* i *en*, i es produeix especialment en contextos formals.

Tanmateix, aquests darrers exemples, que certifiquen sens dubte un procés de canvi en el si de les varietats nord-occidentals, no permeten aclarir *a quina varietat* s'assimilen aquests parlars: en el cas de l'estudi de Massip (1991), el lèxic adoptat és tant propi del central com de l'estàndard. Pel que fa a l'estudi d'Alturo i Turell (1990), el so [ʒ] és propi del català oriental central, però ho és també de l'estàndard; d'aquí, potser, l'ambigüitat de les autores en dir que el canvi es produeix per influència «de l'estàndard català oriental central». Finalment, el canvi reportat per Julià (2002) suposa igualment l'adopció d'un so, [ə], compartit per totes dues varietats. Cal acudir a Romero (2001: 340) per trobar nous casos que certifiquin sense ambigüitats «la influència de la varietat oral prestigiosa [central] en l'ús oral». En el seu treball sobre el parlar de la Conca de Tremp, l'autora recull exemples que assenyalen en aquesta direcció, com ara casos de reducció a *-s* del pronom personal de primera persona del plural *-nos* en posició enclítica: *—anem's-en—*, o de reforç vocàlic amb el pronom *ens* en posició proclítica *—ens e sembla*. Tots aquests estudis reforcen la idea segons la qual

les dialectes du catalan oriental ont toujours été un point de référence [...] parce que, sociolinguistiquement, ces dialectes jouissent d'une réputation supérieure et [...] la modernisation a provoqué un nivellement de la société et du langage qui suivent le modèle de Barcelone (Carrera-Sabaté 2002a: 203).

Ara bé, tot i que la codificació del català és un procés relativament recent —la *Gramàtica Catalana* de Fabra data de 1918 i el *Diccionari general de la llengua catalana* de 1932—, i malgrat que els 40 anys de dictadura franquista van interrompre el procés d'estandardització de la llengua impulsat per la Mancomunitat de Prat de la Riba i reprès per la Segona República, és raonable pensar que prop d'un segle de difusió de la norma ha d'haver influït d'alguna manera en les varietats patrimonials de la llengua, especialment arran de l'oficialització del català i del procés de normalització lingüística impulsat ençà de la transició democràtica.

Els treballs de Carrera-Sabaté (2002a i b, 2003 i 2006) i de Carrera-Sabaté i Freixenet-Esteve (2003) donen suport empíric a aquesta suposició. D'una banda, Carrera-Sabaté

considera que la influència de la llengua escrita és a la base de la neutralització en [ɛ] dels morfs de 1a i 3a persones del singular del condicional, del present d'indicatiu i de l'imperfet d'indicatiu en alguns parlants del Segrià i especialment en àmbits de formalitat alta. La solució tradicional del dialecte en aquests contextos és evitar el sincretisme assignant [ɛ] a la 1a persona i [e] a la tercera. Tot i que admet que aquest canvi, ara com ara, és incipient en els usos informals, considera que «hi ha una tendència a emetre formes fòniques que es corresponen a l'escriptura i, consegüentment, a perdre la caracterització morfològica que tradicionalment ha caracteritzat el lleidatà» (Carrera-Sabaté 2003: 9). En un altre estudi, aquest cop sobre el canvi fonètic en curs al Segrià pel qual el diftong inicial [aw] de paraules com *oliva* deixa pas a la pronúncia monoftongada [o], aquesta autora afirma novament que «el procés de canvi que hem presentat ens ha permès detectar un altre cop al Segrià la imposició progressiva d'un model de parla prestigiada que està directament connectat a les formes de la llengua escrita» (Carrera-Sabaté i Freixenet-Esteve 2003: 9). Finalment, i encara en un altre treball, l'autora mostra la seva preocupació perquè els models escolars, basats essencialment en la llengua escrita, puguin estar afavorint el naixement d'un estàndard oral del català en detriment de les varietats dialectals patrimonials:

This process of change has allowed me to detect the speakers' tendency to match the phonic forms of speech to written models. [...] The consideration of written language as the prestigious variety to the detriment of oral language is an expanding attitude. It is becoming widespread across generations and affects the youngest speakers, who, with the help of their schooling in Catalan, are losing the dialectal richness they are entitled to as linguistic inheritors of a speech community (Carrera-Sabaté 2006: 17).

Per una banda, doncs, Carrera-Sabaté reitera que la llengua escrita —no els parlars orientals— té una incidència, per bé que encara poc considerable, entre els parlants joves del Segrià. Aquesta afirmació complementa les conclusions d'un altre treball en què analitza la substitució de [a] per [e] en posició inicial absoluta en mots com *escola* [askólɛ] o *embenar* [ambená] i a partir de les quals explicita que «ce processus de changement n'est pas influencé par les dialectes orientaux, puisque la nouvelle voyelle [e] est plus éloignée de la voyelle qu'utilisent les locuteurs des dialectes orientaux en position prétonique [ə]» (Carrera-Sabaté 2002: 12 [la cursiva és nostra]).

La situació que acabem de dibuixar reclama, doncs, una interpretació del procés de canvi lingüístic del català nord-occidental un xic més complexa, ja no en termes d'*orientalització* o d'*estandardització* estrictes sinó de *combinació* d'aquests dos processos d'advergència. Hinskens et al. (2005) plantegen qüestions molt interessants sobre aquesta possible complementaritat:

Of course, the question arises as to whether the present-day levelling of cross-dialectal variation occurs completely independently of the standard language. What may seem to be purely cross-dialectal levelling may be motivated by the fact that the dialect converged towards is perceived as being (and may in fact be) closer to the standard variety by the speakers of the converging dialect. [...] Most of the situations in which there appears to be an independent cross-dialectal dimension in d[ialect] c[onvergence] concern speech communities where, alongside a range of dialects, a prestigious standard language is in common use. Is cross-dialectal convergence sociolinguistically independent of the standard language in these communities? Would this type of dynamics also have occurred if there had been either no standard language or another standard language? (Hinskens et al. (2005: 27)

La nostra hipòtesi és que en els darrers anys el procés d'orientalització assenyalat per Viaplana (1999) s'ha vist complementat per un procés d'estandardització que pot estar modificant la percepció que els parlars orientals són els més prestigiosos en favor del prestigi de la varietat estàndard. És el que Carrera-Sabaté (2002a) anomena, potser amb un punt d'exageració, «sacralització de la llengua escrita»:

Le catalan nord-occidental connaît deux sources d'influence importantes: l'une est la langue écrite et l'autre, les dialectes orientaux. La langue écrite influence le modèle oral du Lleidatà, surtout depuis l'irruption du catalan écrit à l'école (dans les années 70). Depuis lors, le catalan écrit s'apprend de façon progressive, réglée et collective, et la langue orale subit des influences évidentes de la langue écrite. Par ailleurs, le catalan écrit a été étudié par des personnes déjà scolarisées, qui conforment leurs réalisations orales aux modèles de la langue écrite. En définitive, on a sacralisé la langue écrite au détriment de la langue orale et on tend à favoriser des prononciations en accord avec la langue écrite (Carrera-Sabaté 2002a: 203).

Aquesta major importància de la llengua escrita per damunt de la llengua oral també queda reflectida en l'estudi de Massanell (2001) sobre el procés de canvi lingüístic en curs en la morfologia flexiva de la Seu d'Urgell i Coll de Nargó. Com Carrera-Sabaté (2002a), l'autora assenjala que hi ha dos factors primordials per explicar la direccionalitat d'aquest canvi: d'una banda, la difusió del model estàndard per part dels

poders públics; de l'altra, el veïnatge del dialecte oriental central, més prestigiós. En analitzar els pocs casos del seu corpus en què aquestes dues varietats divergeixen —bàsicament, les formes enclítiques del pronom acusatiu de primera persona del plural, *espereu[nze]* en central i *espereu[nos]* en estàndard—, l'autora arriba a la conclusió que apuntàvem més amunt: les formes centrals són el model tradicional de prestigi —fins al punt que les generacions de més edat de la Seu d'Urgell ja les havien adoptades—, mentre que les formes estàndard s'han anat imposant més recentment —de manera que tant els joves de la Seu d'Urgell com els de Coll de Nargó ja les han incorporades al seu repertori. Així es recull a la taula 17 i a la figura 5, que mostren la distribució d'aquests clítics en les localitats i franges d'edat estudiades i resumeixen la situació de canvi lingüístic a l'Alt Urgell segons aquesta autora:

nord-occidental	central	estàndard
<i>espereu[mos]</i>	<i>espereu[nze]</i>	<i>espereu[nos]</i>
adults i vells de Nargó	adults i vells de la Seu	joves de la Seu i de Nargó

Taula 17. Distribució del clític acusatiu de primera persona del plural '-nos' a la Seu d'Urgell i a Coll de Nargó en tres franges d'edat. Adaptat de Massanell (2001: 141)

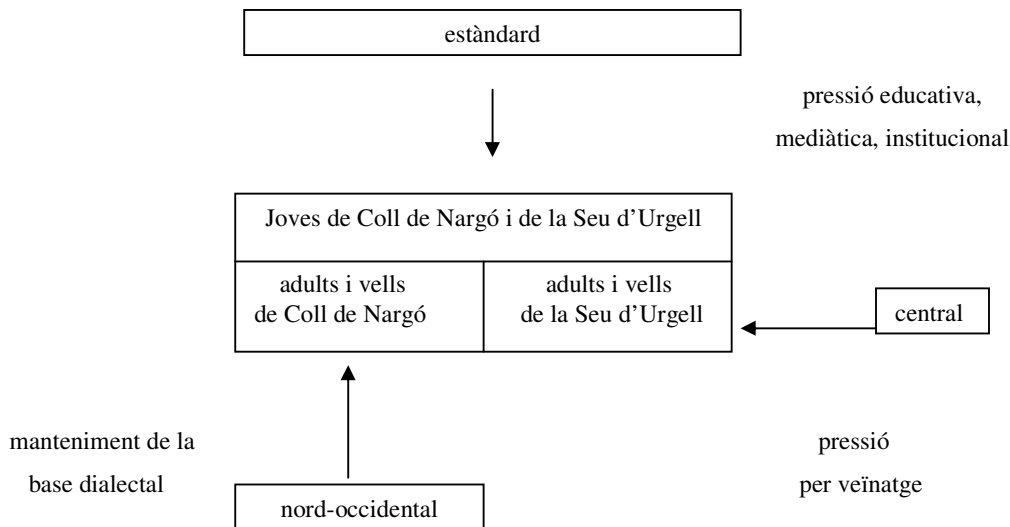

Figura 5. Resum de la situació de canvi lingüístic a l'Alt Urgell. Adaptat de Massanell (2001: 141)

Aquest canvi en la tendència evolutiva no és d'estranyar i entronca molt bé amb la consideració de Moreno Cabrera (2007) segons la qual la marginació de la llengua oral —els dialectes— en favor d'una varietat artificial i prestigiada que s'assimila a «la llengua» —l'estàndard— queda plasmada en les gramàtiques a causa del que l'autor anomena el *criptoescripturisme* dels lingüistes:

Los lingüistas, al basar sus análisis en los modelos escritos, contribuyen a afianzar científicamente una actitud despreciativa y marginadora hacia la lengua oral espontánea típica de las ideologías occidentales que intentan convertir las lenguas cotidianas en meras hablas o jergas para devaluarlas, arrinconarlas y desprestigiar a las clases populares, que se ven sometidas a una opresión cultural manifiesta (Moreno Cabrera 2007: 11).

4.3.3. *Desdialectalització o ampliació del repertori estilístic?*

Alguns dels treballs que s'han esmentat fins ara apunten en la direcció que determinats canvis mantenen una correlació directa amb la variable «estil de parla formal». Carrera-Sabaté (2003: 1), per exemple, destaca que «la pèrdua de la variació morfològica tradicionalment pròpia del lleidatà [es produeix] en situacions marcades per la formalitat». Romero (2001: 342) hi coincideix i remarca que hi ha tres factors que expliquen la «incidència destacable de la llengua escrita en el procés de canvi lingüístic»: són el «grau d'instrucció en català», la «competència en català» i l'«estil de parla preparat». Segons l'autora, aquests factors afavoreixen la pèrdua de les variants patrimonials en totes les variables analitzades.

Davant d'aquesta situació, hom podria pensar que l'hipotètic procés de desdialectalització del català nord-occidental no és, al capdavant, res més que una reubicació de varietats en el repertori estilístic dels parlants. A mesura que aquests dominen més la varietat estàndard la incorporen als seus inventaris i releguen, en un comportament clarament diglòssic, les respectives varietats geolèctals a la informalitat —és a dir, als àmbits més íntims i privats i, per tant, menys susceptibles de ser estudiats. Aquest comportament està bastament documentat i sol produir-se en les fases inicials de qualsevol procés de difusió d'una varietat estàndard. Carrera-Sabaté (2003), per exemple, assenyalava que el grau de formalitat condiciona l'ús per part dels presentadors de la televisió lleidatana de les vocals [e] i [ɛ] en la 3a persona del condicional, de l'imperfet d'indicatiu i del present d'indicatiu dels verbs de la 1a conjugació:

En les mostres recollides de la televisió lleidatana, l'ús de les solucions [e] i [ɛ] ve completament condicionat per la situació en què es troben els parlants. D'aquesta manera, als informatius la vocal que es correspon a les formes de l'escriptura, [ɛ], presenta un 77% d'emissions i [e] un 23%. En canvi, als debats els percentatges s'inverteixen: 83% d'emissions de [e] i 17% de [ɛ] (Carrera-Sabaté 2003: 8).

Tot i la influència innegable del grau de formalitat en la tria de la varietat lingüística, la nostra hipòtesi és que la presència de trets propis de l'estàndard anirà augmentant *també en els registres col·loquials* —aquells en què els parlants tendeixen a emprar les varietats geolèctals en una situació de diglòssia— a mesura que els parlants més joves aniran augmentant el seu domini de la varietat estàndard. De fet, a 4.2.2 ja ens hem fet ressò de diversos treballs que consideren que s'està produint una incipient «vernacularització de l'estàndard» en alguns indrets de l'àmbit lingüístic (Segura 2002). Pel que fa a l'àmbit nord-occidental, Beltran (1992) ja advertia fa dues dècades que la pronúncia amb [a] dels mots començats per *en-*, *em-*, *es-*, *eix-* i amb [ɛ] dels mots com *casa* està retrocedint, fins al punt que

és possible que [...] es pugui anivellar amb el temps, si hom no posa massa èmfasi a mantenir aquestes pronunciacions. A la nostra zona, hem pogut observar que els nens petits que han après les primeres lletres en català tendeixen a pronunciar aquestes vocals d'acord amb la grafia, no només en la lectura de textos, *sinó en molts de casos també en la parla espontània*, almenys en determinats mots (Beltran 1992: 546 [la cursiva és nostra]).

Per la seva banda, Casanovas i Creus (1999: 87) també van detectar, fa més d'una dècada, que «la pronúncia que afavoreix la distinció [de la 1a i la 3a persones del condicional, de l'imperfet d'indicatiu i del present d'indicatiu dels verbs de la 1a conjugació] està en procés de retrocés ja que el col·lectiu de població jove està cada cop més imposant la neutralització d'ambdues formes en favor de la pronúncia en [ɛ]». Finalment, Carrera-Sabaté (2003) també admet que, tot i la gran diferència que hi ha en la presència de trets dialectals entre els àmbits d'ús formals i els informals, els trets prescrits per la normativa també han anat penetrant lentament en aquests darrers contextos:

En els fets de parla on predomina la formalitat hi ha una tendència a emetre formes fòniques que es corresponen a l'escriptura i, consegüentment, a perdre la caracterització morfològica que

tradicionalment ha caracteritzat el lleidatà. [...] En els parlants d'Alguaire, s'observa que el període d'escolarització, en català, és un factor definitiu per explicar la pèrdua de trets dialectals, fet que corrobora de nou la connexió entre llengua oral i llengua escrita. [...] En els fets de parla menys formals es detecta un manteniment absolut de la solució tradicional [e] en les converses espontànies dels enquestats d'Alguaire, *amb la intrusió esporàdica de [ɛ] per part de parlants de 6 a 11 anys*. A banda d'això, es comptabilitza una alternança bastant alta entre les terminacions de l'imperfet d'indicatiu [ae] i [aβe], les quals han quedat reduïdes a [aβe] i [aβɛ] en els fets de parla més formals. *En les converses i l'entrevista, la pronunciació més elevada de [aβe] correspon, un altre cop, a parlants en període d'escolarització, els quals adeqüen la pròpia pronúncia a les pautes de l'escriptura* (Carrera-Sabaté 2003: 9-11 [la cursiva és nostra]).

En aquest sentit, sembla que el procés d'*accentualització* (Viaplana 1999) o, en altres paraules, de conversió del nord-occidental en una «modalitat lingüística morfosintàcticament adscrita a la llengua normativa i fonològicament nord-occidental» (Romero 2001: 339, seguint Sistac) ha anat avançant en els darrers anys i podria estar afectant, també, de forma molt incipient alguns aspectes fonològics de les varietats col·loquials d'aquests parlars.

4.3.4. Koineïtzació?

En els processos de contacte lingüístic hi ha la possibilitat que sorgeixi una varietat de compromís supradialectal, és a dir, una mena de «koiné» (Kerswill 2002), fruit d'un procés de selecció de variants que eliminaria els trets més marcats de cada varietat (Berruto 1995: 226-227) i les anivellaria en un nou dialecte que comportaria «the loss of distinctiveness at the local level in favor of distinctiveness at the regional level» (Hinskens et al. 2005: 11). És el que Sobrero (1996) anomena *regional dialect levelling* o *dialect supralocalisation*, i que Hinskens et al. (2005: 10-11) defineixen com a *koineïtzació*, és a dir, un procés de «structural convergence between closely related linguistic systems, eventually leading to the stabilisation of some compromise variety».

A partir dels treballs de prospecció realitzats i dels estudis sobre el canvi lingüístic en nord-occidental a què hem fet referència en les seccions anteriors, no esperem que els resultats indiquin el replegament d'aquests parlars en cap varietat supradialectal de compromís. Tanmateix, aquesta serà una possibilitat que tindrem en compte durant l'anàlisi dels resultats.

4.3.5. *La difusió del canvi lingüístic: una combinació de models*

Tot i que la difusió del canvi lingüístic pot variar en funció d'una gran quantitat de variables, els estudis sociolingüístics assenyalen dos models principals de difusió de les innovacions (Taeldeman 2005: 263): el *model de difusió per contagi* —*contagious diffusion pattern* o *wave model*— i el *model de difusió jeràrquica* —*hierarchical diffusion pattern*. En el primer cas, els nous trets es propaguen mitjançant les xarxes socials, és a dir, mitjançant el contacte interpersonal dels parlants en situacions de relatiu «veïnatge», la qual cosa afavoreix que el canvi es produeixi en forma d'ona expansiva. En el segon model, per contra, les innovacions lingüístiques es difonen seguint un patró jeràrquic, això és, partint dels centres urbans més poblats i arribant a les àrees rurals després d'haver colonitzat les zones semiurbanes intermèdies.

Un repàs per la bibliografia demostra que la majoria d'estudiosos atorguen un paper principal al model de difusió jeràrquica per damunt del model de difusió per contagi. Aquesta predominància, que segons Hinskens et al. (2005: 33) s'ha vist afavorida pel centralisme dels estats moderns europeus, es plasma en el paper de les ciutats com a «àrees centrals d'innovació», com a «illes lingüístiques» (Taeldeman 2005: 267) envoltades per «àrees perifèriques conservadores» (Samuels 1972: 93) cap a les quals irradien una gran quantitat d'innovacions. La posició capdavantera dels dialectes urbans sol ser un estadi temporal que es produeix especialment a l'inici del canvi lingüístic.

La contrapart a aquesta posició de les ciutats com a illes lingüístiques sol ser la posició dels dialectes rurals, els quals, a mesura que es consolida el canvi, poden quedar reduïts al que s'ha convingut d'anomenar *relic areas*:

A linguistic feature exists in two or more parts of the region but those parts are separated from one another by an area in which a different, or opposing, feature occurs. Such a pattern indicates a late stage in the displacement of a formerly widespread linguistic feature by an innovation. In earlier times, the feature which now occurs in isolated areas was also found in the in-between areas. Its status is now that of a relic feature, and the in-between areas show the progress of the innovation (Chambers i Trudgill 1980: 94).

La majoria de treballs que s'han centrat en el canvi lingüístic en curs en el català nord-occidental coincideixen a assenyalar el paper de les ciutats com a capdavanteres d'aquest procés —vg., per exemple, Massanell (1995) o Carrera-Sabaté (2006).

Tanmateix, també hem vist com Viaplana (1999) destaca que la difusió de les innovacions en l'àmbit nord-occidental es produeix d'est a oest, en forma d'ona expansiva. Es tracta, doncs, d'un dels pocs treballs que reporten un model de difusió *per contagi*, ja que, segons Britain (2002: 623), «relatively few examples of such diffusion have been found in the literature». Chambers (2002), per la seva banda, nega directament que aquest model tingui un paper rellevant en la transmissió de les innovacions lingüístiques:

Social changes of all kinds generally follow the diffusion route implied here: they take root in large urban areas and then diffuse down the urban hierarchy, from big cities to small cities and from there to towns and smaller settlements (Trudgill 1974, 1983: 52-87, Chambers i Trudgill 1998: 167-185). This pattern refutes traditional assumptions about innovations diffusing like a wave washing across a surface (Chambers 2002: 363).

Tot i algunes afirmacions radicals com la que acabem de veure, la nostra hipòtesi és que el procés de canvi lingüístic estudiat es pot haver produït mitjançant una *combinació* d'aquests dos models. De fet, aquesta és també, implícitament, la posició de Viaplana (1999): tot i l'afirmació que el canvi es produeix en forma d'ona expansiva, el fet que l'autor basi el seu estudi en els caps de comarca —és a dir, en les poblacions més grans de cada comarca— és indicatiu de la seva convicció que el canvi lingüístic es difon dels nuclis més poblats cap a les àrees rurals circumdants³⁸. Aquesta és, també, la conclusió que es pot extreure de la majoria de treballs sobre el canvi lingüístic publicats en les darreres dècades. En aquest sentit, compartim les tesis de Taeldeman (2005), segons el qual

the joint effect of the two diffusion patterns and the dominance of the hierarchical over the contagious pattern has been demonstrated again and again in the geolinguistic literature of the last decade. [...] So all these cases confirm our basic assumptions: (1) the hierarchical diffusion pattern (HP) and the contagious diffusion pattern (CP) interact closely; and (2) in general HP plays a more important role than CP. However, these are not recent findings (Taeldeman 2005: 264-265).

---

³⁸ Com s'ha esmentat a 2.1, l'interès de Viaplana (1999) per deixar enrere alguns dels postulats de la dialectologia tradicional —com, per exemple, la consideració que les enquestes dialectals s'havien de dur a terme en zones marcadament rurals i aïllades— ha estat clau per consolidar un canvi de perspectiva en l'àmbit de la geolingüística catalana. Aquest nou enfoc es va plasmar en el disseny del COD i ha estat assumit per alguns dels autors vinculats a aquell projecte —vg., per exemple, Clua (1998) o aquesta mateixa tesi.

4.4. Naturalesa del canvi lingüístic en català nord-occidental: canvi morfològic vs. canvi fonològic

Aquest apartat vol constituir una baula més en l'anàlisi del procés de desdialectalització del català nord-occidental. El nostre propòsit és demostrar com, utilitzant tècniques dialectomètriques, no només és possible resseguir la direccionalitat, el ritme i l'abast del canvi lingüístic a partir de dades fonètiques sinó que es pot arribar a discriminar entre la *naturalesa* morfològica o fonològica d'aquest canvi a partir d'una anàlisi generativa de les dades que discrimini allò que és imprevisible —o morfològic— d'allò que és previsible —la matèria fònica que resulta de l'aplicació de les regles fonològiques. Aquest tipus d'anàlisi hauria d'aportar llum a un debat que a partir de les dades fonètiques —si més no des d'un punt de vista quantitatiu— no sembla que es pugui abordar: la constatació, o no, que el desgast de les varietats dialectals és més important en els aspectes morfològics que no en els fonològics i que, per tant, i des d'un punt de vista respectuós amb la diversitat, potser caldria reformular l'assumpció de procedència anglosaxona que un dialecte només ho és si manté una certa idiosincràsia morfològica —vg. la nota 23. Altrament, la devaluació de parlars que, segons aquest criteri, passen a esdevenir «meres varietats accentuals» —en paraules de Viaplana (1999: 115-116)— podria no ser cap bon estímulo a favor del manteniment de la dialectalitat d'alguns parlars nord-occidentals.

4.4.1. Jerarquies d'estabilitat de les categories lingüístiques

El debat sobre la major permeabilitat de determinats elements o categories pel que fa al ritme del canvi lingüístic no és, ni de bon tros, una qüestió resolta. Diversos estudiosos han intentat establir una jerarquia universal d'estabilitat de les categories lingüístiques, això és, una gradació dels elements susceptibles de ser assimilats amb més facilitat per les varietats de prestigi en una situació de contacte lingüístic. Les dificultats d'una tasca com aquesta són prou nombroses i diverses com per haver causat que cap de les propostes realitzades fins avui no gaudeixi d'un consens ampli. La primera dificultat rau en la mateixa definició de *categoria lingüística*, ja que els autors no sempre coincideixen en el nombre de categories que tenen en compte a l'hora d'establir la jerarquia. A grans trets, però, solen parlar de quatre grans categories, a saber: lèxic, fonètica/fonologia, morfologia i sintaxi. Tot seguit repassem algunes d'aquestes propostes.

En el seu estudi sobre el canvi lingüístic en català nord-occidental des d'una òptica dialectomètrica, Viaplana (1999) constata que el procés d'anivellament de les varietats nord-occidentals es troba en un estadi especialment avançat en el cas dels constituents morfològics, mentre que el ritme del canvi en el terreny fonològic és molt més lent. Des del punt de vista de la teoria general sobre el canvi lingüístic encara és més interessant, però, l'asserció segons la qual «aquest fet és, d'altra banda, coherent amb els processos de canvi lingüístic determinats per raons de prestigi d'unes varietats sobre les altres, que solen tenir més efecte, i més ràpid, sobre els elements morfològics pròpiament dits que sobre els elements fonològics» (Viaplana 1999: 97).

Sankoff (2002), en el marc d'una reflexió general sobre els *outputs* que resulten del contacte de llengües, discrepa del punt de vista anterior i afirma, en contradicció amb Viaplana (1999), que els elements fonològics són més proclius al canvi que els elements morfològics:

Morphology and syntax are clearly the domains of linguistic structure least susceptible to the influence of contact, and this statistical generalization is not vitiated by a few exceptional cases. On the other hand, lexicon is clearly the most readily borrowable element, and borrowing lexicon can lead to structural changes at every level of linguistic structure [...]. And phonology is very susceptible to change (Sankoff 2002: 658).

Aquesta és també la posició de Berruto (2005), que analitza, des d'un punt de vista qualitatiu, l'impacte de l'italià estàndard en la resta de llengües itadoromàniques:

The influence exerted by the standard language on the Italomance dialects varies considerably. As a simplified, general statement, we can say that the lexicon is most affected and that phonetics/phonology is also greatly influenced, whereas the inprint of the Italianising hand is less evident in morphology and syntax (Berruto 2005: 84).

Finalment, Gerritsen (1999) reporta tres noves jerarquies d'estabilitat de les categories lingüístiques en el seu estudi sobre la influència de tres varietats estàndard diferents —l'alemany estàndard i els estàndards neerlandesos dels Països Baixos i de Bèlgica— en tres varietats tradicionalment molt similars i properes geogràficament que des de la primera meitat del segle XIX pertanyen a tres estats diferents: la varietat de Waldfeutch, a Alemanya; la de Susteren, als Països Baixos; i la de Maaseik, a Bèlgica. Segons

Gerritsen (1999), la jerarquia proposada per Van Coetsem (1988) coincideix amb la presentada per Thomason i Kaufman (1988: 74) i postula que els elements lèxics són els més inestables i els morfològics els més estables. La jerarquia és la següent: lèxic > sintaxi i fonologia > morfologia. Els resultats de Gerritsen (1999), tanmateix, contradiuen aquesta proposta, ja que determinats elements morfològics del seu corpus es comporten de manera inestable. En cerca d'una explicació que doni compte d'aquest fet, l'autora observa que les jerarquies de Van Coetsem i de Thomason i Kaufman es basen en la influència d'una llengua sobre una altra, mentre que el seu estudi es fixa en la influència de tres varietats estàndard en parlars que teòricament els són més propers; per això es fa la següent reflexió:

It is plausible, however, that the hierarchy of stability would be somewhat different in a situation in which a dialect is influenced by its associated standard language. For one thing, the structural resemblance between dialect and standard is apt to be greater than the structural resemblance between one language and another. In addition the dialect–standard language situation is different from the standard language–standard language situation (Gerritsen 1999: 62).

És per aquest motiu que l'autora para esment en una tercera jerarquia en la qual l'objecte d'estudi s'assembla més al del seu propi treball:

In this connection, it is interesting to compare our data with the hierarchy of instability of dialect elements found by Van Bree (1985) in a study of the adaptation of two dialects in the Netherlands to Netherlandic Dutch: word order > lexicon (content words) > morphology (3 sg. pret.) > morphology (plural formation) > morphology (diminutive formation) > lexicon (function words) > morphology (3 sg. pres.) > lexical/phonological aspects > syntactic constructions resembling their Netherlandic Dutch counterparts (Gerritsen 1999: 62).

Tot i les diferències entre aquesta jerarquia i les de Van Coetsem (1988) i Thomason i Kaufman (1988), Gerritsen (1999: 63) afirma que, malauradament, «our data are just as inconsistent with the former as with the latter», per la qual cosa opta per no proposar cap jerarquia d'estabilitat: «there are so many factors involved in language change due to contact that it is impossible to set up a universal order of decay of linguistic elements» (Gerritsen, 1999: 63).

Les cinc jerarquies que acabem d'esmentar tot just coincideixen —i no de manera unànime— a assenyalar el lèxic com la categoria lingüística més volàtil i la sintaxi

com la menys susceptible de ser afectada pels processos de variació i canvi lingüístics. El grau d'estabilitat dels aspectes morfològics i fonològics de la llengua, en canvi, genera controvèrsia:

- a) morfologia > fonologia (Viaplana 1999)
- b) lèxic > fonologia > morfologia / sintaxi (Sankoff 2002)
- c) lèxic > fonètica / fonologia > morfologia / sintaxi (Berruto 2005)
- d) lèxic > sintaxi i fonologia > morfologia (Van Coetsem 1988; Thomason i Kaufman 1988)
- e) lèxic > morfologia > fonologia > sintaxi (adaptat de Van Bree 1985)

El nostre objectiu és demostrar com, gràcies a diverses tècniques d'anàlisi dialectomètrica, és possible discriminar amb nitidesa el ritme del canvi lingüístic en els aspectes morfològics i fonològics de la llengua. La nostra convicció és que això només és possible, sense caure en el parany d'atorgar de forma arbitrària un valor més elevat a un tipus de canvi que a un altre, des d'una perspectiva global —*aggregate perspective*— de l'estudi de la variació. L'anàlisi quantitativa de variables concretes segons els postulats del variacionisme clàssic, per exemple, pot donar compte de tendències evolutives contradictòries entre elements de naturalesa morfològica i elements de naturalesa fonològica —o, fins i tot, entre elements de la mateixa naturalesa. La perspectiva global, en canvi, forneix un nou punt de vista gràcies al qual es pot identificar, en termes generals, quin tipus d'element lingüístic és més procliu al canvi i quin hi és, per contra, més refractari.

La nostra hipòtesi és que, tal com assenyalava la bibliografia sobre el canvi lingüístic en nord-occidental que hem anat revisant fins al moment, aquest conjunt de parlars ha patit un desgast dels trets autòctons més marcat en l'àmbit de la morfologia que no en el de la fonologia. Només així s'explica que diversos autors s'hagin referit a aquest procés de canvi amb termes com *accentualització* (Viaplana 1999) o *conversió en una modalitat lingüística morfosintàcticament adscrita a la llengua normativa i fonològicament nord-occidental* (Romero 2001, seguint Sistac).

4.5. La tendència expansiva dels increments velar i prepalatal: un cas d'evolució intrasistèmica autònoma als parlars de la Franja

Al llarg de la secció 4 hem formulat la hipòtesi que en els darrers 80 anys les varietats nord-occidentals podrien haver patit un procés de canvi lingüístic que hauria provocat el sorgiment d'una falla dialectal en el tradicional contínuum de la zona. Aquesta falla s'hauria originat com a conseqüència de la contraposició de dues tendències evolutives ben diferenciades: l'anivellament progressiu de bona part dels parlars nord-occidentals de Catalunya i d'Andorra a les varietats de prestigi, d'una banda; i la relativa estabilitat de les varietats de la Franja, de l'altra. L'evolució del català nord-occidental seria, doncs, una bona mostra de com un procés d'advergència vertical —per raons de prestigi— comporta sempre un procés paral·lel de divergència horitzontal entre parlars tradicionalment similars (Woolhiser 2005: 239). Com que, a més, aquesta divergència es donaria entre parlars ubicats en territoris administratius diferents, l'evolució recent del català nord-occidental faria bona l'afirmació de Hinskens et al. (2005: 31) segons la qual la convergència interna implica sempre divergència a les fronteres i constituïria, al capdavall, un bon exemple de com una frontera política també pot esdevenir, amb el temps, una frontera lingüística.

Fins ara, les raons que s'han adduït —i que es desenvoluparan a l'apartat 7— per justificar aquest hipotètic augment de la incidència de l'efecte-frontera entre els parlars situats a banda i banda dels límits administratius catalanoaragonesos han estat de tipus extern: bàsicament, s'ha argumentat que les polítiques actives en favor de la normalització del català que s'han implementat a Catalunya i a Andorra en les darreres dècades haurien afavorit no només l'accés a l'aprenentatge de la varietat estàndard per part d'un segment cada cop més important de la població, sinó també la difusió d'una ideologia d'ascendència monolingüe que identifica «llengua» amb «estàndard» i resta importància, doncs, a la pèrdua de diversitat dialectal. Des d'aquest punt de vista, la frontera política entre Catalunya i la Franja —on, a manca d'una política lingüística governamental favorable al català, les iniciatives normalitzadores han estat fragmentàries, sovint justificades amb finalitats instrumentals i impulsades, sobretot, des de la societat civil i els poders públics locals— hauria esdevingut també una frontera ideològica: la minsa presència institucional de l'estàndard hauria impedit que assumís les funcions de varietat de prestigi secularment atribuïdes a la llengua castellana

i hauria impossibilitat, doncs, que exerceixi cap mena de poder d'atracció sobre les varietats patrimonials de la zona.

Tot i el paper predominant dels factors externs en la reordenació del contínuum nord-occidental, el principal objectiu d'aquest apartat és examinar si l'augment de la distància lingüística entre varietats derivat de l'efecte-frontera també es podria deure parcialment a l'actuació de determinats factors interns. La nostra hipòtesi és que si, tal com afirmen Hinskens et al. (2005: 43), «in situations of sustained isolation, internal tendencies possibly have free play», és probable que el relatiu aïllament de les varietats franjolines hagi pogut propiciar evolucions intrasistèmiques autònomes causades per condicionants estructurals.

Uns dels elements morfològics susceptibles d'haver experimentat aquest tipus d'evolució són els segments velar i prepalatal que apareixen entre el radical i la terminació de determinats verbs catalans. A partir de les dades del valencià estàndard i del català central, Viaplana (1984, 1986) va observar que determinats verbs de la segona conjugació presentaven un segment velar amb una distribució tan regular —i, doncs, predictable: a PI (1), PS, IS, IMP (3, 4, 6) i PAR— com la distribució del segment prepalatal que tradicionalment ha servit per dividir els verbs de la tercera conjugació en dues subclasses: la dels verbs *purs*, sense extensió; i la dels verbs *incoatius*, que presenten aquest segment a PI (1-3, 6), PS (1-3, 6) i IMP (3, 6). La proposta de Viaplana (1984, 1986), molt coherent des del punt de vista de la descripció de les varietats examinades, va ser assimilar el segment velar que apareixia en alguns verbs de la segona conjugació al tractament que es donava al segment incoatiu dels verbs del tipus *servir* de la tercera conjugació. D'aquesta manera, les classes verbals II i III passaven a subdividir-se en sengles subclasses verbals: II [-EXT] i II [+EXT] —verbs del tipus *perdre* i *beure*, respectivament— i III [-EXT] i III [+EXT] —verbs del tipus *sentir* i *servir*, respectivament.

La consideració que els segments velar i prepalatal són increments verbals, segments morfològicament pertinents que actuen com a marcadors de «subclasse verbal», ha estat majoritàriament acceptada per la comunitat científica. Tanmateix, diversos autors han fet notar que la proposta de Viaplana no és aplicable a determinats parlars col·loquials: Clua (1998) defensa que, a dia d'avui, l'expansió del segment velar a tots els verbs de la

segona conjugació en valencià no estàndard fa inviable dividir aquesta classe verbal en dues subclasses en virtut de la presència o absència d'aquest segment; per la seva banda, Perea (2003, 2006) afirma que tant el segment velar com el prepalatal experimenten una doble tendència expansiva: a la difusió intraparadigmàtica, és a dir, a altres temps i modes de la mateixa subclasse verbal; i a la difusió interparadigmàtica, és a dir, a temps i modes d'altres (sub)classes verbals. Com veurem a la secció 4.5.1, aquesta tendència expansiva es manifesta en diferents graus en funció de la varietat dialectal i és més important en el cas de l'increment velar.

Conscient que el tractament donat als increments verbals a Viaplana (1984, 1986) no donava compte de la variació interdialectal que afecta la distribució d'aquests segments, aquest autor va repensar la seva proposta a partir de l'anàlisi de les dades del COD. A Viaplana (2005) constata que, a diferència de l'estàndard, en què el segment velar només caracteritza els verbs del tipus *beure*, diverses varietats dialectals presenten aquest segment en nombroses formes dels verbs del tipus *perdre*, *sentir* i *servir* —i, en el cas de l'alguerès, fins i tot en els verbs de la Cv I, del tipus *canviar*. Arran d'aquesta constatació, Viaplana opta per establir tres trets que especifiquen, en l'entrada lèxica, cadascun dels verbs per a cadascuna de les varietats; aquests trets són [velar], [velaritzat] i [palatal] que, com que són de caràcter bivalent, a la pràctica van precedits del signe + o -. El tret [+velar] identifica els verbs que en la varietat estàndard presenten la distribució característica del segment velar en els verbs del tipus *beure*: com hem vist, a PI (1), PS, IS, IMP (3, 4, 6) i PAR. El tret [+palatal] identifica els verbs que en la varietat estàndard presenten la distribució característica del segment prepalatal en els verbs del tipus *servir*: com hem vist, a PI (1-3, 6), PS (1-3, 6) i IMP (3, 6). Finalment, el tret [+velaritzat] identifica els verbs que en la varietat estàndard no presenten segment velar —això és, els de la resta de (sub)classes verbals—, però que en canvi sí que en poden presentar en altres varietats. Segons Viaplana, quan el segment velar ocorre en els paradigmes d'aquests verbs, sol cobrir una part de la seva distribució habitual.

A partir d'aquestes observacions, l'autor estableix una nova classificació dels verbs catalans. A les entrades lèxiques d'aquests verbs l'arrel va acompanyada d'un seguit de trets que identifiquen el verb en qüestió amb una de les tres classes verbals —[+I], [+II] o [+III]— i li assignen un determinat segment, velar o prepalatal, amb una distribució determinada —[± velar], [± velaritzat], [± palatal].

Ara bé, com assenyala Querol (2009: 38), tot i que l'autor presenta els trets [$\pm$ velar], [$\pm$ velaritzat] i [$\pm$ palatal] com a trets independents els uns dels altres, a la pràctica el tret [$\pm$ velaritzat] no té el mateix estatus que els altres dos, ja que només els verbs especificats amb el tret [- velar] poden estar especificats amb el tret [+ velaritzat]. A més, i aquesta és la principal deficiència del model proposat per Viaplana (2005) a parer de Querol (2009), el tret [+ velaritzat] —a diferència del tret [+ velar], que implica una distribució fixa del segment velar— s'assigna a verbs que poden presentar aquest segment en un nombre variable de formes verbals.

Per superar aquesta mancança, Querol (2009) proposa una alternativa a l'ús del tret [velaritzat], des del nostre punt de vista molt satisfactòria. Abans d'abordar aquest nou enfoc cal dir, però, que el treball de Querol (2009) segueix, a grans trets, les propostes de Viaplana (2005). Així doncs, el segment velar també s'analitza com un morf independent de l'arrel i dels morfs de flexió que té la funció de ser l'exponent de les subclasses verbals, i les entrades lèxiques dels verbs segueixen, també, sent especificades per dos tipus de trets: a) els que associen cada verb amb una classe verbal —[I], [II] o [III]—, la qual cosa en determina el comportament flexiu; i b) els que associen cada verb amb una subclasse verbal determinada que es caracteritza per la presència o absència d'un segment velar o prepalatal —[$\pm$ velar], [$\pm$ palatal]— en un determinat grup de formes verbals o patró morfològic. Arran de l'anàlisi de les dades del COD, Querol (2009: 174) conclou que els patrons morfològics velar i palatal dels verbs nord-occidentals són els següents:

a) *Patró morfològic VELAR*: PI (1, 4, 5), PS, IS, IMP (3-6), PRT, GER

b) *Patró morfològic PALATAL*: PI (1-3, 6), PS (1-3, 6), IS, IMP (2, 6)

La solució a la qual arriba l'autora per superar les limitacions que imposava el tret [velaritzat] és la següent:

La variació que es detecta entre verbs i entre varietats diferents pel que fa a les formes implicades en la distribució del segment velar no es marca mitjançant el tret [$\pm$ velaritzat] —que, com ja s'ha comentat, presenta algun inconvenient—, sinó d'una altra manera, a partir d'un mecanisme que es troba en el component gramatical: la jerarquia de relacions implicatives entre les formes verbals que

componen un determinat patró morfològic. Es considera que l'assignació del tret [+ velar] a l'entrada lèxica d'un verb qualsevol implica la presència del segment velar en un determinat grup de formes o patró morfològic. Els patrons morfològics que regeixen la distribució dels segments velar i palatal són comuns a les diverses varietats del català nord-occidental que s'analitzen. Ara bé, això no impedeix que es detecti un grau elevat de variació segons el verb i segons la varietat. Aquesta variació es justifica a partir de determinades jerarquies que estableixen certes relacions implicatives entre les formes verbals que componen el patró morfològic corresponent i de determinats trets lèxics que estableixen especificitats en la distribució del segment velar respecte de les jerarquies establertes. [...] D'aquesta manera, no només s'analitzen, com a plenament regulars, els verbs que presenten el segment velar (com ja es proposava a Viaplana 1984, 1986), sinó que també s'analitza com a regular la distribució d'aquest segment en els diversos verbs i varietats que s'estudien. En aquesta tesi es pretén demostrar que la distribució d'aquest element no és del tot arbitrària sinó que es regeix per la combinació de determinats patrons morfològics i de les jerarquies de relacions implicatives corresponents (Querol 2009: 41-42).

Les jerarquies de relacions implicatives responsables de la distribució dels segments velar i prepalatal, respectivament, són les següents:

a) Jerarquia de relacions implicatives de la distribució del segment velar:

IS > PS > IMP (3,6) / (3-6) > PI (1) > PRT > [PI (4, 5) / GER / INF]

b) Jerarquia de relacions implicatives de la distribució del segment palatal:

IMP (2, 3, 6) > PI (1-3, 6) / PS (1-3, 6) > [IS (1-6)]

Tal com exposa l'autora, en aquestes jerarquies

les relacions implicatives s'estableixen d'esquerra a dreta, de manera que la presència del segment velar o palatal en una determinada forma de l'escala comporta que en les formes que estan situades per damunt seu (o més a l'esquerra) també es reculli aquest element. Aquesta determinada forma es considera la forma *guia* a partir de la qual s'ha de començar a llegir la jerarquia. Aquesta forma es converteix en la darrera marca que acompanya l'arrel del verb a l'entrada lèxica i que permet predir quines seran les altres formes dels patrons *VELAR* i *PALATAL* que presentaran el segment velar i el segment palatal, respectivament. A (127) es recull la taula definitiva amb les especificacions lèxiques que són necessàries per predir la distribució d'aquests dos segments (Querol 2009: 176).

La proposta de Querol (2009) suposa la culminació de les propostes de Viaplana (1984, 1986, 2005), ja que permet dur a terme, a partir de les dades del COD, una anàlisi dels

«segments velar i palatal com a elements de la mateixa naturalesa morfològica, la distribució dels quals és predictable a partir d'un sistema en el qual es combina l'especificació lèxica i l'establiment de patrons morfològics i de jerarquies de relacions implicatives entre formes verbals» (Querol 2009).

Tot i la convicció que en aquesta tesi es podria haver abordat l'anàlisi de l'evolució dels segments velar i prepalatal en català nord-occidental a partir dels canvis en les jerarquies de relacions implicatives pel que fa a aquests segments en les quatre franges d'edat estudiades, la complexitat d'aquesta anàlisi ens ha fet optar per desestimar-la. Esperem, tanmateix, poder aproximar-nos més endavant al canvi lingüístic dels increments verbals en base a l'evolució intergeneracional de les respectives jerarquies de relacions implicatives, ja que la informació que una anàlisi d'aquestes característiques aportaria seria més completa que no la que es proporciona en aquest treball.

Reprenent l'explicació que encapçala aquest apartat, la principal hipòtesi de què partim pel que fa a aquests segments és que, semblantment al que ha succeït en valencià, els efectes de la tendència analògica per optimització morfosintàctica del paradigma podrien haver afavorit una expansió dels increments velar i prepalatal a altres (sub)classes verbals de les varietats de la Franja. Aquesta evolució —intrasistèmica, autònoma— contrastaria, de ser certa, amb l'estroncament de l'expansió i fins i tot amb la recessió d'aquests segments a Catalunya i a Andorra per efecte de l'anivellament a la varietat de prestigi. En conseqüència, la tendència expansiva dels segments velar i prepalatal que Perea (2003, 2006) també atribuïa al català nord-occidental podria haver deixat de ser vigent a bona part del seu territori històric.

Tot i aquesta darrera afirmació, recentment hem mostrat —vg. Valls (en premsa, a i b) i Valls et al. (2013), en consonància amb Viaplana (1999)— que el comportament de les varietats tortosina i ribagorçana és notablement més conservador que el de la resta de varietats nord-occidentals no franjolines i que aquest major conservadorisme es deu, sobretot, al manteniment d'un nombre més elevat de trets morfològics autòctons. L'anàlisi de la distribució dels segments velar i prepalatal hauria de reflectir, doncs, la major resistència al canvi morfològic d'aquestes varietats tot i el bloqueig, més que previsible, de la tendència expansiva que les caracteritzava tot just fa unes dècades.

En definitiva, doncs, en aquest punt analitzem la interacció de diversos factors externs i interns per estudiar l'evolució de dues variables morfològiques —els increments velar i prepalatal— en la morfologia verbal regular del català nord-occidental, i ho fem mitjançant la combinació de dos mètodes ben diferenciats: un de quantitatiu —l'anàlisi dialectomètrica de les dades, que és el pal de paller d'aquesta tesi i que hauria de permetre donar compte de l'efecte-frontera— i un de qualitatiu —l'anàlisi de la distribució dels segments estudiats en cinc models de verbs regulars.

4.5.1. Els increments velar i prepalatal: veritables marques de subclasse verbal?

4.5.1.1. SubclASSES verbals que es desdibuixen: antecedents

La consideració dels segments velar i prepalatal com a increments verbals, és a dir, com a segments morfològicament independents i pertinents relacionats amb la unitat gramatical «subclasse verbal» es deu, com ja hem esmentat, a les propostes de Viaplana (1984, 1986). Tot i l'acceptació de què ha gaudit aquesta proposta³⁹, basada en dades del valencià estàndard i del català central, diversos autors han fet notar que aquesta distribució regular dels segments velar i prepalatal no és representativa de bona part de les varietats dialectals catalanes, ja que aquests segments solen presentar-hi un nombre d'ocurrències més elevat. L'objectiu d'aquest apartat és, precisament, donar compte d'alguns treballs que han constatat una doble tendència expansiva dels segments velar i prepalatal: a l'expansió intraparadigmàtica, és a dir, a altres temps i modes de la mateixa subclasse verbal; i a l'expansió interparadigmàtica, és a dir, a temps i modes d'altres (sub)classes verbals. Les dades que presentem a continuació suggereixen que, si no fos per determinats factors externs que en limiten l'efectivitat, l'acció de la pressió analògica podria acabar provocant la integració de les subclasses II [-EXT] i II [+EXT], per una banda, i III [-EXT] i III [+EXT], per l'altra, en dues úniques classes verbals caracteritzades per la presència regular d'un increment velar i un increment prepalatal, respectivament.

---

³⁹ A banda de tenir continuïtat en altres treballs del mateix autor —vg. Lloret i Viaplana (1998) o Viaplana (2005)—, aquesta proposta ha estat assumida per un nombre considerable d'autors en els seus treballs sobre la morfologia verbal del català; sense afany d'exhaustivitat esmentem, per exemple: Creus (1997, 2001), Clua (1998), Perea (1997, 2002), Querol (2004, 2009), Valls (2008c, en premsa a i b), Valls et al. (2013) i Wieling et al. (en premsa).

Perea (2003) analitza la distribució del segment velar a partir de les dades de *La flexió verbal en els dialectes catalans*, un corpus aplegat per Antoni M. Alcover entre 1906 i 1928 que inclou dades relatives a la conjugació de 67 verbs en 149 localitats de l'àmbit lingüístic català. Amb l'objectiu de sistematitzar la descripció de les dades que ofereix Perea (2003) hem elaborat la taula 18, que recull, de forma molt succinta, la distribució del segment velar en els cinc models de conjugació regular del català establerts per Viaplana (1984, 1986). Cal tenir en compte que únicament s'hi han inclòs les formes amb presència d'aquest segment que difereixen de l'estàndard:

	CvI	CvII [-EXT]	CvII [+EXT]	CvIII [-EXT]	CvIII [+EXT]
Septentrional i septentrional de transició	No	No	En algunes àrees, sense segment velar (tret de PAR)	Minoritàriament a PS (4,5), IS (1-6), GER	Minoritàriament a PS (4,5), IS (1-6), GER
Central	No	No	En algunes àrees, sense segment velar a PS (4,5), IMP (4,5), IS (1-6) i GER.	Minoritàriament a IS (1-6)	Minoritàriament a IS (1-6)
Nord-occidental	PS (1-6, el Pont de Suert); IS (1-6, el Pont de Suert i Tortosa)	PI (1), PS (1-6), IS (1-6). PI i l'IS a Calaceit i Gandesa; PS també a Lleida	Molt minoritàriament a lInd (1-6)	27/34 a IS (1-6). Esporàdicament a PI (4,5) i més general a PS (1-6)	27/34 a IS (1-6). Esporàdicament a PI (4,5) i més general a PS (1-6). Molt minoritàriament a lInd (1-6)
Valencià	No	PI (1), PER (1-6), PS (1-6), IS (1-6), IMP, PAR, GER	Vacil·lació puntual a IMP (5), GER, PI (4,5) i PS (4,5)	PI (1), PER (1-6), PS (1-6), IS (1-6), IMP (4,5), GER	Menys ocurrences que a CvIII [-EXT]
Mallorquí	PS (1-6)	No	GER	PI (1), PS (4,5), IS (1-6)	PS (4,5), IS (1-6)
Menorquí	No	No	GER, mai no apareix a IMP (5)	PS (4,5), IS (1-6), en alguns casos al GER	PS (4,5), IS (1-6), en alguns casos al GER
Eivissenc-formenterer	PS (1-6)	PS (1-3, 6)	No	PS (1-6), IS (1-6), PER (1-6), IMP (4,5), GER	PS (4,5; a voltes, també 1-3 i 6), IS (1-6), PER (1-6)
Alguerès	No	No	FUT (1-6), COND (1-6)	No	No

Taula 18. Presència de l'increment velar en funció de la varietat dialectal i de la classe verbal. Només s'indiquen les ocurrences que difereixen de les formes pròpies de l'estàndard

La taula 18 aporta diverses informacions rellevants: en primer lloc, es constata la presència del segment velar en formes verbals de la Cv II [+EXT] que difereixen del model regular de conjugació dels verbs del tipus *beure*. Adoptant la terminologia emprada per Perea (2003), sembla, doncs, que s'hauria produït una certa *expansió*

intraparadigmàtica del segment velar; tendència que conviuria, tanmateix, amb una tendència contrària —a la retirada del segment velar— en algunes varietats de les àrees central, septentrional de transició i septentrional⁴⁰.

En segon lloc, es constata que el segment velar apareix, en major o menor grau, en subclasses verbals diferents de la Cv II [+EXT] *en totes les varietats dialectals del català*. Aquest fet confirma, doncs, l'opinió expressada per diversos autors que la proposta de Viaplana parteix d'unes dades poc representatives del comportament del segment velar en el conjunt de varietats catalanes i demostra —sempre seguint la terminologia de Perea (2003)— que s'està produint una certa *expansió interparadigmàtica* d'aquest segment a altres (sub)classes verbals de totes les varietats dialectals. A la Cv II [-EXT], la presència del segment velar és molt important en valencià i no tant en nord-occidental i eivissenc. A la Cv I apareix amb una certa regularitat en mallorquí, eivissenc i un grup reduït de varietats nord-occidentals. Finalment, a les Cv III [-EXT] i III [+EXT], el segment velar apareix en una gran quantitat de formes verbals de totes les varietats estudiades tret de l'alguerès, i té una presència especialment destacada en valencià i en els tres parlars baleàrics.

Sembla, d'altra banda, que la tendència analògica que és a la base de la difusió del segment velar ha colonitzat noves formes en associació amb el *principi de marcatge*, de manera que «el caràcter marcat del gerundi i del participi respecte de l'infinitiu o del subjuntiu enfront de l'indicatiu potencien la velarització dels primers» (Perea 2003: 415).

En l'àmbit concret del català nord-occidental, Querol (2009) confirma que la presència del segment velar en aquesta varietat va molt més enllà de les formes que prescriu l'estàndard per als verbs del tipus *beure*. Concretament, l'autora analitza les dades del Corpus Oral Dialectal (COD) de la Universitat de Barcelona i confirma que, dels 64 informants nord-occidentals del COD, 38 presenten el segment velar en verbs altres que

---

⁴⁰ Remarquem que adoptem la terminologia emprada per l'autora perquè, en sentit estricte, no creiem que es pugui parlar de *tendència expansiva* a partir d'un únic corpus que reflecteix un determinat estadi sincrònic de la llengua. Un dels objectius d'aquest treball és precisament aclarir fins a quin punt l'afirmació de Perea (2003) és vigent a dia d'avui i és —o no— aplicable a l'evolució diacrònica del conjunt de parles nord-occidentals.

els de la Cv II [+EXT], mentre que només 26 limiten la presència d'aquest segment a les formes que prescriu la normativa.

La taula 18, finalment, mostra que en valencià els verbs de la Cv II [-EXT] inclouen el segment velar en tots els contextos propis d'aquest segment a la Cv II [+EXT]. Es tracta, doncs, d'una varietat en què l'expansió interparadigmàtica del segment velar ha estat màxima i, en conseqüència, ha comportat l'anivellament de les dues subclasses verbals de la segona conjugació. Clua (1998) ho confirma a partir d'un nou corpus del valencià contemporani:

A partir d'aquestes dades es fa força complicat mantenir el tractament global del segment velar com a morf *extensió*, associat directament a la Cv II [+EXTENSIÓ]; tractament que com hem vist era adequat si ens cenyíem a les dades de la varietat estàndard. [...] La 2a conjugació regular constitueix, en valencià no normatiu, una classe verbal unitària —a diferència del que ocorre en la varietat normativa, on podem distingir dues subclasses, II [-EXTENSIÓ] i II [+EXTENSIÓ]—, integrada pels verbs del tipus *beure* i *perdre*. El segment velar, /g/, és un morf associat directament al morfema Classe II; es tracta, doncs, d'un segment temàtic que conjuntament amb la vocal temàtica marca la pertinença a una classe conjugacional d'un determinat verb (Clua 1998: 92-98).

La taula 19 ha estat elaborada a partir de Perea (2006), un treball en què l'autora analitza la distribució del segment prepalatal en els dos corpus suara esmentats: el d'Alcover, publicat a *La flexió verbal en els dialectes catalans* i que a la taula 19 apareix com a «A-M», i el COD. Tot i que de l'observació d'aquesta taula es desprèn que la tendència expansiva del segment prepalatal és menys important que la del segment velar, les dades descrites per Perea (2006) donen compte, altra vegada, d'una doble tendència a la difusió d'aquest segment a bona part dels dialectes catalans: a altres temps de la mateixa classe verbal —bàsicament, a l'IS i al PS (4, 5) en algunes varietats nord-occidentals i valencianes— i a altres (sub)classes verbals —novament a les formes de subjuntiu i, en aquest cas, també al PI d'algunes varietats nord-occidentals i valencianes. En la resta de varietats i classes verbals l'expansió d'aquest segment és residual:

	CvI	CvII [-EXT]	CvII [+EXT]	CvIII [-EXT]	CvIII [+EXT]
Septentrional i septentrional de transició	No	No	No	A-M: un grup reduït de verbs es comporten com la CvIII [+EXT].	No
Central	No	No	No	A-M: un grup reduït de verbs es comporten com la CvIII [+EXT].	No
Nord-occidental	No	No	No	A-M: un grup reduït de verbs es comporten com la CvIII [+EXT]. També PI (1-6), PS (1-6), IS (1-6). COD: difusió a PI (1-6) i a PS (1-6) a Fraga	A-M: IS (1-6)
Valencià	No	A-M: un cas al PS	No	COD: PI (1-6), PS (1-6).	A-M: PS (4,5), IS (1-6)
Balearic	No	No	No	No	No
Alguerès	No	No	No	No	No

Taula 19. Presència de l'increment prepalatal en funció de la varietat dialectal i de la classe verbal. Només s'indiquen les ocurrències que difereixen de les formes pròpies de l'estàndard

Tot i les dades presentades a les taules 18 i 19, la nostra hipòtesi és que, a diferència del que succeïa a principis de segle, avui ja no és possible parlar d'una tendència expansiva dels increments velar i prepalatal en aquelles varietats nord-occidentals subjectes a un procés d'advergència amb l'estàndard. La continuïtat d'aquesta tendència —i la unificació paradigmàtica que comportaria— només és una possibilitat real en aquells parlars en què l'evolució de la llengua s'ha mantingut al marge de la pressió de les varietats de prestigi, és a dir, en les varietats franjolines. A la Franja, el relatiu aïllament de les varietats nord-occidentals autòctones podria estar afavorint un anivellament de les subclasses verbals II [-EXT] i II [+EXT], per un costat, i III [-EXT] i III [+EXT], per l'altre, anàleg al que Clua (1998) considera plenament consolidat en valencià.

4.6. Aproximació a altres processos de canvi en curs des d'un punt de vista qualitatiu

Durant el treball de camp i, especialment, durant la transcripció i l'anàlisi morfofonològica de les dades del corpus vam observar determinats indicis de canvis en curs circumscrits sobretot a l'àmbit de la fonologia. Alguns d'aquests fenòmens ja han estat documentats en altres àrees de l'àmbit lingüístic català i podrien, doncs, estar-se estenent també a l'àmbit nord-occidental. D'altres, en canvi, són meres intuïcions que intentarem dotar de suport empíric mitjançant una anàlisi qualitativa de les dades. En concret, pararem esment en els fenòmens de canvi fonològic —a, b i c— i de canvi morfològic —d— que es desglossen a continuació:

- a) Reducció de l'inventari vocàlic per anivellament de les vocals mitjanes. Tot i que tradicionalment la reducció del sistema vocàlic tònic de determinades varietats —de set a cinc vocals— s'ha considerat un fenomen històric propi d'un nombre limitat de varietats valencianes i aragoneses frontereres amb el castellà⁴¹, sembla que en els últims anys aquest tancament també podria estar tenint lloc en alguns punts de l'àmbit lingüístic on la pressió del castellà és més elevada. Fa més de quinze anys, Segura (1996) ja testimoniava un procés similar de reducció de l'inventari vocàlic en alacantí:

Hem pogut copsar una gran tendència en les persones més joves no solament d'Alacant sinó també de la zona del català meridional alacantí [...] a tancar les vocals (regla de tancament). D'aquesta manera, hi ha [kózo], [pórto], [téle], [térre] [...]. Aquest fet respon a la proclivitat de tots els parlants d'aquestes comarques a tancar totes les vocals en una cadena de tracció que constitueix un sistema vocàlic tònic i àton idèntic amb els mateixos sons que el castellà (Segura 1996: 35).

Pocs anys després, Montoya (2000: 62-68) certificava la consolidació d'aquesta tendència i datava l'inici del canvi —que hauria anat progressant al llarg del segle XX— entre les dècades de 1910 i 1930. Segons aquest autor, els impulsors del canvi haurien estat els valencianoparlants de llengua primera castellana i el tancament de /ɛ/ hauria avançat més lentament que no el de /ɔ/:

La situació a Alacant no és exactament igual ni presenta la mateixa antiguitat que als territoris valencians i aragonesos fronterers amb el castellà. La major diferència de l'alacantí rau en el fonema /é/, que no diftonga però tendix a neutralitzar-se amb /é/, amb la qual cosa el resultat és el mateix: desaparició de /é/. El camí que segueix /ó/ és igual: directament desemboca en /ó/. [...] En ambdós casos el procés és gradual (Montoya 2000: 63).

La nostra hipòtesi és que aquest procés de tancament de les vocals /é/ i /ó/ podria estar tenint lloc en les àrees de l'àmbit nord-occidental on la pressió del castellà és

---

⁴¹ En alguns punts del Matarranya occidental, per exemple, /é/ ha diftongat històricament en [ja] i /ó/ s'ha tancat en [ó], de manera que el sistema vocàlic tònic d'aquestes varietats ha passat a estar integrat per només cinc vocals: /i/, /é/, /á/, /ó/ i /ú/; en altres varietats, aquest mateix sistema vocàlic ha estat fruit, simplement, del tancament de /é/ en /é/ i de /ó/ en /ó/ —vg. Rafel (1981: 250) i Quintana (1976-1980: 16).

més forta; per exemple, a la Ribagorça, on els estudis sociolingüístics indiquen que l'ús del català és menor que a la resta de comarques franjolines —vg. Sorolla (2003). Per la seva condició d'espai fronterer amb l'aragonès i el castellà —fet que, d'altra banda, sembla haver contribuït a l'apitxament d'aquesta varietat—, hom podria pensar que es tracta de la zona de parla nord-occidental més susceptible de veure's afectada per aquest fenomen; un fenomen que, a la llarga —com hem vist que succeeix en valencià meridional— podria comportar una reducció de l'inventari vocàlic de les varietats afectades.

- b) Reducció de l'inventari consonàntic arran de la substitució de /k/ per /j/. Al llarg del segle XX, l'àrea de pronúncia ieista del Principat ha experimentat, com és sabut, un procés gradual de substitució de [j] per [k]. Recasens (1996: 322-323) diu que aquest canvi «s'explica per raons de prestigi i, en conseqüència, progressa de forma creixent entre els parlants més joves i els més instruïts». Qualsevol parlant amb una mica d'intuïció lingüística, però, es pot adonar que a dia d'avui la direcció d'aquest fenomen sembla haver-se capgirat: en efecte, actualment bona part dels catalanoparlants de les generacions més joves tendeixen a eliminar —probablement en graus diferents en funció de variables com la procedència geogràfica o la llengua primera— el fonema /k/ dels seus inventaris fonemàtics i a substituir-lo sistemàticament per /j/:

A alguns indrets del domini lingüístic hom ha anotat la tendència al canvi /k/ > [j] o [i], independentment de la procedència etimològica de la consonant. Actualment, trobem ieisme d'aquestes característiques entre gent jove a tot el domini lingüístic: en ross., per influència del francès, llevat d'aquells subjectes que han parlat català des de la infància; en mall. (més tradicionalment, a Sóller (Mas, 1960)); en men. (més tradicionalment, a Maó i Sant Lluís (Alcover, 1908)); en eiv.; en cat. n.-occ. i cat. central, sobretot a nuclis urbans importants (Barcelona) o fronterers amb els confins del domini lingüístic (frontera catalano-aragonesa; Quintana, 1987); en val. septentrional, central i meridional (vegeu Colomina (1985b) i Saragossà (1984)). Cal remarcar que, mentre que a principis de segle aquest tipus de ieisme era un fenomen episòdic, localitzat i variable, avui dia està força estès i és sistemàtic entre parlants joves de dialectes laterals del domini (ross., val., balear) (Recasens 1996: 322-323).

La nostra hipòtesi és que la substitució de /k/ per /j/ s'ha estès progressivament arreu de l'àmbit dialectal nord-occidental i que bona part dels parlants de les franges d'edat més joves ja no posseeixen el fonema /k/, que és tanmateix utilitzat quasi sense excepció pels parlants de les franges d'edat més grans. Seguint Recasens, la nostra predicció és que la presència de /j/ serà més important entre els parlants joves d'àrees urbanes i, molt especialment, entre els informants franjolins, a causa, novament, de la situació de veïnatge de la Franja amb el castellà i de l'estatus de llengua B que el català té en aquestes comarques⁴².

- c) Reducció de l'inventari consonàntic a causa de la despatalització de /ʃ/. Novament Recasens (2000) es fa ressò d'un procés que tendeix a la reducció de l'inventari consonàntic de certes varietats de la llengua catalana. Es tracta de la despatalització de /ʃ/, que progressivament ha anat esdevenint [s] en algunes àrees de l'àmbit lingüístic, tal com explica a continuació:

No està ben establert si la realització de la consonant fricativa palatal en valencià és [ʃ] o [s] (*s palatalitzada*). Colón (1970) assegura que, en castellanenc, /ʃ/ es fa [iʃ] darrera de vocal que no sigui /i/ i [s] darrera /i/; es tracta, diu, d'una *s* molt palatalitzada que els parlants identifiquen com a /s/ i no pas com a /ʃ/. Aquesta realització pot, en principi, fer-se extensible a les comarques septentrionals del domini dialectal valencià (vegeu algunes transcripcions del DCVB en el cas de les entrades lèxiques *esbiaix*, *eix*, *coixinera*), i, potser, en menor mesura, a tot el

---

⁴² Tot i que la pèrdua d'oposició fonològica entre /k/ i /j/ en algunes varietats del castellà es remunta al segle XVII, el ieisme és un fenomen molt modern en la majoria de varietats castellanes centre i nord-peninsulars; Coromines (1953: 81), per exemple, constata «la fecha moderna del yeísmo en todas partes, posterior al siglo XVII en judeoespañol, no atestiguado hasta por los años de 1680 en América, sólo desde cien años más tarde en Andalucía y en fechas más recientes en las regiones españolas que lo conocen». I, en el seu estudi «La actual irrupción del yeísmo en el espacio navarroaragonés y otras cuestiones históricas», Frago (1978) afirma que «nos atreveríamos a situar en los dos últimos decenios este hecho lingüístico», ja que «cuando en 1951 publica Amado Alonso su trabajo sobre 'La ll y sus alteraciones en España y América', podía afirmar el mantenimiento de la oposición /l/ - /y/ en esta área y precisar a continuación: 'Yo soy navarro y no tengo noticia de yeísmo en ningún pueblo de mi provincia'. A la misma conclusión llegaba en 1964 Navarro Tomás al ordenar los correspondientes datos del ALPI. Desde entonces las cosas han cambiado sensiblemente y hoy no podría repetirse lo mismo», ja que s'està produint «un pujante afloramiento del yeísmo en las generaciones más jóvenes» (Frago 1978: 8).

dialecte valencià (Nebot, 1894; DCVB) i a algunes comarques meridionals del català n.-occ. (B. Aragó (Rafel, 1981); Priorat (Cabré, 1969)). Enquestes personals revelen que la confusió entre ambdós fonemes ja té lloc de forma incipient en tortosí meridional (Lluís Gimeno, comunicació personal), i s'estén pel valencià sept. i central; en val. meridional, hi ha distinció entre /s/ i /ʃ/, o bé confusió menys freqüent que als parlars més septentrionals. Altres tractadistes han afirmat que /s/ i /ʃ/ presenten realitzacions ben diferenciades en valencià (Navarro Tomás i Sanchis Guarner, 1934), si bé reconeixen que, en valencià no apitxat, /ʃ/ final de mot davant de vocal inicial del mot següent es fa mitjançant una [z] més o menys palatalitzada (Recasens 2000: 282-283).

La nostra hipòtesi és que aquest canvi podria estar avançant, com assenyala Recasens, entre els informants joves de determinats parlars nord-occidentals, especialment —altra vegada— entre els franjolins; l'any 2008, de fet, ja vam detectar indicis de despalatalització de /ʃ/ en diversos parlants joves de Fraga. Ens sembla menys plausible, en canvi, que aquest fenomen sigui gaire vigent a la resta de l'àmbit nord-occidental.

- d) Adopció del morf d'infinitiu /r/. Al llarg de la secció 4 ens hem fet ressò de l'opinió de diversos autors que han pronosticat un acostament progressiu dels parlars nord-occidentals a la grafia com a conseqüència del que s'ha anomenat «sacralització de la llengua escrita» —vg. 4.3.2. L'adopció del morf /r/ corresponent al morfema d'infinitiu per part dels parlants nord-occidentals més joves podria entendre's com una conseqüència d'aquesta «sacralització», ja que comporta un acostament de la parla a l'escriptura. En aquesta tesi, però —i a diferència dels treballs citats més amunt—, d'aquest fet no se n'infereix automàticament que la llengua escrita sigui la causa d'aquesta evolució: es constata, simplement, que es tracta d'un procés de convergència amb la varietat de prestigi que provoca que llengua oral i llengua escrita s'aproximin —com tants d'altres: per exemple, la substitució de l'article *lo* per *el* o del pronom de primera persona del plural *mos* per *ens*. En aquest sentit, doncs, que la grafia reflecteixi un tret cap al qual la llengua oral sembla convergir es

considera, simplement, un factor més afavoridor del canvi, però no pas el factor crucial que el desencadena⁴³.

Feta aquesta puntualització, és sabut que la majoria de parlars nord-occidentals no posseeixen aquest segment en les respectives gramàtiques, de manera que les combinacions de verb + clíctic solen donar formes del tipus [portáw] ‘portar-ho’, [kaŋtále] ‘cantar-la’. L’adopció del morf d’infinitiu, que l’ortografia catalana plasma amb la grafia <r>, comportaria no només l’addició d’un nou morfema verbal al lexicó, sinó també l’alteració de les formes superficials d’alguns pronoms enclítics: [portáw] > [portáro] ‘portar-ho’. Segons la nostra hipòtesi, el morf d’infinitiu /r/ podria estar-se estenent entre els parlants nord-occidentals més joves, de manera que aquest morfema, innovador en tots els parlars tret del tortosí, podria ser un element estable de les gramàtiques nord-occidentals en un futur no gaire llunyà. És probable que aquest darrer canvi mantingui una correlació especialment alta amb la variable «estil de parla formal»; malauradament, l’anàlisi d’aquesta hipotètica correlació seguint paràmetres objectivables queda fora de les possibilitats d’aquesta tesi.

4.7. Hipòtesis de treball: sumari

Al llarg d’aquest apartat s’han desenvolupat les principals hipòtesis a l’entorn de les quals s’articula aquesta tesi, que pretén determinar la direccionalitat, el ritme, l’abast i la naturalesa del canvi lingüístic en curs en català nord-occidental i contribuir, a partir d’un estudi de cas, a aportar llum sobre determinats aspectes controvertits de la teoria general sobre el canvi lingüístic. Aquestes hipòtesis es formulen tot seguit a tall de sumari:

1. En primer lloc, i des d’un punt de vista estrictament metodològic, aquesta tesi vol demostrar que els sistemes dialectomètrics d’anàlisi de la variació lingüística poden resultar molt útils per estudiar fenòmens de canvi lingüístic en temps aparent.

---

⁴³ Que la influència de la llengua escrita no és determinant en el cas, per exemple, de l’adopció del morf d’infinitiu, ho demostra que aquest morf no s’incorpora mai en posició final absoluta —[kaŋtár#me] però [kaŋtá]— tot i que en aquest context el morf en qüestió també té traducció gràfica: *cantar*.

Aquest treball hauria de permetre, doncs, revaloritzar una metodologia que fins al moment no s'havia aplicat mai amb aquest objectiu a un corpus de dades contemporànies.

2. L'aplicació d'aquests sistemes d'anàlisi hauria de permetre constatar, des d'una òptica quantitativa, que el procés de canvi lingüístic detectat per Viaplana (1999) no tan sols no s'ha estabilitzat, sinó que segueix avançant en la mateixa direcció. El punt de partida d'aquesta tesi és demostrar com la tendència evolutiva descrita en aquell treball a partir d'un únic estadi sincrònic es correspon a una evolució progressiva i sostinguda dels dialectes nord-occidentals al llarg del segle XX.
3. El menysteniment del nord-occidental durant el procés de codificació del català i el fet que es parli sobretot a Catalunya, on la varietat de prestigi ha estat tradicionalment el català oriental central, han afavorit la desdialectalització d'aquest conjunt de parlars. Aquesta evolució s'emmarca en un procés més ampli de reducció de la variació dialectal del català que es deu a uns factors comuns i segueix una direccionalitat semblant.
4. El canvi lingüístic que afecta el català nord-occidental es deu a un doble procés complementari d'advergència a Catalunya i a Andorra: un procés secular d'orientalització i un altre, més recent, d'estandardització. Aquest procés podria estar acostant la parla a l'escriptura i estaria modificant la percepció que els parlars orientals centrals són els més prestigiosos en benefici del prestigi de la varietat estàndard.
5. El procés d'advergència de les varietats de Catalunya i Andorra amb les varietats de prestigi és conseqüència de la pèrdua estructural —no de la pèrdua funcional— del dialecte, i no es produeix a la Franja. L'advergència vertical, per raons de prestigi, que té lloc a Catalunya i a Andorra comporta una divergència horitzontal entre les varietats d'aquests territoris i les varietats franjolines, que al llarg de les últimes dècades s'han mantingut en una posició relativament estable. Això ha comportat un augment de la incidència de l'efecte-frontera i una modificació del tradicional contínuum del català nord-occidental a la cruïlla interautonòmica.

6. Aquest augment de la distància entre els parlars de banda i banda dels límits administratius també es podria veure afavorit per una certa advergència vertical, bàsicament fonètica i lèxica, de les varietats franjolines amb la varietat-sostre d'aquelles comarques: l'estàndard espanyol.
7. D'aquestes dues hipòtesis es despren que les fronteres internes dels estats també poden ser font de divergències entre parlars tradicionalment similars, ja que poden delimitar els àmbits territorials d'aplicació de polítiques lingüístiques contraposades. En aquest sentit, doncs, aquesta tesi hauria de permetre ampliar el camp d'estudi de l'efecte-frontera dels límits *interestatals* als límits *intraestatals*.
8. L'efecte-frontera es deu bàsicament a factors externs que han contribuït a crear discontinuïtats socioculturals entre els dos costats de la frontera, sobretot a causa de la difusió de dues ideologies enfrontades de caire nacionalista o regionalista. El resultat és que, a la Franja, el *principi de classificació territorial* té més pes, a hores d'ara, que el *principi de classificació lingüística*. La nostra hipòtesi és que, tot i que els habitants de la Franja són conscients que el factor lingüístic els diferencia de la resta d'aragonesos, aquesta especificitat no és suficient per generar una voluntat d'autoclassificació separada de la col·lectivitat aragonesa. Es tracta, doncs, d'un espai en què es fan especialment visibles les discontinuïtats entre llengua i identitat.
9. Tot i que determinats canvis semblen mantenir una correlació directa amb la variable *estil de parla formal* i que hom podria pensar que el procés de desdialectalització del nord-occidental no és res més, al capdavall, que una reubicació de varietats en el repertori estilístic dels parlants, la nostra hipòtesi és que la presència de trets propis de l'estàndard anirà augmentant també en els registres col·loquials a mesura que els parlants joves aniran augmentant el seu domini de l'estàndard —això és, a mesura que es vernacularitzi aquesta varietat. Aquesta tesi, que es basa en un gènere d'entrevista que es volia acostar a la informalitat, hauria de permetre donar compte d'aquesta tendència.
10. Tot i que en els processos de contacte lingüístic —també entre varietats d'una mateixa llengua— hi ha la possibilitat que es desenvolupi una varietat de compromís supradialectal, és a dir, una mena de *koiné* que eliminaria els trets més

marcats de cada varietat i les anivellaria en un nou dialecte d'abast regional més ampli, ni els treballs de prospecció realitzats fins ara ni la bibliografia consultada no donen peu a plantejar-se la possibilitat que en l'àmbit nord-occidental s'hagi produït cap procés de *koineïtzació*.

11. Tot i les afirmacions radicals d'autors com Chambers (2002), que qüestionen la possibilitat que les innovacions lingüístiques es transmetin en forma d'ona expansiva, la nostra hipòtesi és que el procés de canvi lingüístic estudiat es deu a la combinació de dos models complementaris de difusió de les innovacions: el *patró de difusió per contagi*, en el qual les innovacions es transmeten mitjançant les xarxes socials i en forma d'ona expansiva; i el *patró de difusió jeràrquica*, en el qual les ciutats actuen en un principi com a illes d'innovació i difonen els nous trets progressivament dels àmbits urbans als rurals, més conservadors, de la perifèria.
12. L'acció combinada d'aquests dos patrons de difusió de les innovacions podria estar afavorint un comportament més conservador de les varietats nord-occidentals més allunyades de l'àmbit del català oriental central. La nostra hipòtesi és que el canvi lingüístic es deu haver iniciat en ribagorçà o en tortosí amb unes dècades de retard respecte a la resta del nord-occidental, i que el major conservadorisme d'aquestes varietats es deu a un major manteniment dels trets morfològics idiosincràtics, és a dir, aquells que precisament han patit una erosió més profunda en la resta de parles nord-occidentals.
13. Tal com assenyala la bibliografia sobre el canvi lingüístic en nord-occidental que s'ha revisat fins ara, aquest conjunt de parlars ha patit un desgast més marcat dels trets autòctons en l'àmbit de la morfologia que en el de la fonologia. Només així s'explica que diversos autors s'hagin referit a aquest procés amb termes com *accentualització* (Viaplana 1999) o «conversió en una modalitat lingüística morfosintàcticament adscrita a la llengua normativa i fonològicament nord-occidental» (Romero 2001, seguint Sistac). L'aplicació de l'MCOD ens permetrà, d'una banda, avaluar les diferències en el ritme del canvi lingüístic en els àmbits de la morfologia i de la fonologia i, de l'altra, revisar les jerarquies universals d'estabilitat de les categories lingüístiques proposades fins ara i elevar una nova proposta en base als resultats d'aquest estudi de cas.

14. L'efecte-frontera crea les condicions necessàries perquè a la Franja la llengua evolucioni sense la subjecció a la norma que caracteritza l'evolució actual de les varietats de Catalunya i Andorra. En conseqüència, i tot i el paper preponderant dels factors externs en la reordenació del contínuum nord-occidental, la nostra hipòtesi és que determinats factors de tipus intern també podrien estar contribuint a l'eixamplament de la falla lingüística entre Catalunya i l'Aragó. Per analitzar si a la Franja s'està produint cap evolució intrasistèmica autònoma ens centrarem en l'anàlisi qualitativa —distribucional— de dos trets concrets: els increments verbals velar i prepalatal. La nostra hipòtesi respecte a aquestes variables és que, semblantment al que s'ha documentat en valencià, els efectes de la tendència analògica per optimització morfosintàctica del paradigma podrien haver afavorit una expansió dels increments velar i prepalatal a altres subclasses verbals de les varietats de la Franja. Aquesta evolució —intrasistèmica, autònoma— contrastaria, de ser certa, amb l'estroncament de l'expansió i fins i tot amb la recessió d'aquests segments a Catalunya i a Andorra per efecte de l'anivellament a la varietat de prestigi. En conseqüència, la tendència expansiva dels segments velar i prepalatal que Perea (2003, 2006) també atribuïa al català nord-occidental podria haver deixat de ser vigent a la majoria del seu territori històric.
15. Des d'una perspectiva qualitativa, l'anàlisi de les dades *crues* també hauria de permetre confirmar les següents hipòtesis: que en alguns indrets s'està produint una reducció de l'inventari vocàlic a causa de l'anivellament de les vocals mitjanes /é/ i /ó/ a /e/ i /o/; que en alguns parlars s'està consolidant una reducció de l'inventari consonàntic a causa de la substitució de /k/ per /j/ i de la despalatalització de /ʃ/; i, finalment, que s'està produint una adopció massiva del morf d'infinitiu /t/ per part dels parlants més joves.

5. Anàlisi morfofonològica de les dades

En aquest bloc s'ofereix una primera aproximació a la variació lingüística entre les varietats nord-occidentals de la llengua catalana entesa, seguint els postulats de la dialectologia generativa, com el conjunt de diferències que hi ha entre les gramàtiques d'aquests parlars. Atès que el model d'anàlisi de la variació escollit ha estat el de la fonologia generativa clàssica, la matèria fònica s'ha analitzat a partir de dos nivells bàsics: el de les representacions fonològiques o subjacents, que conté els elements impredecibles de la llengua que constitueixen els segments morfològics; i el de les formes superficials o fonètiques, que són el resultat de l'actuació de diverses regles fonològiques regulars damunt de les formes subjacents durant el procés de derivació.

La discriminació entre elements morfològics i fonològics de la llengua mitjançant una anàlisi lingüística prèvia de les dades del corpus era —ho hem vist a 3.3 i a 4.4— un requeriment metodològic necessari per poder confirmar la hipòtesi que, en un procés d'advergència entre varietats, els aspectes morfològics són susceptibles d'assimilar-se més ràpidament a la varietat de prestigi que no els fonològics. A més, però, l'anàlisi que es presenta a continuació constitueix una primera sistematització de la variació interdialectal que, des d'una òptica qualitativa, proporciona indicis clars d'aquest procés de desdialectalització i ha estat clau, alhora, per detectar diferències profundes entre varietats que en les formes superficials haurien restat amagades —vg. Clua i Lloret (2006).

En definitiva, doncs, l'anàlisi generativa de les dades prèvia al càlcul de distàncies no només ens permetrà abordar aspectes del canvi lingüístic que altrament haurien quedat fora de l'abast d'aquesta investigació, sinó que fornirà, també, una primera panoràmica dels trets que a dia d'avui comparteixen o individualitzen les varietats nord-occidentals d'Andorra, Catalunya i l'Aragó⁴⁴.

---

⁴⁴ Vg Clua (1998: 13-20) i Clua (2010b) per a sengles argumentacions convincents de la idoneïtat d'adoptar els supòsits teòrics de la fonologia generativa clàssica en l'estudi de la variació dialectal.

5.1. Flexió verbal

5.1.1. Àmbit lingüístic estudiat

Aquesta tesi se centra en alguns dels aspectes més sistemàtics de la flexió del català nord-occidental. Per aquest motiu hem escollit cinc models paradigmàtics de la flexió verbal regular: concretament, s'analitzen els verbs *cantar*, *perdre*, *beure*, *sentir* i *servir*, seguint Viaplana (1984, 1986). La nostra anàlisi es limitarà als temps simples —llevat del pretèrit perfet simple, que no és viu en cap de les varietats estudiades— perquè tant els temps compostos com els perifràstics ultrapassen els límits del mot. En total, doncs, es tenen en compte 44 formes per verb, corresponents als següents temps:

Formes no personals:

Infinitiu	INF
Gerundi	GER
Participi	PAR

Formes personals:

Present d'indicatiu	PI
Imperfet d'indicatiu	IInd
Futur	F
Condicional	C
Present de subjuntiu	PS
Imperfet de subjuntiu	IS
Imperatiu	IMP

La inclusió del verb *beure* com a model de verb regular es justifica, com hem vist, a partir de les propostes de Viaplana (1984, 1986), adoptades més endavant per diversos autors. Viaplana parteix d'un concepte de *regularitat* en la flexió verbal prou diferent tant dels postulats de la gramàtica tradicional com d'altres propostes circumscrites a l'àmbit de la lingüística generativa. Així, els gramàtics tradicionals consideraven irregular qualsevol verb que presentés en alguna forma del seu paradigma una o més variacions fonètiques respecte del seu model de conjugació. Per la seva banda, alguns estudis d'enfoc generativista (Mascaró 1986: 114) han situat la frontera entre la

regularitat i la irregularitat verbal en l'al·lomorfa de l'arrel: són regulars aquells verbs que no presenten alternança fonològica de l'arrel; són irregulars aquells que presenten diversos radicals subjacents. Segons aquests dos punts de vista el verb *beure* cauria, doncs, clarament en l'àmbit de la irregularitat, ja que presenta al·lomorfa del radical.

Per Viaplana (1984, 1986), en canvi, el concepte de regularitat verbal s'ha d'establir a partir d'allò que és comú a tots els verbs d'una conjugació: la terminació verbal. Des d'aquest punt de vista, el radical no pot ser el criteri a partir del qual s'adscrigui un verb a l'àmbit de la regularitat o de la irregularitat, perquè només és l'element idiosincràtic que apareix com a entrada al lexicó i que conté, doncs, la informació lèxica que permet diferenciar-lo de la resta de verbs. Contràriament, els morfemes flexius són generals, ja que reocorren amb regularitat en tots els verbs d'una determinada conjugació. En aquest sentit, Viaplana considera l'al·lomorfa del radical una *atipicitat* i circumscriu les irregularitats a l'àmbit de la flexió verbal. Des d'aquesta perspectiva, que el verb *beure* presenti al·lomorfa del radical no és cap inconvenient per considerar-lo un verb regular.

La inclusió de cinc models de verbs regulars en comptes de tres —corresponents a les tres conjugacions de les gramàtiques tradicionals— o quatre —si es dividia la tercera conjugació en dos grups de verbs, els *purs* i els *incoatus*—, s'explica per la divisió de les classes verbals II i III en sengles subclasses verbals caracteritzades per la presència o l'absència, respectivament, d'un increment velar —en el cas de la Cv II— o prepalatal —en el cas de la Cv III. El caràcter regular —i, doncs, predictable— d'aquests segments i la consideració que es tracta d'elements morfològicament independents i pertinents relacionats amb la unitat gramatical *subclasse verbal* s'ha justificat a bastament a 4.5.

5.1.2. Proposta de segmentació

Els criteris bàsics que s'han seguit per segmentar les formes verbals del català nord-occidental són els de *recurrència de segments* i *congruència lingüística* (Clua 1998: 48). Gràcies al primer criteri és possible segmentar formes com [kaŋtát] o [serβít] de la següent manera: /kánt+á+d/, /serb+í+d/. Les representacions fonològiques /kánt/ i /serb/ reocorren en totes les formes del paradigma flexiu dels verbs *cantar* i *servir*, respectivament, i són morfs, doncs, directament relacionats amb el morfema *arrel*. Els segments /á/ i /í/ reocorren en moltes formes dels verbs que segueixen els models de

conjugació de *cantar* i *servir* —[parlát], [parláβa]; [kapít], [kapía]—, i són, doncs, morfs directament relacionats amb *conjugació*. Finalment, el segment /d/ reocorre en tots els participis dels verbs de totes les classes verbals, de manera que només pot relacionar-se amb *participi*.

En els casos en què hi ha més d'una segmentació possible, el criteri anterior es complementa amb un segon criteri, el de congruència lingüística. Aquest criteri és el que permet segmentar la forma *sentia* [señtía] com a /sént+í+a/ i no com a /sént+ía/. En aquest cas, la vocal tònica —que reocorre sistemàticament en tots els IInd dels verbs de la Cv III: [kapía]— és tractada com una vocal temàtica —ja que la tonicitat és una característica dels segments temàtics menys en les formes de F i C: [señtiré], [señtiría]—, mentre que el segment /a/, que és àton, es relaciona amb IInd —ja que tots els morfs relacionats amb aquest morfema de totes les conjugacions verbals són sistemàticament àtons: [parláβa], [perđía]. Aquesta segmentació fa visible, a més, la relació existent entre el verb *sentir* i el segment temàtic que apareix en els seus derivats deverbals, com ara *sentiment* [señtimén].

Resta per aclarir quins són els morfemes que s'han tingut en compte a l'hora d'elaborar la proposta de segmentació i als quals s'han associat els segments morfològics subjacents. Viaplana (1984: 394) distingeix entre *unitats gramaticals substantives* —o morfemes— i *unitats gramaticals formals* —o classes lèxiques verbals. A partir d'aquesta distinció bàsica, estableix set grups de segments morfològics resultants d'associar les representacions fonològiques de les formes verbals amb les unitats gramaticals amb què estan directament relacionades. Són: *arrel* —grups de segments directament relacionats amb 'lexema'—, *extensió* —directament relacionats amb 'subclasse verbal'—, *tema* —directament relacionats amb 'classe verbal'—, *futur* —directament relacionats amb 'futur', real o hipotètic—, *mode-temps* —directament relacionats amb 'mode' i 'temps'— i *nombre-persona* —directament relacionats amb 'nombre' i 'persona'. Com s'observa, un morf pot relacionar-se amb més d'un morfema —per exemple, en el cas dels morfs de *nombre-persona*—: aquesta és una característica de les llengües inflectives que, a diferència de les llengües aglutinants, no solen

presentar una relació de biunivocitat entre els segments morfològics constitutius dels mots i les unitats gramaticals amb les quals es relacionen.

La nostra proposta de segmentació segueix bàsicament la de Viaplana (1984, 1986). Hi divergeix només en dos punts: no es tracta el morfema ‘futur’ de forma aïllada, sinó que s’integra a ‘mode-temps’; i es desdobra la categoria ‘extensió’ en dues: ‘extensió 1’ i ‘extensió 2’. La primera de les solucions, que també va adoptar Clua (1998: 51) és plausible si tenim en compte que el segment /r/, que en les dades analitzades per Viaplana només apareixia en les formes de futur i de condicional, també apareix a l'imperfet de subjuntiu de diverses varietats nord-occidentals —del Matarranya i la Terra Alta, principalment: *que jo* [kaŋtára]. Des d'aquest punt de vista, o simplement des d'un enfoc interdialectal —en valencià i en diverses varietats baleàriques el segment en qüestió també apareix en algunes formes del perfet simple— no sembla plausible seguir considerant que es tracta d'un morf relacionat amb la unitat gramatical ‘futur’.

Pel que fa al desdoblament de la categoria ‘extensió’, ens hi obliguen aquells casos en què una forma verbal presenta o bé les extensions prepalatal i velar alhora —Alfara de Carles (5): [serβískiyen]— o bé una reduplicació de l'extensió velar —Amposta (5): [béyiyen]⁴⁵. Sempre, llevat de casos com aquest darrer, ‘extensió 1’ aplega les extensions de tipus prepalatal i ‘extensió 2’ aplega les de tipus velar. Aquest desdoblament és necessari per poder alinear els segments d'igual naturalesa durant el tractament manual de les dades previ al càlcul de distàncies i és, doncs, un requeriment purament metodològic⁴⁶.

D'altra banda, la nostra proposta segueix Viaplana (1984, 1986) i se separa, en aquest cas, de Clua (1998), en el tractament diferenciat que dóna als morfemes INF, GER i PAR, els quals s'integren en la classe ‘mode’. La raó per la qual no formen part, com a Clua (1998), de la classe ‘mode-temps’, és que es tracta d'elements crucials per

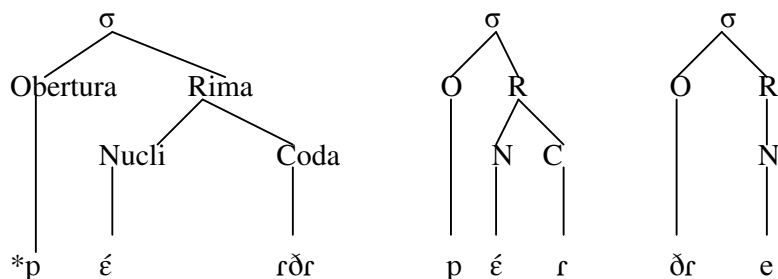
---

⁴⁵ Els números entre parèntesis indiquen quin dels vuit informants entrevistats a cada localitat ha proporcionat un determinat ítem: (1) i (2) formen l'F1; (3) i (4), l'F2; (5) i (6), l'F3; i (7) i (8), l'F4. A l'annex 1 l'informant més jove de cada localitat és (1) i el més gran, (8).

⁴⁶ La necessitat de desdoblar la categoria ‘extensió’ per optimitzar els resultats de l'anàlisi dialectomètrica ha estat tractada a Valls i Clua (en premsa).

diferenciar les formes verbals infinites —infinitiu, gerundi i participi— de les formes verbals finites —la resta.

Els segments vocàlics que apareixen en determinades realitzacions fonètiques i que no es relacionen amb cap unitat morfològica es consideren elements de naturalesa estrictament fonètica, insercions epentètiques necessàries per permetre la sil·labificació de determinades estructures subjacents que serien fonèticament impronunciables en català. Com en la resta de parlars occidentals, la vocal epentètica no marcada del català nord-occidental és [e]. Per exemple, una seqüència com *perdre* /pérd+r/ *[pérðr] viola l'escala de sonicitat perquè presenta una coda complexa amb un element líquid —[r]— més perifèric que el segment aproximant immediatament precedent —[ð]. La inserció d'una vocal epentètica permet reparar aquesta estructura sil·làbica formant una nova síl·laba en la qual la vocal actua de nucli, tal com s'exemplifica a continuació:

Hem optat, finalment, per incorporar la informació prosòdica en les formes subjacents, tal com fan Mascaró (1978) i Bonet i Lloret (1998: 31-32). Seguint aquestes propostes postulem una regla de desaccentuació que elimina durant el procés derivatiu els accents subjacents que no apareixen en la representació superficial. Concretament, aquesta regla postula que, quan hi ha més d'un morfema tònic, l'accent superficial de la paraula recau sobre la síl·laba accentuada de l'últim morfema tònic. Es tracta, per tant, d'una regla lèxica que elimina dins del mot tots els accents tret del de l'últim segment accentuat.

5.1.3. Anàlisi de les dades

Tot seguit presentem les representacions fonològiques de les formes verbals del corpus, a les quals hem aplicat els criteris de segmentació morfològica descrits a 5.1.2. Aquestes representacions subjacents constitueixen els elements de divergència morfològica sobre

els quals s'ha calculat la distància lingüística entre varietats en l'àmbit de la morfologia. Les regles fonològiques mitjançant les quals aquestes formes subjacents esdevenen seqüències fonètiques constitueixen els elements de divergència fonològica sobre els quals s'ha calculat la distància lingüística entre varietats en l'àmbit de la fonologia. L'annex 3 conté el llistat de la seixantena de processos fonològics que s'han tingut en compte durant l'anàlisi lingüística dels 113.749 ítems del corpus⁴⁷. Com s'ha explicat a 3.3, l'anàlisi morfofonològica de les dades prèvia al càlcul de distàncies és el principal tret distintiu de l'MCOD i no ha estat tinguda en compte, en conseqüència, durant el processament del corpus mitjançant l'LD.

D'altra banda, cal tenir en compte que, a banda de permetre una primera sistematització de la variació dialectal en l'àmbit del català nord-occidental, l'anàlisi lingüística que es presenta en els apartats següents és sobretot un requeriment metodològic de l'MCOD. Aquesta puntualització no és trivial, ja que, atès que en l'MCOD el tractament de les dades és manual i cada nou procés fonològic incrementava la complexitat de l'ordenació i l'alineament d'aquests processos en les bases de dades, en alguns casos hem optat per presentar sota una mateixa denominació processos fonològics que en un treball d'anàlisi estrictament fonològica serien difícilment defensables. És el cas, per exemple, del *PF8: epèntesi morfològicament condicionada*. D'una banda, aquest procés s'ha utilitzat per justificar la inserció d'un segment vocàlic [o] —en comptes de l'epèntesi no marcada, [e]— en determinats mots de gènere masculí: la forma subjacent de l'article singular masculí /l/, per exemple, esdevé [lo] en virtut d'aquest procés fonològic. D'altra banda, però, el PF8 s'ha utilitzat, també, per justificar la inserció d'aquest mateix segment en mots que no guarden cap mena de relació amb el gènere masculí: així, s'ha considerat, per exemple, que la forma subjacent del clític de primera persona del plural /m+z/ esdevé [moz] en virtut d'aquest mateix procés fonològic. Tot i que en aquest cas es tracta clarament d'una epèntesi condicionada lèxicament, i no pas morfològicament, hem optat per anotar el PF8 en les bases de dades perquè no fer-ho hauria complicat el tractament dels centenars de milers de dades del corpus: tingui's en compte que sovint

---

⁴⁷ Cada procés fonològic —PF— va seguir d'un número que indica la seva posició en el llistat de l'annex 3 i que l'identifica en les bases de dades que s'han elaborat per calcular la distància fonològica entre varietats. Aquestes denominacions són completament arbitràries i no obeeixen a cap ordre lògic, ja que el llistat de processos fonològics es va anar ampliant a mesura que s'avançava en l'anàlisi del corpus.

operen diversos processos fonològics en cadascuna de les 113.749 formes fonològiques que conté, i que aquests processos s’han d’ordenar i alinear manualment abans de procedir al càlcul d’interdistàncies —vg. l’annex 4. Som conscients, doncs, que alguns dels processos fonològics que es presenten a continuació es podrien impugnar des d’una lectura rigorosa de l’anàlisi fonològica; en la majoria dels casos en què l’anàlisi proposada s’aparta de l’anàlisi considerada ideal, hem optat per assenyalar aquesta discontinuïtat, com a mínim, amb una nota a peu de pàgina que en doni compte —vg., per exemple, la nota 81 de la pàgina 211.

5.1.3.1. L’arrel verbal

Dels cinc paradigmes verbals considerats representatius de la flexió verbal regular, el radical del verb *cantar* és el que presenta una menor variació. De fet, totes les varietats presenten una forma fonològica unitària, /kánt/, que dóna lloc a només tres variants fonètiques:

Arrel	Processos fonològics	Exemples
[káŋt]	Assimilació de lloc d’articulació de nasals (PF30)	[káŋto]
[kaŋt]	Desaccentuació (PF1)	[kaŋtése]
	Assimilació de lloc d’articulació de nasals (PF30)	
[kəŋt]	Desaccentuació (PF1)	[kəŋtəriə]
	Assimilació de lloc d’articulació de nasals (PF30)	
	Reducció vocàlica oriental (sèrie anterior) (PF16)	

Taula 20. Processos fonològics que operen sobre el radical subjacent del verb *cantar* i formes superficials que en resulten

El verb *perdre*, en canvi, sí que presenta al·lomorfa de l’arrel: tot i que la forma més comuna és /pérd/, tres dels informants presenten l’al·lomorf /pérð/. Concretament, es tracta de Benavarri (1) i (2) i d’Andorra la Vella–Escaldes (1). Tots tres són informants amb una clara alteració de l’inventari vocàlic tònic propi de les respectives varietats, ja que no disposen mai —en el cas dels informants de Benavarri— o quasi mai —en el cas de l’informant andorrà— de vocals anteriors ni posteriors obertes —vg. 6.4.1—:

Arrels	Processos fonològics	Exemples
[pérð]	Espirantització d’oclusives sonores (PF 25)	[pérðo]
[pérd]	Espirantització d’oclusives sonores (PF 25)	[pérdø]

[pért]	Ensordiment d'obstruents finals (PF22)	[pért]
[pér]	Simplificació de grups consonàntics finals (PF23)	[pér]
[perð]	Desaccentuació (PF1) Reducció vocàlica occidental (sèrie anterior) (PF14) Espirantització d'oclusives sonores (PF25)	[perðém]
[per]	Desaccentuació (PF1) Reducció vocàlica occidental (sèrie anterior) (PF14) Simplificació de grups consonàntics finals (PF23) ⁴⁸	[perγéses]
[péð]	Elisió de /r/ per dissimilació de líquides (b) (PF28) Espirantització d'oclusives sonores (PF25)	[péðre]
[peð]	Desaccentuació (PF1) Reducció vocàlica occidental (sèrie anterior) (PF14) Espirantització d'oclusives sonores (PF25) Elisió de /r/ per dissimilació de líquides (b) (PF28)	[peðrá]
[pærð]	Desaccentuació (PF1) Reducció vocàlica oriental (sèrie anterior) (PF16) Espirantització d'oclusives sonores (PF25)	[pærðém]

Taula 21. Processos fonològics que operen sobre les arrels subjacents del verb *perdre* i formes superficials que en resulten

El radical del verb *beure* és el que presenta més casos d'al·lomorfa; concretament, vuit: /beb/ o /bev/, en funció de si els parlants disposen de /v/ o no en els seus inventaris fonemàtics; /bé/, /béj/, /béw/; i els seus correlats amb vocal anterior mitjana baixa: /bé/, /béj/, /béw/. Les realitzacions fonètiques d'aquests al·lomorfs són:

Arrels	Processos fonològics	Exemples
[beb]	Espirantització d'oclusives sonores (PF25)	[bebém]
[bəβ]	Reducció vocàlica oriental (sèrie anterior) (PF16) Espirantització d'oclusives sonores (PF25)	[bəβém]
[bev]	–	[bevíem]
[bé]	–	[béγes]
[bé]	–	[béγi]
[be]	Desaccentuació (PF1) Reducció vocàlica occidental (sèrie anterior) (PF14)	[beyés]

⁴⁸ En aquest cas, i pels motius que s'han exposat a 5.1.3, el PF23: *simplificació de grups consonàntics finals* s'ha utilitzat, també, per donar compte de la simplificació d'un grup consonàntic final de radical verbal quan va seguit d'un altre morf començat per consonant.

[béj]	–	[béjɣa]
[béj]	–	[béjɣa]
[bej]	Desaccentuació (PF1) Reduïció vocàlica occidental (sèrie anterior) (PF14)	[bejém]
[bəj]	Desaccentuació (PF1) Reduïció vocàlica oriental (sèrie anterior) (PF16)	[bəjém]
[béw]	–	[béw]
[béw]	–	[béw]
[bew]	Desaccentuació (PF1) Reduïció vocàlica occidental (sèrie anterior) (PF14)	[bewré]
[bəw]	Desaccentuació (PF1) Reduïció vocàlica oriental (sèrie anterior) (PF16)	[bəwrém]

Taula 22. *Processos fonològics que operen sobre les arrels subjacents del verb beure i formes superficials que en resulten*

L'arrel del verb *sentir* presenta tres formes fonològiques bàsiques: /sént/, /sént/ i /sín/.

Les realitzacions fonètiques d'aquestes arrels són:

Arrel	Processos fonològics	Exemples
[sént]	Assimilació de lloc d'articulació de nasals (PF30)	[sénto]
[seŋt]	Desaccentuació (PF1) Assimilació de lloc d'articulació de nasals (PF30)	[seŋtíβom]
[sənt]	Desaccentuació (PF1) Reduïció vocàlica oriental (sèrie anterior) (PF16) Assimilació de lloc d'articulació de nasals (PF30)	[səntím]
[sén]	Simplificació de grups consonàntics finals (PF23)	[sén]
[séŋ]	Assimilació de lloc d'articulació de nasals (PF30)	[séŋk]
[sént]	Assimilació de lloc d'articulació de nasals (PF30)	[sénto]
[sén]	Simplificació de grups consonàntics finals (PF23)	[sén]
[sín]	Assimilació de lloc d'articulació de nasals (PF30)	[sín]to
[siŋt]	Desaccentuació (PF1) Assimilació de lloc d'articulació de nasals (PF30)	[siŋtiyésa]
[sín]	Simplificació de grups consonàntics finals (PF23)	[sín]

Taula 23. *Processos fonològics que operen sobre les arrels subjacents del verb sentir i formes superficials que en resulten*

Finalment, les representacions fonològiques del radical del verb *servir* són: /serb/ o /serv/ —novament en funció de si els parlants disposen de /v/ o no en els seus inventaris fonemàtics— i /sírɓ/. Les realitzacions fonètiques d'aquestes arrels són:

Arrel	Processos fonològics	Exemples
[serβ]	Espirantització d'oclusives sonores (PF25)	[serβím]
[særβ]	Desaccentuació (PF1) Reducció vocàlica oriental (sèrie anterior) (PF16) Espirantització d'oclusives sonores (PF25)	[særβéjʃis]
[serv]	–	[servirán]
[sírβ]	Espirantització d'oclusives sonores (PF25)	[sírβo]
[sirβ]	Desaccentuació (PF1) Espirantització d'oclusives sonores (PF25)	[sirβiyéren]

Taula 24. Processos fonològics que operen sobre les arrels subjacents del verb *servir* i formes superficials que en resulten

Tot i que tradicionalment s'ha considerat que el radical dels verbs de la subclasse verbal III [+EXT] era sempre àton, en algunes varietats de la Ribagorça aragonesa, com ara la de Benavarri, l'arrel que apareix sistemàticament en tots els informants al PI (1-3, 6), al PS (1-6) i a l'IMP (2-6) és /sírɓ/: [sírβo], [sírβa], [sírβe]. Tot i que de forma molt residual, aquest radical també ha estat documentat per altres autors —vg. Clua (1998: 66, 74)— en algunes varietats del valencià meridional: «de fet, en alguna de les varietats estudiades hem recollit formes d'aquest verb [*servir*] sense increment palatal, i en aquestes varietats l'arrel és tònica: [sírvo]» (Clua 1998: 66).

5.1.3.2. Els morfemes tema (T)

Amb el terme *tema* es designen els elements vocàlics sense càrrega semàntica ni sintàctica que apareixen en una posició adjacent al radical verbal i que són tònic sempre que no hi hagi cap morf posterior que també ho sigui; en el corpus d'aquest treball només presenten un morf posterior tònic, de mode-temps, les formes de F i de C.

Els morfemes *tema* actuen com a marcadors de classe verbal: indiquen que el paradigma flexiu d'un determinat verb presentarà les característiques pròpies d'una de les tres grans classes verbals del català. Les classes verbals II i III, que se subdivideixen, al seu

torn, en II [-EXT] i II [+EXT] i en III [-EXT] i III [+EXT], respectivament, ho fan en virtut de la presència o absència dels marcadors de subclasse verbal *extensió*, l'anàlisi dels quals s'aborda a 5.1.3.3.

5.1.3.2.1. Els morfemes de classe verbal I (Cv I)

Tal com es desprèn de la taula 28, el morfema temàtic dels verbs de la Cv I és força homogeni en totes les varietats i presenta dos al·lomorfes principals, /á/ i /é/, que es distribueixen de manera prou regular. D'una banda, l'al·lomorfe /á/ és l'únic que apareix en les formes no personals —INF, GER i PAR: [kaɲtá], [kaɲtán], [kaɲtát]— i en tots els temps d'indicatiu tret del present: l'Ind, el F i el C —[kaɲtáβes], [kaɲtaré], [kaɲtaría]. En aquests dos darrers casos, el segment és àton perquè s'hi aplica la regla de desaccentuació —PF1—, segons la qual s'esborren tots els accents subjacents tret del de l'últim morfema tònic. A la resta de temps —PI, PS, IS i IMP— l'al·lomorfe majoritari és /é/, al costat d'altres al·lomorfes amb una presència molt menor: /á/, /é/ i, residualment, /í/. La distribució dels al·lomorfes temàtics en aquests quatre temps es detalla a continuació.

El PI només conté segments temàtics a les persones 4 i 5. En aquests contextos, l'al·lomorfe /é/ —[kaɲtém], [kaɲtéw]— apareix en un 85,7% dels casos, mentre que la vocal més conservadora, /á/, és present en un 6,5% dels casos. La seva presència a formes del tipus [kaɲtám] o [kaɲtáw] se circumscriu, a més, a unes àrees molt determinades: només és hegemònica a Benavarrí i apareix de forma més o menys escadussera entre els parlants més vells de l'altra localitat ribagorçana —Tolba (7) i (8)—, de l'àrea tortosina —Caseres (8), Gandesa (8), Móra d'Ebre (7), la Portellada (5), (7) i (8) i Vall-de-roures (7) i (8)— i de Coll de Nargó —(5), (6), (7) i (8)⁴⁹. Al costat d'aquesta variant trobem, en un 7,8% dels casos, l'al·lomorfe /é/, que coincideix amb el segment temàtic propi de les varietats orientals en aquests contextos i és utilitzat bàsicament per alguns —pocs— parlants d'àrees més orientalesades —Andorra, la

---

⁴⁹ La presència de la vocal temàtica /á/ en aquestes zones les converteix en veritables *relic areas* (Chambers i Trudgill 1980: 94) pel que fa a aquest tret, ja que a principis de segle aquesta era la vocal majoritària en moltes comarques de parla nord-occidental —vg. Perea (2001).

Segarra, l'Urgell o el Priorat— i de la comarca del Montsià, on hem detectat un grau major d'obertura de les vocals anteriors⁵⁰.

Pel que fa a l'IS, el morf /á/ és majoritari —en comptes del segment temàtic hegemònic, /é/— entre els parlants d'una àrea molt reduïda: el Matarranya —on l'usen sense excepció tots els parlants de Vall-de-roures i de la Portellada— i la localitat limítrofa de Caseres —on l'empren els cinc parlants de més edat. La presència d'aquesta vocal està directament relacionada amb la del morf de MT /ra/, que en aquestes contrades s'utilitza en lloc dels morf /s/–/se/ propis de la majoria de varietats nord-occidentals: [kaŋtára] / [kaŋtáres] vs. [kaŋtés] / [kaŋtéses]⁵¹. Al costat de /é/ i /á/, el morf temàtic que presenten la majoria d'informants d'Amposta i Freginals a l'IS és novament /é/.

Finalment, la situació que hem descrit per al PI és quasi idèntica a la que trobem en els altres dos temps que només presenten vocal temàtica en les persones 4 i 5: el PS i l'IMP. En aquests temps, l'al·lomorf /é/ encara és més hegemònic —apareix en més d'un 90% dels casos: [kaŋtém], [kaŋtéw]— i només s'ha de remarcar la presència de l'al·lomorf /í/ en un únic informant, Rialp (2), que utilitza sistemàticament aquesta vocal a les persones 4 i 5 del PS de tots els verbs enquestats: [kaŋtím] / [kaŋtíw], [perðím] / [perðíw], [beyím] / [beyíw], [siŋtím] / [siŋtíw] i [serβím] / [serβíw]⁵².

---

⁵⁰ L'observació sobre el major grau d'obertura de les vocals anteriors, que alguns autors atribueixen al repoblament de la comarca per part de llauradors d'origen valencià —Massip, comunicació personal—, és una mera intuïció que caldria confirmar o desmentir mitjançant un treball de fonètica experimental. Malauradament, un estudi d'aquestes característiques quedava fora de l'abast d'aquesta tesi.

⁵¹ Clua (1998: 76-77) esmenta que els morf de MT /s/–/se/ són els més generals per a les formes de l'IS de les varietats nord-occidentals, mentre que /ra/ és la forma exclusiva de totes les varietats valencianes que estudia tret de Vinaròs, que segueix el patró nord-occidental. Tot i que avui dia, al nord de Vinaròs, aquest segment només segueix sent hegemònic al Matarranya, el cert és que antigament era un tret propi de moltes altres varietats, tant de l'àrea nord-occidental com d'altres àrees dialectals —vg. Perea (2001).

⁵² Ens inclinem a pensar que es podria tractar d'un error per ultracorrecció —per la voluntat d'aproximar-se, potser, a les formes estàndard del PS, que aquest informant associaria, per desconeixement, a la presència d'una *i* també a les persones 4 i 5—, tot i que també es podria tractar d'un tret d'abast molt reduït fruit d'una analogia amb les formes del PS de la Cv III.

5.1.3.2.2. Els morfs de classe verbal II (Cv II)

Com era d'esperar en un element que actua de marcador de classe verbal, tant els verbs del tipus *perdre* com els del tipus *beure* presenten una distribució quasi idèntica dels al·lomorfs de Cv II, bàsicament /é/, /í/ i /ú/.

En primer lloc, les taules 29 i 30 mostren que, a diferència del que succeïa en els verbs de la Cv I, els verbs de la Cv II no presenten cap segment temàtic en les formes d'INF, F i C: [pérðre] / [béwre], [perðré] / [bewré], [perðría] / [bewría].

En segon lloc, i tal com succeïa en els verbs de la Cv I, el segment /é/ és molt majoritari en les persones 4 i 5 del PI, el PS i l'IMP —[perðém], [perðéw], per exemple—, al costat, novament, dels segments /á/, /é/ i /í/; aquests darrers apareixen quasi sense variacions en la parla dels mateixos informants que els utilitzaven en el verb *cantar* —tret de /á/, que a la Cv II no apareix mai al PI (4, 5).

A grans trets, doncs, les classes verbals I i II presenten només dues diferències: d'una banda, l'al·lomorfe que apareix sistemàticament al PAR de la Cv II és /ú/: [perðúí]; de l'altra, la vocal temàtica majoritària de les formes d'IIInd de la Cv II és /í/: [perðía]. En tots dos casos, la Cv I presentava /á/: [kaŋtát], [kaŋtáβa].

L'IIInd constitueix un cas particular perquè, al costat de l'al·lomorfe /í/ apareix, en un 23,7% de les formes del verb *perdre* i en un 11,5% de les formes del verb *beure*, un segon al·lomorfe, /é/. Aquesta vocal és freqüent entre els informants que mantenen les formes més tradicionals del ribagorçà —[perðéβa], [beywéβa]— i del lleidatà —[perðéje], [beβéje]⁵³— en comptes de les més generals [perðía] i [beβía].

---

⁵³ Aquesta variant només és majoritària al Priorat i apareix únicament a les Borges Blanques (6), Falset (4), (5) i (6) i Porrera (1), (2), (3), (5), (6) i (8). Sembla que es tracta d'una forma a mig camí entre la més general en lleidatà [béje], amb la qual comparteix el morf d'IIInd /ja/, i l'oriental [bəβíə], amb la qual comparteix el radical /beb/.

Finalment, Rialp (2) estén l'ús de l'al·lomorf /í/ a totes les formes de l'IS de *perdre*: [perðí:s], [perðí:sis], etc. Com que es tracta d'una solució particular d'un únic informant, aquest al·lomorf no es tindrà en compte a efectes descriptius generals.

5.1.3.2.3. Els morfs de classe verbal III (Cv III)

Tal com succeïa a la Cv II, els elements temàtics de la Cv III presenten una distribució quasi idèntica en els verbs del tipus *sentir* i *servir* —vg. les taules 31 i 32. Els marcadors d'aquesta classe verbal són /í/, /é/ i, esporàdicament, /á/. Entre els verbs d'aquesta conjugació tornem a trobar, com en els verbs de la Cv I, un segment temàtic en les formes del F i el C: [señtíré], [serβíría]. Tot seguit es detalla la distribució d'aquests tres al·lomorfs.

El segment /í/ apareix pràcticament en el 100% de les formes no personals —INF, GER i PAR: [señtí], [señtín] i [señtít]— i d'indicatiu —PI, IInd, F i C: [señtím], [señtia], [señtiré] i [señtiría]. Tanmateix, a les localitats de Camporrells i Tamarit de Llitera el segment temàtic majoritari en el GER i en les formes del PI (4, 5) és /é/: [señtiyé:n]; [señtiyé:m], [señtiyé:w].

Aquest segment també apareix al PS (4, 5) en un 25% dels casos. Sembla que, com succeeix en les localitats del ribagorçà meridional que s'acaben d'esmentar, la presència d'aquesta vocal temàtica en comptes de la més general de la Cv III, /í/, es relaciona amb la presència d'un increment velar o, en menor mesura, prepalatal, entre el radical i l'element temàtic. Així, trobem que totes les formes que presenten /é/ ho fan perquè van precedides d'una extensió, com es desprèn dels exemples següents: Lleida (8) [siñtiyé:m], Alfara de Carles (1) [señtiyésem], Fraga (1) [señtiském]. La situació a l'IMP és molt semblant a la del PS, si bé amb una proporció major de /í/ en detriment de /é/. A banda d'aquests al·lomorfs, també pot actuar d'element temàtic en aquests contextos la vocal /á/, que apareix en un 7% dels casos i sempre circumscrita a dues àrees geogràfiques molt concretes: la Ribagorça aragonesa i el Matarranya; així, hem recollit les formes [siñtám] i [sirβám] a Benavarri; [señtiyám] o [señtiskám] i

[serβiyám] o [serβiskám] a Tolba; i [seɲiyám] i [serβiyám] en alguns informants de Vall-de-roures i la Portellada.

Finalment, la major quantitat d'ocurrències del segment temàtic /é/ es localitza en les sis formes de l'IS, on apareix en prop d'un 50% dels verbs analitzats. Com en els casos anteriors, la presència d'aquesta vocal està directament relacionada amb la presència d'un increment —generalment velar i ocasionalment prepalatal— precedent; en són exemples formes com [serβiyése] —Balaguer (8)— o [serβiskése] —Fraga (1)⁵⁴.

Tot seguit sintetitzem la distribució dels segments temàtics en tres taules: en primer lloc, a la taula 25 s'han aplegat tots els al-lomorfs recollits en els deu temps i els cinc models verbals analitzats; en segon lloc, a la taula 26 s'han seleccionat els al-lomorfs majoritaris; finalment, a la taula 27 es presenta la distribució dels morfs temàtics més representatius del conjunt de parles nord-occidentals en les classes verbals I, II i III. Com es pot comprovar, la distribució d'aquests segments dona compte del caràcter mixt de la Cv II i coincideix, a grans trets, amb la classificació de Clua (1998: 83) a partir de dades del valencià.

	INF	GER	PAR	PI*	IIInd	F	C	PS*	IS	IMP*
cantar	á	á	á	á, é, é	á	á	á	á, é, é, í	á, é, é*	á, é, é
perdre	∅	é, é	ú	é, é	é, í	∅	∅	á, é, é, í	é, é, í	á, é, é
beure	∅	é, é	ú	é, é	é, í	∅	∅	á, é, é, í	é, é	á, é, é
sentir	í	í, é	í	é, í	é, í	í	í	á, é, é, í	é, é, í**	á, é, é, í
servir	í	í, é	í	é, í	é, í	í	í	á, é, é, í	é, é, í**	á, é, é, í

Taula 25. Distribució dels al-lomorfs temàtics en les varietats nord-occidentals. En negreta, les formes majoritàries entre els informants del corpus

* Persones 4 i 5.

** Cal tenir en compte que en l'IS dels verbs de la Cv III tant les formes amb /l/ com les formes amb /é/ s'acosten al 50% del total.

⁵⁴ En les formes del PS, de l'IS i de l'IMP trobem, novament, l'al-lomorf /é/ en les varietats del Montsià.

	INF	GER	PAR	PI*	IIInd	F	C	PS*	IS	IMP*
cantar	á	á	á	é	á	á	á	é	é*	é
perdre	∅	é	ú	é	í	∅	∅	é	é	é
beure	∅	é	ú	é	í	∅	∅	é	é	é
sentir	í	í	í	í	í	í	í	í	í**	í
servir	í	í	í	í	í	í	í	í	í**	í

Taula 26. Distribució dels al·lomorfs temàtics majoritaris en les varietats nord-occidentals

* Persones 4 i 5.

** Cal tenir en compte que en l'IS dels verbs de la Cv III tant les formes amb /í/ com les formes amb /é/ s'acosten al 50% del total.

Classe verbal	Tema			
I	/á/	/é/		
II		/é/	/í/	/ú/
III			/í/	

Taula 27. Distribució en les tres classes verbals dels al·lomorfs temàtics majoritaris en les varietats nord-occidentals

		Cantar					
		1	2	3	4	5	6
PI							
Informants							
%							
IInd	/ál/	/ál/	/ál/	/ál/	/ál/	/ál/	/ál/
Informants	321	321	321	321	321	321	321
%	100	100	100	100	100	100	100
F							
Informants	321	321	321	321	321	321	321
%	100	100	100	100	100	100	100
C							
Informants	321	321	321	321	321	321	321
%	100	100	100	100	100	100	100
PS							
Informants							
%							
IS	/ál, /é/, /é/	/ál, /é/, /é/	/ál, /é/, /é/	/ál, /é/, /é/	/ál, /é/, /é/, /í/	/ál, /é/, /é/, /í/	/ál, /é/, /é/
Informants	22 / 290 / 9	22 / 294 / 5	22 / 290 / 9	22 / 294 / 5	7 / 23 / 290 / 1	7 / 24 / 289 / 1	22 / 294 / 5
%	6,9 / 90,3 / 2,8	6,9 / 91,6 / 1,5	6,9 / 90,3 / 2,8	6,9 / 91,6 / 1,5	2,2 / 7,2 / 90,3 / 0,3	2,2 / 7,5 / 90 / 0,3	6,9 / 91,6 / 1,5
IMP							
Informants							
%							
INF	/ál/	/ál/	/ál/	/ál/	/ál/	/ál/	/ál/
Informants	321	321	321	321	321	321	321
%	100	100	100	100	100	100	100
GER							
Informants	321	321	321	321	321	321	321
%	100	100	100	100	100	100	100
PAR							
Informants	321	321	321	321	321	321	321
%	100	100	100	100	100	100	100

Taula 28. Distribució dels elements temàtics propis de la Cv I en funció de la persona i el temps verbal. La fila informants indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus

		Perdre					
		1	2	3	4	5	6
PI							
Informants					l'él, /él/	l'él, /él/	
%					31 / 290	30 / 291	
					9,7 / 90,3	9,3 / 90,7	
IIInd		/él, /í/	/él, /í/	/él, /í/	/él, /í/	/él, /í/	/él, /í/
Informants		76 / 245	76 / 245	76 / 245	76 / 245	76 / 245	76 / 245
%		23,7 / 76,3	23,7 / 76,3	23,7 / 76,3	23,7 / 76,3	23,7 / 76,3	23,7 / 76,3
F							
Informants							
%							
C							
Informants							
%							
PS					l'ál, /él, /é/, /í/	l'ál, /él, /é/, /í/	
Informants					23 / 20 / 277 / 1	25 / 21 / 274 / 1	
%					7,2 / 6,2 / 86,3 / 0,3	7,8 / 6,5 / 85,4 / 0,3	
IS		/él, /é/, /í/	/él, /é/, /í/	/él, /é/, /í/	/él, /é/, /í/	/él, /é/, /í/	/él, /é/, /í/
Informants		309 / 11 / 1	314 / 6 / 1	309 / 11 / 1	314 / 6 / 1	314 / 6 / 1	314 / 6 / 1
%		96,3 / 3,4 / 0,3	97,8 / 1,9 / 0,3	96,3 / 3,4 / 0,3	97,8 / 1,9 / 0,3	97,8 / 1,9 / 0,3	97,8 / 1,9 / 0,3
IMP					l'ál, /él, /é/	l'ál, /él, /é/	
Informants					23 / 275 / 23	11 / 285 / 25	
%					7,2 / 85,6 / 7,2	3,4 / 88,8 / 7,8	
INF							
Informants							
%							
GER		/él, /é/					
Informants		315 / 6					
%		98,1 / 1,9					
PAR		/í/					
Informants		321					
%		100					

Taula 29. Distribució dels elements temàtics propis de la Cv II [-EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila informants indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus

		Beure					
		1	2	3	4	5	6
PI					/é/, /é/	/é/, /é/	
Informants					43 / 278	42 / 279	
%					13,4 / 86,6	13 / 87	
IIInd		/é/, /í/	/é/, /í/	/é/, /í/	/é/, /í/	/é/, /í/	/é/, /í/
Informants		37 / 284	37 / 284	37 / 284	37 / 284	37 / 284	37 / 284
%		11,5 / 88,5	11,5 / 88,5	11,5 / 88,5	11,5 / 88,5	11,5 / 88,5	11,5 / 88,5
F							
Informants							
%							
C							
Informants							
%							
PS					/á/, /é/, /é/, /í/	/á/, /é/, /é/, /í/	
Informants					29 / 40 / 251 / 1	29 / 36 / 255 / 1	
%					9 / 12,5 / 78,2 / 0,3	9 / 11,2 / 79,5 / 0,3	
IS		/é/, /é/	/é/, /é/	/é/, /é/	/é/, /é/	/é/, /é/	/é/, /é/
Informants		309 / 12	313 / 8	309 / 12	313 / 8	313 / 8	313 / 8
%		96,3 / 3,7	97,5 / 2,5	96,3 / 3,7	97,5 / 2,5	97,5 / 2,5	97,5 / 2,5
IMP					/á/, /é/, /é/	/á/, /é/, /é/	
Informants					19 / 274 / 28	11 / 282 / 28	
%					5,9 / 85,4 / 8,7	3,4 / 87,9 / 8,7	
INF							
Informants							
%							
GER		/é/, /é/					
Informants		314 / 7					
%		97,9 / 2,1					
PAR		/á/					
Informants		321					
%		100					

Taula 30. Distribució dels elements temàtics propis de la Cv II [+EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila informants indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus

		Sentir					
		1	2	3	4	5	6
PI					/é/, í/	/é/, í/	
Informants					11 / 310	11 / 310	
%					3,4 / 96,6	3,4 / 96,6	
UInd	/é/, í/	í/	í/	í/	í/	í/	í/
Informants	1 / 320	321	321	321	321	321	321
%	0,3 / 99,7	100	100	100	100	100	100
F	í/	í/	í/	í/	í/	í/	í/
Informants	321	321	321	321	321	321	321
%	100	100	100	100	100	100	100
C	í/	í/	í/	í/	í/	í/	í/
Informants	321	321	321	321	321	321	321
%	100	100	100	100	100	100	100
PS				/á/, /é/, /é/, /í/	/á/, /é/, /é/, /í/		
Informants				24 / 5 / 79 / 213	23 / 6 / 85 / 207		
%				7,5 / 1,5 / 24,6 / 66,4	7,2 / 1,8 / 26,5 / 64,5		
IS	/é/, /é/, /í/	/é/, /é/, /í/	/é/, /é/, /í/	/é/, /é/, /í/	/é/, /é/, /í/	/é/, /é/, /í/	/é/, /é/, /í/
Informants	136 / 13 / 172	139 / 13 / 169	138 / 12 / 171	141 / 13 / 167	143 / 13 / 165	143 / 13 / 165	143 / 13 / 165
%	42,4 / 4 / 53,6	43,3 / 4 / 52,7	43 / 3,7 / 53,3	44 / 4 / 52	44,5 / 4 / 51,5	44,5 / 4 / 51,5	44,5 / 4 / 51,5
IMP				/á/, /é/, /é/, /í/	/á/, /é/, /é/, /í/		
Informants				17 / 57 / 6 / 241	12 / 25 / 4 / 280		
%				5,3 / 17,7 / 1,9 / 75,1	3,7 / 7,8 / 1,2 / 87,3		
INF	í/						
Informants	321						
%	100						
GER	í/ / /é/						
Informants	312 / 9						
%	97,2 / 2,8						
PAR	í/						
Informants	321						
%	100						

Taula 31. Distribució dels elements temàtics propis de la Cv III [-EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila informants indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus

Servir						
	1	2	3	4	5	6
PI						
Informants				/é/, /í/	/é/, /í/	
%				18 / 303	18 / 303	
				5,6 / 94,4	5,6 / 94,4	
IIInd						
Informants	/é/, /í/	/é/, /í/	/é/, /í/	/é/, /í/	/é/, /í/	/é/, /í/
%	1 / 320	1 / 320	1 / 320	1 / 320	1 / 320	1 / 320
	0,3 / 99,7	0,3 / 99,7	0,3 / 99,7	0,3 / 99,7	0,3 / 99,7	0,3 / 99,7
F						
Informants	/í/	/í/	/í/	/í/	/í/	/í/
%	321	321	321	321	321	321
	100	100	100	100	100	100
C						
Informants	/í/	/í/	/í/	/í/	/í/	/í/
%	321	321	321	321	321	321
	100	100	100	100	100	100
PS						
Informants	/á/, /é/, /í/	/á/, /é/, /í/	/á/, /é/, /í/	/á/, /é/, /í/	/á/, /é/, /í/	/á/, /é/, /í/
%	22 / 7 / 81 / 211	22 / 7 / 81 / 211	22 / 7 / 81 / 211	20 / 7 / 82 / 212	20 / 7 / 82 / 212	20 / 7 / 82 / 212
	6,8 / 2,2 / 25,3 / 65,7	6,8 / 2,2 / 25,3 / 65,7	6,8 / 2,2 / 25,3 / 65,7	6,2 / 2,2 / 25,5 / 66,1	6,2 / 2,2 / 25,5 / 66,1	6,2 / 2,2 / 25,5 / 66,1
IS						
Informants	/é/, /é/, /í/	/é/, /é/, /í/	/é/, /é/, /í/	/é/, /é/, /í/	/é/, /é/, /í/	/é/, /é/, /í/
%	145 / 13 / 163	145 / 12 / 164	155 / 13 / 153	148 / 12 / 161	148 / 12 / 161	147 / 12 / 162
	45,2 / 4 / 50,8	45,2 / 3,7 / 51,1	48,3 / 4 / 47,7	46,1 / 3,7 / 50,2	46,1 / 3,7 / 50,2	45,8 / 3,7 / 50,5
IMP						
Informants	/á/, /é/, /í/	/á/, /é/, /í/	/á/, /é/, /í/	/á/, /é/, /í/	/á/, /é/, /í/	/á/, /é/, /í/
%	14 / 40 / 6 / 261	14 / 40 / 6 / 261	14 / 40 / 6 / 261	13 / 28 / 1 / 279	13 / 28 / 1 / 279	13 / 28 / 1 / 279
	4,3 / 12,5 / 1,9 / 81,3	4,3 / 12,5 / 1,9 / 81,3	4,3 / 12,5 / 1,9 / 81,3	4 / 8,7 / 0,3 / 87	4 / 8,7 / 0,3 / 87	4 / 8,7 / 0,3 / 87
INF						
Informants	/í/	/í/	/í/	/í/	/í/	/í/
%	321	321	321	321	321	321
	100	100	100	100	100	100
GER						
Informants	/í/, /é/	/í/, /é/	/í/, /é/	/í/, /é/	/í/, /é/	/í/, /é/
%	310 / 11	310 / 11	310 / 11	310 / 11	310 / 11	310 / 11
	96,6 / 3,4	96,6 / 3,4	96,6 / 3,4	96,6 / 3,4	96,6 / 3,4	96,6 / 3,4
PAR						
Informants	/í/	/í/	/í/	/í/	/í/	/í/
%	321	321	321	321	321	321
	100	100	100	100	100	100

Taula 32. Distribució dels elements temàtics propis de la Cv III [+EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila informants indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus

5.1.3.3. Els morfemes extensió (EXT)

Com s'ha comentat anteriorment —vg. 4.5 i 5.1.1— les classes verbals II i III se subdivideixen, al seu torn, en dues subclasses verbals en funció de la presència o absència d'un morf *extensió*. Aquests morfemes, doncs, actuen com a marcadors de subclasse verbal i permeten predir el comportament d'un determinat grup de verbs de la segona i la tercera conjugació; com a tals, se situen entre el radical i l'element temàtic, si n'hi ha —per exemple, a [beɣém], [beɣésɛm]—, o entre el radical i els elements flexius, si no n'hi ha —per exemple, a [serβíska], [serβíʃos].

En aquest apartat s'ofereix, des d'una òptica qualitativa, una primera aproximació a la distribució dels increments velar i prepalatal en les varietats nord-occidentals. L'objectiu és determinar els principals al·lomorfes d'aquests increments i la seva distribució en els diferents parlars estudiats, és a dir, sistematitzar la variació en l'àmbit de les expansions associant-ne els al·lomorfes a uns contextos i unes àrees geogràfiques concretes. Aquest apartat es complementa amb l'anàlisi que es du a terme a 6.3 —molt més rellevant a efectes d'estudi del canvi lingüístic—, en què s'aborda l'evolució de la distribució d'aquests segments en els cinc models de verbs regulars del català al llarg dels quatre estadis sincrònics de què consta el corpus.

5.1.3.3.1. L'extensió velar

La Cv II s'ha dividit en dues subclasses verbals en virtut de la presència o absència d'una extensió velar al PI (1), al PS, a l'IS, a l'IMP (3, 4, 6) i al PAR. La taula 33 il·lustra aquesta distribució a partir de dades del català estàndard:

	Cv II [-EXTENSIÓ]	Cv II [+EXTENSIÓ]
PI	<i>perd o</i>	<i>be c</i>
PS	<i>perd i</i>	<i>be gu i</i>
	<i>perd is</i>	<i>be gu is</i>
	<i>perd i</i>	<i>be gu i</i>
	<i>perd em</i>	<i>be gu em</i>
	<i>perd eu</i>	<i>be gu eu</i>
	<i>perd in</i>	<i>be gu in</i>
IS	<i>perd és</i>	<i>be gu és</i>
	<i>perd essis</i>	<i>be gu essis</i>

	<i>perd és</i>	<i>be gu és</i>
	<i>perd éssim</i>	<i>be gu éssim</i>
	<i>perd éssiu</i>	<i>be gu éssiu</i>
	<i>perd essin</i>	<i>be gu essin</i>
IMP	<i>perd i</i>	<i>be gu i</i>
	<i>perd em</i>	<i>be gu em</i>
	<i>perd in</i>	<i>be gu in</i>
PAR	<i>perd ut</i>	<i>be g ut</i>

Taula 33. Distribució de l'increment velar —en negreta— a les Cv II [-EXT] i II [+EXT] en català estàndard

Tot i que en principi aquest increment és característic dels verbs de la Cv II [+EXT], les taules 35-39 mostren que també té una presència destacable en totes les altres subclasses verbals, i molt especialment en els verbs del tipus *perdre* i *sentir*. Les tres formes bàsiques de l'increment velar en nord-occidental són /g/, /ig/ i /eg/. Tot seguit se n'analitza la distribució en els verbs velars per excel·lència —els de la Cv II [+EXT], del tipus *beure* (a)— i en els verbs en què aquest segment s'ha expandit al llarg de la història: els de la Cv II [-EXT], del tipus *perdre* (b); els de la Cv III [-EXT], del tipus *sentir* (c); els de la Cv III [+EXT], del tipus *servir* (d); i, en un nombre molt reduït de varietats, els de la Cv I, del tipus *cantar* (e).

- a) Pel que fa als verbs de la Cv II [+EXT] —vg. la taula 37—, l'anàlisi del verb *beure* mostra que l'increment velar té un únic al·lomorfe —/g/— i una distribució força homogènia en totes les varietats. Apareix sistemàticament al PI (1) —[bék], on s'ensordeix per un procés regular d'ensordiment d'obstruents finals—, a totes les formes del PS i de l'IS —[béyε], [béyos], [béyo], [beyém], [beyéw], [béyon]; [beyése], [beyeses], [beyés], [beyésew], [beyésen]—, a l'IMP (3, 6) —[béyi], [béyin]— i al PAR —[beyút]. Com es pot observar, en tots aquests casos /g/ esdevé [y] per una regla fonològica d'espitantització d'oclusives sonores.

A banda d'aquests contextos, on l'aparició del segment velar és sistemàtica, n'hi ha d'altres on apareix de forma més esporàdica i només en determinades àrees

dialectals. Així, tal com reflecteix la taula 37, /g/ apareix al PI (4, 5) —[beɣém], [beɣéw]— en un 18% dels informants de les comarques del nord i de ponent —fins a Montoliu de Lleida, al Segrià. En aquesta àrea, amb la inclusió d’algunes localitats més del Pla de Lleida, també s’ha recollit l’increment velar en el GER —[beɣén]— en un 22% dels informants. Així mateix, l’al·lomorf /g/ apareix a les formes de l’IIInd —[beɣíβa], [beɣíβes], [beɣíβe], [beɣíβom], [beɣíβo^w], [beɣíβen]— en una àrea molt localitzada: Andorra —on l’hem recollit tant a Andorra la Vella–Escaldes com a Ordino— i la Ribagorça septentrional —on l’hem recollit al Pont de Suert, a Vilaller i a Tolba. A l’IMP (4, 5), finalment, hi ha vacil·lacions entre les formes amb o sense increment: [beɣém], [beɣéw] / [beβém], [beβéw].

- b) Pel que fa als verbs de la Cv II [-EXT] —vg. la taula 36—, l’anàlisi del verb *perdre* mostra que l’increment velar presenta una triple al·lomorfia —/g/, /ig/ i /eg/— i una freqüència d’aparició considerable, especialment al PS, l’IS i l’IMP. També apareix residualment en algunes formes del PI, el GER i el PAR.

Un primer cop d’ull a la taula 36 mostra que prop d’un 15% dels informants presenten una forma velaritzada al PI (1). La presència de l’increment velar en aquest context dóna lloc a diverses formes superficials —[pérk], [péryo]; [pérðik], [pérðiyoy]; i [pérðeyoy]—, localitzades a l’àrea de parla tortosina i a tres punts de la Franja central: Camporrells, Tamarit de Llitera i Vilella de Cinca. Les regles, ja esmentades, d’ensordiment d’obstruents finals i d’espasantització d’oclusives sonores donen compte de la transformació de /g/ en [k] i de /ig/ i /eg/ en [iy] i [ey], respectivament. A Camporrells i a Tamarit de Llitera, a més, la presència de l’increment velar s’estén a les formes del PI (4, 5) —[perɣém], [perɣéw]—, del GER —[perɣén]— i del PAR —[perɣút].

No obstant això, és al subjuntiu i a l'imperatiu —tal com succeïa amb el verb *beure*— on la proporció de formes amb increment velar és més elevada: al PS⁵⁵ un 20% dels informants donen respostes amb /g/ —[pérya], [pérye], [péryi]—, un 6% amb /ig/ —[pérðiya], [pérðiye]— i un 5% amb /eg/ —[pérðeya], [pérðeye]. Hem trobat un únic cas de reduplicació de l'increment velar a Tortosa (5) —[péryiye]⁵⁶. Aquests al·lomorfs s'han recollit de nou majoritàriament en localitats ebrenques, pallareses i ribagorçanes; així, /g/ s'ha documentat a Amposta, Camporrells, Caseres, Freginals, Lleida, Rialp, Salàs de Pallars, Sort, Tamarit de Llitera, Tortosa, Tremp, Vall-de-roures, Vilella de Cinca i Vinebre; /ig/, a Alfara de Carles, Amposta, Caseres, Freginals, Gandesa, el Pont de Suert i Tortosa; i /eg/, al Pont de Suert, Vilaller, la Portellada i Vall-de-roures. Pel que fa a la resta de temps verbals, només és de remarcar que el percentatge de formes amb /g/ augmenta fins al 25-30% a l'IS i que és menor, en canvi, a l'IMP (4, 5). La distribució geogràfica d'aquestes formes no varia respecte al PS.

- c) En els verbs de la Cv III la presència del segment velar també és considerable. La principal diferència amb els verbs de la Cv II és que aquest segment mai no apareix al PAR —[señtít], [señbít]. D'altra banda, com que els verbs de la Cv III [+EXT] solen presentar un increment prepalatal, l'increment velar és més freqüent en els verbs del tipus *sentir* que no en els del tipus *servir* —que es tracten a (d).

Pel que fa, doncs, als verbs de la Cv III [-EXT], del tipus *sentir*, la taula 38 mostra de nou una triple al·lomorfa de l'increment velar: /g/, /ig/ i /eg/. En aquesta subclasse verbal, els informants l·literans són un cop més els que presenten una proporció més elevada de formes velaritzades, ja que són els únics que velaritzen el GER —[señtiyén]— i les formes del PI (4, 5): [señtiyé] i [señtiyéw]. En aquest temps —tal com succeïa en els verbs del tipus *perdre*— s'han recollit formes amb

⁵⁵ Tot i que els informants presenten l'increment velar a totes les persones del PS, per raons d'espai només transcrivim les formes corresponents a la primera persona del singular de cada paradigma flexiu.

⁵⁶ Aquest informant també presenta una doble extensió velar al PS (6) de *beure*: [béyiye].

segment velar a la primera persona en algunes varietats tortosines: [séŋk] —Amposta (2)—, [séŋtik] —Alfara de Carles (6)—, [séŋtiyo] —Caseres (7)— i [séŋteyo] —la Portellada (8). Els processos d'ensordiment d'obstruents finals i d'espírantització d'oclusives sonores donen compte de les realitzacions fonètiques dels increments /g/, /ig/ i /eg/.

Pel que fa al subjuntiu, un 20% dels informants presenta formes velaritzades al PS (1-3, 6) —[séŋtiya], [séŋtiyes], [séŋtiye], [séŋtiyen]; però també [séŋteya] o [séŋtízye]⁵⁷— i un 30% al PS (4, 5) —[séŋtiyám], [séŋtiyéw], [séŋtiyésem]; [séŋtiyáw], [séŋtiyéw], [séŋtiyésew]. Aquesta distribució també és vàlida per a l'IMP, on únicament no apareix mai a la segona persona del singular. A l'IS, la proporció de formes velaritzades augmenta fins al 42%. En són un exemple les formes recollides a Tamarit de Llitera (2): [séŋtiyésa], [séŋtiyéses], [séŋtiyéss], [séŋtiyésem], [séŋtiyésew], [séŋtiyéssen].

- d) Finalment —vg. la taula 39—, l'anàlisi dels verbs de la Cv III [+EXT], del tipus *servir*, mostra que —a diferència del que succeïa en els verbs del tipus *sentir*— quasi no hi ha formes velaritzades ni al PI (1)⁵⁸, ni al PS (1-3, 6)⁵⁹, ni a l'IMP (3, 6). En aquests contextos l'increment que apareix sistemàticament és de naturalesa prepalatal. En la resta de contextos, en canvi, tant la proporció de formes velaritzades com la procedència dialectal dels informants que les utilitzen són molt semblants a les descrites en parlar dels verbs de la Cv III [-EXT]: al PI (4, 5) —[serβiyém], [serβiyéw]— i al GER —[serβiyén]— els únics que presenten /g/ segueixen sent els informants lliterans; al PS (4, 5) —[serβiyám], [serβiyém], [serβiyésew]; [serβiyáw], [serβiyéw], [serβiyésew]— i a l'IS (1-6) —[serβiyésa],

⁵⁷ Només en un informant: el Pont de Suert (6).

⁵⁸ Només a Alfara de Carles (6), (7) i (8) i sempre al costat de l'increment palatal: [serβíjik].

⁵⁹ Tret d'algun cas escadusser, com ara Amposta (1) [serβíjiye], Freginals (4) [serβéjjiye], Tortosa (5) i (6) [serβískiye], el Pont de Suert (5) [serβískeya] o el Pont de Suert (6) [serβízye].

[serβiyéses], [serβiyés], [serβiyésem], [serβiyésew], [serβiyésen]—, l'ús de formes velaritzades voreja el 30% i el 42%, respectivament.

- e) A tall de síntesi, i a la llum de les dades de la taula 34, sembla difícil defensar que a dia d'avui existeixi una relació directa entre aquest morf *extensió* i els verbs de la Cv II [+EXT], tal com ja advertia Clua (1998: 92). Com s'observa, aquest segment ha estat recollit fins i tot en els verbs de la Cv I en dos informants d'Amposta, un de Freginals, un de Tortosa i un de Vilaller; concretament, al PS, a l'IS i a l'IMP (3, 6): [káñtiye], [káñteya]; [kañtiyés]; [káñtiye], [káñtiyen].

	INF	GER	PAR	PI	IInd	F	C	PS	IS	IMP
cantar								ig, eg	ig	ig, eg
perdre		g	g	g, ig, eg				g, ig, eg	g, ig, eg	g, ig, eg
beure				g	g			g	g	g, ig
sentir		ig		g, ig, eg				g, ig, eg	ig	g, ig, eg
servir		ig		ig				g, ig, eg	ig	g, ig, eg

Taula 34. Distribució de l'increment velar per temps i classe verbals en les varietats nord-occidentals

		Cantar					
		1	2	3	4	5	6
PI							
Informants							
%							
IInd							
Informants							
%							
F							
Informants							
%							
C							
Informants							
%							
PS							
Informants		/ig/, /eg/ 2 / 3	/ig/, /eg/ 2 / 3	/ig/, /eg/ 3 / 3	/ig/ 2	/ig/ 2	/ig/, /eg/ 3 / 3
%		0,6 / 0,9	0,6 / 0,9	0,9 / 0,9	0,6	0,6	0,9 / 0,9
IS							
Informants		/ig/ 1	/ig/ 1	/ig/ 1	/ig/ 1	/ig/ 1	/ig/ 1
%		0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
IMP							
Informants			/ig/, /eg/ 2 / 2				/ig/ 3
%			0,6 / 0,6				0,9
INF							
Informants							
%							
GER							
Informants							
%							
PAR							
Informants							
%							

Taula 35. Distribució dels increments velars propis de la Cv I en funció de la persona i el temps verbal. La fila informants indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus

		Perdre					
		1	2	3	4	5	6
PI	/g/, /ig/, /eg/		/g/	/g/	/g/	/g/	/g/
Informants	31 / 6 / 10		1	1	6	5	
%	9,6 / 1,8 / 3,1		0,3	0,3	1,8	1,5	
Ind							
Informants							
%							
F							
Informants							
%							
C							
Informants							
%							
PS	/g/, /ig/, /eg/		/g/, /ig/, /eg/	/g/, /ig/, /eg/	/g/, /ig/, /eg/	/g/, /ig/, /eg/	/g/, /ig/, /eg/
Informants	60 / 21 / 18		63 / 19 / 17	62 / 20 / 17	65 / 13 / 12	65 / 13 / 11	62 / 18 / 15
%	18,7 / 6,5 / 5,6		19,6 / 5,9 / 5,3	19,3 / 6,2 / 5,3	20,2 / 4 / 3,7	20,2 / 4 / 3,4	19,3 / 5,6 / 4,6
IS	/g/, /ig/, /eg/		/g/, /ig/, /eg/	/g/, /ig/, /eg/	/g/, /ig/, /eg/	/g/, /ig/, /eg/	/g/, /ig/, /eg/
Informants	93 / 15 / 14		82 / 16 / 14	82 / 16 / 12	81 / 16 / 13	81 / 17 / 14	81 / 16 / 12
%	29 / 4,6 / 4,3		25,5 / 5 / 4,3	25,5 / 5 / 3,7	25,2 / 5 / 4	25,2 / 5,3 / 4,3	25,2 / 5 / 3,7
IMP	/g/		/g/	/g/, /ig/, /eg/	/g/, /eg/	/g/, /eg/	/g/, /ig/, /eg/
Informants	1		1	62 / 17 / 15	45 / 9	32 / 3	61 / 15 / 14
%	0,3		0,3	19,3 / 5,3 / 4,6	14 / 2,8	9,9 / 0,9	19 / 4,6 / 4,3
INF							
Informants							
%							
GER	/g/						
Informants	312 / 9						
%	97,2 / 2,8						
PAR	/g/						
Informants	317 / 4						
%	98,8 / 1,2						

Taula 36. Distribució dels increments velars propis de la Cv II [-EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila informants indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus

		Beure					
		1	2	3	4	5	6
PI	/g/						
Informants		321			/g/	/g/	
%		100			57	58	
					17,7	18	
IInd	/g/						
Informants		17	/g/	/g/	/g/	/g/	/g/
%		5,3	17	5,3	18	18	18
			5,3		5,6	5,6	5,6
F							
Informants							
%							
C							
Informants							
%							
PS	/g/						
Informants		321	/g/	/g/	/g/	/g/	/g/
%		100	321	100	307	302	321
					95,6	94	100
IS	/g/						
Informants		318	/g/	/g/	/g/	/g/	/g/
%		99	318	99	318	318	318
					99	99	99
IMP							
Informants				/g/	/g/	/g/	/g/ /g/
%				311	153	104	10 / 1
				96,8	47,6	32,3	3,1 / 0,3
INF							
Informants							
%							
GER	/g/						
Informants		250 / 71					
%		77,9 / 22,1					
PAR	/g/						
Informants		321					
%		100					

Taula 37. Distribució dels increments velars propis de la Cv II [+EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila informants indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus

		Sentir					
		1	2	3	4	5	6
PI	/g/, /ig/, /eg/						
Informants	1 / 19 / 1				/ig/	/ig/	
%	0,3 / 5,9 / 0,3				11	11	
					3,4	3,4	
Ind							
Informants							
%							
F							
Informants							
%							
C							
Informants							
%							
PS	/g/, /eg/						
Informants	62 / 5	/g/, /eg/	/g/, /eg/	/g/, /eg/	/g/, /eg/	/g/, /eg/	/g/, /eg/
%	19,3 / 1,5	65 / 5	1 / 64 / 5	0,3 / 19,9 / 1,5	88 / 2	90 / 2	1 / 69 / 5
		20,2 / 1,5	0,3 / 19,9 / 1,5	27,4 / 0,6	28 / 0,6	28 / 0,6	0,3 / 21,5 / 1,5
IS	/ig/						
Informants	133	/ig/	/ig/	/ig/	/ig/	/ig/	/ig/
%	41,4	137	133	41,4	137	139	139
		42,6	41,4	42,6	42,6	43,3	43,3
IMP							
Informants		/ig/	/g/, /ig/, /eg/	/g/, /ig/, /eg/	/ig/	/g/, /ig/, /eg/	/g/, /ig/, /eg/
%		2	1 / 61 / 4	0,3 / 19 / 1,2	64	29	1 / 58 / 4
		0,6	0,3 / 19 / 1,2	19,9	9	9	0,3 / 18 / 1,2
INF							
Informants							
%							
GER	/ig/						
Informants	312 / 9						
%	97,2 / 2,8						
PAR							
Informants							
%							

Taula 38. Distribució dels increments velars propis de la Cv III [-EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila informants indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus

		Servir					
		1	2	3	4	5	6
PI	/ig/						
Informants		3			17	17	
%		0,9			5,3	5,3	
Ind							
Informants							
%							
F							
Informants							
%							
C							
Informants							
%							
PS	/g/, /ig/, /eg/						
Informants		1 / 6 / 1	1 / 6 / 1	1 / 6 / 1	78	77	/g/, /ig/, /eg/ 1 / 6 / 1
%		0,3 / 1,8 / 0,3	0,3 / 1,8 / 0,3	0,3 / 1,8 / 0,3	24,2	23,9	0,3 / 1,8 / 0,3
IS	/ig/						
Informants		134	133	135	136	136	/ig/
%		41,7	41,4	42	42,3	42,3	
IMP	/g/, /ig/, /eg/						
Informants		1 / 3 / 1	1 / 3 / 1	1 / 3 / 1	42	28	/g/, /ig/, /eg/ 1 / 3 / 1
%		0,3 / 0,9 / 0,3	0,3 / 0,9 / 0,3	0,3 / 0,9 / 0,3	13	8,7	0,3 / 0,9 / 0,3
INF							
Informants							
%							
GER	/ig/						
Informants		310 / 11					
%		96,6 / 3,4					
PAR							
Informants							
%							

Taula 39. Distribució dels increments velars propis de la Cv III [+EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila informants indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus

5.1.3.3.2. L'extensió prepalatal

En els verbs de la Cv III [+EXT], l'extensió prepalatal apareix de forma sistemàtica en les formes del PI (1-3, 6), del PS (1-3, 6) i de l'IMP (2, 3, 6). En les varietats nord-occidentals, aquest increment presenta quatre al·lomorfs: /éʃ/, /éʃ/, /íʃ/ i /íʃk/. Tot seguit n'analitzem la distribució en els verbs incoatius per excel·lència, els de la Cv III [+EXT] (a), i en els verbs de la Cv III [-EXT] (b), on l'increment prepalatal presenta una distribució menys important.

- a) Pel que fa als verbs de la Cv III [+EXT], del tipus *servir*, la forma més utilitzada pels informants al PI (1) és /íʃ/ —[serβíʃo], en un 40% dels casos—, seguida de /éʃ/, /íʃk/ i /éʃ/ —[serβéʃo], [serβíʃko] o [serβísko] i [serβéʃo]⁶⁰; aquestes formes s'han recollit en un 26%, un 21% i un 10% de les respostes, respectivament —vg. la taula 42. Al PI (2, 3, 6), les formes amb /íʃ/ —[serβíʃes], [serβíʃ], [serβíʃen]— també són majoritàries, ja que les utilitzen el 60% dels informants, inclosos aquells que presenten /íʃk/ al PI (1). Només els 8 informants de Benavarri i un informant de Tolba presenten, en aquest context, formes del verb *servir* sense increment: [sírβo], [sírβes], [sírβe], [sírβen].

Pel que fa al PS, l'al·lomorfe més freqüent a les persones (1-3, 6) passa a ser /íʃk/: un 40% d'informants usen formes del tipus [serβíske], [serβískes], [serβíske], [serβísken] —per exemple, Alfara de Carles (2). A l'IMP (3, 6), en canvi, el grau de coincidència amb les varietats de prestigi és molt elevat, fins al punt que un informant que fa el PS amb /íʃk/ pot fer perfectament l'IMP amb /éʃ/: això és pot deure al progressiu abandonament del tractament de cortesia tradicional en nord-occidental, amb *vós*, en benefici del tractament més habitual avui en català central i en estàndard, amb *vostè*. En aquest cas, l'adopció de la forma de tractament innovadora

---

⁶⁰ S'ha considerat que la conversió de /éʃ/ i /éʃ/ en [éʃ] i [éʃ] és fruit del PF35: *segregació de iod davant de /ʃ/*, mentre que la conversió de /íʃ/ i /íʃk/ en [ís] i [ísk] és fruit del PF36: *despalatalització optativa de /ʃ/* —vg. 6.4.4.

hauria dut aparellada la substitució de l'increment tradicional per l'increment propi de les varietats central i estàndard, /é/ —la qual cosa és, altrament, molt indicativa de la direccionalitat del canvi que afecta els parlars nord-occidentals.

Finalment, diversos informants presenten formes amb increment prepalatal al PI (4, 5), al PS (4, 5), a l'IMP (4, 5) —[serβiském], [serβiskéw]— i a totes les persones de l'IS. Com es veurà a 6.3, a dia d'avui la solució amb increment a l'IS ja és majoritària en alguns parlars, com ara els del Baix Cinca, on predominen les formes del tipus [serβiskése], [serβiskéses], [serβiskés], [serβiskésem], [serβiskésew], [serβiskésen]. La resta de varietats amb increment en aquest context presentaven formes velaritzades —vg. 5.1.3.3.1.

- b) Pel que fa als verbs de la Cv III [-EXT], del tipus *sentir*, l'ús de l'extensió prepalatal és molt més acotat —vg. la taula 41—: es limita a les àrees de la Llitera i del Baix Cinca, on aproximadament la meitat d'informants utilitzen formes palatalitzades al PI (1-3, 6) —[seɲtísko], [seɲtíses], [seɲtís], [seɲtísen]—, al PS (1-3, 6) —[seɲtíska], [seɲtískes], [seɲtíske], [seɲtísken]— i a l'IMP (2, 3, 6) —[seɲtís], [seɲtíske], [seɲtísken]. Com en els verbs del tipus *servir*, les formes de l'IS amb increment són majoritàries al Baix Cinca: [seɲtískése], [seɲtískéses], [seɲtískés], [seɲtískésem], [seɲtískésew], [seɲtískésen]⁶¹.

A tall de síntesi, i a la llum del que s'acaba d'exposar, sembla que la distribució morfològica de l'increment prepalatal tampoc no se cenyeix exclusivament als verbs de la Cv III [+EXT], tal com recull la taula 40:

---

⁶¹ Un únic informant, Rialp (1), incorpora aquest segment al PS del verb *perdre*: [perðíska], [perðískes], [perðíske], [perðíském], [perðískéw], [perðísken].

	INF	GER	PAR	PI	IIInd	F	C	PS	IS	IMP
cantar										
perdre								íʃk		
beure										
sentir				íʃ, íʃk				íʃ, íʃk	íʃk	íʃ, íʃk
servir				éʃ, éʃ, íʃ, íʃk				éʃ, éʃ, íʃ, íʃk	íʃk	éʃ, éʃ, íʃ, íʃk

Taula 40. Distribució de l'extensió prepalatal per temps i classe verbals en les varietats nord-occidentals

		Sentir					
		1	2	3	4	5	6
PI							
Informants	/iʃk/	17	17	17			/iʃ/
%	5,3	5,3	5,3	5,3			24 7,5
IInd							
Informants							
%							
F							
Informants							
%							
C							
Informants							
%							
PS							
Informants	/iʃk/	19	19	1 / 19	8	11	/iʃ/, /iʃk/ 2 / 24
%	5,9	5,9	0,3 / 5,9	2,5	3,4	0,6 / 7,4	
IS							
Informants	/iʃk/	15	15	17	17	17	/iʃk/ 16
%	4,6	4,6	5,3	5,3	5,3	4,6	
IMP							
Informants	/iʃ/, /iʃk/	31 / 1	9,6 / 0,3	7,7	1,5	0,6	/iʃk/ 25 7,7
%							
INF							
Informants							
%							
GER							
Informants							
%							
PAR							
Informants							
%							

Taula 4.1. Distribució dels increments prepalatals propis de la Cy III [-EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila informants indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus

		Servir					
		1	2	3	4	5	6
PI	/ɛʎ/, /ɛʎ/, /iʎ/, /iʎk/	/ɛʎ/, /ɛʎ/, /iʎ/, /iʎk/	/ɛʎ/, /ɛʎ/, /iʎ/, /iʎk/	/ɛʎ/, /ɛʎ/, /iʎ/, /iʎk/	/ɛʎ/, /ɛʎ/, /iʎ/, /iʎk/	/ɛʎ/, /ɛʎ/, /iʎ/, /iʎk/	/ɛʎ/, /ɛʎ/, /iʎ/, /iʎk/
Informants	86 / 33 / 125 / 68	86 / 34 / 191 / 1	86 / 35 / 191	1	1	83 / 35 / 193 / 1	
%	26,8 / 10,2 / 38,9 / 21,2	26,8 / 10,6 / 59,5 / 0,3	26,8 / 10,9 / 59,5	0,3	0,3	25,8 / 10,9 / 60,1 / 0,3	
Ind							
Informants							
%							
F							
Informants							
%							
C							
Informants							
%							
PS	/ɛʎ/, /ɛʎ/, /iʎ/, /iʎk/	/ɛʎ/, /ɛʎ/, /iʎ/, /iʎk/	/ɛʎ/, /ɛʎ/, /iʎ/, /iʎk/	/ɛʎ/, /ɛʎ/, /iʎ/, /iʎk/	/ɛʎ/, /ɛʎ/, /iʎ/, /iʎk/	/ɛʎ/, /ɛʎ/, /iʎ/, /iʎk/	/ɛʎ/, /ɛʎ/, /iʎ/, /iʎk/
Informants	94 / 36 / 54 / 127	93 / 36 / 55 / 126	95 / 35 / 55 / 126	23	23	94 / 35 / 56 / 126	
%	29,2 / 11,2 / 16,8 / 39,5	28,9 / 11,2 / 17,1 / 39,2	29,6 / 10,9 / 17,1 / 39,2	7,1	7,1	29,2 / 10,9 / 17,1 / 39,2	
IS	/iʎk/	/iʎk/	/iʎk/	/iʎk/	/iʎk/	/iʎk/	/iʎk/
Informants	23	24	23	24	24	24	24
%	7,1	7,4	7,1	7,4	7,4	7,4	7,4
IMP	/ɛʎ/, /ɛʎ/, /iʎ/	/ɛʎ/, /ɛʎ/, /iʎ/	/ɛʎ/, /ɛʎ/, /iʎ/, /iʎk/	/iʎk/	/iʎk/	/ɛʎ/, /ɛʎ/, /iʎ/, /iʎk/	/ɛʎ/, /ɛʎ/, /iʎ/, /iʎk/
Informants	107 / 37 / 70	107 / 37 / 70	117 / 35 / 42 / 105	9	7	117 / 34 / 42 / 106	
%	33,3 / 11,5 / 21,8	33,3 / 11,5 / 21,8	36,4 / 10,9 / 13 / 32,7	2,8	2,1	36,4 / 10,6 / 13 / 33	
INF							
Informants							
%							
GER							
Informants							
%							
PAR							
Informants							
%							

Taula 42. Distribució dels increments prepalatals propis de la Cv III [+EXT] en funció de la persona i el temps verbal. La fila informants indica el nombre d'enquestats que han proporcionat una determinada resposta; la fila % indica aquesta mateixa dada en percentatge sobre el total d'informants del corpus

5.1.3.4. Els morfemes mode (M)

Com s'ha comentat a 5.1.1, la proposta de segmentació d'aquesta tesi segueix Viaplana (1984, 1986) i se separa, per contra, de Clua (1998) pel que fa al tractament dels morfemes d'infinitiu, gerundi i participi. Aquest darrer autor engloba aquests morfemes en un mòdul flexiu *mode-temps*, mentre que Viaplana els integra en una classe diferenciada, que anomena *mode*. La raó d'aquesta classificació és que es tracta d'elements crucials per diferenciar les formes verbals infinites —aquestes tres— de les formes verbals finites —la resta.

El primer que cal tenir en compte és que el mode INF no apareix mai superficialment a les formes d'infinitiu de les Cv I i III quan aquestes no van seguides d'un clíctic. Si es té en compte, a més, que la majoria de parlants —especialment aquells de més edat— tampoc no presenten mai cap morf d'INF quan aquestes formes van seguides d'un pronom enclíctic, hom podria pensar que no hi ha raons intradialectals de pes per defensar l'existència d'aquest morfema a les Cv I i III. Des d'un punt de vista interdialectal, però, sembla més adequat postular un morf d'INF /r/ —present, per exemple, en la majoria de parlars valencians— sobre el qual opera un procés regular d'elisió de ròtica bategant precedida de vocal tònica que actua en els mots del lèxic comú no monosil·làbics —el PF26. D'altra banda, cal tenir en compte que en el context d'adjacència d'INF + clíctic hi ha una tendència creixent entre els parlants més joves a incorporar el morf d'INF, de manera que formes tradicionals del tipus [akompañá#mos] o [troβá#w] esdevenen progressivament [akompañár#nos] o [troβár#o]. Des d'una òptica interdialectal, doncs, però també per reflectir aquest canvi en curs, s'ha optat per partir d'una forma subjacent /r/ que s'elideix sistemàticament a final de mot en les Cv I i III i que pot aparèixer en el mot sintàctic segons si hi actua o no una regla optativa d'elisió de /r/ davant de clíctic —el PF59.

Les marques de GER i de PAR tampoc no presenten cap mena de variació morfològica: són /nt/ i /d/. La primera sol realitzar-se únicament com a [n] en els parlars nord-occidentals, tot i que per raons interdialectals s'ha preferit postular un morf /nt/; el segment oclusiu de la seqüència cau fruit d'un procés regular de simplificació de grups consonàntics finals formats per nasal o lateral més oclusiva homorgànica —el PF23. Pel

que fa a la marca de PAR, el fet que s'acostumi a realitzar amb el correlat sord [t] es deu a un altre procés sistemàtic, en aquest cas d'ensordiment d'obstruents finals —el PF22⁶².

5.1.3.5. Els morfs mode-temps (MT)

5.1.3.5.1. Present d'indicatiu (PI)

Els morfs de PI són molt unitaris en totes les varietats estudiades i apareixen sistemàticament a les persones 1, 2, 3 i 6 de tots els verbs tret dels de la Cv II [+EXT]. Tot i que algunes varietats poden presentar un segment vocàlic al PI (2) d'aquesta subclasse verbal —vg. Massanell (1995: 287)—, el corpus d'aquesta tesi no conté cap resposta del tipus [béwes].

La forma fonològica del PI (1) és invariablement /o/: /kánt+o/. En canvi, l'anàlisi de les marques de PI a la resta de persones permet establir una divisió clara entre la Cv I, on aquest morf és /a/ —/kánt+a+z/—, i les classes verbals II [-EXT] i III, on aquest morf és sempre /e/ —/pérd+e+z/, /sént+e+z/, /serb+íʃ+e+z/. Abans de donar compte d'aquesta divisió es justifica per què s'ha considerat que els segments que apareixen a les persones 2, 3 i 6 del PI són morfològicament pertinents.

El caràcter morfològic o epentètic dels morfs de PI a les persones 2, 3 i 6 ha estat repetidament objecte de debat. Massanell (1995: 287-291), per exemple, parteix d'una comparació interdialectal completa i opta per considerar que hi ha un únic segment morfològic relacionat amb aquestes persones del PI: /a/. Aquest morf presenta una distribució diferent en funció de la classe verbal i de la varietat dialectal, però l'autora descarta, des d'una òptica interdialectal, que sigui un segment de naturalesa

---

⁶² Hom podria argumentar que l'anàlisi d'aquests morfs és extremadament simplista i que caldria dur a terme una anàlisi fonològica més acurada de la distribució d'aquests segments en tots els contextos possibles d'aparició. L'anàlisi que proposem, tanmateix, basta per resseguir el procés de canvi que afecta els morfs de mode en els àmbits de la morfologia i de la fonologia, de manera que s'ha considerat suficient per assolir els objectius d'aquesta tesi.

epentètica⁶³. La taula 43, adaptada de Massanell (1995: 287), mostra la distribució dels morfs de PI a les persones 2, 3 i 6 dels cinc models regulars de conjugació verbal del català. L'autora, que ha classificat les varietats estudiades en quatre grups —A, B, C i D— en funció de la major o menor presència d'aquest segment a les formes del PI, considera, per exemple, que el segment [e] que apareix al PI (6) dels verbs del tipus *perdre* en les varietats del bloc C —[pérðen]— no és de naturalesa epentètica —tot i que no apareix en cap altra persona del PI— perquè hi ha un altre grup de varietats, les del bloc A, que presenten aquest segment en un context sil·làbic no marcat perfectament admissible en català: el PI (3) —[pérðe].

	Cv I	Cv II [-EXT]	Cv II [+EXT]	Cv III [-EXT]	Cv III [+EXT]
A	cantes	perdes		sentes	
	canta	perda		senta	
	canten	perden		senten	
B		perdes	beues	sentes	parteixes
		perd	beu	sent	parteix
		perden	beuen	senten	parteixen
C		perds	beus	sents	parteis
		perd	beu	sent	partei
		perden	beuen	senten	parteixen
D			beues		
			beu		
			beun		

Taula 43. Morfs del PI (2, 3, 6) dels cinc models de conjugació verbal del català. Massanell (1995:287), de qui s'ha adaptat aquesta taula, classifica les varietats nord-occidentals en quatre grups —A, B, C i D— en funció de la major o menor presència d'aquests segments al PI

Clua (1998: 65), en canvi, opta per considerar el segment [e] del PI (6) dels verbs de les Cv II i III —[pérðen], [béwen], [sénten], [serβíjen]— i del PI (2) de la Cv III [+EXT] —[serβíjes]— com un segment fònic motivat per raons de sil·labificació, i justifica

⁶³ Només considera epentètic el segment [e] del PI (2) dels verbs de la Cv III [+EXT] —[serβíjes]—, ja que aquest segment és necessari per resil·labificar una seqüència de dues sibilants adjacents /ʃ+z/ i no apareix mai en contextos no marcats com el PI (3) —[serβíj]—, on la seva presència es podria interpretar només en termes de pertinença morfològica.

aquesta postura apel·lant a la congruència lingüística en la descripció de les varietats valencianes, ja que [e] es pot justificar epentèticament en tots els contextos en què apareix i no apareix mai en cap altre context. Tanmateix, Clua admet que la seva posició fóra diferent si aquest segment aparegués també en els contextos, per exemple, que analitzava Massanell: «el fet que algun verb d'una determinada classe presenti un context fònic que no justifiqui l'epèntesi és una prova concloent per tractar l'esmentat segment com a morfològic» (Clua 1998: 65).

El corpus d'aquest treball sí que conté nombrosos casos de vocals que no es poden justificar epentèticament en verbs de les classes I, II [-EXT] i III. Aquests segments són sempre més freqüents al PI (2) que al PI (3) i apareixen en la parla d'un nombre considerable d'informants: en els verbs del tipus *perdre*, un 15% dels informants presenten la forma [pérðes] i, en menor mesura, [péryes], al PI (2), i un 5% utilitzen les formes [pérðe] i [pérye] al PI (3). En el cas dels verbs del tipus *sentir*, aquests percentatges augmenten fins a un 28% al PI (2) —[séñtes], [séñtes], [síñtes], [señtises]— i fins a un 7,2% al PI (3) —[séñte], [síñte]. Finalment, i pel que fa als verbs del tipus *servir*, tots els informants de Benavarri i un de Tolba presenten aquest segment al PI (3): [sírβe].

Des d'un punt de vista interdialectal assumim, doncs, que aquests segments són morfològicament pertinents i es relacionen amb el morfema de MT PI. En concret, cal distingir entre la marca de PI de la Cv I, /a/, i la marca pròpia de la resta de classes verbals, /e/. Que la marca de la Cv I és /a/ en totes les varietats ho demostra el fet que és possible derivar [e] de /a/ en aquelles varietats que presenten formes del tipus [káñtes], [káñte] i [káñten] a través de dos processos fonològics: el PF9: /a/ esdevé [e] en síl·laba àtona travada i el PF10: /a/ esdevé [e] en síl·laba àtona lliure si la regla opera sobre un verb en tercera persona del singular —vg. Viaplana (1999).

Ara bé, anteriorment s'ha comentat que hi ha dues localitats que desconeixen aquestes dues regles de conversió: Benavarri i Tolba. Això no obstant, el segment que apareix en aquestes localitats en els verbs de les Cv II i III és, també, sistemàticament [e]. Atès que

en aquests dos casos no és possible partir d'una forma subjacent /a/ que esdevé [e] en virtut de les esmentades regles, sembla més adequat postular una única marca de PI /e/ per als verbs de les Cv II i III de totes les varietats. Sembla, d'altra banda, que aquestes dues varietats recorren a aquest segment per evitar el sincretisme entre les formes del PI i del PS, com mostren les taules 44 i 45: allí on apareix /a/ —[a]— en el PI apareix /e/ —[e]— en el PS; i a la inversa: allí on apareix /e/ —[e]— en el PI apareix /a/ —[a]— en el PS⁶⁴.

PI				
káŋto	pérðo	bék	síŋto	sírβo
káŋtas	pérðes	béws	síŋtes	sírβes
káŋta	pérðe	béw	síŋte	sírβe
kaŋtám	perðém	beywém	seŋtím	serβím
kaŋtáw	perðéw	beywéw	seŋtíw	serβíw
káŋtan	pérðen	béwen	síŋten	sírβen

Taula 44. Distribució dels morfcs de PI —en negreta— als cinc models de conjugació verbal regular del català nord-occidental de Benavarri

PS				
káŋte	pérða	béya	síŋta	sírβa
káŋtes	pérðas	béyas	síŋtas	sírβas
káŋte	pérða	béya	síŋta	sírβa
kaŋtém	perðám	beyám	siŋtám	sirβám
kaŋtéw	perðáw	beyáw	siŋtáw	sirβáw
káŋten	pérðan	béyan	síŋtan	sírβan

Taula 45. Distribució dels morfcs de PS —en negreta— als cinc models de conjugació verbal regular del català nord-occidental de Benavarri

⁶⁴ Les dades d'aquestes taules reflecteixen les respostes majoritàries dels informants; no recullen, doncs, ni diferències degudes a processos fonològics específics —que donen lloc, per exemple, a formes del tipus [béywen] al PI (6)— ni diferències en l'àmbit de l'al·lomorfa —a Benavarri i Tolba, per exemple, les formes amb una vocal temàtica /é/ al PI (4, 5) de la Cv I —[kaŋtém], [kaŋtéw]— es troben en competència amb les formes que presenten la marca de tema tradicional: /á/ —[kaŋtám] i [kaŋtáw].

5.1.3.5.2. Imperfet d'Indicatiu (IInd)

L'anàlisi dels morfs relacionats amb el morfema de MT IInd permet establir novament una distinció clara entre els verbs de la Cv I i la resta de verbs pel que fa a la distribució dels dos al·lomorfs majoritaris, /ba/ i /a/.

El morf hegemònic als verbs de la Cv I és /ba/ i dona lloc a formes del tipus [kaŋtáβe], [kaŋtáβes], [kaŋtáβe], [kaŋtáβem], [kaŋtáβew], [kaŋtáβen]. Tot i que aquestes formes són les més habituals, entre un 5% i un 10% dels informants conjuguen aquest temps sense oclusiva bilabial, això és, amb l'al·lomorf /a/. Aquesta solució —que genera formes del tipus [kaŋtáε], [kaŋtáés], [kaŋtáε], [kaŋtáεm], [kaŋtáεw], [kaŋtáεn] en virtut de diversos processos fonològics— no presenta una distribució geogràfica gaire homogènia i sovint s'ha relacionat amb qüestions estilístiques com ara el ritme o l'estil de parla. Aquest mateix al·lomorf és, en canvi, hegemònic en la resta de classes verbals, tal com recull la taula 46⁶⁵:

IInd			
perðíe	beβíe	seŋtíe	serβíe
perðíes	beβíes	seŋtíes	serβíes
perðíe	beβíe	seŋtíe	serβíe
perðíem	beβíem	seŋtíem	serβíem
perðíew	beβíew	seŋtíew	serβíew
perðíen	beβíen	seŋtíen	serβíen

Taula 46. Distribució de l'al·lomorf /a/ d'IInd —en negreta— a les classes verbals II [-EXT], II [+EXT], III [-EXT] i III [+EXT] en la majoria de varietats de català nord-occidental

En comptes d'aquestes formes, els parlars pallaresos i ribagorçans han presentat tradicionalment l'al·lomorf /ba/ en totes les classes verbals. En el corpus d'aquesta tesi,

⁶⁵ La conversió de /a/ en [ε] a l'IInd (1) es deu al PF11, pel qual qualsevol /a/ esdevé [ε] en posició àtona final. La conversió de /a/ en [ε] a l'IInd (4, 5) es deu al PF12, pel qual qualsevol /a/ esdevé [ε] en síl·laba àtona travada per /m/ o /w/. Finalment, la conversió de /a/ en [e] a l'IInd (2, 3, 6) es deu al ja esmentat PF9 —vg. l'annex 3.

els informants que s'enumeren a continuació —prop d'un 20% del total— encara utilitzen formes com les que es recullen a la taula 47⁶⁶: Andorra la Vella–Escaldes (5) i (7), Benavarri (tots), Camporrells (2), (3), (4), (5), (7) i (8), Coll de Nargó (3), (4), (5), (6), (7) i (8), Ordino (5), (6), (7) i (8), el Pont de Suert (1), (2), (4), (5), (6) i (8), Rialp (1), (4), (6), (7) i (8), Salàs de Pallars (1), (7) i (8), Sort (6) i (7), Tamarit de Llitera (1), (2), (3), (5), (7) i (8), Tolba (tots) i Vilaller (tots).

IInd			
perðí β a	beí β a	señtí β a	serβí β a
perðí β es	beí β es	señtí β es	serβí β es
perðí β e	beí β e	señtí β e	serβí β e
perðí β em	beí β em	señtí β em	serβí β em
perðí β ew	beí β ew	señtí β ew	serβí β ew
perðí β en	beí β en	señtí β en	serβí β en

Taula 47. Distribució de l'al·lomorf /ba/ d'IInd —en negreta— a les classes verbals II [-EXT], II [+EXT], III [-EXT] i III [+EXT] en la majoria de varietats ribagorçanes i pallareses

Hi ha, finalment, un tercer al·lomorf que, tot i ser característic dels verbs de la Cv II, també s'ha recollit —per bé que escadusserament— a les cinc subclasses verbals: /ja/. Aquest morf és present en els verbs de la Cv II [-EXT] —[perðéjɛ]— de més del 10% dels informants i en els verbs de la Cv II [+EXT] —[béjɛ]— de més del 20% dels enquestats. En aquests casos, sembla que els verbs *perdre* i *beure* es comporten com altres verbs de la segona conjugació, com ara *seure*, *jeure*, *riure*, *caure*, *creure* o *treure*.

Massanell (1995) recorre a una irregularitat accentual per explicar les formes amb /ja/ del verb *beure*. Segons l'autora,

a l'al·lomorf d'arrel seleccionat per a l'imperfet d'indicatiu, /bé/, s'uniria regularment la vocal temàtica /i/ i després la marca d'imperfet, en aquest cas, /a/. [La irregularitat accentual consistiria en

⁶⁶ Atès que molts informants vacil·len en l'ús dels al·lomorfs /a/ i /ba/, aquesta llista és orientativa: inclou només aquells informants que utilitzen sistemàticament el morf d'IInd /ba/ en totes les formes del verb *perdre*.

un procés pel qual] l'accent subjacent del morf de tema s'esborraria idiosincràticament per a aquest verb, de manera que la forma passaria a ser rizotònica i la vocal temàtica passaria regularment a semivocal. Aquesta explicació coincideix amb la que es pot donar des d'un punt de vista històric (Massanell 1995: 301-304).

Malgrat la plausibilitat d'aquesta explicació per al verb *beure*, ens sembla que es tracta d'una hipòtesi que no es pot fer extensible a la resta de classes verbals. Deixant de banda les Cv I i III, on només dos informants presenten el paradigma recollit a la taula 48, l'anàlisi de les formes de la Cv II [-EXT] —del tipus [perðéjɛ]— evidencia que el segment [j] no es pot relacionar amb una hipotètica vocal temàtica /i/, ja que totes aquestes formes presenten un morf *tema* [é] adjacent al radical. En conseqüència, en aquesta tesi s'ha optat per postular un morf d'Ind unitari per a aquests casos, /ja/, que pot anar precedit per dues marques temàtiques diferents: /á/ en els verbs de la Cv I —[kaṇtájɛ]— i /é/ en els verbs de les Cv II i III —[perðéjɛ], [siṇtéjɛ], [serβéjɛ]. Sembla, doncs, que durant el procés d'uniformització paradigmàtica que hauria donat lloc a aquestes formes, l'expansió del morf d'Ind /ja/ hauria provocat una substitució de la vocal temàtica pròpia de les Cv II i III a l'Ind, /i/, per una marca temàtica construïda per analogia sobre l'arrel dels verbs que haurien exercit de models en aquest procés d'anivellament: els de la Cv II [+EXT]. El resultat d'aquest procés analògic en el pla sincrònic és que en determinades varietats els verbs de la Cv II no presenten mai el segment temàtic /i/, de manera que, en aquestes varietats, la consideració d'aquesta classe verbal com una classe mixta entre les Cv I i III es fa més difícil de sostenir.

		Ind		
kaṇtájɛ	perðéjɛ	béjɛ	siṇtéjɛ	serβéjɛ
kaṇtájɛs	perðéjɛs	béjɛs		serβéjɛs
kaṇtájɛ	perðéjɛ	béjɛ		serβéjɛ
kaṇtájɛm	perðéjɛm	béjɛm		serβéjɛm
kaṇtájɛw	perðéjɛw	béjɛw		serβéjɛw
kaṇtájɛn	perðéjɛn	béjɛn		serβéjɛn

Taula 48. Distribució de l'al·lomorfe /ja/ d'Ind —en negreta— a les classes verbals I, II [-EXT], II [+EXT], III [-EXT] i III [+EXT] en algunes varietats nord-occidentals

5.1.3.5.3. Futur (F)

El morf relacionat amb el morfema de Futur és, juntament amb el morf de Condicional, l'únic morf de MT tònic. Presenta una distribució molt homogènia en totes les varietats: és sempre /râ/ al F (2, 3, 6) —[kaɲtaɾâs], [kaɲtaɾâ], [kaɲtaɾân]— i sol ser /ré/ a la resta de persones —[kaɲtaɾé], [kaɲtaɾém], [kaɲtaɾéw]. Tanmateix, alguns parlants —entre un 5% i un 10%— utilitzen l'al·lomorf /ré/, amb un timbre vocàlic més obert, al F (1, 4, 5) —cf. [kaɲtaɾé], [kaɲtaɾém], [kaɲtaɾéw].

5.1.3.5.4. Condicional (C)

Com en el Futur, els morfs relacionats amb el morfema de Condicional són tòpics i mostren una distribució molt unitària. Tots els informants presenten exclusivament /rí/ al C (1): [kaɲtaɾí]. A la resta de persones, aquest també és el segment majoritari, si bé en convivència amb /rî/ —[kaɲtaɾís], [kaɲtaɾî], [kaɲtaɾím], [kaɲtaɾíw], [kaɲtaɾín]—, que utilitzen entre un 5% i un 6% dels informants, bàsicament de l'F4 i l'F3 de l'àrea pirinenca: Andorra la Vella–Escaldes (5) i (6), Coll de Nargó (3), (4), (5), (6), (7) i (8), Ordino (6), (7) i (8), Rialp (1), (5), (7) i (8), la Seu d'Urgell (7) i Sort (2), (6), (7) i (8).

5.1.3.5.5. Present de subjuntiu (PS)

Els principals morfs de PS són /a/, /e/, /i/, /o/ i /se/ i presenten la següent distribució: les formes del PS (1) poden presentar /a/, /e/, /i/ en totes les conjugacions —*que jo* [kaɲta], [kaɲte], [kaɲti]—; les formes del PS (2, 3, 6) poden presentar /e/, /i/, /o/ en totes les conjugacions —*que tu* [kaɲtes], [kaɲtis], [kaɲtos]— i /a/ a les Cv II i III —*que tu* [pérðas], [béyas], [síntas], [sírβas], però *que tu* *[kaɲtas]. Pel que fa al morf /se/, és present al PS (4, 5) d'entre un 10% i un 13% dels informants de l'àrea tortosina i d'algun punt de les comarques nord-occidentals contigües; concretament, aquest morf s'ha documentat a Alfara de Carles, Amposta, Bovera, Caseres, Freginals, Gandesa, Móra d'Ebre, Tortosa i Vinebre. Tot seguit s'analitza la distribució d'aquests morfs en cinc grups de varietats:

1. Les varietats estrictament tortosines —Alfara de Carles, Amposta, Freginals i Tortosa— presenten una única marca superficial al PS (1-3, 6): [e], com mostra la taula 49. Com s’ha esmentat anteriorment, aquestes localitats desconeixen el PF10, pel qual tota /a/ en síl·laba àtona lliure esdevé [e] en els verbs en tercera persona, de manera que es produeix sincretisme entre les persones (1, 3) de l’Ind i del C: *jo* [kaŋtáβa] / *ell, ella* [kaŋtáβa]; *jo* [kaŋtaría] / *ell, ella* [kaŋtaría]. El desconeixement d’aquesta regla fonològica obliga —ho recull la taula 50— a postular un únic morf de PS /e/ per a totes les persones i classes verbals d’aquesta àrea tortosina:

PS (Alfara de Carles, 2)				
káŋte	pérðiyē	béye	séŋtiye	serβíjke
kántes	pérðiyes	béyes	séŋtiyes	serβíjkes
káŋte	pérðiyē	béye	séŋtiye	serβíjke
kaŋtésem	perðiyése	beyése	seŋtiyésem	serβiyém
kaŋtésew	perðiyésew	beyésew	seŋtiyésew	serβiyéw
kánten	pérðiyen	béyen	séŋtiyen	serβíjken

Taula 49. Distribució dels morfs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant d’Alfara de Carles. Formes fonètiques

PS (Alfara de Carles, 2)				
kánt+e	pérd+ig+e	bé+g+e	sént+ig+e	serb+íjke
kánt+e+z	pérd+ig+e+z	bé+g+e+z	sént+ig+e+z	serb+íjke+z
kánt+e	pérd+ig+e	bé+g+e	sént+ig+e	serb+íjke
kánt+é+se+m	pérd+ig+é+se+m	bé+g+é+se+m	sént+ig+é+se+m	serb+ig+é+m
kánt+é+se+w	pérd+ig+é+se+w	bé+g+é+se+w	sént+ig+é+se+w	serb+ig+é+w
kánt+e+n	pérd+ig+e+n	bé+g+e+n	sént+ig+e+n	serb+íjke+n

Taula 50. Distribució dels morfs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant d’Alfara de Carles. Formes fonològiques

2. Hi ha un segon grup de localitats que també presenten el segment [e] al PS (2, 3, 6) de totes les classes verbals. Aquestes varietats es diferencien de les anteriors en dos punts: d’una banda, presenten sistemàticament [a] al PS (1); i, de l’altra, sí que coneixen l’esmentat PF10. Es tracta, doncs, de varietats que, per efecte d’aquesta

regla, desfan el sincretisme entre les persones (1, 3) de l'IIInd i del C: on les localitats ebrenques tenen una única forma superficial —[kaɲtáβa], [kaɲtaría]—, aquestes en tenen dues: *jo* [kaɲtáβa], però *ell, ella* [kaɲtáβe]; i *jo* [kaɲtaría], però *ell, ella* [kaɲtaríe]. Aquest fet —i que també coneguim el PF9, complementari de l'anterior, pel qual qualsevol /a/ esdevé [e] en síl·laba àtona travada— permet postular que el segment subjacent relacionat amb el morfema de PS en aquestes varietats és una /a/ que, per efecte d'aquestes dues regles, esdevé [e] a totes les persones de les Cv II i III tret del PS (1) —cf. les taules 51 i 52.

A la Cv I, en canvi, la marca de PS només pot ser /a/ al PS (1) i /e/ al PS (2, 3, 6), ja que les varietats de Benavarri i Tolba, que desconeixen aquestes regles, presenten sistemàticament /e/ a la Cv I —cf. les taules 53 i 54—:

PS (Vilaller, 4)				
káɲteya	pérdɛya	béya	séɲteya	serβíska
káɲteyes	pérdɛyes	béyes	séɲteyes	serβískes
káɲteye	pérdɛye	béye	séɲteye	serβíske
kaɲtém	perðɛyém	beyé	seɲteyém	serβíském
kaɲtéw	perðɛyéw	beyéw	seɲteyéw	serβískéw
káɲteyen	pérdɛyen	béyen	séɲteyen	serβísken

Taula 51. Distribució dels morfs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Vilaller. Formes fonètiques

PS (Vilaller, 4)				
kánt+eg+a	pérd+eg+a	bé+g+a	sént+eg+a	serb+i]k+a
kánt+eg+e+z	pérd+eg+a+z	bé+g+a+z	sént+eg+a+z	serb+i]k+a+z
kánt+eg+e	pérd+eg+a	bé+g+a	sént+eg+a	serb+i]k+a
kánt+é+m	pérd+eg+é+m	bé+g+é+m	sént+eg+é+m	serb+i]k+é+m
kánt+é+w	pérd+eg+é+w	bé+g+é+w	sént+eg+é+w	serb+i]k+é+w
kánt+eg+e+n	pérd+eg+a+n	bé+g+a+n	sént+eg+a+n	serb+i]k+a+n

Taula 52. Distribució dels morfs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Vilaller. Formes fonològiques

PS (Benavarri, 8)				
kánte	pérða	béya	sínta	sírβa
kántes	pérðas	béyas	síntas	sírβas
kánte	pérða	béya	sínta	sírβa
kañté ^m	perðám	beyám	siñtám	sirβám
kañté ^w	perðáw	beyáw	siñtáw	sirβáw
kánten	pérðan	béyan	síntan	sírβan

Taula 53. Distribució dels morfs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Benavarri. Formes fonètiques

PS (Benavarri, 8)				
kánt+e	pérd+a	bé+g+a	sínt+a	sírβ+a
kánt+e+s	pérd+a+s	bé+g+a+s	sínt+a+s	sírβ+a+s
kánt+e	pérd+a	bé+g+a	sínt+a	sírβ+a
kánt+é+m	pérd+á+m	bé+g+á+m	sínt+á+m	sírβ+á+m
kánt+é+w	pérd+á+w	bé+g+á+w	sínt+á+w	sírβ+á+w
kánt+e+n	pérd+a+n	bé+g+a+n	sínt+a+n	sírβ+a+n

Taula 54. Distribució dels morfs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Benavarri. Formes fonològiques

3. Hi ha, encara, un tercer grup de varietats que, tot i no ser ebrenques, presenten, com aquestes, [e] en tots els contextos. Es tracta, doncs, de varietats superficialment idèntiques a les del Montsià i el Baix Ebre, per la qual cosa hom podria suposar que totes les marques de PS deriven d'un únic morf /e/. Ara bé, aquestes varietats —a diferència de les ebrenques i semblantment a les varietats del grup (2)— sí que coneixen el PF10. D'altra banda, també presenten formes sincrètiques a (1, 3) de l'IInd i el C, però amb una diferència respecte a les localitats ebrenques: on aquelles presenten una [a] —[kañtaría], [kañtáβa]—, aquestes presenten una [e] —*jo* [kañtaríe] / *ell, ella* [kañtaríe]; *jo* [kañtáβe] / *ell, ella* [kañtáβe]. Davant d'aquestes dades, hi ha dues opcions: la primera seria postular un morf /e/ al PS i una doble al·lomorfia a les formes de l'IInd i el C: /ría/, /ríe/ i /ba/, /be/. Aquesta solució, però, no sembla la més adequada a efectes de sistematització, ja que augmenta

l'al·lomorfa en dos temps verbals molt homogenis i suposa, de retruc, alterar la distribució del morf /e/ en el PS, que és força regular: apareix a totes les persones de totes les classes verbals a les localitats ebrencques, al PS (2, 3, 6) de la Cv I a la resta de varietats i al PS (1-3, 6) de la Cv I a Benavarri.

La segona opció per analitzar aquestes dades és partir novament d'un morf /a/ que aparegui en tots els contextos tret de les ja esmentades persones 2, 3 i 6 de la Cv I. Aquesta solució no altera la distribució dels morf d'Ind, de C i de PS, però obliga a postular una regla complementària al PF9 i el PF10 per la qual, en aquestes varietats, una /a/ esdevé [e] també en síl·laba àtona lliure d'un verb en primera persona del singular. Les taules 55 i 56 donen un exemple d'aquest tipus de varietats:

PS (El Pont de Suert, 6)				
kánte	pérðe	béye	sénte	serbízye
kántes	pérðes	béyes	séntyés	serbízyes
kánte	pérðe	béye	señtízye	serbízye
kañté	perðém	beyém	señtyém	serbíyém
kañtéw	perðéw	beyéw	señtyéw	serbíyéw
kánten	pérðen	béyen	señtízyen	serbízyen

Taula 55. Distribució dels morf de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant del Pont de Suert. Formes fonètiques

PS (El Pont de Suert, 6)				
kánt+e	pérd+a	bé+g+a	sént+ig+a	serb+íʃ+g+a
kánt+e+z	pérd+a+z	bé+g+a+z	sént+ig+a+z	serb+íʃ+g+a+z
kánt+e	pérd+a	bé+g+a	sént+íʃ+g+a	serb+íʃ+g+a
kánt+é+m	pérd+é+m	bé+g+é+m	sént+ig+é+m	serb+íg+é+m
kánt+é+w	pérd+é+w	bé+g+é+w	sént+ig+é+w	serb+ig+é+w
kánt+e+n	pérd+a+n	bé+g+a+n	sént+íʃ+g+a+n	serb+íʃ+g+a+n

Taula 56. Distribució dels morf de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant del Pont de Suert. Formes fonològiques

4. Un quart grup de varietats —format per entre un 9% i un 18% dels informants, en funció del context— es caracteritza per presentar /a/ al PS (1) —*que jo* /kánt+a/— i /o/ al PS (2, 3, 6) —*que tu* /kánt+o+s/. Aquest paradigma es recull a les taules 57 i 58, és propi del lleidatà i s'estén cap al sud per la Terra Alta fins al Matarranya, on només és característic dels verbs de la Cv I.

PS (Montoliu de Lleida, 7)				
kánte	pérðe	béye	sínte	serbífe
kántos	pérðos	béyos	síntos	serbífos
kánto	pérðo	béyo	sínto	serbífo
kañté ^m	perðém	beyém	siñtím	serbí ^m
kañté ^w	perðéw	beyéw	siñtíw	serbí ^w
kánton	pérðon	béyon	sínton	serbífon

Taula 57. Distribució dels morfs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Montoliu de Lleida. Formes fonètiques

PS (Montoliu de Lleida, 7)				
kánt+a	pérd+a	bé+g+a	sínt+a	serb+í ^f +a
kánt+o+z	pérd+o+z	bé+g+o+z	sínt+o+z	serb+í ^f +o+z
kánt+o	pérd+o	bé+g+o	sínt+o	serb+í ^f +o
kánt+é+m	pérd+é+m	bé+g+é+m	sínt+í+m	serb+í+m
kánt+é+w	pérd+é+w	bé+g+é+w	sínt+í+w	serb+í+w
kánt+o+n	pérd+o+n	bé+g+o+n	sínt+o+n	serb+í ^f +o+n

Taula 58. Distribució dels morfs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Montoliu de Lleida. Formes fonològiques

5. Finalment, un cinquè grup de varietats —les més orientaltzades— presenten un paradigma amb un únic morf de PS: /i/ —vg. les taules 59 i 60.

PS (Cervera, 2)				
káŋti	pérði	béyi	séŋti	serβéjfi
káŋtis	pérðis	béyis	séŋtis	serβéjfis
káŋti	pérði	béyi	séŋti	serβéjfi
káŋtém	perðém	beyém	seŋtím	serβím
káŋtéw	perðéw	beyéw	seŋtíw	serβíw
káŋtin	pérðin	béyin	séŋtin	serβéjfin

Taula 59. Distribució dels morfcs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Cervera. Formes fonètiques

PS (Cervera, 2)				
kánt+i	pérd+i	bé+g+i	sént+i	serb+éŋ+i
kánt+i+z	pérd+i+z	bé+g+i+z	sént+i+z	serb+éŋ+i+z
kánt+i	pérd+i	bé+g+i	sént+i	serb+éŋ+i
kánt+é+m	pérd+é+m	bé+g+é+m	sént+í+m	serb+í+m
kánt+é+w	pérd+é+w	bé+g+é+w	sént+í+w	serb+í+w
kánt+i+n	pérd+i+n	bé+g+i+n	sént+i+n	serb+éŋ+i+n

Taula 60. Distribució dels morfcs de PS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Cervera. Formes fonològiques

5.1.3.5.6. Imperfet de subjuntiu (IS)

L'anàlisi dels morfcs d'IS no presenta gaires complicacions i gira a l'entorn de tres paradigmes principals:

1. El primer és propi d'entre un 5% i un 7% dels informants del corpus, i es caracteritza per la presència d'un morf /ra/ que esdevé superficialment [re] a totes les persones tret de la primera per efecte dels ja coneguts PF9 i PF10. Es tracta —vg. les taules 61 i 62— del paradigma general a Vall-de-roures i la Portellada, i és prou vigent, encara, a Caseres. També l'hem recollit, si bé de forma molt residual, a Tremp i Vilaller.

IS (Vall-de-roures, 1)				
kaɲtára	peryéra	beyéra	seɲtiyéra	serβiyéra
kaɲtáres	peryéres	beyéres	seɲtiyéres	serβiyéres
kaɲtáre	peryére	beyére	seɲtiyére	serβiyére
kaɲtárem	peryérem	beyérem	seɲtiyérem	serβiyérem
kaɲtárew	peryérew	beyérew	seɲtiyérew	serβiyérew
kaɲtáren	peryéren	beyéren	seɲtiyéren	serβiyéren

Taula 61. Distribució dels morfs d'IS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Vall-de-roures. Formes fonètiques

IS (Vall-de-roures, 1)				
kánt+á+ra	pérd+g+é+ra	bé+g+é+ra	sént+ig+é+ra	serb+ig+é+ra
kánt+á+ra+z	pérd+g+é+ra+z	bé+g+é+ra+z	sént+ig+é+ra+z	serb+ig+é+ra+z
kánt+á+ra	pérd+g+é+ra	bé+g+é+ra	sént+ig+é+ra	serb+ig+é+ra
kánt+á+ra+m	pérd+g+é+ra+m	bé+g+é+ra+m	sént+ig+é+ra+m	serb+ig+é+ra+m
kánt+á+ra+w	pérd+g+é+ra+w	bé+g+é+ra+w	sént+ig+é+ra+w	serb+ig+é+ra+w
kánt+á+ra+n	pérd+g+é+ra+n	bé+g+é+ra+n	sént+ig+é+ra+n	serb+ig+é+ra+n

Taula 62. Distribució dels morfs d'IS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Vall-de-roures. Formes fonològiques

La resta d'informants opten per un dels dos paradigmes que es presenten tot seguit: el tradicional del català nord-occidental, que era hegemònic a principis del segle XX i que s'analitza a (2); i el propi de les varietats de prestigi, que a poc a poc ha anat substituïnt el sistema tradicional i que es descriu a (3).

2. Les taules 63 i 64 donen mostra del paradigma tradicionalment més emprat en català nord-occidental. Consta de dos morfs: /sa/, que apareix a l'IS (1), i /se/, que ho fa a la resta de persones. Avui, prop d'un 45% dels enquestats segueixen fent ús d'aquest sistema.

Atès que les localitats que segueixen aquest model coneixen el PF9, hom podria demanar-se per què no es parteix d'una forma subjacent /sa/ per a totes les persones. La resposta la forneixen novament les varietats de la Ribagorça aragonesa: com que

aquests parlars presenten sistemàticament un segment [se] tot i no conèixer l'esmentada regla, sembla que l'opció més plausible és derivar aquesta forma d'un morf /se/. Com es pot observar —vg. les taules 65 i 66—, la varietat de Benavarri presenta aquest morf fins i tot a l'IS (1): ho fan set dels vuit informants de la localitat i el parlant més vell de Tolba.

IS (Camporrells, 7)				
kaŋtésa	perðésa	beyésa	seŋtiyésa	serβiyésa
kaŋtéses	perðéses	beyéses	seŋtiyéses	serβiyéses
kaŋtés	perðés	beyés	seŋtiyé	serβiyés
kaŋtésem	perðésem	beyésem	seŋtiyésem	serβiyésem
kaŋtésew	perðésew	beyésew	seŋtiyésew	serβiyésew
kaŋtésen	perðésen	beyésen	seŋtiyésen	serβiyésen

Taula 63. Distribució dels morfs d'IS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Camporrells. Formes fonètiques

IS (Camporrells, 7)				
kánt+é+sa	pérd+é+sa	bé+g+é+sa	sént+ig+é+sa	serb+ig+é+sa
kánt+é+se+z	pérd+é+se+z	bé+g+é+se+z	sént+ig+é+se+z	serb+ig+é+se+z
kánt+é+s	pérd+é+s	bé+g+é+s	sént+ig+é+s	serb+ig+é+s
kánt+é+se+m	pérd+é+se+m	bé+g+é+se+m	sént+ig+é+se+m	serb+ig+é+se+m
kánt+é+se+w	pérd+é+se+w	bé+g+é+se+w	sént+ig+é+se+w	serb+ig+é+se+w
kánt+é+se+n	pérd+é+se+n	bé+g+é+se+n	sént+ig+é+se+n	serb+ig+é+se+n

Taula 64. Distribució dels morfs d'IS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Camporrells. Formes fonològiques

IS (Benavarri, 5)				
kaŋtése	perðése	beyése	seŋtíse	serβíse
kaŋtéses	perðéses	beyéses	seŋtíses	serβíses
kaŋtése	perðése	beyése	seŋtíse	serβíse
kaŋtésem	perðésem	beyésem	seŋtísem	serβísem
kaŋtésew	perðésew	beyésew	seŋtísew	serβísew
kaŋtésen	perðésen	beyésen	seŋtísen	serβísen

Taula 65. Distribució dels morfs d'IS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Benavarri. Formes fonètiques

IS (Benavarri, 5)				
kánt+é+se	pérd+é+se	bé+g+é+se	sént+í+se	serb+í+se
kánt+é+se+s	pérd+é+se+s	bé+g+é+se+s	sént+í+se+s	serb+í+se+s
kánt+é+se	pérd+é+se	bé+g+é+se	sént+í+se	serb+í+se
kánt+é+se+m	pérd+é+se+m	bé+g+é+se+m	sént+í+se+m	serb+í+se+m
kánt+é+se+w	pérd+é+se+w	bé+g+é+se+w	sént+í+se+w	serb+í+se+w
kánt+é+se+n	pérd+é+se+n	bé+g+é+se+n	sént+í+se+n	serb+í+se+n

Taula 66. Distribució dels morfs d'IS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de Benavarri. Formes fonològiques

3. Finalment, gairebé un 50% dels informants utilitza un model de conjugació de l'IS morfològicament idèntic al de la majoria de parlars orientals centrals i coincident, a més, amb el de la varietat estàndard. Aquests informants presenten sistemàticament /s/ a l'IS (1, 3) i /si/ a la resta de persones de totes les classes verbals.

IS (la Seu d'Urgell, 1)				
kaṅtés	perðés	beyés	seṅtís	serβís
kaṅtésis	perðésis	beyésis	seṅtísis	serβísis
kaṅtés	perðés	beyés	seṅtís	serβís
kaṅtésim	perðésim	beyésim	seṅtísim	serβísim
kaṅtésiw	perðésiw	beyésiw	seṅtísiw	serβísiw
kaṅtésin	perðésin	beyésin	seṅtísin	serβísin

Taula 67. Distribució dels morfs d'IS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de la Seu d'Urgell. Formes fonètiques

IS (la Seu d'Urgell, 1)				
kánt+é+s	pérd+é+s	bé+g+é+s	sént+í+s	serb+í+s
kánt+é+si+z	pérd+é+si+z	bé+g+é+si+z	sént+í+si+z	serb+í+si+z
kánt+é+s	pérd+é+s	bé+g+é+s	sént+í+s	serb+í+s
kánt+é+si+m	pérd+é+si+m	bé+g+é+si+m	sént+í+si+m	serb+í+si+m
kánt+é+si+w	pérd+é+si+w	bé+g+é+si+w	sént+í+si+w	serb+í+si+w
kánté+si+n	pérd+é+si+n	bé+g+é+si+n	sént+í+si+n	serb+í+si+n

Taula 68. Distribució dels morfs d'IS —en negreta— a les cinc classes verbals regulars del català en un informant de la Seu d'Urgell. Formes fonològiques

5.1.3.5.7. Imperatiu (IMP)

El primer que s'observa en analitzar les taules 69-73 és que els morfs d'IMP mai no apareixen a les persones 4 i 5. A l'IMP (2), en canvi, la presència d'aquest morf varia en funció de la classe verbal: en els verbs de la Cv I, tots els informants presenten un morf únic, /a/: [káŋta]; en els verbs de la Cv II [+EXT], l'IMP no presenta mai cap marca; finalment, en els verbs de la resta de classes verbals, la presència d'una marca d'IMP es limita a alguns informants de Benavarri i, en menor mesura, de Tolba, on s'han recollit formes del tipus [pérðe], [sínte] o [sírβe].

Pel que fa a la resta de persones —IMP (3, 6)—, els morfs que apareixen són els mateixos que s'han descrit en analitzar el PS: /a/ a les Cv II i III a Benavarri i Tolba —[pérða], [béya], [sínta], [sírβa]—; i /i/, /e/ i /o/ en diferents proporcions a la resta del territori. A l'IMP, les formes amb /i/ són clarament majoritàries —les utilitzen més d'un 60% dels informants—; les formes amb /e/ són pròpies d'un 30% dels informants; i les formes amb /o/ són residuals: només les utilitzen alguns parlants vells de poblacions esparses. Cal tenir en compte que sovint vam haver d'insistir molt per aconseguir les formes de l'IMP (3, 6) durant l'entrevista, ja que la forma de tractament tradicional en nord-occidental era amb *vós* —IMP (5). Els resultats descrits en aquest paràgraf s'han de llegir, doncs, amb una certa cautela.

		Cantar					
		1	2	3	4	5	6
PI		/o/	/a/	/a/			/a/
Informants		321	321	321			321
%		100	100	100			100
IInd		/ba/, /va/, /a/, /ja/	/ba/, /va/, /a/, /ja/	/ba/, /va/, /a/, /ja/	/ba/, /va/, /a/, /ja/	/ba/, /va/, /a/, /ja/	/ba/, /va/, /a/, /ja/
Informants		307 / 1 / 12 / 1	299 / 2 / 16 / 4	299 / 1 / 18 / 3	284 / 2 / 31 / 4	287 / 2 / 28 / 4	287 / 2 / 28 / 4
%		95,7 / 0,3 / 3,7 / 0,3	93,2 / 0,6 / 5 / 1,2	93,2 / 0,3 / 5,6 / 0,9	88,5 / 0,6 / 9,7 / 1,2	89,5 / 0,6 / 8,7 / 1,2	89,5 / 0,6 / 8,7 / 1,2
F		/ré/, /ré/	/rá/	/rá/	/ré/, /ré/	/ré/, /ré/	/rá/
Informants		303 / 18	321	321	279 / 42	281 / 40	321
%		94,4 / 5,6	100	100	87 / 13	87,5 / 12,5	100
C		/ría/	/ría/, /rí/	/ría/, /rí/	/ría/, /rí/	/ría/, /rí/	/ría/, /rí/
Informants		321	307 / 14	307 / 14	306 / 15	306 / 15	306 / 15
%		100	95,6 / 4,4	95,6 / 4,4	95,3 / 4,7	95,3 / 4,7	95,3 / 4,7
PS		/a/, /e/, /i/	/e/, /i/, /o/	/e/, /i/, /o/	/se/	/se/, /si/	/e/, /i/, /o/
Informants		131 / 65 / 125	109 / 152 / 60	109 / 158 / 57	35	33 / 1	118 / 146 / 57
%		40,8 / 20,2 / 39	33,9 / 47,4 / 18,7	33,9 / 49,3 / 17,8	10,9	10,3 / 0,3	36,8 / 45,4 / 17,8
IS		/s/, /sa/, /se/, /si/, /ra/	/si/, /se/, /sol/, /ra/	/s/, /sa/, /se/, /ra/	/si/, /sa/, /se/, /ra/	/si/, /sa/, /se/, /ra/	/si/, /se/, /sol/, /ra/
Informants		172 / 118 / 8 / 1 / 22	151 / 147 / 1 / 22	286 / 5 / 8 / 22	128 / 1 / 171 / 21	127 / 1 / 172 / 21	151 / 148 / 1 / 21
%		53,6 / 36,8 / 2,5 / 0,3 / 6,8	47 / 45,9 / 0,3 / 6,8	89,2 / 1,5 / 2,5 / 6,8	39,9 / 0,3 / 53,3 / 6,5	39,6 / 0,3 / 53,6 / 6,5	47 / 46,2 / 0,3 / 6,5
IMP			/a/	/e/, /i/, /o/			/e/, /i/, /o/
Informants			321	107 / 188 / 26			116 / 182 / 23
%			100	33,3 / 58,6 / 8,1			36,1 / 56,7 / 7,2
INF							
Informants							
%							
GER							
Informants							
%							
PAR							
Informants							
%							

Taula 69. Distribució —en dades absolutes i relatives— dels morfs de MT en funció de la persona i el temps verbal a la Cv I

		Perdre					
		1	2	3	4	5	6
PI	/o/		/e/	/e/			/e/
Informants	297		49	16			321
%	92,5		15,3	5			100
IInd	/a/, /ba/, /ja/	/a/, /ba/, /ja/	/a/, /ba/, /ja/	/a/, /ba/, /ja/	/a/, /ba/, /ja/	/a/, /ba/, /ja/	/a/, /ba/, /ja/
Informants	224 / 64 / 33	219 / 64 / 38	220 / 64 / 37	223 / 64 / 34	223 / 64 / 34	223 / 64 / 34	217 / 64 / 40
%	69,8 / 20 / 10,2	68,2 / 20 / 11,8	68,5 / 20 / 11,5	69,5 / 20 / 10,5	69,5 / 20 / 10,5	69,5 / 20 / 10,5	67,6 / 20 / 12,4
F	/ré/, /ré/	/rá/	/rá/	/ré/, /ré/	/ré/, /ré/	/ré/, /ré/	/rá/
Informants	306 / 15	321	321	289 / 32	289 / 32	289 / 32	321
%	95,3 / 4,7	100	100	90 / 10	90 / 10	90 / 10	100
C	/ria/	/ria/, /rí/	/ria/, /rí/	/ria/, /rí/	/ria/, /rí/	/ria/, /rí/	/ria/, /rí/
Informants	321	305 / 16	305 / 16	305 / 16	302 / 19	304 / 17	304 / 17
%	100	95 / 5	95 / 5	95 / 5	94,1 / 5,9	94,7 / 5,3	94,7 / 5,3
PS	/a/, /e/, /i/	/a/, /e/, /i/, /o/	/a/, /e/, /i/, /o/	/se/, /si/	/se/, /si/	/se/, /si/	/a/, /e/, /i/, /o/
Informants	172 / 25 / 124	101 / 25 / 160 / 35	97 / 24 / 159 / 38	40 / 1	38 / 1	38 / 1	99 / 27 / 161 / 35
%	53,6 / 7,8 / 38,6	31,5 / 7,8 / 49,8 / 10,9	30,2 / 7,5 / 49,5 / 11,8	12,5 / 0,3	11,9 / 0,3	11,9 / 0,3	30,7 / 8,4 / 50 / 10,9
IS	/s/, /sa/, /se/, /si/, /ra/	/si/, /se/, /so/, /ra/	/s/, /sa/, /se/, /ra/	/si/, /sa/, /se/, /ra/	/si/, /sa/, /se/, /ra/	/si/, /sa/, /se/, /ra/	/si/, /se/, /so/, /ra/
Informants	176 / 117 / 8 / 1 / 19	158 / 143 / 1 / 19	289 / 6 / 6 / 20	143 / 1 / 158 / 19	140 / 1 / 161 / 19	140 / 1 / 161 / 19	162 / 137 / 1 / 21
%	54,9 / 36,4 / 2,5 / 0,3 / 5,9	49,2 / 44,6 / 0,3 / 5,9	90,1 / 1,8 / 1,8 / 6,3	44,5 / 0,3 / 49,3 / 5,9	43,6 / 0,3 / 50,2 / 5,9	43,6 / 0,3 / 50,2 / 5,9	50,4 / 42,7 / 0,3 / 6,6
IMP		/e/	/a/, /e/, /i/, /o/	/se/	/se/	/se/	/a/, /e/, /i/, /o/
Informants		10	17 / 95 / 204 / 5	1	1	1	16 / 101 / 200 / 4
%		3,1	5,3 / 29,6 / 63,5 / 1,6	0,3	0,3	0,3	5 / 31,5 / 62,3 / 1,2
INF							
Informants							
%							
GER							
Informants							
%							
PAR							
Informants							
%							

Taula 70. Distribució —en dades absolutes i relatives— dels morfemes de MT en funció de la persona i el temps verbal a la Cv II [-EXT]

		Beure					
		1	2	3	4	5	6
PI							
Informants							/a/
%							321
							100
IInd							
Informants	/a/, /ba/, /be/, /ja/	/a/, /ba/, /be/, /ja/	/a/, /ba/, /be/, /ja/	/a/, /ba/, /be/, /ja/	/a/, /ba/, /be/, /ja/	/a/, /ba/, /be/, /ja/	/a/, /ba/, /be/, /ja/
%	201 / 50 / 2 / 68	195 / 51 / 2 / 73	196 / 51 / 2 / 72	197 / 51 / 2 / 71	201 / 51 / 2 / 67	200 / 51 / 2 / 68	200 / 51 / 2 / 68
	62,6 / 15,6 / 0,6 / 21,2	60,7 / 15,9 / 0,6 / 22,8	61 / 15,9 / 0,6 / 22,5	61,3 / 15,9 / 0,6 / 22,2	62,6 / 15,9 / 0,6 / 19,9	62,3 / 15,9 / 0,6 / 21,2	62,3 / 15,9 / 0,6 / 21,2
F							
Informants	/ré/, /rél/	/rá/	/rá/	/ré/, /rél/	/ré/, /rél/	/rá/	/rá/
%	299 / 22	321	321	272 / 49	279 / 42	321	321
	93,1 / 6,9	100	100	84,7 / 15,3	87 / 13	100	100
C							
Informants	/ría/, /rí/, /ríba/	/ría/, /rí/, /ríba/	/ría/, /rí/, /ríba/	/ría/, /rí/, /ríba/	/ría/, /rí/, /ríba/	/ría/, /rí/, /ríba/	/ría/, /rí/, /ríba/
%	320 / 1	307 / 13 / 1	308 / 12 / 1	308 / 12 / 1	308 / 12 / 1	308 / 12 / 1	308 / 12 / 1
	99,7 / 0,3	95,6 / 4,1 / 0,3	95,9 / 3,8 / 0,3	95,9 / 3,8 / 0,3	95,9 / 3,8 / 0,3	95,9 / 3,8 / 0,3	95,9 / 3,8 / 0,3
PS							
Informants	/a/, /e/, /i/	/a/, /e/, /i/, /o/	/a/, /e/, /i/, /o/	/se/	/se/, /si/	/a/, /e/, /i/, /o/	/a/, /e/, /i/, /o/
%	165 / 27 / 129	105 / 29 / 158 / 29	105 / 28 / 158 / 30	40	39 / 1	104 / 28 / 159 / 30	104 / 28 / 159 / 30
	51,4 / 8,4 / 40,2	32,7 / 9,1 / 49,1 / 9,1	32,7 / 8,7 / 49,1 / 9,5	12,5	12,2 / 0,3	32,4 / 8,7 / 49,4 / 9,5	32,4 / 8,7 / 49,4 / 9,5
IS							
Informants	/s/, /sa/, /se/, /si/, /ra/	/si/, /se/, /ra/	/s/, /sa/, /se/, /si/, /ra/	/si/, /sa/, /se/, /ra/	/si/, /sa/, /se/, /ra/	/si/, /se/, /so/, /ra/	/si/, /se/, /so/, /ra/
%	189 / 107 / 6 / 2 / 17	158 / 146 / 17	290 / 5 / 8 / 1 / 17	241 / 4 / 62 / 17	237 / 1 / 66 / 17	161 / 142 / 1 / 17	161 / 142 / 1 / 17
	58,9 / 33,3 / 1,8 / 0,6 / 5,4	49,1 / 45,5 / 5,4	90,4 / 1,5 / 2,4 / 0,3 / 5,4	75,1 / 1,2 / 19,4 / 5,3	73,8 / 0,3 / 20,6 / 5,3	50,2 / 44,2 / 0,3 / 5,3	50,2 / 44,2 / 0,3 / 5,3
IMP							
Informants	/a/, /e/, /i/, /o/	/a/, /e/, /i/, /o/	/a/, /e/, /i/, /o/	/se/	/se/	/a/, /e/, /i/, /o/	/a/, /e/, /i/, /o/
%	16 / 88 / 213 / 4	16 / 88 / 213 / 4	16 / 88 / 213 / 4	1	1	16 / 91 / 209 / 5	16 / 91 / 209 / 5
	5 / 27,4 / 66,4 / 1,2	5 / 27,4 / 66,4 / 1,2	5 / 27,4 / 66,4 / 1,2	0,3	0,3	5 / 28,3 / 65,2 / 1,5	5 / 28,3 / 65,2 / 1,5
INF							
Informants							
%							
GER							
Informants							
%							
PAR							
Informants							
%							

Taula 71. Distribució —en dades absolutes i relatives— dels morfemes de MT en funció de la persona i el temps verbal a la C_v II [+EXT]

		Sentir					
		1	2	3	4	5	6
PI		/o/	/e/	/e/			/e/
Informants		319	90	23			321
%		99,3	28	7,2			100
IInd		/a/, /ba/, /ja/	/a/, /ba/	/a/, /ba/	/a/, /ba/	/a/, /ba/	/a/, /ba/
Informants		258 / 62 / 1	259 / 62	260 / 61	259 / 62	260 / 61	260 / 61
%		80,4 / 19,3 / 0,3	80,7 / 19,3	81 / 19	80,7 / 19,3	81 / 19	81 / 19
F		/ré/, /ré/	/rá/	/rá/	/ré/, /ré/	/ré/, /ré/	/rá/
Informants		301 / 20	321	321	270 / 51	270 / 51	321
%		93,8 / 6,2	100	100	84,1 / 15,9	84,1 / 15,9	100
C		/ria/	/ria/, /rí/	/ria/, /rí/	/ria/, /rí/	/ria/, /rí/	/ria/, /rí/
Informants		321	302 / 19	301 / 20	301 / 20	301 / 20	303 / 18
%		100	94,1 / 5,9	93,8 / 6,2	93,8 / 6,2	93,8 / 6,2	94,4 / 5,6
PS		/a/, /e/, /i/	/a/, /e/, /i/, /o/	/a/, /e/, /i/, /o/	/se/, /si/	/se/, /si/	/a/, /e/, /i/, /o/
Informants		163 / 26 / 132	94 / 28 / 162 / 37	93 / 27 / 157 / 37	44 / 2	42 / 3	100 / 28 / 156 / 37
%		50,8 / 8,1 / 41,1	29,3 / 8,7 / 50,5 / 11,5	29 / 8,5 / 49 / 11,5	13,7 / 0,6	13,1 / 0,9	31,2 / 8,7 / 48,6 / 11,5
IS		/s/, /sa/, /sel/, /ra/	/si/, /se/, /ra/	/s/, /sa/, /sel/, /ra/	/sil/, /sa/, /sel/, /ra/	/sil/, /sa/, /sel/, /ra/	/sil/, /se/, /sol/, /ra/
Informants		194 / 101 / 8 / 18	149 / 157 / 18	289 / 6 / 9 / 17	204 / 6 / 182 / 16	113 / 5 / 187 / 16	147 / 155 / 1 / 18
%		60,5 / 31,5 / 2,4 / 5,6	46,4 / 49 / 5,6	90,2 / 1,8 / 2,7 / 5,3	63,5 / 1,8 / 56,7 / 5	35,2 / 1,5 / 58,3 / 5	45,8 / 48,3 / 0,3 / 5,6
IMP			/a/, /e/	/a/, /e/, /i/, /o/	/se/		/a/, /e/, /i/, /o/
Informants			1 / 14	16 / 96 / 202 / 7	2		16 / 99 / 202 / 4
%			0,3 / 4,4	5 / 29,9 / 63 / 2,1	0,6		5 / 30,8 / 63 / 1,2
INF							
Informants							
%							
GER							
Informants							
%							
PAR							
Informants							
%							

Taula 72. Distribució —en dades absolutes i relatives— dels morfemes de MT en funció de la persona i el temps verbal a la Cv III [-EXT]

		Servir					
		1	2	3	4	5	6
PI		/o/	/e/	/e/			/e/
Informants		318	321	9			321
%		99	100	2,8			100
IInd		/a/, /ba/, /ja/	/a/, /ba/, /ja/	/a/, /ba/, /ja/	/a/, /ba/, /be/, /ja/	/a/, /ba/, /be/, /ja/	/a/, /ba/, /ja/
Informants		263 / 57 / 1	263 / 57 / 1	263 / 57 / 1	262 / 57 / 1 / 1	265 / 54 / 1 / 1	264 / 56 / 1
%		81,9 / 17,8 / 0,3	81,9 / 17,8 / 0,3	81,9 / 17,8 / 0,3	81,6 / 17,8 / 0,3 / 0,3	82,5 / 16,9 / 0,3 / 0,3	82,2 / 17,5 / 0,3
F		/ré/, /ré/	/rá/	/rá/	/ré/, /ré/	/ré/, /ré/	/rá/
Informants		301 / 20	321	321	266 / 55	266 / 55	321
%		93,8 / 6,2	100	100	82,8 / 17,2	82,8 / 17,2	100
C		/ría/	/ría/, /rí/	/ría/, /rí/	/ría/, /rí/	/ría/, /rí/	/ría/, /rí/
Informants		321	305 / 16	304 / 17	305 / 16	304 / 17	303 / 18
%		100	95 / 5	94,7 / 5,3	95 / 5	94,7 / 5,3	94,4 / 5,6
PS		/a/, /e/, /i/	/a/, /e/, /i/, /o/	/a/, /e/, /i/, /o/	/se/, /si/	/se/, /si/	/a/, /e/, /i/, /o/
Informants		177 / 26 / 118	115 / 28 / 148 / 30	110 / 26 / 152 / 33	37 / 1	37 / 1	116 / 27 / 144 / 34
%		55,1 / 8,1 / 36,8	35,9 / 8,7 / 46,1 / 9,3	34,3 / 8,1 / 47,3 / 10,3	11,5 / 0,3	11,5 / 0,3	36,2 / 8,4 / 44,8 / 10,6
IS		/s/, /sa/, /se/, /ra/	/si/, /se/, /ra/	/s/, /sa/, /se/, /ra/	/si/, /sa/, /se/, /ra/	/si/, /sa/, /se/, /ra/	/si/, /se/, /ra/
Informants		188 / 104 / 8 / 21	143 / 157 / 21	288 / 6 / 7 / 20	208 / 4 / 185 / 19	110 / 4 / 187 / 20	137 / 164 / 20
%		58,7 / 32,4 / 2,4 / 6,5	44,5 / 49 / 6,5	89,8 / 1,8 / 2,1 / 6,3	64,7 / 1,2 / 57,6 / 1,5	34,3 / 1,2 / 58,2 / 6,3	42,7 / 51,1 / 6,2
IMP		/e/	/e/	/a/, /e/, /i/, /o/			/a/, /e/, /i/, /o/
Informants		7	7	16 / 95 / 202 / 8			16 / 102 / 196 / 7
%		2,1	2,1	5 / 29,6 / 63 / 2,4			5 / 31,8 / 61,1 / 2,1
INF							
Informants							
%							
GER							
Informants							
%							
PAR							
Informants							
%							

Taula 73. Distribució —en dades absolutes i relatives— dels morfems de MT en funció de la persona i el temps verbal a la Cv III [+EXT]

5.1.3.6. Els morfs nombre – persona (NP)

Els morfs de NP de les varietats nord-occidentals constitueixen un sistema molt homogeni, sense variació geolectal a les persones 4, 5 i 6, i amb un únic cas d'al·lomorfa a 2 —cf. la taula 74—: al costat de la forma subjacent /z/, algunes varietats presenten l'al·lomorfa /s/. Aquesta solució és pròpia dels parlars *apitxats*, és a dir, d'aquells que no disposen de fonemes fricatius ni africats sonors en els respectius inventaris fonemàtics.

Segons la classificació de Clua (1998: 287), el valencià apitxat constitueix un subdialecte que s'estén per les comarques centrals del País Valencià i comprèn bàsicament l'àrea delimitada per les ciutats de València, Llíria, Sagunt i Alzira. És sabut, tanmateix, que hi ha una segona àrea apitxada en l'àmbit lingüístic català: la zona aragonesa de parla ribagorçana. És en aquesta zona on s'ha recollit l'al·lomorfa /s/ al NP (2): concretament, a Benavarri i Tolba, on es propi de tots els informants; i a la Llitera, on és la variant pròpia de Camporrells (1), (2), (3), (4), (6) i (8) i de Tamarit de Llitera (1), (2), (3), (4), (5) i (6). Sembla, a més, que aquest tret es podria estar estenent a Fraga, on tres dels vuit informants —(1), (3) i (6)— han suprimit /z/ dels seus inventaris fonemàtics. La desfonologització de /z/ és el focus d'interès de 6.4.2.

Morfema	Morf
1	∅ ⁶⁷
2	/z/ – /s/
3	∅
4	/m/
5	/w/
6	/n/

Taula 74. Distribució dels morfs de NP en les varietats nord-occidentals.

⁶⁷ En aquesta tesi s'ha optat per no assignar mai cap morf al morfema de NP (1), a diferència del que postula Clua (1998: 102-106). En conseqüència, els segments velars s'assignen a *extensió* i el segment /o/, a MT. D'altra banda, coincidim amb Mascaró (1985) i les propostes de Viaplana posteriors a 1994 pel que fa a la consideració que el morf de NP (2) és sonor —excepció feta dels casos ja esmentats de les varietats apitxades.

5.2. Flexió nominal i cliticització

5.2.1. Àmbit lingüístic estudiat

En aquest treball es prenen en consideració els mateixos àmbits morfològics que conté el COD per analitzar les dues categories gramaticals bàsiques de la flexió nominal: el gènere i el nombre. L'anàlisi d'aquestes categories en els àmbits morfològics seleccionats es du a terme en els sis apartats que es descriuen a continuació.

En primer lloc, a 5.2.2 es justifica breument el caràcter morfològic dels morfs de gènere i nombre en català. A continuació —vg. 5.2.3 i 5.2.4— s'analitza la flexió en dos tipus de determinants: els possessius i els demostratius. En tots dos casos, tant el gènere com el nombre vénen determinats sintàcticament per la concordança amb el substantiu al qual complementen, de manera que cada determinant pot donar lloc a quatre formes flexionades: masculí singular, femení singular, masculí plural i femení plural. Addicionalment, l'estudi d'aquests determinants permetrà analitzar altres elements que presenten variació en el si de les varietats estudiades i entre aquestes varietats i les varietats de prestigi: ens referim, per exemple, als radicals dels possessius —que poden acabar en semivocal o en consonant: /mév/~méb/, etc.— o al sistema de demostratius amb tres graus de distància que algunes varietats mantenen plenament vigent. Els determinants possessius i demostratius analitzats són:

- a. *meu, meva, meus meves; teu, teva, teus, teves; seu, seva, seus, seves; nostre, nostra, nostres, nostres; vostre, vostra, vostres, vostres*
- b. *aquest, aquesta, aquests, aquestes; aqueix, aqueixa, aqueixos, aqueixes; aquell, aquella, aquells, aquelles*

En els dos apartats següents —vg. 5.2.5 i 5.2.6— s'analitza la flexió en els articles definits i els clítics pronominals. En l'àmbit dels articles es tenen en compte tant les formes no personals com les formes personals dels articles definits en tots els contextos possibles d'aparició: en el cas de les formes no personals, davant de consonant, davant de vocal diferent de /i/, /u/ i davant de /i/, /u/ tòniques i àtones; en el cas de les formes personals, davant d'antropònim començat per consonant i davant d'antropònim començat per vocal. Els articles analitzats són:

c. *el, la, els, les, en, na*⁶⁸

Pel que fa als clítics pronominals, només se n'analitzen les formes simples en els diversos contextos en què poden aparèixer: en situació proclítica davant d'un verb començat per vocal o consonant i en situació enclítica darrere d'un verb acabat en vocal, /w/, /r/ o /nt/. Les combinacions pronominals quedaven, per la seva complexitat, fora de l'abast d'aquest treball, de manera que no s'han tingut en compte. Els clítics analitzats són:

d. *em, et, es, ens, us, el, la, els, les, li, els, hi, ho, en*

En el darrer apartat, finalment —vg. 5.2.7—, s'analitzen els àmbits morfològics dels pronoms personals, dels pronoms demostratius neutres i dels adverbis locatius. La inclusió d'aquests àmbits no es deu tant a l'interès d'estudiar-ne els elements flexius —al capdavant, només hi ha marques de flexió de gènere i nombre en els pronoms personals i, pel que fa al gènere, restringides a les formes de la tercera persona— com a la voluntat d'incloure en el corpus tres àmbits morfològics d'ús freqüent que permeten traçar partions dialectals significatives: per exemple, entre aquelles varietats que presenten un sistema de tres graus de distància en els pronoms demostratius neutres i els adverbis locatius i aquelles que, per contra, presenten un sistema de només dos graus. Les formes estudiades són:

e. *jo, tu, ell, ella, nosaltres, vosaltres, ells, elles*

f. *açò, això, allò*

g. *ací, aquí, allí/allà*

5.2.2. El caràcter morfològic dels morfs de gènere i de nombre

Qualsevol element nominal esdevé un mot real de la llengua una vegada han operat sobre el lexema dos processos flexius: la flexió de gènere i la flexió de nombre. Com és sabut, i a diferència dels substantius, els determinants no tenen un gènere inherent, sinó

---

⁶⁸ Evidentment, aquestes formes dels articles personals no són ni pròpies de l'àrea estudiada ni vigents en la parla de la immensa majoria dels informants. Tanmateix, optem per escriure-les així per diferenciar-les de les formes no personals.

que, com els adjectius, l'adquireixen sintàcticament mitjançant la concordança amb el nom al qual determinen. Tanmateix, no hi ha acord sobre la quantitat de morfemes que posseeixen les categories morfològiques de gènere i de nombre: alguns estudiosos consideren que es tracta de categories binàries, això és, que contenen sengles morfemes de gènere —masculí i femení— i de nombre —singular i plural—, mentre que d'altres consideren que es tracta de categories amb un únic morfema de gènere —el femení— i de nombre —el plural.

En aquest treball hem optat per mantenir el caràcter binari de les categories de gènere i de nombre. Malgrat que en la majoria de casos el morf corresponsent al morfema de masculí no presenta cap realització fonètica, determinats mots contenen un segment vocàlic /o/ al final del radical que sembla comportar-se com una marca de gènere masculí. En són exemples els demostratius [ísto], [ístos]; [ífo], [ífos]; i el pronom personal [élos]⁶⁹. En tots aquests mots, el segment /o/ no pot considerar-se part del radical, ja que desapareix quan hi operen els processos flexius —[íst+a], [íf+a], [éλ+a]— i no es tracta d'un segment requerit per l'estructura sil·làbica: ho demostren mots del tipus *vist*, *patix* o *mesells*, que presenten les mateixes terminacions. El resultat d'aquest raonament és la consideració del caràcter binari de la categoria de gènere i la inclusió d'un segment directament relacionat amb els morfemes de masculí i femení en la representació fonològica dels mots flexius del català. Paral·lelament, el caràcter binari de la categoria flexiva de nombre es defensa per coherència expositiva, tot i que el morfema de singular —a diferència del de masculí— no presenta mai traducció fònica. Des d'aquest punt de vista, la representació fonològica completa dels exemples de més amunt seria la següent: /íst+o+Ø/, /íst+a+Ø/, /íst+o+z/, /íst+a+z/; /íf+o+Ø/, /íf+a+Ø/, /íf+o+z/, /íf+a+z/; i /éλ+o+z/. Per claredat expositiva, però, i tret que presentin una forma diferent de Ø, sovint optarem per no transcriure els morfs de gènere masculí i nombre singular.

---

⁶⁹ Clua (1998: 141-143) també opta per mantenir el caràcter binari de les categories de gènere i de nombre en valencià a partir de l'anàlisi de la flexió d'alguns adjectius que presenten el segment /o/ a la fi del radical, com ara *coixo*, *coixa*, *coixos*, *coixes*. Es tracta, doncs, d'un argument més a favor de la representació formal binària del gènere des d'un punt de vista interdialectal.

5.2.3. *La flexió en els determinants possessius*

Els determinants possessius proporcionen un cas paradigmàtic de flexió nominal regular del català. La majoria d'informants presenten un morf /a/ corresponent al morfema de femení i un morf /z/ corresponent al morfema de plural. Tant el morfema de masculí com el de singular presenten sistemàticament un morf /Ø/. Així doncs, l'estructura morfològica més freqüent dels determinants possessius nord-occidentals segueix el patró següent: /mév+Ø+Ø /, /mév+a+Ø/, /mév+Ø+z/, /mév+a+z/.

Les diferències en les formes superficials de la marca de gènere dels possessius es deuen totes a processos fonològics regulars de les varietats nord-occidentals. Així, hi ha una gran quantitat d'informants que presenten formes del tipus [mévɛ], [téwɛ], [séwɛ], [nóstɾɛ] o [bóstɾɛ]; i, en menor mesura, formes del tipus [mévə], [téwə], [séwə], [nóstɾə] o [bóstɾə]. Aquestes formes fonètiques s'expliquen per l'actuació sobre la marca de femení /a/ d'un dels dos processos fonològics següents:

PF11: /a/ esdevé [ɛ] posició àtona final: [mévɛ].

PF16: /a/, /ɛ/ i /e/ esdevenen [ə] en posició àtona: [téwə].

D'altra banda, i tret de les varietats de Benavarri i Tolba, tots els parlars nord-occidentals fan els plurals del morf de femení amb [e] en virtut de la regla següent:

PF9: /a/ esdevé [e] en síl·laba àtona travada: [séwes].

Pel que fa al morf de plural, hi ha prop d'un 10% dels informants que presenten un segment fricatiu sord —/s/— en comptes del segment fricatiu sonor general —/z/. Es tracta essencialment dels parlants de les varietats ribagorçanes apitxades, que en el corpus estan representades per les localitats de Benavarri, Tolba, Tamarit de Llitera i Camporells⁷⁰. La presència de /s/ en cinc informants més del corpus⁷¹, tanmateix, fa

---

⁷⁰ El fenomen de l'apitxament deu ser, tanmateix, força recent a la Baixa Ribagorça, ja que, a diferència de la resta d'informants de la localitat, que presenten sempre /s/, els dos informants més grans de Tamarit

dels al·lomorfs majoritaris amb /e/ —vg. la taula 75—, un 25% dels informants presenta formes amb /ɛ/ al radical: [mɛ́w], [mɛ́wa], [mɛ́ws], [mɛ́wes]; [tɛ́w], [tɛ́wa], [tɛ́ws], [tɛ́wes]; i [sɛ́w], [sɛ́wa], [sɛ́ws], [sɛ́wes]. Aquestes formes són pròpies, a grans trets, de l'àrea ribagorçanopallaresa.

Els radicals de les formes de femení presenten un tercer element de divergència morfològica: la presència o no d'un segment oclusiu bilabial sonor /b/, propi de les varietats oriental central i estàndard. Com s'observa a la taula 75, un 75% dels informants encara prefereix les formes tradicionals del català nord-occidental amb /w/ —del tipus /mɛ́w+a/ ~ /mɛ́w+a/—, però vora un 25% dels parlants, majoritàriament joves i de les comarques orientals, ja han adoptat les formes innovadores amb /b/: /mɛ́b+a/ ~ /mɛ́b+a/, /tɛ́b+a/ ~ /tɛ́b+a/ o /sɛ́b+a/ ~ /sɛ́b+a/.

La resta de diferències superficials entre els radicals dels determinants possessius són directament atribuïbles a processos fonològics regulars de la llengua, bàsicament els dos següents:

PF40: epèntesi de [ɣ] en posició d'obertura seguida de diftong creixent iniciat amb [w]: [tɛ́ɣwa], [tɛ́ɣwes].

PF25: espirantització d'oclusives sonores: [sɛ́βa], [sɛ́βes].

		Arrel			
		MS	FS	MP	FP
1		/mév/, /mév/ 243 / 78	/mév/, /mév/, /méb/, /méb/ 169 / 69 / 73 / 10	/mév/, /mév/ 243 / 78	/mév/, /mév/, /méb/, /méb/ 166 / 71 / 75 / 9
Informants		75,7 / 24,3	52,7 / 21,5 / 22,7 / 3,1	75,7 / 24,3	51,7 / 22,1 / 23,4 / 2,8
%		/tév/, /tév/ 242 / 79	/tév/, /tév/, /téb/, /téb/ 164 / 66 / 77 / 14	/tév/, /tév/ 242 / 79	/tév/, /tév/, /téb/, /téb/ 163 / 66 / 79 / 13
2		75,4 / 24,6	51,1 / 20,6 / 24 / 4,3	75,4 / 24,6	49,8 / 20,6 / 24,6 / 4
Informants		/sév/, /sév/, /de+éð/ 240 / 77 / 4	/sév/, /sév/, /séb/, /séb/, /de+éð/ 156 / 66 / 83 / 12 / 4	/sév/, /sév/, /de+éð/ 240 / 77 / 4	/sév/, /sév/, /séb/, /séb/, /de+éð/ 158 / 64 / 81 / 13 / 1 / 4
%		74,8 / 24 / 1,2	48,6 / 20,6 / 25,9 / 3,7 / 1,2	74,8 / 24 / 1,2	49,3 / 20 / 25,2 / 4 / 0,3 / 1,2
3		/nóstr/, /nóstr/ 317 / 4	/nóstr/, /nóstr/ 317 / 4	/nóstr/, /nóstr/ 317 / 4	/nóstr/, /nóstr/ 317 / 4
4		98,8 / 1,2	98,8 / 1,2	98,8 / 1,2	98,8 / 1,2
Informants		/bóstr/, /bóstr/ 317 / 4	/bóstr/, /bóstr/ 317 / 4	/bóstr/, /bóstr/ 317 / 4	/bóstr/, /bóstr/ 317 / 4
%		98,8 / 1,2	98,8 / 1,2	98,8 / 1,2	98,8 / 1,2
5					
Informants					
%					

Taula 75. Distribució de les arrels dels determinants possessius en les varietats nord-occidentals

		VG	
	MS	FS	MP
1		/a/	/a/
Informants		321	321
%		100	100
2		/a/	/a/
Informants		321	321
%		100	100
3		/a/	/a/
Informants		319	319
%		99,4	99,4
4		/a/	/a/
Informants		321	321
%		100	100
5		/a/	/a/
Informants		321	321
%		100	100

Taula 76. Distribució dels morfs de gènere dels determinants possessius en les varietats nord-occidentals

		N	
	MP	FP	MP
1			/z/, /s/
Informants			286 / 35
%			89,1 / 10,9
2			/z/, /s/
Informants			286 / 35
%			89,1 / 10,9
3			/z/, /s/
Informants			286 / 35
%			89,1 / 10,9
4			/z/, /s/
Informants			286 / 35
%			89,1 / 10,9
5			/z/, /s/
Informants			286 / 35
%			89,1 / 10,9

Taula 77. Distribució dels morfs de nombre dels determinants possessius en les varietats nord-occidentals

5.2.4. La flexió en els determinants demostratius

Com en el cas dels possessius, l'estructura morfològica més freqüent dels determinants demostratius nord-occidentals sol presentar únicament un morf /a/ corresponent al morfema de femení i un morf /z/ corresponent al morfema de plural. A diferència dels possessius, però, devora un 7% dels informants presenten un segment vocàlic /o/ com a marca de masculí en els demostratius de primer i segon grau; segueixen, a tall d'exemple, un patró amb la següent estructura, extreta d'un parlant de Vilaller: /íst+o+Ø/, /íst+a+Ø/, /íst+o+z/, /íst+a+z/. La conversió de la marca de femení en [e] a les formes del plural es deu novament al PF9. Pel que fa al morf de plural, és /s/ per al 10% d'informants que no posseeixen /z/ en els seus inventaris fonemàtics.

A banda d'aquestes diferències en els morfems de masculí i de plural, la principal divergència morfològica en l'àmbit dels determinants demostratius es registra entre aquelles varietats que posseeixen un sistema de tres graus de distància i aquelles que, per contra, presenten un sistema de només dos graus. El sistema de tres graus és present en un 20% dels informants del corpus i s'estén de nord a sud per les comarques més occidentals de l'àrea estudiada: la Ribagorça catalana i aragonesa, la Llitera, el Baix Cinca i el Matarranya. A efectes de sistematització, hem agrupat els paradigmes flexius majoritaris dels demostratius en cinc taules. La primera —vg. la taula 78— recull el sistema de tres graus de distància propi de les varietats de Benavarri i de Tolba, que presenta diverses particularitats:

1	ést+e	ést+a	ést+e+s	ést+a+s
2	íſ+e	íſ+a	íſ+e+s	íſ+a+s
3	akéł	akéł+a	akéł+s	akéł+a+s
	akéj	akéj+a	akéj+s	akéj+a+s

Taula 78. Paradigma flexiu dels determinants demostratius a Benavarri i Tolba

En primer lloc, s'observa que la marca de plural és /s/ i no /z/, ja que es tracta de dues varietats apitxades. En segon lloc, hem optat per assignar el segment vocàlic /e/ que apareix en les formes masculines de primer i segon grau al morfema de masculí i no al radical per dos motius: perquè desapareix, com la marca més habitual de gènere masculí

—/o/— en operar-hi els processos de flexió —/ést+e/, però /ést+a/— i perquè la seva presència no es deu a cap necessitat de reparar l'estructura sil·làbica. En aquest sentit, la nostra proposta concorda amb la de Clua (1998: 143-144) per als adjectius qualificatius acabats amb /e/ no epentètica del tipus /ekskursion+íst+e/. Finalment, s'observa una darrera diferència morfològica rellevant en els demostratius de tercer grau que s'ha d'atribuir directament al canvi recent que ha experimentat l'inventari fonològic dels parlants d'aquestes varietats: el fonema lateral palatal /ʎ/ ha desaparegut per complet de la parla de les dues generacions més joves de Benavarri i de l'F1 de Tolba; aquest canvi —que s'estudia amb més detall a 6.4.3—, s'emmarca en un procés més ampli de substitució de /ʎ/ per /j/ a bona part dels dialectes catalans i progressa especialment entre els joves.

Pel que fa a les formes fonètiques, pràcticament no experimenten cap variació respecte a les formes subjacents; només és de destacar l'actuació sobre el morf de plural de la regla d'assimilació progressiva de lloc d'articulació prepalatal —a voltes complementada per una regla d'africació de [ʃ] final—:

PF38: assimilació progressiva de lloc d'articulació prepalatal: [akéʎʃ].

PF51: africació de [ʃ] final: [akéʎʃ̠].

La taula 79 mostra el paradigma flexiu dels determinants demostratius propi de la resta de varietats ribagorçanes i de la Franja central, és a dir, les de la Llitera —Tamarit de Llitera i Camporrells— i les del Baix Cinca —Fraga i Vilella de Cinca. La majoria d'informants de Vilaller i, en menor mesura, del Pont de Suert, també comparteixen aquest sistema:

1	ést / ést+o	ést+a	ést+z / ést+o+s / ést+o+z	ést+a+s / ést+a+z
	íst+o	íst+a	íst+o+z	íst+a+z
2	éʃ / éʃ+o	éʃ+a	éʃ+z / éʃ+o+s / éʃ+o+z	éʃ+a+s / éʃ+a+z
	íʃ+o	íʃ+a	íʃ+o+z	íʃ+a+z
3	akéʎ	akéʎ+a	akéʎ+s / akéʎ+z	akéʎ+a+s / akéʎ+a+z
	akéj	akéj+a	akéj+s / akéj+z	akéj+a+s / akéj+a+z

Taula 79. Paradigma flexiu dels determinants demostratius majoritari a l'àrea de la Llitera i el Baix Cinca, i minoritari a l'Alta Ribagorça

Com es desprèn de la taula 79, aquestes varietats incrementen el grau d'al·lomorfa de l'arrel dels demostratius de primer i segon grau amb dos radicals més: /íst/ i /éʃ/. Els radicals de tercer grau no varien. D'altra banda, la marca de gènere masculí no és /e/, com a Benavarri i Tolba, sinó /o/. Pel que fa a les marques de gènere femení i de nombre plural, són les habituals: /a/ i /z/ —i /s/ en els informants lliterans i, en menor mesura, fragatins.

Les variacions en les formes superficials s'expliquen per l'actuació dels cinc processos fonològics llistats a continuació:

PF8: epèntesi de [o] morfològicament condicionada: [éstos]⁷³.

PF9: /a/ esdevé [e] en síl·laba àtona travada: [éʃtes].

PF11: /a/ esdevé [ɛ] en posició àtona final: [akéʎɛ].

PF35: segregació de [j] davant de /ʃ/: [éjʃo].

PF36: despalatalització optativa de /ʃ/ implosiva: [éjs]⁷⁴.

⁷³ Considerem que es produeix una epèntesi morfològicament condicionada en les formes del masculí plural quan en les del singular no hi ha marca de gènere; en aquests casos, la [o] s'afegeix entre el radical i el morf de plural per reparar l'estructura sil·làbica: [ést] *cavall*, però [éstos] *cavalls*; [éjʃ] *cavall*, però [éjʃos] *cavalls*.

⁷⁴ La despalatalització del fonema fricatiu prepalatal sord, que diversos autors han detectat en la pràctica totalitat dels dialectes valencians i en algunes comarques del nord-occidental meridional, es tracta amb més detall a la secció 6.4.4.

La taula 80 mostra el paradigma flexiu dels demostratius propi de l'àrea dialectal ribagorçanopallaresa de Catalunya. Aquest paradigma és especialment viu entre els informants de més edat, però també presenta una vitalitat elevada entre els parlants més joves dels dos Pallars i de l'Alta Ribagorça —tret d'alguns informants de Vilaller i el Pont de Suert que, com ja hem avançat, segueixen el model de la taula 79—:

1	agét	agét+a / agést+a	agét+z / agést+z	agét+a+z / agést+a+z
2	agéʃ	agéʃ+a	agéʃ+z	agéʃ+a+z
3	agéʎ / agéj	agéʎ+a / agéj+a	agéʎ+z / agéj+z	agéʎ+a+z / agéj+a+z

Taula 80. Paradigma flexiu dels determinants demostratius a l'àrea ribagorçanopallaresa

Com es pot observar, el paradigma del ribagorçanopallarès presenta tres nous al·lomorfs del radical: /agét/ i /agést/ en el primer grau i /agéʃ/ en el segon. La resta de formes no aporten cap novetat destacable respecte als models anteriors. Les realitzacions fonètiques són fruit d'un procés regular d'espírantització d'oclusives sonores:

PF25: espírantització d'oclusives sonores: [aʎét].

La penúltima taula —vg. la taula 81— presenta el paradigma flexiu dels demostratius propi de les varietats tortosines. Les formes del segon grau apareixen entre parèntesis perquè la majoria de parlants de tortosí utilitza un sistema de només dos graus: això és així a les comarques del Baix Ebre, del Montsià, de la Ribera d'Ebre i de la Terra Alta, a grans trets. Les formes del segon grau només s'han recollit al Matarranya: concretament, en els vuit informants de la Portellada i en els quatre informants més joves de Vall-de-roures.

1	ést+e	ést+a	ést+z	ést+a+z
2	(éʃ+e)	(éʃ+a)	(éʃ+z)	(éʃ+a+z)
3	akéʎ / akéj	akéʎ+a / akéj+a	akéʎ+z / akéj+z	akéʎ+a+z / akéj+a+z

Taula 81. Paradigma flexiu dels determinants demostratius a l'àrea tortosina

Finalment, la taula 82 recull les formes flexionades dels determinants demostratius pròpies de la resta de varietats nord-occidentals. Com s'observa a primer cop d'ull, la

principal diferència morfològica radica en el timbre vocàlic dels radicals: /akét/~akét/ i /akéʎ/~akéʎ/; la resta d'aspectes on es registren divergències, com ara la presència o no del fonema /ʎ/ en l'inventari dels parlants, ja han estat comentats amb anterioritat. Les realitzacions superficials són totes fruit de processos fonològics als quals s'ha fet referència durant l'anàlisi de les taules anteriors.

1	akét / akét	akét+a / akét+a akést+a / akést+a	akét+z / akét+z akést+z / akést+z	akét+a+z / akét+a+z akést+a+z / akést+a+z
2	–	–	–	–
3	akéʎ / akéʎ	akéʎ+a / akéʎ+a	akéʎ+z / akéʎ+z	akéʎ+a+z / akéʎ+a+z
	akéj / akéj	akéj+a / akéj+a	akéj+z / akéj+z	akéj+a+z / akéj+a+z

Taula 82. Paradigma flexiu dels determinants demostratius a la resta de l'àrea nord-occidental

		Arrel			
		MS	FS	MP	FP
1	/agét/, /akéj/, /akést/, /akét/, /akést/, /angét/, /éj/, /ést/, /éste/, /fist/	/agést/, /agét/, /akést/, /akést/, /akést/, /akét/, /akét/, /angét/, /ést/, /fist/	/agést/, /agét/, /akést/, /akést/, /akést/, /akét/, /akét/, /angést/, /ankést/, /éj/, /ést/, /éste/, /fist/	/agést/, /agét/, /akést/, /akést/, /akést/, /akét/, /akét/, /angést/, /ankést/, /éj/, /ést/, /éste/, /fist/	/agést/, /agét/, /akést/, /akést/, /akést/, /akét/, /akét/, /angét/, /angét/, /ést/, /fist/
Informants	32 / 1 / 1 / 122 / 31 / 1 / 2 / 29 / 98 / 4	30 / 1 / 1 / 107 / 18 / 16 / 13 / 1 / 130 / 4	16 / 15 / 1 / 39 / 5 / 84 / 26 / 1 / 1 / 2 / 114 / 13 / 4	30 / 1 / 1 / 106 / 19 / 16 / 12 / 1 / 130 / 5	
%	10 / 0,3 / 0,3 / 38 / 9,7 / 0,3 / 0,6 / 9 / 30,6 / 1,2	9,4 / 0,3 / 0,3 / 33,3 / 5,6 / 5 / 4 / 0,3 / 40,6 / 1,2	5 / 4,7 / 0,3 / 12,2 / 1,5 / 26,2 / 8,1 / 0,3 / 0,3 / 0,6 / 35,5 / 4,1 / 1,2	9,4 / 0,3 / 0,3 / 33 / 5,9 / 5 / 3,7 / 0,3 / 40,6 / 1,5	
2	/agéj/, /akéj/, /éj/, /éje/, /ése/, /fj/, /fje/	/agéj/, /akéj/, /éj/, /ést/, /fj/	/agéj/, /akéj/, /akéj/, /éj/, /ést/, /fj/, /fje/	/agéj/, /akéj/, /akéj/, /akéj/, /akéj/, /akéj/, /akéj/	/agéj/, /akéj/, /éj/, /ést/, /fj/
Informants	5 / 1 / 13 / 12 / 1 / 18 / 15	5 / 1 / 25 / 1 / 33	5 / 1 / 1 / 1 / 25 / 18 / 15	5 / 1 / 1 / 1 / 25 / 18 / 15	5 / 1 / 25 / 1 / 32
%	1,5 / 0,3 / 4 / 3,7 / 0,3 / 5,6 / 4,7	1,5 / 0,3 / 7,7 / 10,2	1,5 / 0,3 / 0,3 / 0,3 / 7,7 / 5,6 / 4,7	1,5 / 0,3 / 0,3 / 0,3 / 7,7 / 5,6 / 4,7	1,5 / 0,3 / 7,7 / 0,3 / 9,9
3	/agéj/, /agéj/, /akéj/, /akéj/, /akéj/, /akéj/, /angéj/, /ankéj/	/agéj/, /agéj/, /akéj/, /akéj/, /akéj/, /akéj/, /akéj/, /angéj/, /ankéj/	/agéj/, /agéj/, /akéj/, /akéj/, /akéj/, /akéj/, /akéj/, /angéj/, /ankéj/	/agéj/, /agéj/, /akéj/, /akéj/, /akéj/, /akéj/, /akéj/, /angéj/, /ankéj/	/agéj/, /agéj/, /akéj/, /akéj/, /akéj/, /akéj/, /akéj/, /angéj/, /ankéj/
Informants	27 / 7 / 214 / 9 / 57 / 2 / 2 / 2 / 1	26 / 8 / 211 / 9 / 59 / 2 / 3 / 2 / 1	24 / 7 / 216 / 9 / 57 / 2 / 3 / 2 / 1	25 / 8 / 211 / 9 / 59 / 2 / 3 / 3 / 1	25 / 8 / 211 / 9 / 59 / 2 / 3 / 3 / 1
%	8,4 / 2,2 / 66,7 / 2,8 / 17,8 / 0,6 / 0,6 / 0,6 / 0,6 / 0,3	8,1 / 2,5 / 65,8 / 2,8 / 18,4 / 0,6 / 0,6 / 0,6 / 0,3	7,5 / 2,2 / 67,3 / 2,8 / 17,8 / 0,6 / 0,9 / 0,6 / 0,3	7,8 / 2,5 / 65,8 / 2,8 / 18,4 / 0,6 / 0,9 / 0,9 / 0,3	7,8 / 2,5 / 65,8 / 2,8 / 18,4 / 0,6 / 0,9 / 0,9 / 0,3

Taula 83. Distribució de les arrels dels determinants demostratius en les varietats nord-occidentals

	VG			
	MS	FS	MP	FP
1	/o/	/a/	/o/	/a/
Informants	20	321	20	321
%	6,2	100	6,2	100
2	/o/	/a/	/o/	/a/
Informants	23	65	23	65
%	7,2	20,2	7,2	20,2
3		/a/		/a/
Informants		321		321
%		100		100

Taula 84. Distribució dels morfs de gènere dels determinants demostratius en les varietats nord-occidentals

	N			
	MS	FS	MP	FP
1			/z/, /s/	/z/, /s/
Informants			288 / 33	288 / 33
%			89,7 / 10,3	89,7 / 10,3
2			/z/, /s/	/z/, /s/
Informants			292 / 29	292 / 29
%			91 / 9	91 / 9
3			/z/, /s/	/z/, /s/
Informants			288 / 33	288 / 33
%			89,7 / 10,3	89,7 / 10,3

Taula 85. Distribució dels morfs de nombre dels determinants demostratius en les varietats nord-occidentals

5.2.5. *La flexió en els articles*

En aquest apartat es presenten els principals paradigmes flexius dels articles en les varietats nord-occidentals. Concretament, s'analitzen les formes personals i no personals dels articles definits en els següents contextos d'aparició: en el cas de les formes personals, davant d'antropònim començat per consonant i davant d'antropònim començat per vocal; en el cas de les formes no personals, davant de nom començat per consonant, davant de nom començat per vocal diferent de /i/, /u/ i davant de nom començat per /i/, /u/ tòniques i àtones⁷⁵.

Com mostra la taula 86, la forma bàsica majoritària de l'article és /l/, mentre que els morfemes de femení i de plural són, com en la resta d'àmbits flexius d'aquestes varietats, /a/ i /z/. Els morfemes no marcats —masculí i singular— presenten sistemàticament /ø/.

	singular /ø/	plural /z/
masculí /ø/	l + ø + ø	l + ø + z
femení /a/	l + a + ø	l + a + z

Taula 86. Paradigma flexiu general dels articles de les varietats nord-occidentals

Tal com es desprèn de la taula 87, les principals diferències en les formes superficials dels articles es deuen al caràcter asil·làbic de la forma bàsica /l/. Tradicionalment, la majoria de varietats nord-occidentals han possibilitat la sil·labificació —tant en singular, davant de mot començant per consonant, com en plural— mitjançant l'addició d'una epèntesi [o] morfològicament condicionada entre l'arrel i el morf de plural. Actualment, però, les generacions més joves tendeixen a substituir a bona part de l'àrea estudiada—vg. 6.1.4— les formes [lo] / [los] de l'article masculí per formes del tipus [el] / [els], més acostades a les varietats de prestigi. En aquests casos, l'epèntesi no

⁷⁵ Les formes personals dels articles no s'utilitzen mai o en un nombre restringit de contextos en la totalitat de parlars de la Franja i en tots els parlars ribagorçans i tortosins de Catalunya tret de Móra d'Ebre; concretament, la presència d'aquestes formes és nul·la o restringida a Alfara de Carles, Amposta, Benavarri, Camporells, Caseres, Fraga, Freginals, Gandesa, el Pont de Suert, la Portellada, Tamarit de Llitera, Tolba, Vall-de-roures, Vilaller, Vilella de Cinca i Vinebre.

marcada del nord-occidental —sobre la qual pot actuar, posteriorment, una regla de reducció vocàlica— s’insereix a l’esquerra de l’arrel. Tot seguit es presenten les principals realitzacions fonètiques de les formes bàsiques dels articles en nord-occidental, així com els principals processos fonològics que les fan possibles⁷⁶:

M	F
[el] / [əl] / [lo] cap	[la] / [lə] dona
[els] / [əls] / [los] peus	[lez] / [ləz] dones
[l] amo	[l] espasa
[elz] / [əlz] / [loz] amos	[lez] / [ləz] espases
	[l] / [la] / [lə] unglà
	[l] / [la] / [lə] Índia
	[l] / [la] / [lə] humitat
	[l] / [la] / [lə] imaginació

Taula 87. Principals formes superficials dels articles en les varietats nord-occidentals

PF2: epèntesi vocàlica [e] per sonicitat: [el] *cap*.

PF8: epèntesi de [o] morfològicament condicionada: [lo] *cap*.

PF9: /a/ esdevé [e] en síl·laba àtona travada: [lez] *espases*.

PF16: reducció vocàlica oriental —sèrie anterior—: [əls] *peus*.

PF19: elisió optativa de vocal en hiat: [l] *ungla*.

PF33: assimilació de sonoritat d’obstruents: [loz] *amos*.

Tot i que el paradigma de la taula 86 és el que presenten la majoria de varietats nord-occidentals, hi ha dos grups de parlars que se’n separen: en primer lloc, els que presenten un morf de plural sord, és a dir, aquells que apitxen; i, en segon lloc, un grup de parlars que neutralitzen l’oposició de gènere en les formes de plural i que ocasionalment poden elidir, en aquest context, el segment lateral característic dels articles. Finalment, hi ha diversos informants, no circumscrits a una àrea geogràfica concreta, que presenten un morf bàsic /el/; en aquest darrer cas, la vocal que precedeix

⁷⁶ La representació de les formes personals dels articles s’omet perquè presenten, sense excepció, les mateixes realitzacions superficials que les formes no personals.

l'arrel no es pot considerar de suport, ja que apareix, també, en context prevocàlic i no és fruit, doncs, de cap procés de reparació de l'estructura sil·làbica. A continuació s'analitzen els paradigmes flexius dels articles de les varietats apitxades (1), de les varietats que neutralitzen l'oposició de gènere en les formes del plural (2) i de les varietats que presenten un morf bàsic autosil·làbic (3); aquelles, doncs, que s'aparten del model general de flexió del català nord-occidental:

1. La taula 88 mostra el paradigma flexiu dels articles de les varietats apitxades. Com s'observa, l'única diferència respecte al model general del nord-occidental es troba en el morf de plural que, a diferència de la resta de parlars, és sord:

	singular /Ø/	plural /s/
masculí /Ø/	l + Ø + Ø	l + Ø + s
femení /a/	l + a + Ø	l + a + s

Taula 88. Paradigma flexiu dels articles de les varietats apitxades

2. A banda d'aquest 10% de varietats apitxades —que s'estenen, com hem vist, entre la Ribagorça i Fraga—, hi ha entre un 5% i un 10% més de varietats en què l'oposició de gènere, tot i ser efectiva en les formes del singular, es neutralitza en el plural⁷⁷. El resultat d'aquesta neutralització —i, en alguns casos, de l'elisió posterior del segment lateral— dona lloc a les formes superficials de la taula 89:

M	F
[el] / [lo] cap	[la] dona
[les] / [es] peus	[lez] / [ez] dones
[l] amo	[l] espasa
[lez] / [ez] amos	[lez] / [ez] espases

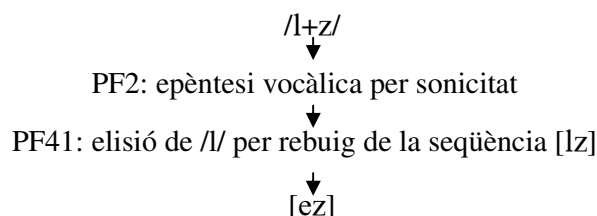
Taula 89. Principals formes superficials dels articles en les varietats ribagorçanes i pallareses

⁷⁷ Els informants que presenten de manera sistemàtica les formes *les* o *es* tant per al masculí com per al femení plurals representen només el 4% del corpus: són, concretament, el Pont de Suert (1), (2) i (7), Rialp (1) (5) i (6), Salàs de Pallars (5), (6), (7) i (8), Sort (6) i (7), i Vilaller (5). Tanmateix, aquestes formes també han estat recollides, si bé de forma minoritària, tant en d'altres informants d'aquestes mateixes poblacions com en alguns informants de l'altra localitat pallaresa del corpus, Tremp.

En aquest punt seguim una vegada més Clua (1998), que recull exactament les mateixes formes dels articles en algunes varietats alacantines. Aquest autor postula una forma bàsica /l+z/ tant per al masculí com per al femení plurals, que esdevé [lez] mitjançant la inserció d'un segment epentètic [e] entre l'arrel i el morf de plural —anàlogament, doncs, al que fan les varietats que presenten [loz] al masculí plural. Ara bé, contràriament a aquest darrer grup de varietats, que insereixen l'epèntesi sempre a la dreta de l'arrel —com altrament és d'esperar en un segment condicionat morfològicament per la noció de gènere—, algunes de les varietats ribagorçanes i pallareses representades a la taula 89 insereixen l'epèntesi no marcada a l'esquerra de l'arrel en el masculí singular. La posició de l'epèntesi en les formes de plural es justifica, doncs, no pas per un condicionament morfològic —com en el cas de les varietats que presenten [loz]—, sinó pel rebuig d'aquestes varietats a mantenir el grup /lz/ en els articles i els clítics. Aquesta és exactament la raó que addueix Clua (1998) per explicar la presència de formes del tipus [lez] en alacantí:

És curiós constatar, i creiem que reforça aquest supòsit, que les úniques varietats que presenten formes del tipus [les] —si més no, que coneguem nosaltres— en masculí i en femení, mostren coincidències significatives: són varietats en què el segment epentètic és [e], i presenten, o tenen veïnatge amb varietats que presenten realitzacions de l'article plural sense l'element lateral, és a dir, [ez]. Ens referim, a més de les varietats del sud d'Alacant, a les varietats del Pallars (Clua 1998: 164).

Seguint aquest raonament, la forma de plural [ez] seria resultat d'un procés fonològic que elidiria el segment /l/ per defugir la seqüència [lz]. Aquesta elisió hauria de ser posterior a la inserció regular —això és, a l'esquerra de l'arrel— d'un segment epentètic per raons de sil·labificació:

Com recorda Clua (1998: 167), però, «el procés d’elisió del segment lateral és un procés fonològic que només afecta els clítics, i concretament quan els dos segments pertanyen a aquest tipus d’element, ja que podem tenir seqüències del tipus [el.sa.lu.ðe]»⁷⁸. Les varietats ribagorçanes i pallareses que neutralitzen l’oposició de gènere en les formes del plural presenten, doncs, un paradigma flexiu més reduït que el paradigma general de les varietats nord-occidentals, tal com recull la taula 90:

	singular /Ø/	plural /z/
masculí /Ø/	l + Ø + Ø	l + Ø + z
femení /a/	l + a + Ø	

Taula 90. Paradigma flexiu dels articles de les varietats ribagorçanes i pallareses

3. Hi ha, finalment, un grup poc nombrós i molt heterogeni de parlants que presenten una forma bàsica del tipus /el/. Aquests informants són majoritàriament joves i un de cada dos és franjolí. Es tracta de parlants que utilitzen formes de l’article masculí singular del tipus [el] precedint un mot començat per vocal: [el] *amo*. Atès que no es pot tractar d’un segment de naturalesa epentètica, sembla que aquestes varietats presenten un paradigma més acostat al de la llengua castellana, com recull la taula 91⁷⁹:

	singular /Ø/	plural /z/
masculí /Ø/	el + Ø + Ø	el + Ø + z
femení /a/	l + a + Ø	l + a + z

Taula 91. Paradigma flexiu dels articles en algunes varietats nord-occidentals

⁷⁸ Com veurem a 5.2.6, el comportament dels articles és quasi idèntic al dels clítics acusatius de tercera persona, motiu pel qual hi ha autors que han optat per analitzar-los de manera conjunta. Sembla, doncs, que l’afirmació de Clua (1998) sobre els clítics es pot fer extensiva als articles.

⁷⁹ Concretament, presenten la forma /el/ en aquest context Benavarri (1) i (8), Fraga (1) i (3), Mollerussa (2), Montoliu de Lleida (2), Ordino (1), el Pont de Suert (2), (3), (4) i (7), Rialp (2) i (5), Sort (3), Tamarit de Llitera (1) i (2), Tremp (3), Vilaller (4) i Vilella de Cinca (5) i (7). Incloem aquest darrer paradigma flexiu amb el convenciment, però, que un estudi més detallat —amb més contextos prevocàlics i en un estil de parla més informal— demostraria que la majoria d’aquests informants segueixen habitualment un dels dos patrons de les varietats nord-occidentals que s’han descrit anteriorment.

	MS	FS	MP	FP
-+C	/l/, /e/	/l+a/	/e+l+s/, /e+l+z/, /l+s/, /l+z/	/l+a+s/, /l+a+z/, /l+s/, /l+z/
Informants	313 / 8	321	1 / 3 / 31 / 286	31 / 277 / 1 / 12
%	97,5 / 2,5	100	0,3 / 0,9 / 9,7 / 89,1	9,7 / 86,3 / 0,3 / 3,7
-+V	/l/, /e/	/l+a/	/e+l+s/, /e+l+z/, /l+s/, /l+z/	/l+a+s/, /l+a+z/, /l+s/, /l+z/
Informants	301 / 20	321	2 / 4 / 30 / 285	30 / 278 / 1 / 12
%	93,8 / 6,2	100	0,6 / 1,2 / 9,4 / 88,8	9,4 / 86,6 / 0,3 / 3,7
-+V (si V= i/hi tòniques)		/l+a/		
Informants		321		
%		100		
-+V (si V= u/hu tòniques)		/l+a/		
Informants		321		
%		100		
-+V (si V= i/hi àtones)		/l+a/		
Informants		321		
%		100		
-+V (si V= u/hu àtones)		/l+a/		
Informants		321		
%		100		
-+C (si C=antropònim)	/e/., /n/, /l/, Ø	/l+a/, Ø		
Informants	2 / 1 / 179 / 139	93 / 228		
%	0,6 / 0,3 / 55,8 / 43,3	29 / 71		
-+V (si V=antropònim)	/l/, Ø	/l+a/, Ø		
Informants	218 / 103	228 / 93		
%	67,9 / 32,1	71 / 29		

Taula 92. Distribució de les formes dels articles en les varietats nord-occidentals

5.2.6. *La flexió en els clítics*

En aquest apartat presentem una panoràmica general d'un dels àmbits morfològics del català amb una major variació interdialectal, intradialectal i, fins i tot —vg. Massanell (1995: 210)—, idiolectal: el dels clítics pronominals. Com ha estat dit en diverses ocasions —vg. Clua (1998: 171-178)—, el sistema de pronoms febles del català presenta una gran complexitat, ja que el caràcter d'elements intermedis entre les categories d'afix inflectiu i de mot independent dels clítics pronominals fa que comparteixin propietats fonològiques, morfològiques i sintàctiques d'aquestes dues categories, fins al punt que es tracta, probablement, dels «elements morfològics en els quals conflueixen més propietats lingüístiques diferents» (Mascaró 1986: 130).

En aquesta panoràmica només es tindran en compte les formes simples dels clítics, ja que l'anàlisi de les combinacions pronominals hauria requerit, per la seva complexitat, un tractament específic que depassava les possibilitats d'una tesi d'aquestes característiques —on l'anàlisi morfofonològica de les dades és, al capdavant, una conseqüència de la tria metodològica per estudiar els diferents ritmes del canvi lingüístic. Tot seguit s'analitzaran, doncs, les formes simples dels clítics —*em, et, es, ens, us, el, la, els, les, li, els, hi, ho* i *en*— en els diversos contextos en què poden aparèixer: en situació proclítica davant d'un verb començat per vocal o per consonant i en situació enclítica darrere d'un verb acabat en vocal, /w/, /r/ o /nt/. Hi ha quatre categories amb representació morfològica directa en aquestes catorze formes: la persona —primera, segona o tercera—, el gènere —masculí o femení—, el nombre —singular o plural— i el cas —acusatiu, datiu, genitiu, locatiu, neutre o reflexiu. Aquestes categories no apareixen sistemàticament en tots els pronoms.

5.2.6.1. *El pronom de 1a persona del singular*

La taula 93 recull les variants fonètiques del pronom de primera persona del singular en les varietats nord-occidentals:

_-+V	[m] / [me] arreglo
_-+C	[me], [mi] / [em], [am], [əm] rento
V+_	renta [m] / [me]
w+_	porteu [me], [mi]
(r)+_	renta(r) [m] / [me], [mi]
nt+_	cantant [me], [mi]

Taula 93. Formes superficials del pronom de 1a persona del singular en les varietats nord-occidentals

Com es pot observar, en els contextos d'adjacència consonàntica les formes del pronom de primera persona del singular presenten un segment en comú, [m], i un segment vocàlic —[e], [ə] o [i]— que pot aparèixer tant en posició proclítica com en posició enclítica. En els contextos d'adjacència vocàlica, en canvi, la forma superficial d'aquest clíctic és molt majoritàriament [m], mentre que les realitzacions amb vocal, del tipus [me], només apareixen en alguns punts de la Franja. Aquests dos fets fan possible postular una forma bàsica majoritària del pronom de primera persona del singular de tipus asil·làbic: /m/⁸⁰. Les varietats més orientaltzades possibiliten la sil·labificació d'aquesta forma bàsica mitjançant la inserció d'una epèntesi perifèrica que converteix /m/ en [em] o [me] i que posteriorment pot experimentar, en context preconsonàntic, un segon procés de centralització o de descens vocàlic; el resultat d'aquests processos són formes del tipus [əm] i [am], més acostades a les varietats de prestigi. Les varietats menys orientaltzades, per contra, insereixen l'epèntesi no marcada del nord-occidental sempre a la dreta de l'arrel i presenten, doncs, sistemàticament la forma [me].

La presència de la forma [mi] tant en posició proclítica com enclítica constitueix una primera excepció a la situació general que s'acaba de descriure. En aquest cas, si la forma [mi] aparegués únicament en posició enclítica, hom podria pensar en una

⁸⁰ Convé recordar que, en català, les codex complexes del tipus /rm/ o /rt/ — presents en mots com *dorm* o *port*— només són possibles si formen part d'un mateix morf —vg. Bonet i Lloret (2005). En aquells àmbits —com el dels clíctics— on aquesta condició no es satisfà opera una restricció que impedeix la formació de codex complexes constituïdes per segments que pertanyen a morfs diferents —cf. *[donárm], *[donárt].

hipotètica vigència de la regla característica dels parlars xipelles, que antigament podria haver operat en una àrea geogràfica més àmplia que no la franja de transició entre els dialectes centrals i nord-occidentals on avui encara —amb prou feines— és operativa. Això explicaria que la forma [mi] —fruit de la conversió en [i] d'una [e] àtona final— no només aparegui en el parlar d'una localitat tradicionalment xipella, Sant Ramon, sinó també en un grapat de parles ribagorçanes i pallareses, com les de Coll de Nargó, el Pont de Suert, Salàs de Pallars, Sort i Vilaller. Tanmateix, la impossibilitat de defensar, des d'un punt de vista sincrònic, l'operativitat d'aquesta regla en unes varietats en què només afectaria tres mots —els clítics de primera i segona persones del singular i el reflexiu de tercera persona— ens obliga a postular per a aquests casos una epèntesi lèxicament condicionada —tal com, d'altra banda, fa Massanell (1995: 217)⁸¹.

La segona diferència respecte a la situació general descrita més amunt es dona en aquelles varietats en què la forma [me] apareix, també, en posició enclítica darrere de verb acabat en vocal: *renta[me]*. Aquesta és la solució que presenten la majoria

---

⁸¹ Aquest és un dels pocs casos en què l'anàlisi fonològica proposada difereix del tractament donat al clíctic /m/ en les bases de dades a partir de les quals s'ha calculat la distància lingüística entre varietats. Per preservar la major proximitat lingüística que hi ha entre les formes [em], [am] i [əm], d'una banda, i [me] i [mi], de l'altra, a les bases de dades s'ha considerat que les primeres són el resultat de l'aplicació de dues regles fonològiques damunt de la forma bàsica /m/: una regla d'inserció epentètica perifèrica i una segona regla de reducció o de descens vocàlic de [e] que opera en les formes [əm] i [am], respectivament. Per la seva banda, s'ha considerat que les formes [me] i [mi] són fruit d'una regla d'inserció epentètica a la dreta de l'arrel i d'una regla de conversió de [e] en [i] que només opera en la forma [mi]. Així, les formes [em], [am] i [əm] presenten una similitud —l'epèntesi perifèrica— i una diferència —l'actuació o no d'una regla de reducció o descens vocàlic de [e]—, i les formes [me] i [mi] presenten una similitud —l'epèntesi a la dreta— i una diferència —l'actuació o no de la regla optativa «xipella». D'haver mantingut a les bases de dades que el segment [i] era una epèntesi condicionada lèxicament, la distància entre [me] i [mi] hauria estat la mateixa que entre [me] i [em], tot i que les formes [me] i [mi] són, a ulls del lingüista, més conservadores i properes estructuralment entre si que no respecte a [em]. Aquest exemple dona compte, doncs, d'un cas puntual en què s'ha optat per no incorporar l'anàlisi fonològica òptima a les bases de dades per evitar que el càlcul d'interdistàncies s'allunyi en excés de la percepció que el lingüista té de la realitat. Aquest apunt també és vàlid per al clíctic de segona persona del singular i per al reflexiu de tercera persona.

d'informants de Benavarri, Tolba, Tamarit de Llitera i Vilella de Cinca i, en menor proporció, alguns informants de Camporrells i la Portellada. En aquests casos, atès que el segment vocàlic no es pot considerar una epèntesi necessària per reparar l'estructura sil·làbica, hem partit de la forma bàsica autosil·làbica /me/.

5.2.6.2. *El pronom de 2a persona del singular*

La taula 94 recull les variants fonètiques del pronom de segona persona del singular en les varietats nord-occidentals:

_+V	[t] / [te] acompanyarà
_+C	[te], [ti] / [ed], [ad], [əd] busquen
V+_	arregla [d] / [te], [ti] després
w+_	—
(r)+_	troba(r) [t] / [te], [ti]
nt+_	veient [te], [ti]

Taula 94. Formes superficials del pronom de 2a persona del singular en les varietats nord-occidentals

Els resultats mostren una situació idèntica a la del pronom de primera persona del singular: hi ha dos grups de varietats amb dues formes bàsiques diferents, /t/ i /te/, i, en el grup de parlars que presenten /t/, tres estratègies per possibilitar-ne la sil·labificació: epèntesi [e] o [i] —lèxicament condicionada— a la dreta, de manera que les condicions sil·làbiques —preferència de les síl·labes CV, amb obertura i sense coda— predominen per damunt de les condicions d'adjacència entre el clític i l'hoste; o epèntesi [e] a l'esquerra, de manera que les condicions d'adjacència entre el clític i l'hoste predominen per damunt de les condicions sil·làbiques. Tant les formes proclítics del tipus [ed] / [ad] / [əd] com les enclítics del tipus [d] s'expliquen per l'actuació del PF33 d'assimilació de sonoritat d'obstruents. Les regles de centralització i de descens vocàlic que pot experimentar [e] en posició proclítica també s'han comentat a l'apartat anterior.

5.2.6.3. El pronom reflexiu de 3a persona

La taula 95 recull les variants fonètiques del pronom reflexiu de tercera persona en les varietats nord-occidentals:

_V	[s] / [se] arregla
_C	[se], [si] / [ə], [a], [e], [ez] / renta
V+_	renti [s], [z] / [se], [si]
w+_	—
(r)+_	equivoca(r) [s], [z] / [se], [si]
nt+_	pentinant [se], [si]

Taula 95. Formes superficials del pronom reflexiu de 3a persona en les varietats nord-occidentals

Les formes bàsiques d'aquest clíctic són /s/ en la majoria de parlars nord-occidentals i /se/ en un grup reduït de varietats de la Franja. Els processos que donen compte de les formes superficials són els mateixos que afecten les formes subjacents dels pronoms de primera i segona persones del singular excepte en el cas de les formes proclítics [ə] / [a] / [e] *renta*, que s'expliquen per l'acció d'una regla d'elisió de [z] —[s], en les varietats apitxades— davant de [r], un procés habitual de moltes varietats de la llengua catalana.

5.2.6.4. El pronom de 1a persona del plural

La taula 96 recull les variants fonètiques del pronom de primera persona del plural en les varietats nord-occidentals:

_V	[moz], [mos], [muz] / [noz], [nos] / [enz], [anz], [ənz] esperen
_C	[moz], [muz] / [noz] / [enz], [anz], [ənz] veurem
V+_	acompanya [moz], [mos], [muz] / [nz], [ns] / [nos]
w+_	espereu [moz], [mos], [muz] / [nos], [noz], [nuz] / [nze]
(r)+_	esperar [mos] / [nos], [nus] / [ns] / [nze]
nt+_	esperant [mos], [mus] / [nos], [nus] / [nze]

Taula 96. Formes superficials del pronom de 1a persona del plural en les varietats nord-occidentals

En aquest àmbit, la principal diferència es registra entre aquelles varietats que mantenen les formes tradicionals del català nord-occidental, amb un segment subjacent /m/, i aquelles que, per contra, s'han acostat a les varietats de prestigi i presenten subjacentment un segment /n/. Les varietats del primer grup se subdivideixen, al seu torn, en dos grans grups de varietats: les no apitxades, que presenten una forma bàsica del tipus /m+z/, i les apitxades, que presenten una forma bàsica del tipus /m+s/⁸². En tots dos casos les realitzacions fonètiques són possibles gràcies a la inserció d'una epèntesi condicionada lèxicament: [moz] *veurem*⁸³. Tot i que aquesta proposta difereix de les anàlisis d'altres autors —Clua (1998), per exemple, postula una forma bàsica autosil·làbica, del tipus /mo+z/—, la preferim per un doble motiu: d'una banda, perquè l'arrel asil·làbica /m/ permet relacionar inequívocament el clític de primera persona del plural amb el de primera persona del singular; i, de l'altra, perquè permet tractar aquest pronom —i també, com *veurem*, el de segona persona del plural— paral·lelament a les formes del clític d'acusatiu plural hegemònic en nord-occidental, que presenta una forma bàsica del tipus /l+z/. Com es pot observar a la taula 96, hi ha un tercer grup de varietats que presenten una forma superficial del tipus [muz]: es tracta d'un nombre reduït de parlants de l'F4 i l'F3 del Priorat —tant de Falset com de Porrera— que sovint presenten formes en les quals ha operat el procés de reducció vocàlica propi dels parlars

---

⁸² Atès que les formes del tipus [moz] / [mos] també apareixen en posició enclítica després de verb acabat per vocal, només és possible postular les formes bàsiques /m+z/ i /m+s/ si s'admet que en l'àmbit dels clítics operen algunes restriccions que no són extensibles a la resta d'àmbits de la llengua —vg. Viaplana (1990-1991), Massanell (1995) o Clua (1998). En aquest cas concret, sembla que, «en el terreny dels clítics, no s'admeten seqüències del tipus V[ms], i per això trobem les ocurrences *que [mos] tranquil·litzem i porta-[mos]*» (Massanell 1995: 225).

⁸³ Tot i que es tracta d'una epèntesi condicionada lèxicament, a les bases de dades la inserció de [o] es tracta com una epèntesi condicionada morfològicament que s'insereix en l'estructura profunda del clític pronominal de primera persona del plural en virtut del PF8. Aquesta discontinuïtat entre l'anàlisi fonològica ideal de les dades i l'anàlisi que contenen les bases de dades de l'annex 4 s'ha justificat a 5.1.3 per la necessitat de limitar el nombre de processos fonològics utilitzats; altrament, s'hauria complicat molt la possibilitat de procedir al càlcul d'interdistàncies en el període de temps considerat prudencial per a la realització d'una tesi. Aquest apunt és vàlid per a totes les insercions de [o] en els clítics de primera i segona persones del plural que s'esmenten a 5.2.6.4 i 5.2.6.5.

orientals centrals —en aquest cas, el PF17, ja que es tracta de vocals de la sèrie posterior.

Pel que fa al grup de varietats —o, per ser més exactes, de parlants— que presenten formes bàsiques amb una arrel /n/, cal dividir-lo novament en dos subgrups: el primer grup el formen alguns parlants joves de la Llitera —especialment de Tamarit de Llitera— de parla apitxada que semblen haver substituït el clíctic tradicional de la zona, amb /m/, en benefici d'una forma més acostada a la varietat de prestigi castellana, amb /n/; en aquests parlars, la forma subjacent del clíctic pronominal de primera persona del plural és /n+s/ i la forma fonètica s'obté novament després de la inserció d'una epèntesi condicionada lèxicament: [nos] *esperen*⁸⁴. En el segon grup, en canvi, la presència del segment /n/ en detriment de /m/ s'hauria de relacionar més aviat amb l'acostament a les varietats de prestigi catalanes. Com en els pronoms de primera, segona i tercera persones analitzats fins ara, la sil·labificació de la forma subjacent /n+z/ és possible, en posició proclítica, gràcies a la inserció d'una epèntesi perifèrica —[enz] *esperen*— sobre la qual poden actuar diferents processos de caire orientaltzant —de reducció o de descens vocàlic: [ənz], [anz]. En posició enclítica, en canvi, l'epèntesi regular és la mateixa que en la resta de parles nord-occidentals, d'[o] lèxicament condicionada: *espereu*[nos]. El caràcter sord d'aquest darrer segment s'explica novament pel PF22 d'ensordiment d'obstruents finals. Algunes de les varietats més orientaltzades presenten formes amb l'epèntesi reduïda a [u] en virtut del PF17.

Hi ha, finalment, un grup limitat de parlants adults i grans de les zones més orientaltzades —Andorra, l'Alt Urgell i les comarques de l'eix de l'A2, de la Segarra al Segrià— que presenten una forma [nze] en posició enclítica en els tres contextos

---

⁸⁴ Si l'adopció de /n/ es justifica per la influència del castellà en els parlars de la Llitera, hom podria pensar que la forma subjacent d'aquests parlants hauria de ser /no+s/ i no pas /n+s/, ja que en castellà el segment vocàlic no és epentètic sinó subjacent. La impossibilitat de saber exactament l'origen d'aquest segment en les varietats estudiades i el fet que els parlars de la Llitera insereixin de forma regular epèntesis [o] condicionades tant lèxicament com morfològicament ens han fet desestimar aquesta possibilitat.

següents: *w+_*, *(r)+_* i *nt+_*. Tot i que la forma bàsica d'aquest clíctic segueix sent /n+z/, sembla que en aquestes varietats el segment epentètic s'insereix en posició final absoluta per impedir que es produeixi un contacte entre la vocal temàtica accentuada i l'arrel del clíctic en una posició de rim final. Com mostra l'exemple de (a), sembla que no hi ha cap problema perquè aquest contacte es produeixi entre un segment vocàlic inaccentuat i l'arrel del clíctic, però que en, en canvi, sí que opera en aquestes varietats una restricció —vg. (b), (c), (d)— que impedeix aquest contacte entre un segment temàtic accentuat i l'arrel d'aquest clíctic. Aquesta restricció també és vàlida per al clíctic de segona persona del plural i demana que l'epèntesi s'insereixi en posició final per possibilitar que el rim afectat passi a ser medial, on la restricció s'invalida:

(a) *acompanya'ns*: [a.kom.pá.jans]

(b) *espereu-nos*: *[as.pe.réwns]

(c) *esperar-nos*: *[as.pe.ráns]

(d) *esperant-nos*: *[as.pe.ráns]

5.2.6.5. El pronom de 2a persona del plural

La taula 97 recull les variants fonètiques del pronom de segona persona del plural en les varietats nord-occidentals:

_<i>+V</i>	[uz] / [bos], [boz] / [tos], [toz], [tus] / [s] / [os], [oz] / [əwz], [awz], [ewz] arregleu
_<i>+C</i>	[uz] / [boz] / [toz], [tuz] / [se] / [oz] / [əwz], [awz], [ewz] veieu
<i>V+_</i>	—
<i>w+_</i>	arregleu [βos], [βus] / [tos], [tus] / [ws], [wse], [wze]
<i>(r)+_</i>	comprar [βos], [βoz], [βuz] / [tos], [toz], [tus], [tuz] / [z], [s], [se] / [us], [ws], [wz], [wze]
<i>nt+_</i>	buscant [bos], [bus] / [tos], [tus] / [se] / [os] / [us]

Taula 97. Formes superficials del pronom de 2a persona del plural en les varietats nord-occidentals

Com s'observa, es tracta d'un àmbit amb força al·lomorfia. Així, tot i que avui bona part dels parlants més joves tendeixen a acostar-se a les formes de prestigi, /u+z/ en

posició proclítica i /b+z/ en posició enclítica⁸⁵, encara hi ha molts parlants, especialment de les zones més conservadores, que mantenen les formes patrimonials.

Un primer grup de varietats es caracteritza per utilitzar formes del tipus /b+z/ o /b+s/ —en el cas de les varietats apitxades— de forma sistemàtica tant en posició proclítica com en posició enclítica després de consonant —[boz] / [bos] *arregleu*, [boz] *veieu*, *buscant*[bos]—, i una forma del tipus /u+z/ —amb semivocalització— en posició enclítica després de vocal: *arregle*[ws]. Aquest sistema es manté, en diferents graus, en les localitats següents: Alfara de Carles, Amposta, Balaguer, Bovera, Camporrells, Coll de Nargó, Cubells, Freginals, Lleida, el Pont de Suert, Rialp, Sort, Tolba, Tortosa, Tremp i Vilaller.

D'altra banda, i en consonància amb el que succeeix en l'àmbit del clíctic de primera persona del plural, hi ha un grup molt nombrós de varietats que afegixen novament un segment [e] al clíctic /u+z/ en posició final absoluta després de verb acabat per vocal: *compra(r)*[wze]⁸⁶. Es tracta, a grans trets, d'un grup de varietats on el procés d'orientalització es troba molt avançat i on la presència de les formes pronominals característiques dels parlars centrals estava —fins que van entrar en competència amb les formes pròpies de l'estàndard— molt consolidada.

Un tercer al·lomorfe, /t+z/ —o /t+s/ a la Franja que apitxa—, és característic de la meitat occidental de l'àrea tortosina —el Matarranya i la Terra Alta— i dels parlars de la Ribagorça aragonesa: [toz] / [tos] *arregleu*. El fet que també sigui la forma majoritària a Fraga —si bé amb la variant fonètica [u]: [tuz] / [tus] *arregleu*— i que aparegui residualment a Porrera —concretament, en els dos informants de més edat— fa pensar que antigament aquesta forma, construïda per analogia sobre el clíctic de segona persona

---

⁸⁵ Les formes superficials s'expliquen per l'acció de diferents processos fonològics als quals ja ens hem referit amb anterioritat: inserció d'epèntesi lèxicament condicionada, ensordiment d'obstruents finals, espirantització d'oclusives sonores o reducció vocàlica oriental de la sèrie posterior.

⁸⁶ Concretament, aquesta variant s'ha localitzat en alguns informants d'Andorra la Vella-Escaldes, Balaguer, les Borges Blanques, Cervera, Cubells, Falset, Lleida, Mollerussa, Montoliu de Lleida, Móra d'Ebre, Ordino, Porrera, Rialp, Sant Ramon, la Seu d'Urgell, Sidamon, Tàrraga i Vinebre.

del singular, /t/, es devia estendre per una àrea geogràfica més àmplia. Aquest pronom gaudeix d'una gran vitalitat entre els parlants de totes les edats d'aquestes comarques i apareix en tots els contextos possibles tret de posició enclítica després de verb acabat per vocal a Gandesa i Porrera, on la solució habitual sol ser amb /u+z/: *arregle[ws]*.

L'al·lomorf /s/, amb les variants [s] abans o després de vocal i [se] abans o després de consonant s'ha recollit sovint en boca d'informants adults i vells de la Llitera, el Priorat i la Ribera d'Ebre. Clua (1998: 191) també documenta aquest al·lomorf en algunes àrees valencianes, i afirma que es tracta d'una substitució del pronom de segona persona del plural que només es produeix amb verbs reflexius o pronominals, això és, quan la informació sobre la persona, absent en les formes [s] o [se], es pot recuperar gràcies a la terminació verbal. En el cas del mot sintàctic *us veieu* [se#βe.jéw], per exemple, la presència de /s/ és possible perquè la informació sobre la categoria *persona* es pot recuperar gràcies al morf verbal de NP /w/, propi de la segona persona del plural. D'altra banda, Clua també documenta aquest al·lomorf com a clíctic de primera persona del plural, tot i que afirma que la reducció morfològica a /s/ té més incidència en la segona persona del plural. Les dades del nostre corpus confirmen que la tendència assenyalada per Clua (1998) també és vàlida per al català nord-occidental, ja que aquest al·lomorf no s'ha recollit mai en la primera persona del plural.

Pel que fa a les formes superficials [os] / [oz], documentades de manera molt esparsa arreu del territori, el convenciment que es tracta de respostes que els informants han fornint erròniament per atracció de la frase en castellà que havien de traduir ens fa optar per no analitzar-les. Tampoc no analitzarem les formes del tipus [əwz], [awz] o [ewz], ja que es tracta de solucions que, segons afirma Recasens (1993: 99), tenen més a veure amb diferències de registre que amb diferències dialectals sistemàtiques. Tant Massanell (1995: 228) com Lloret i Viaplana (1996) declinen analitzar aquestes formes.

5.2.6.6. *Els pronoms acusatius de 3a persona*

La taula 98 recull les variants fonètiques del pronom acusatiu de tercera persona masculí singular en les varietats nord-occidentals:

-+V	[l] arreglaré
-+C	[lo] / [əl], [al], [el] faran
V+_	frega [l] / [lo]
w+_	renteu [lo], [lu]
(r)+_	rentar [l] / [lo]
nt+_	agafant [lo], [lu]

Taula 98. Formes superficials del pronom acusatiu de 3a persona masculí singular en les varietats nord-occidentals

D'aquesta taula es desprèn que aquest pronom és l'únic que presenta flexió de gènere i de nombre, i que tant la forma bàsica majoritària, /l/, com les estratègies que en permeten la sil·labificació en un context d'adjacència vocàlica —epèntesi de [e] perifèrica o de [o] morfològicament condicionada— són les mateixes que operen en els articles. L'única diferència remarcable respecte a aquestes formes —a banda de l'actuació d'una regla de reducció vocàlica oriental de la sèrie vocàlica posterior en alguns parlants de la Seu d'Urgell o Sant Ramon: *renteu*[lu]— és la presència d'un al·lomorfe autosil·làbic /l+o/ majoritari a Benavarri. En aquest cas, que el segment vocàlic aparegui en posició enclítica darrere de verb acabat per vocal i que no sigui requerit, doncs, per possibilitar la sil·labificació del clíctic, evidencia que la forma subjacent dels pronoms acusatius masculins de tercera persona a Benavarri és idèntica a la castellana —a la qual, segurament, s'ha anat assimilant al llarg de les últimes dècades.

Pel que fa a les formes del femení singular, la identitat amb els articles és absoluta –vg. la taula 99. La forma bàsica és /l+a/ en tots els casos, de manera que les úniques diferències entre varietats es deuen a les regles fonològiques que hi operen, que s'han comentat en repetides ocasions al llarg d'aquest treball:

_+V	[l] acompanya
_+C	[la], [lə] saluda
V+_	tira [la], [lə], [lɛ]
w+_	tireu [la], [lə], [lɛ]
(r)+_	trobar [la], [lə], [lɛ]
nt+_	mirant [la], [lə], [lɛ]

Taula 99. Formes superficials del pronom acusatiu de 3a persona femení singular en les varietats nord-occidentals

Ja en l'àmbit del plural, la taula 100 recull les variants fonètiques del pronom acusatiu de tercera persona masculí plural en les varietats nord-occidentals:

_+V	[los], [loz] / [əlz], [alz], [els], [elz] / [ez], [les], [lez] acompanya
_+C	[los] / [əls], [als], [els] / [es], [les] compraran
V+_	arregla [los], [loz] / [ls], [lz]
w+_	renteu [los], [loz], [luz] / [les], [lez]
(r)+_	renta(r) [loz] / [lz] / [lez]
nt+_	trencant [los], [lus] / [les]

Taula 100. Formes superficials del pronom acusatiu de 3a persona masculí plural en les varietats nord-occidentals

D'una banda, aquesta taula mostra que les formes del plural —/l+z/, /l+s/, /l+o+z/ i /l+o+s/— són el resultat de l'addició del morf de plural a les formes bàsiques /l/, majoritària en nord-occidental, i /l+o/, majoritària a Benavarri. A Tolba aquesta darrera forma ja es troba en competència amb la forma patrimonial asil·làbica /l/.

D'altra banda, s'evidencia un cop més que, tal com succeïa en l'àmbit dels articles masculins plurals, les varietats ribagorçanes i pallareses mantenen, en major o menor mesura, un sistema de clítics acusatius de tercera persona amb neutralització de gènere en les formes del plural. Aquesta neutralització també es reflecteix a la taula 101, corresponent a les formes de femení plural del clíctic acusatiu de tercera persona, i ha estat tractada a 5.3.5:

_-+V	[lez], [les], [ləz], [las], [ez] obre
_-+C	[lez], [ləz], [laz], [ez] va comprar
V+_	renta [lez], [les], [las]
w+_	agafeu [lez], [laz]
(r)+_	acompanyar [les], [las], [ləs]
nt+_	planxant [les], [las]

Taula 101. Formes superficials del pronom acusatiu de 3a persona femení plural en les varietats nord-occidentals

5.2.6.7. Els pronoms datius de 3a persona

La taula 102 recull les variants fonètiques dels pronoms datius de tercera persona singulars i plurals en les varietats nord-occidentals:

_-+V	[lj] / [l] / [le] arregla
_-+C	[li] / [le] renta
V+_	planxa [li] / [le]
w+_	doneu [li] / [le]
(r)+_	rentar [li] / [le]
nt+_	dient [li] / [le]
nt+_	demanant [əlzi], [elzi] / [les], [lez], [lezi] / [lis], [liz], [lizi] / [los], [loz], [lozi], [luz], [luzi].

Taula 102. Formes superficials del pronom datiu de 3a persona en les varietats nord-occidentals

Les dades mostren que la principal diferència morfològica en les formes del singular es dona entre aquelles varietats que presenten un al·lomorfe /l+i/ i aquelles que, per contra, presenten un al·lomorfe més acostat a la forma castellana, /l+e/. Aquesta darrera forma ja és majoritària a Benavarri, on només és absent de la parla dels informants més vells. En l'àmbit de les diferències de tipus fonològic, veiem que hi ha algunes varietats que presenten, de manera poc sistemàtica, una forma asil·làbica davant de verb començat per vocal, forma que resulta de l'aplicació del PF19, d'elisió optativa de vocals en hiat: [l] *arregla*.

Pel que fa al plural, un grup de varietats tendeix a fer-lo afegint, simplement, el morf de plural a les formes bàsiques del singular: així, a Benavarri la forma majoritària entre els joves és /l+e+s/, mentre que en la resta d'informants de la Ribagorça aragonesa —inclosos els de més edat de Benavarri—, de la Llitera, del Baix Cinca i d'alguns parlars ribagorçans del Principat limítrofs amb la Franja —especialment el del Pont de Suert—, les formes majoritàries són /l+i+z/, /l+i+s/ o, amb reduplicació de la marca de datiu, /l+i+z+i /.

En la resta de varietats, tant les formes de datiu plural de tercera persona —/l+z/— com les estratègies de reparació de l'estructura sil·làbica —epèntesi perifèrica, epèntesi condicionada lèxicament— són idèntiques a les del pronom acusatiu masculí plural de tercera persona. La marca de datiu, però —tot i no considerar-se estàndard—, és molt viva en la parla col·loquial de molts informants de totes les edats i comarques, que la inclouen de manera poc sistemàtica en formes del tipus *demanant*[lozi].

Finalment, hem documentat formes del tipus *demanant*[lz], *demanant*[lzi] o *demanant*[zi], que evidencien la dificultat dels parlants per construir una oració amb el datiu plural de tercera persona en posició enclítica en aquest context. Aquestes solucions, i el fet que la primera resposta de la majoria d'informants fos amb el pronom en posició proclítica —els (hi) *està demanant alguna cosa*— podrien ser una prova empírica més que, com han assenyalat alguns autors, «el català és una llengua que tendeix a la proclisi» (Massanell 1995: 180).

5.2.6.8. *El pronom partitiu*

La taula 103 recull les variants fonètiques del pronom partitiu en les varietats nord-occidentals:

_+V	[n] envío
_+C	[ən], [an], [en] / [ne], [ni] rento
V+_	arregla [n]
w+_	compreu [ne], [ni]
(r)+_	compra(r) [n] / [ne], [ni]
nt+_	—

Taula 103. Formes superficials del pronom partitiu en les varietats nord-occidentals

Com en el cas dels pronoms de primera i segona persona del singular i del reflexiu de tercera persona, les varietats nord-occidentals presenten dues formes bàsiques del pronom partitiu: una forma asil·làbica /n/, que en els contextos d'adjacència consonàntica requereix la inserció d'un segment epentètic per reparar l'estructura sil·làbica; i una forma autosil·làbica /ne/, que presenta novament un grup reduït de varietats franjolines. Els processos fonològics que donen compte de les formes superficials són els mateixos que s'han comentat a 5.2.6.1 i 5.2.6.2.

A diferència dels clítics de primera i segona persona del singular i del reflexiu de tercera persona, tanmateix, el percentatge d'informants que presenta la forma amb epèntesi condicionada lèxicament, [ni], és molt més elevat: voreja el 30% i s'estén per tota la geografia nord-occidental. L'explicació a aquest fenomen podria, potser, cercar-se en una gramaticalització de la combinació pronominal entre el partitiu i el datiu singular de tercera persona, que popularment —i a diferència del que prescriu la gramàtica— és [ni] a la majoria de parlars no valencians: *ell compra llibres al llibreter: ell n'hi compra.*

5.2.6.9. *El pronom neutre*

La taula 104 recull les variants fonètiques del pronom neutre en les varietats nord-occidentals:

_-+V	[w] arreglaran
_-+C	[u] / [we], [ɣwe] / [o] fas
V+_	arregla [w] / [we]
w+_	renteu [u], [βu] / [ɣwe], [we] / [lo]
(r)+_	rentar [u], [w] / [ɣwe], [we] / [lo] / [o]
nt+_	entenent [u] / [ɣwe], [we] / [o]

Taula 104. Formes superficials del pronom neutre en les varietats nord-occidentals

La forma bàsica majoritària del pronom neutre, pròpia de totes les varietats nord-occidentals tret d'un grup reduït de varietats franjolines, és /u/. Aquesta forma apareix inalterada tant en posició proclítica com enclítica en context d'adjacència consonàntica, però es transforma en [w] en virtut d'un procés fonològic de semivocalització quan

precedeix o segueix un verb començat o acabat per vocal, respectivament. Únicament a les localitats del Priorat —Falset i Porrera— hem recollit una tendència a defugir l'adjacència dels dos segments labials de /rent+é+w#u/ —que se solen fusionar— mitjançant la inserció d'una epèntesi de [β] antihiàtica: *renteu*[βu] —PF52.

En el cas de les localitats que presenten formes del tipus [we], [ɣwe] —Benavarri, Tamarit de Llitera, Tolba i, residualment, Camporrells—, el fet que el segment vocàlic [e] no sigui requerit per sil·labificar una hipotètica forma bàsica /u/ ens obliga a postular un nou al·lomorfo del pronom neutre: /ue/. La presència de l'espírant velar en algunes respostes obeeix a un fenomen optatiu d'inserció de [ɣ] en posició d'obertura seguida de diftong creixent iniciat amb [w] —PF40— que, com ja hem vist en l'àmbit de la morfologia verbal, opera freqüentment en aquestes localitats —cf. [beywém], [beywéw].

Finalment, les formes proclíiques i enclíiques del tipus [o] apareixen de forma esparsa en boca d'un nombre reduït de parlants nord-occidentals; aquesta manca de sistematicitat i la confrontació amb les dades de l'entrevista semidirigida —on aquesta forma no apareix mai— ens fan pensar que es tracta més aviat d'un error que els parlants cometem per atracció de l'original castellà. Aquesta explicació podria ser, també, vàlida per entendre la presència de la variant [lo] en algunes respostes d'informants franjolins. Tot i que no descartem que la major pressió del castellà en aquesta àrea pugui estar afavorint una certa vacil·lació entre l'ús de les formes tradicionals i la forma castellanitzada, el fet que no aparegui de manera sistemàtica en cap segment de parlants d'una mateixa localitat i que ni tan sols aparegui en totes les posicions d'enclisi possibles —apareix a *w+_* i *(r)+_*, però mai en el context *nt+_*— ens fa pensar que es deu tractar, novament, d'una resposta obtinguda com a conseqüència del mètode d'enquesta utilitzat.

5.2.6.10. *El pronom locatiu*

La taula 105 recull les variants fonètiques del pronom locatiu en les varietats nord-occidentals:

_+V	[j] arriba
_+C	[i] / [je] va
V+_	arriba [j] / [je]
w+_	aneu [i] / [je]
(r)+_	ana(r) [i] / [j] / [je]
nt+_	anant [i] / [je]

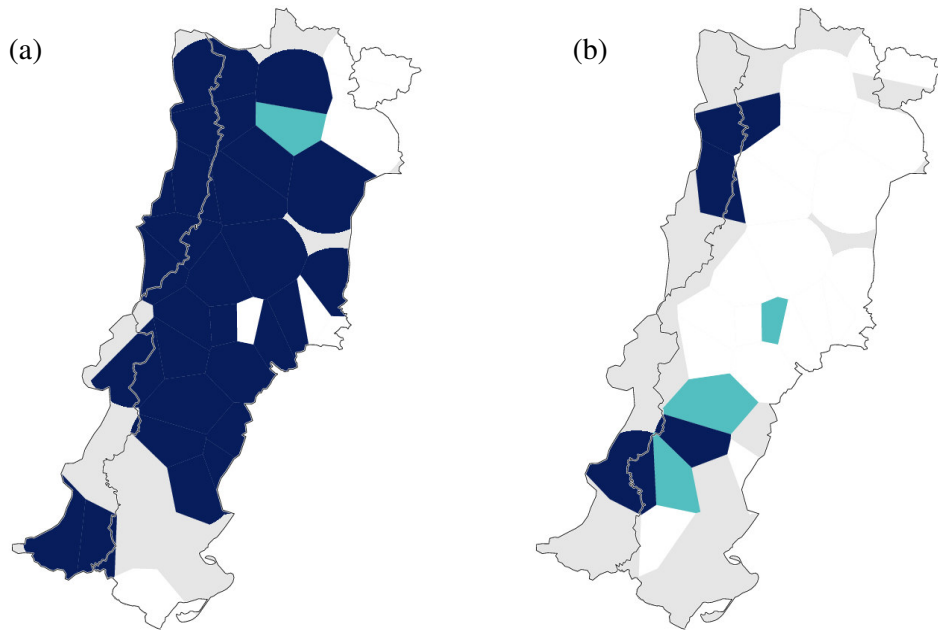
Taula 105. Formes superficials del pronom locatiu en les varietats nord-occidentals

Com es pot observar —cf. els percentatges de la taula 106—, la forma bàsica majoritària del pronom locatiu en les varietats nord-occidentals és /i/; davant de verb començat o acabat per vocal aquest pronom esdevé [j] com a resultat de l'aplicació d'un procés de semivocalització.

Com en el cas del pronom neutre, les varietats de Benavarri, Tamarit de Llitera, Tolba i residualment, Camporrells, presenten una forma bàsica amb un segment vocàlic [e] que no és requerit per raons de sil·labificació; la forma bàsica del clíctic locatiu en aquests parlars ha de contenir, doncs, aquest segment: /ie/. Com en el cas del pronom neutre, novament, aquesta forma bàsica és modificada per un procés regular de semivocalització i esdevé [je].

D'altra banda, hem detectat un doble procés de canvi que afecta de diferent manera tant la vitalitat com la forma dels clíctics locatius, i que hem plasmat en les figures 7a —corresponent als parlants més grans— i 7b —corresponent als parlants més joves. Aquestes figures ofereixen una doble informació: d'una banda, els polígons grisos indiquen que no s'hi han recollit formes del pronom locatiu; de l'altra, els polígons acolorits indiquen, en blau, que s'hi han recollit les formes tradicionals semivocalitzades perquè els informants no presenten morf d'infinitiu —[anáj] 'anar-hi'— i, en blanc, que s'hi han recollit les formes no semivocalitzades —més acostades a les varietats de prestigi— perquè sí que presenten morf d'infinitiu —[anári] 'anar-hi'.

La comparació d'aquestes dues figures permet constatar, doncs, dos fets: en primer lloc —en gris—, la minva incipient en l'ús del pronom locatiu entre els informants joves, especialment en aquelles àrees on la pressió del castellà és més elevada; i, en segon lloc —en blanc—, l'augment de l'ús de les formes no semivocalitzades com a resultat de l'adopció del morf d'infinitiu /ɾ/, a la qual ens referirem més endavant —vg. 6.4.5.

Figures 7a —F4, parlants més grans— i 7b —F1, parlants més joves. Distribució del clíctic locatiu hi en el context (r)+_, ‘anar-hi’. El color fosc indica un major nombre de respostes amb les variants nord-occidentals tradicionals —semivocalitzades, per absència del morf d’infinitiu—; el color blanc indica un major nombre de respostes amb les variants més acostades a les varietats de prestigi —no semivocalitzades, per presència del morf d’infinitiu. El color gris indica l’absència de formes del pronom locatiu

	-+V	-+C	V+-	w+-	r+-	nt+-
1	/m/, /me/	/m/, /me/	/m/, /me/	/m/, /me/	/m/, /me/	/m/, /me/
Informants	287 / 34	300 / 21	300 / 21	300 / 21	299 / 22	304 / 17
%	89,4 / 10,6	93,5 / 6,5	93,5 / 6,5	93,5 / 6,5	93,2 / 6,8	94,7 / 5,3
2	/t/, /te/	/t/, /te/	/t/, /te/		/t/, /te/	/t/, /te/
Informants	294 / 27	294 / 27	294 / 27		284 / 37	292 / 29
%	91,6 / 8,4	91,6 / 8,4	91,6 / 8,4		88,5 / 11,5	91 / 9
Reflexiu	/s/, /se/	/s/, /se/	/s/, /se/		/s/, /se/	/s/, /se/
Informants	296 / 25	295 / 26	295 / 26		289 / 32	297 / 24
%	92,2 / 7,8	91,9 / 8,1	91,9 / 8,1		90 / 10	92,5 / 7,5
4	/m+z/, /m+s/, /n+z/, /n+s/	/m+z/, /m+s/, /n+z/, /n+s/	/m+z/, /m+s/, /n+z/, /n+s/	/m+z/, /m+s/, /n+z/, /n+s/	/m+z/, /m+s/, /n+z/, /n+s/	/m+z/, /m+s/, /n+z/, /n+s/, /s/
Informants	181 / 26 / 111 / 3 / 56,4 / 8,1 / 34,6 / 0,9	181 / 27 / 110 / 3 / 56,4 / 8,4 / 34,3 / 0,9	156 / 24 / 132 / 9 / 48,6 / 7,5 / 41,1 / 2,8	185 / 29 / 102 / 5 / 57,7 / 9 / 31,8 / 1,5	159 / 27 / 125 / 7 / 49,6 / 8,4 / 38,9 / 2,1	187 / 28 / 100 / 6 / 58,3 / 8,7 / 31,2 / 1,8
%						
5	/b+z/, /b+s/, /o+z/, /o+s/, /s/, /t+z/, /t+s/, /t+s/, /u+z/, /u+s/	/b+z/, /b+s/, /o+z/, /o+s/, /s/, /t+z/, /t+s/, /t+s/, /u+z/, /u+s/		/b+z/, /b+s/, /t+z/, /t+s/, /u+z/, /u+s/	/b+z/, /b+s/, /s/, /z/, /t+z/, /t+s/, /u+z/, /u+s/	/b+z/, /b+s/, /o+z/, /o+s/, /s/, /t+z/, /t+s/, /u+z/
Informants	47 / 7 / 29 / 8 / 9 / 34 / 14 / 171 / 2	37 / 6 / 30 / 11 / 7 / 33 / 15 / 180 / 2		71 / 5 / 33 / 15 / 183 / 14	83 / 3 / 4 / 1 / 32 / 16 / 172 / 10	203 / 11 / 14 / 1 / 6 / 39 / 17 / 30
%	14,6 / 2,2 / 9 / 2,5 / 12,8 / 10,6 / 4,4 / 53,3 / 0,6	11,5 / 1,9 / 9,4 / 3,4 / 2,2 / 10,3 / 4,6 / 56,1 / 0,6		22,1 / 1,6 / 10,3 / 4,6 / 57 / 4,4	25,9 / 0,9 / 1,2 / 0,3 / 10 / 5 / 53,6 / 3,1	63,2 / 3,4 / 4,4 / 0,3 / 1,9 / 12,2 / 5,3 / 9,3
Partitiu	/n/, /ne/, /Ø/	/n/, /ne/, /Ø/	/n/, /ne/, /Ø/	/n/, /ne/, /Ø/	/n/, /ne/, /Ø/	
Informants	298 / 1 / 22	275 / 5 / 41	303 / 1 / 17	294 / 6 / 21	286 / 7 / 28	
%	92,8 / 0,3 / 6,9	85,7 / 1,5 / 12,8	94,4 / 0,3 / 5,3	91,6 / 1,9 / 6,5	89,1 / 2,2 / 8,7	
Acusatiu	/l/	/l/	/l/	/l/	/l/	/l/
MS						
Informants	321	321	321	321	321	321
%	100	100	100	100	100	100
Acusatiu	/l+a/, /l+i/	/l+a/	/l+a/	/l+a/	/l+a/	/l+a/
FS						
Informants	320 / 1	321	321	321	321	321
%	99,7 / 0,3	100	100	100	100	100

Acusatiu MP	/l+z/, /l+s/, /l+o+s/	/l+z/, /l+s/, /l+o+z/, /l+o+s/	/l+z/, /l+s/, /l+o+s/	/l+z/, /l+s/, /l+o+z/, /l+o+s/	/l+z/, /l+s/, /l+o+z/, /l+o+s/
Informants %	290/27/4 90,4/8,4/1,2	290/27/4 90,4/8,4/1,2	284/24/1/12 88,5/7,5/0,3/3,7	286/26/9 89,1/8,1/2,8	287/25/9 89,4/7,8/2,8
Acusatiu FP	/l+a+z/, /l+a+s/, /l+z/, /l+s/	/l+a+z/, /l+a+s/, /l+z/, /l+s/	/l+a+z/, /l+a+s/, /l+z/, /l+s/	/l+a+z/, /l+a+s/, /l+z/, /l+s/	/l+a+z/, /l+a+s/, /l+z/, /l+s/
Informants %	265/33/22/1 82,6/10,3/6,8/0,3	264/32/24/1 82,3/10/7,4/0,3	267/33/20/1 83,2/10,3/6,2/0,3	275/32/13/1 85,7/10/4/0,3	269/33/18/1 83,2/10/6,2/0,6
Acusatiu MS (si article = atribut definit)	/l/, /u/				
Informants %	2/319 0,6/99,4				
Acusatiu FS (si article = atribut definit)	/l/, /u/				
Informants %	1/320 0,3/99,7				
Acusatiu MP (si article = atribut definit)	/l+z/, /u/, /ue/				
Informants %	2/318/1 0,6/99,1/0,3				
Acusatiu FP (si article = atribut definit)	/l+a+z/, /u/, /ue/				
Informants %	2/318/1 0,6/99,1/0,3				
Pronom neutre	/u/, /l+o/	/u/, /ue/, /o/	/u/, /ue/	/u/, /ue/, /o/, /l/, /l+o/	/u/, /ue/, /o/
Informants %	320/1 99,7/0,3	293/14/14 91,4/4,3/4,3	319/2 99,4/0,6	290/21/2/7/1 90,4/6,5/0,6/2,2/0,3	296/12/8/4/1 92,3/3,7/2,5/1,2/0,3
Pronom neutre singular (si pronom=atribut indefinit)	/u/				
Informants %	321 100				

Pronom neutre plural (si pronom = atribut indefinit)		/u/	
Informants	321		
%	100		
Datiu singular	/l+i/, /l+e/	/l+i/, /l+e/	/l+i/, /l+e/
Informants	315/6	318/3	316/5
%	98,1/1,9	99,1/0,9	98,4/1,6
Datiu plural			/l+e+s/, /l+e+z/, /l+e+z+i/, /l+i+s/, /l+i+z/, /l+i+z+i/, /l+s/, /l+z/, /l+z+i/, /z+i/
Informants			4/4/3/30/18/5/2/ 103/144/8
%			1,2/1,2/0,9/9,4/5,6/ 1,6/0,6/32,1/44,9/2,5
Locatiu	/l/, Ø	/l/, /ie/, /m/, Ø	/l/, /ie/, Ø
Informants	32/289	58/2/261	208/19/94
%	10/90	18,1/0,6/81,3	65,7/2,5/31,8

Taula 106. Distribució de les formes dels clítics pronominals en les varietats nord-occidentals

5.2.7. *Altres àmbits morfològics estudiats: els pronoms personals, els pronoms demostratius neutres i els adverbis locatius*

En aquest apartat s'analitzen tres àmbits morfològics que presenten diferents graus de variació dialectal: el dels pronoms personals, el dels pronoms demostratius neutres i el dels adverbis locatius. La inclusió d'aquests àmbits no es deu tant a l'interès d'estudiar-ne els elements flexius —al capdavant, només hi ha marques de flexió de gènere i nombre en els pronoms personals i, pel que fa al gènere, restringides a les formes de la tercera persona— com a la voluntat d'incloure en el corpus tres àmbits morfològics d'ús freqüent que permeten traçar partions dialectals significatives: per exemple, entre aquelles varietats que mantenen els tres graus de distància en els pronoms demostratius neutres i els adverbis locatius i aquelles que, per contra, els han reduït a només dos.

Pel que fa als pronoms personals, la majoria d'informants presenten una estructura morfològica regular, amb un morf /a/ corresponent al morfema de femení en les formes femenines de la tercera persona i amb absència superficial de marca de gènere per al masculí. Únicament 3 informants —Vilella de Cinca (1), (2) i (8)— presenten el morf /o/ corresponent al morfema de masculí i utilitzen formes del tipus /eʎ+o+z/. Els morf de plural són novament /z/ o /s/ en funció de si es tracta de varietats apitxades o no.

Les formes de primera persona del singular presenten quatre al·lomorfs —/ʒó/, /ʒó/, /jó/ i /jó/— que es diferencien, d'una banda, pel grau d'obertura de la vocal i, per l'altra, per la presència de dues mediopalatals diferents: la fricativa /ʒ/ i l'aproximant /j/. Les varietats amb una vocal posterior mitjana alta —/ʒó/ i /jó/— es troben sobretot al nord-oest de l'àrea estudiada: s'estenen per l'àrea ribagorçanopallaresa fins a la Noguera i el Segrià, i baixen encara més al sud per les comarques franjolines. En total, gairebé un 42% dels informants presenten la pronúncia amb /o/. Pel que fa a l'alternança entre /ʒ/ i /j/, la substitució de la fricativa per l'aproximant en el pronom personal de primera persona del singular és un fenomen tan antic i habitual en algunes zones de l'àmbit lingüístic que l'IEC considera estàndard tant la pronúncia amb /ʒ/ com la pronúncia amb

/j/ (IEC 1999: 19). En el nostre corpus, més del 70% dels informants han proporcionat respostes amb /j/⁸⁷.

D'altra banda, i com s'observa a la taula 107, només hem recollit una forma per al pronom personal de segona persona del singular: /tú/. Les formes de tercera persona, en canvi, presenten una triple al·lomorfa del radical: /éʎ/, /éʎ/ i /éj/. L'alternança entre /ʎ/ i /j/ ja ha estat comentada a 4.6 i es deu a un procés, molt comú entre els joves catalanoparlants, de despalatalització del so lateral palatal. Quant a les formes de tercera persona amb una vocal anterior mitjana baixa al radical, sembla que es tracta d'un tret exclusiu, en el marc del català nord-occidental, del parlar de Coll de Nargó, on tots els informants sense excepció presenten formes amb /é/.

Finalment, les formes de primera i segona persones del plural són les que presenten una major al·lomorfa: fins a sis al·lomorfs per persona, com recull la taula 107. En destaquen diversos fets: d'una banda, les varietats ribagorçanes que apitxen i presenten una sibilant al radical la pronuncien, com era d'esperar, sorda: /nosáʎtr/ i /bosáʎtr/. D'altra banda, hi ha tres informants del Priorat —Falset (5) i (8) i Porrera (5)— que mantenen la fricativa labiodental sonora, /v/, en els respectius inventaris fonemàtics, de manera que presenten formes del tipus /váʎtr/. Quant a les formes estàndard, les hem recollit en un 35% dels informants, bàsicament de les comarques més orientals: les limítrofes amb el català central i les de parla lleidatana que s'estenen al llarg de l'eix de l'actual A-2.

Pel que fa a les regles fonològiques que transformen les formes subjacents en superficials, les hem dividit en tres blocs: (1) les que actuen sobre el radical, (2) les que actuen sobre el morf de gènere i (3) les que actuen sobre el morf de nombre:

---

⁸⁷ No descartem que a dia d'avui la influència de l'escriptura en la parla dels joves pugui estar promovent una minsa reintroducció del so /ʎ/ en detriment de /j/ com a mínim en els àmbits d'actuació formals. A diferència dels canvis en curs en els quals s'aprofundeix a 6.4, però, hem considerat que el patró evolutiu d'aquest tret en les quatre generacions del corpus no permetia extreure'n conclusions prou fiables, de manera que hem desestimat incloure'l en aquest apartat.

- (1) PF2: epèntesi vocàlica [e] per sonicitat: [bátres].
 PF8: epèntesi vocàlica [o] morfològicament condicionada: [nátros].
 PF13: [e] posttònica final en síl·laba lliure o travada esdevé [i]: [bátris].
 PF16: reducció vocàlica oriental —sèrie anterior—: [nuzá|trəs].
 PF17: reducció vocàlica oriental —sèrie posterior—: [buzá|trəs].
 PF30: assimilació de lloc d'articulació de nasals: [ná|tres].
- (2) PF9: /a/ esdevé [e] en síl·laba àtona travada: [é|es].
 PF11: /a/ esdevé [ɛ] en posició àtona final: [é|ɛ].
 PF16: reducció vocàlica oriental —sèrie anterior—: [é|əs].
- (3) PF33: assimilació de sonoritat d'obstruents: [ba|troz] *no ho feu* —en aquelles varietats apitxades que presenten /s/ subjacent.
 PF38: assimilació progressiva de lloc d'articulació prepalatal: [é|ʃ].
 PF51: africació de [ʃ] final: [é|ʃ̟].

Arrel		
	M	F
1	/ʒó/, /ʒó/, /jó/, /jó/	
Informants	54 / 40 / 129 / 98	
%	16,8 / 12,5 / 40,2 / 30,5	
2	/tí/	
Informants	321	
%	100	
3	/é /, /é /, /é /	/é /, /é /, /é /
Informants	244 / 8 / 69	239 / 8 / 74
%	76 / 2,5 / 21,5	74,4 / 2,5 / 23,1
4	/ná tr/, /nán tr/, /nát tr/, /nosá tr/, /nozá tr/, /nozát tr/	
Informants	57 / 29 / 104 / 2 / 107 / 22	
%	17,8 / 9 / 32,4 / 0,6 / 33,3 / 6,9	
5	/bá tr/, /bát tr/, /bosá tr/, /bozá tr/, /bozát tr/, /vá tr/	
Informants	78 / 101 / 2 / 114 / 23 / 3	
%	24,3 / 31,5 / 0,6 / 35,5 / 7,2 / 0,9	
6	/é /, /é /, /é /	/é /, /é /, /é /
Informants	248 / 8 / 65	243 / 8 / 70
%	77,3 / 2,5 / 20,2	75,7 / 2,5 / 21,8

Taula 107. Distribució de les arrels dels pronoms personals en les varietats nord-occidentals

La taula 108 recull les formes dels pronoms demostratius neutres del català nord-occidental. Com s'observa —vg. el sistema 1—, la gran majoria de varietats presenten

dos graus de distància, amb la forma /aʃó/ al primer grau i les formes /aʎó/ o /ajó/ en el tercer grau. Les formes residuals /aʃó/ i /ajó/, amb la vocal del radical mitjana alta, són pròpies d'una informant jove de Benavarri que ha reduït el seu inventari vocàlic a només cinc vocals tòniques. L'alternança entre /aʎó/ i /ajó/ es deu, novament, a un procés de despalatalització de la lateral palatal que afecta sobretot els joves.

Hi ha, tanmateix, quasi un 5% dels informants que presenten un sistema de pronoms demostratius neutres de tres graus de distància —vg. el sistema 2 de la taula 108. Aquest sistema presenta /asó/ al primer grau, /aʃó/ al segon i /aʎó/ o /ajó/ al tercer, i és propi d'algunes varietats del centre i el nord de la Franja, a saber: Benavarri, Tolba, Tamarit de Llitera, Camporrells i Vilella de Cinca. Es tracta, però, d'un sistema que presenta força variació en el si d'aquestes mateixes varietats, fins al punt que, segons les dades del nostre corpus, només és majoritari entre els informants de Camporrells. Aquest fet contrasta amb la vitalitat que presenta en aquestes varietats el sistema de tres graus tant dels determinants demostratius —vg. 5.2.4— com dels adverbis locatius, al qual ens referirem tot seguit.

En l'àmbit dels demostratius neutres, només operen tres regles fonològiques que, d'altra banda, ja han estat comentades amb anterioritat:

PF16: reducció vocàlica oriental —sèrie anterior—: [əʃó].

PF35: segregació de [j] davant de /ʃ/: [ajʃó].

PF36: despalatalització optativa de /ʃ/ implosiva: [ajsó].

	Sistema 1	Sistema 2
1	/aʃó/, /aʃó/	/asó/
2		/aʃó/
3	/aʎó/, /ajó/, /ajó/	/aʎó/, /ajó/

Taula 108. Sistemes dels demostratius neutres en les varietats nord-occidentals

Pel que fa als adverbis locatius, el sistema majoritari sol ser de dos graus: en un 83% dels casos consta de la forma /akí/ al primer grau i de les formes /aʎá/, /ajá/, /aʎí/ o /ají/.

indistintament, al tercer grau —vg el sistema 1 de la taula 109. La forma corresponent al primer grau és, però, diferent en dues localitats franjolines que també presenten un sistema de dos graus: Fraga i Tamarit de Llitera. En aquestes dues capitals de comarca, /astí/ correspon al grau 1 i /aʎá/, /ajá/, /aʎí/ o /ají/, al tercer grau de distància —vg. el sistema 2 de la taula 109.

D'altra banda, hi ha prop d'un 12% d'informants que mantenen el sistema tradicional de tres graus de distància: es tracta de parlants de les varietats franjolines de Benavarri, Tolba, Camporrells i Vilella de Cinca, que presenten un sistema amb les formes /astí/ al primer grau, /astí/ al segon i /aʎá/, /ajá/, /aʎí/ o /ají/ al tercer —vg. el sistema 3 de la taula 109. La varietat de la Portellada, que també presenta un sistema de tres graus, es diferencia del model anterior en la forma del segon grau, /aí/, que comparteix amb les varietats valencianes —vg. el sistema 4 de la taula 109.

L'únic procés fonològic que opera sobre aquestes formes és el PF16 de reducció vocàlica, que ja ha estat comentat amb anterioritat.

	Sistema 1	Sistema 2	Sistema 3	Sistema 4
1	/akí/	/astí/	/así ⁸⁸	/akí/
2			/astí/	/aí/
3	/aʎá/, /ajá/, /aʎí/, /ají/	/aʎá/, /ajá/, /aʎí/, /ají/	/aʎá/, /ajá/, /aʎí/, /ají/	/aʎá/, /ajá/, /aʎí/, /ají/

Taula 109. Sistemes dels adverbis locatius en les varietats nord-occidentals

⁸⁸ La forma de primer grau /así/, com /asó/ en el cas dels demostratius neutres, també és pròpia d'alguns informants d'altres parlars ribagorçans i pallaresos que presenten un sistema de només dos graus de distància; així, també hem documentat l'adverbi /así/, amb major o menor vitalitat, al Pont de Suert, Vilaller, Rialp i Fraga, i el demostratiu neutre /asó/ al Pont de Suert i a Vilaller.

6. Resultats

A continuació es presenten els principals resultats d'aquesta tesi. Per resseguir el canvi lingüístic ens centrarem especialment en l'anàlisi de les dades corresponents als parlants més grans —F4— i més joves —F1. Tanmateix, la voluntat d'estudiar qüestions com ara la possible complementarietat dels processos d'orientalització i d'estandardització al llarg del segle XX o la influència de la variable sociolingüística «escolarització en català» demanarà que en nombroses ocasions es presenti l'evolució de les varietats nord-occidentals en les quatre franges d'edat de què consta el corpus.

6.1. Direccionalitat, ritme i abast del canvi lingüístic en nord-occidental

6.1.1. *Advergència i divergència lingüístiques: sorgiment i consolidació de l'efecte-frontera*

Les figures 8 i 9 mostren respectivament els resultats de les anàlisis multidimensionals corresponents a la quarta franja d'edat —F4, parlants més grans— i a la primera franja d'edat —F1, parlants més joves⁸⁹. Un primer cop d'ull permet destacar-ne tres fets: en primer lloc, un grup important de varietats, que a la figura 8 apareixen escampades de forma regular per la meitat dreta del pla, han patit un procés d'homogeneïtzació entre els parlants de l'F1. Aquest nou clúster de varietats s'identifica clarament a la figura 9 i se situa, encara, a una certa distància de l'estàndard. Les varietats nord-occidentals més orientals semblen, doncs, estar patint un procés d'anivellament dialectal que redueix progressivament els trets distintius que les separaven. En segon lloc, s'observa que les varietats tortosines i ribagorçanes de Catalunya s'han mantingut al marge d'aquest procés d'homogeneïtzació i segueixen conformant un clúster prou diferenciat del de la resta de varietats nord-occidentals —vg. 6.1.4. I, en tercer lloc, s'aprecia que les varietats de la Franja no han modificat substancialment la seva posició, sinó que s'han mantingut estables en relació amb la resta de varietats.

---

⁸⁹ El grau de distorsió —en anglès, *stress*— respecte a les matrius de distància que reflecteixen les anàlisis multidimensionals és, en tots els casos, estadísticament *perfecte*, ja que presenta uns valors situats entre el 0.01% i el 0.02%. Els paràmetres que se solen fer servir com a referència per valorar la fiabilitat d'una anàlisi multidimensional pel que fa al grau de distorsió són els següents (Cuadras 1991: 409): 20%, pobre; 10%, regular; 5%, bona; 2,5%, excel·lent; 0%, perfecta.

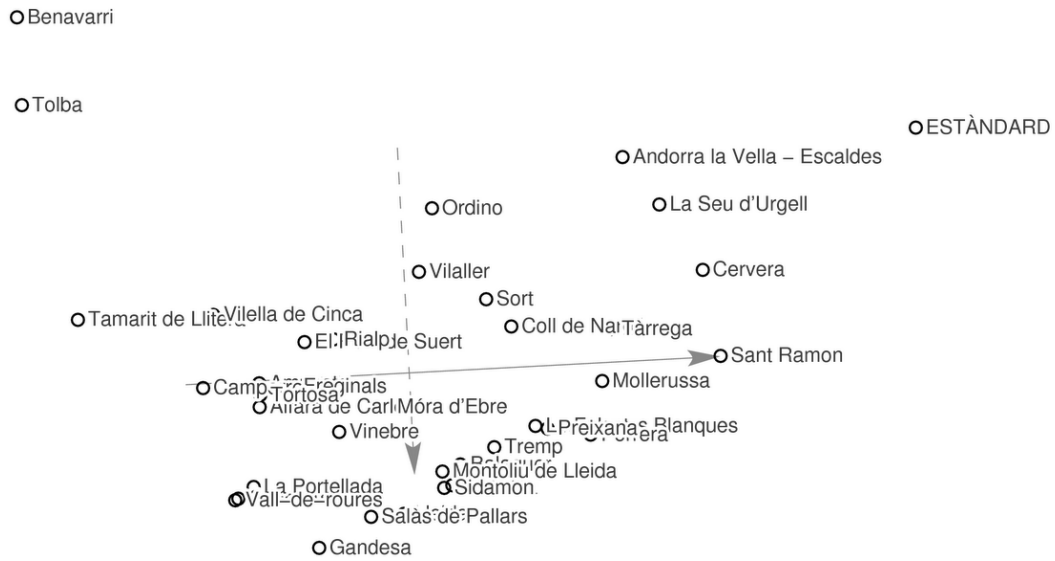

Figura 8. Resultats de l'anàlisi multidimensional basada en les pronúncies dels informants més grans —F4. El gràfic visualitza el 86% de la variància

Figura 9. Resultats de l'anàlisi multidimensional basada en les pronúncies dels informants més joves —F1. El gràfic visualitza el 87% de la variància

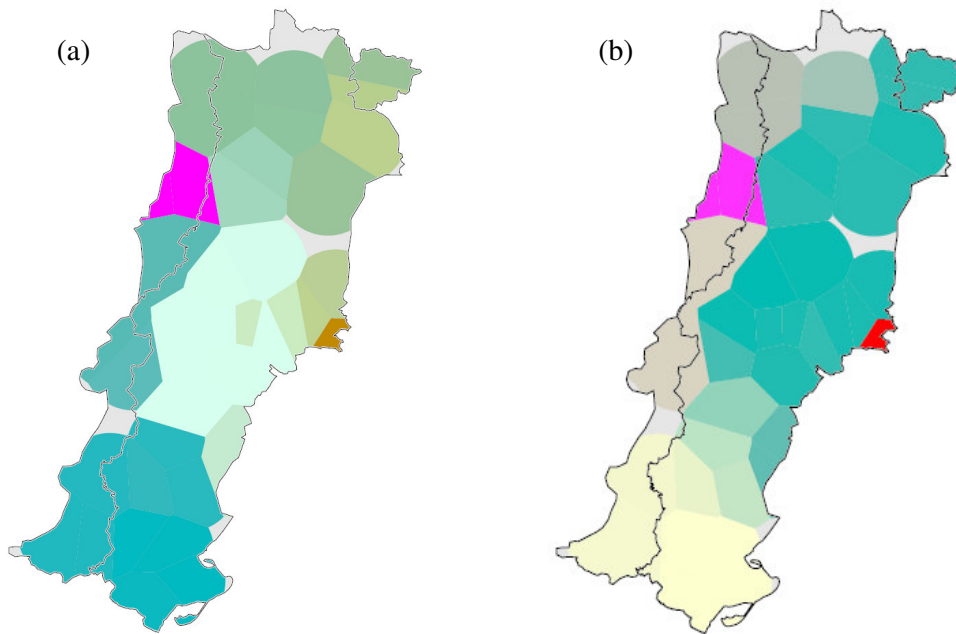
Una altra possibilitat d'acostar-se a aquest procés d'anivellament és mitjançant les figures 10a i 10b, que projecten els dendrogrames de consens de l'F4 i de l'F1, respectivament, en sengles mapes probabilístics⁹⁰. Aquests mapes indiquen que les varietats amb colors semblants s'han agrupat sovint en el mateix clúster i mantenen, doncs, una distància lingüística menor entre elles. El primer que se'n desprèn és que en el cas de l'F4 semblava més senzill identificar la provinença dels parlants en funció de la seva varietat. Així, es distingeixen clarament les àrees del tortosí —al sud—, del lleidatà —al centre—, del pallarès i el ribagorçà —al nord— i dels parlars centrals de la Franja, clarament diferenciats de les varietats de Benavarri i Tolba. Aquestes darreres varietats apareixen sempre més isolades de la resta a causa de la seva situació pròxima als parlars de transició cap a l'aragonès i, probablement, pel fet que presenten determinades isoglosses fonemàtiques, com ara l'absència de fricatives i africades sonores en els respectius inventaris. La figura 10b, en canvi, mostra com aquestes distincions ja no poden fer-se en el cas de l'F1 des d'una perspectiva global⁹¹. De fet, sembla que els parlars andorrans i bona part dels parlars del centre, el nord i, en menor mesura, el sud del Principat, estan convergint —o ja han convergit— entre ells, de manera que els trets que permetien diferenciar els parlants de cada àrea s'han reduït notablement en el decurs dels darrers 80 anys.

Els mapes mostren, fins aquí, que la majoria de parlars nord-occidentals estan patint un procés d'anivellament dialectal que comporta la reducció dels trets diferencials més marcats. Aquesta situació confirma la direccionalitat del canvi lingüístic que traçava Viaplana (1999), tot i que actualment ja no sembla possible dividir els parlars nord-occidentals en tres franges —orientalitzant, de transició i occidentalitzant— en funció del seu grau de convergència amb els parlars orientals, sinó que aquestes tres àrees semblen haver quedat reduïdes a dues —una d'occidentalitzant i una altra d'orientalitzant, que inclouria el que Viaplana (1999) denominava *zona de transició*.

---

⁹⁰ Els dendrogrames de consens en què es basen aquests mapes es presenten a 6.1.4. El fet que no s'inclouin en aquest mateix apartat es deu a la voluntat de l'autor d'utilitzar els diferents sistemes de visualització en el moment en què puguin aportar una informació més útil per a la interpretació dels resultats.

⁹¹ Evidentment, determinats *shibboleths* (Prokić et al. 2012) podrien indicar la provinença lingüística dels parlants, però en aquest punt ens centrem en les diferències globals entre dialectes.

Figures 10a i 10b. Mapes probabilístics en base a les pronúncies dels informants més grans —F4: figura 10a, a l'esquerra— i dels informants més joves —F1: figura 10b, a la dreta. Hi hem afegit un 20% de soroll estadístic

Stricto sensu, però, les figures 8, 9, 10a i 10b només mostren una situació d'anivellament dialectal entre diverses varietats nord-occidentals que se situen, encara, a una certa distància de l'estàndard. Per saber si aquest procés també comporta un acostament a l'estàndard, tanmateix, hem de recórrer a un tercer sistema de visualització de la distància lingüística: els mapes de similituds —vg. 3.4.1. Les figures 11a, 11b, 11c i 11d mostren la distància lingüística de les varietats nord-occidentals respecte d'un mateix punt de referència: l'estàndard. Com més fosc és el color d'una localitat, menor és la distància que la separa d'aquesta varietat. L'evolució que recullen les figures 11a —corresponent als parlants més grans—, 11b —corresponent a l'F3—, 11c —corresponent a l'F2— i 11d —corresponent als parlants més joves— és altament reveladora: l'anivellament de les varietats estudiades no sembla deure's a un replegament sobre determinades solucions de compromís sinó a l'*advergència* (Mattheier 1996: 34) —o convergència unilateral— d'aquestes varietats respecte a l'estàndard, al qual s'han acostat progressivament al llarg del segle xx. El resultat d'aquest procés és, doncs, el que Hinskens et al. (2005: 11) denominen *pèrdua estructural del dialecte*, una situació en la qual una varietat substitueix progressivament

els seus trets idiosincràtics per les característiques de la varietat a la qual s'assimila i que s'oposa a la denominada *pèrdua funcional del dialecte*, en la qual la varietat en regressió perd progressivament àmbits funcionals en favor de la varietat de prestigi.

D'altra banda, la convergència interna implica sempre divergència a les fronteres (Hinskens et al. 2005: 31), tal com demostren les figures 11a, 11b, 11c i 11d: l'avançat procés d'advergència amb l'estàndard que pateixen la majoria de parlars nord-occidentals contrasta amb l'estabilitat dels parlars de la Franja; la conseqüència és un augment contundent de la distància lingüística entre les varietats situades a banda i banda de la frontera administrativa —tret de les ribagorçanes i tortosines, més resistents al canvi, en què aquest increment és menor— i, doncs, el sorgiment d'una frontera lingüística allí on fins no fa gaire hi havia un contínuum dialectal.

Woolhiser (2005: 239) ja adverteix que una situació de convergència vertical —per raons de prestigi— comporta sempre una divergència horitzontal entre parlars tradicionalment similars. En el cas que ens ocupa, la convergència vertical de les varietats de Catalunya i d'Andorra amb l'estàndard ha potenciat l'efecte-frontera —és a dir, la divergència horitzontal— d'aquestes varietats amb els parlars de la Franja, que no han experimentat aquesta evolució⁹².

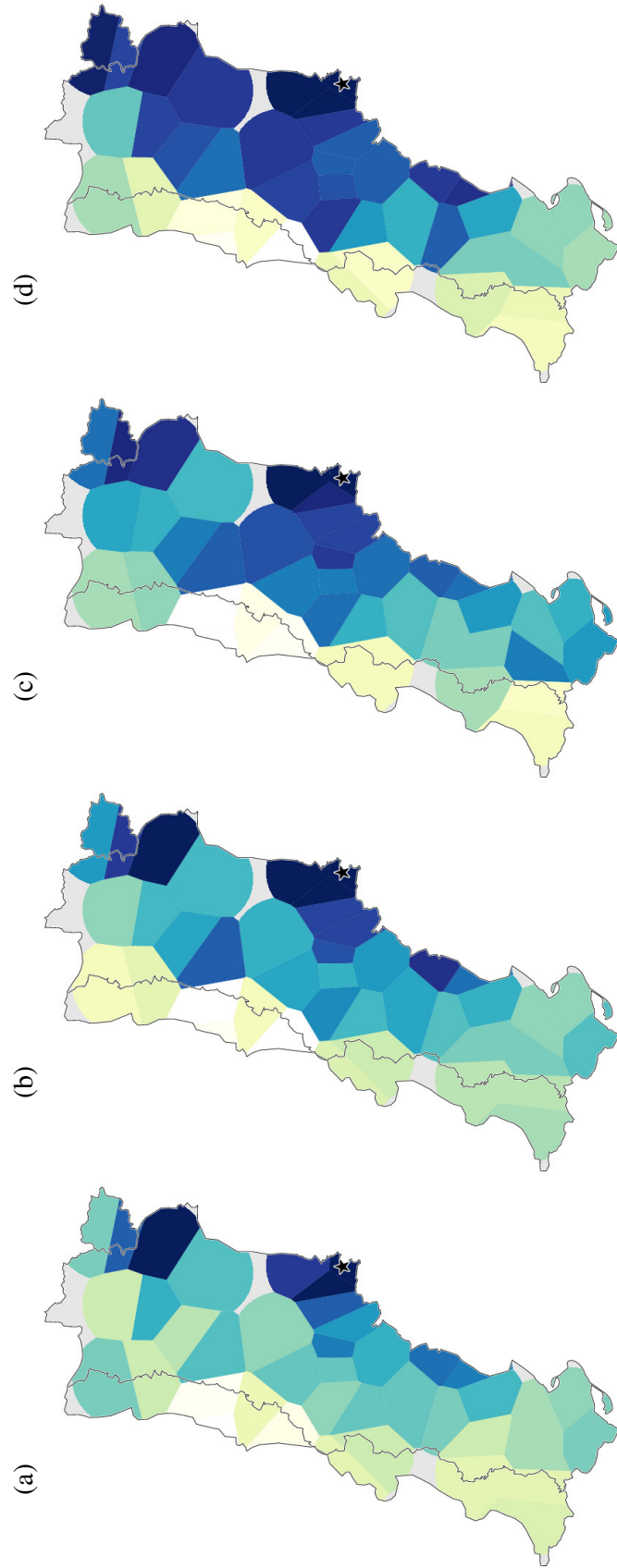
La constatació que l'efecte-frontera és vigent en l'àmbit estudiat és un dels punts clau d'aquest estudi. De fet, Woolhiser (2005: 241-245), que repassa els diversos casos d'efecte-frontera recollits a la bibliografia, afirma que els estudis dedicats a aquest fenomen són més aviat escassos. I, com hem vist a 4.3.1.2, molt centrats en el contínuum germànic. Tant, que l'aproximació dialectomètrica de Goebel (2000) a la intersecció de les fronteres d'Itàlia, França i Suïssa és un dels poquíssims exemples d'estudi sistemàtic —per bé que a partir de dades recollides fa dècades per a diversos

---

⁹² Aquesta afirmació podria matisar-se si l'estudi hagués tingut en compte una hipotètica convergència —en menor grau, potser a nivell lèxic— dels parlars de la Franja amb la seva varietat-sostre, això és, de prestigi: l'estàndard espanyol. De fet, l'àrea estudiada presenta dues situacions diglòssiques diferenciades: mentre que a Catalunya i a Andorra la varietat A és l'estàndard català i les varietats B són els geolèctes, a la Franja la varietat A és l'estàndard espanyol, que sol ocupar els àmbits d'actuació formals —excepció feta de les elits compromeses amb la dignificació de la llengua i els seus parlants. Aquesta qüestió es tractarà amb més deteniment a l'apartat 7.

atles lingüístics— d'aquest procés en l'àmbit romànic. Els resultats d'aquesta tesi suposen, doncs, una doble contribució a l'estudi de l'efecte-frontera: d'una banda, demostren que els factors polítics i ideològics que solen ser a la base d'aquesta mena de processos no només actuen en l'àmbit de les fronteres *interestatals*, sinó que també poden afavorir de manera efectiva processos de divergència lingüística en el si de comunitats lingüístiques seccionades per fronteres *intraestatal*s. I, d'altra banda, el fet que la detecció d'aquest procés hagi estat possible gràcies a l'ús de sistemes d'anàlisi dialectomètrica suposa una contribució metodològica a l'estudi del canvi lingüístic, en general, i de l'efecte-frontera, en particular, ja que es tracta —que en tinguem constància— del primer estudi de cas que demostra empíricament la validesa del mètode dialectomètric per resseguir un procés de canvi lingüístic en curs a partir d'un corpus contemporani de tanta envergadura.

Figures 11a, 11b, 11c i 11d. Mapes de similituds respecte a l'estàndard en base a les pronúncies dels informants més grans —F4: figura 11a, en primer lloc—, dels informants adults-grans —F3: figura 11b, en segon lloc—, dels informants adults-joves —F2: figura 11c, en tercer lloc— i dels informants més joves —F1: figura 11d, en quart lloc

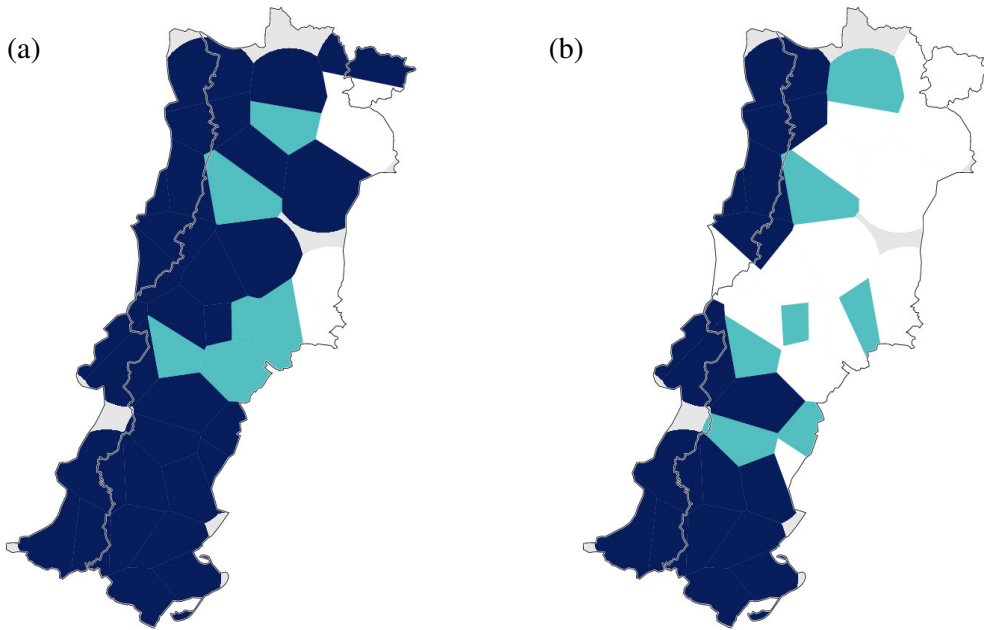
6.1.2. *Orientalització vs. estandardització: dos processos consecutius i complementaris*

Al llarg d'aquesta tesi ens hem fet ressò del treball de Viaplana (1999), en el qual l'autor advertia que bona part de les varietats nord-occidentals estaven patint un procés de desdialectalització, «d'anivellament progressiu *respecte a les varietats orientals*» (Viaplana 1999: 115 [la cursiva és nostra]). Viaplana afirma en aquest treball que el canvi lingüístic avança «en forma d'ona expansiva» d'est a oest, és a dir, de les zones frontereres amb els parlars centrals —que constitueixen, a finals dels 90, el que ell anomena «zona orientalitzant»— cap a les zones més allunyades d'aquests parlars —que conformen, per contra, l'anomenada «zona occidentalitzant». El tipus de difusió del canvi detectat per Viaplana, en forma d'ona expansiva, reflecteix, doncs, que el procés d'advergència lingüística de les varietats nord-occidentals respon a dinàmiques possiblement anteriors al procés de codificació del català i es deu, més aviat, a factors com la mobilitat i el contacte interpersonal entre els parlants d'aquestes varietats i les centrals —considerades tradicionalment de prestigi.

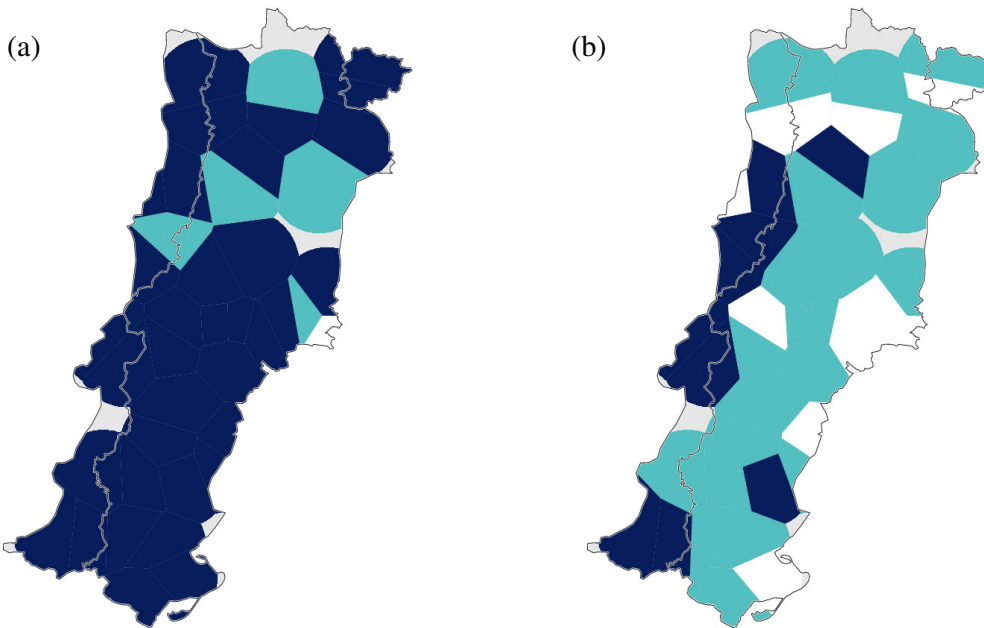
Un cop d'ull a les figures 12a, 12b, 13a i 13b pot contribuir a aclarir quin és el paper de l'estàndard, per un costat, i de les varietats orientals centrals, per l'altre, en el procés de desdialectalització del català nord-occidental. Les figures 12a i 12b mostren la distribució en l'F4 i l'F1, respectivament, de la variant dialectal 'mos' del clíctic acusatiu de primera persona del plural en el context *_#V*: 'ens esperen' [mozaspéren]. Com més fosc és el color d'una localitat, més ocurrencies de la forma dialectal s'hi han obtingut. La comparació de les figures 12a i 12b, a banda de mostrar un cop més la progressiva difusió de la variant de prestigi —en aquest cas, comuna a l'estàndard i als parlars centrals—, demostra que la forma 'ens' ja està força arrelada entre els parlants més grans de les comarques orientals de l'àrea nord-occidental. La regressió de la forma dialectal 'mos' sembla haver-se iniciat, doncs, en un període anterior a la difusió de les formes estàndard per part dels poders públics de Catalunya i Andorra.

La substitució de les formes tradicionals del dialecte per formes innovadores —en aquest cas, comunes tant a l'estàndard com al central— ja entre els informants més vells de la mostra fa pensar que històricament el procés d'orientalització ha tingut un pes notable en el canvi lingüístic del nord-occidental. Ara bé, ¿es tracta d'un fenomen

deslligat del procés d'estandardització i la difusió de variants normatives que s'ha produït a Catalunya i a Andorra al llarg del segle XX? Les figures 13a i 13b semblen desmentir aquesta hipòtesi. Aquestes figures mostren la distribució del clític reflexiu de tercera persona en el context $w\#\_$ tal com s'acostumava a pronunciar en la majoria de varietats nord-occidentals: 'arregleu-vos' [areyléws]. Si la variant de prestigi adoptada fos sempre la central, esperaríem una evolució de [areyléws] a [areyléwze], en la qual s'adoptés la morfologia d'aquest clític en català central i s'adaptés fonèticament al nord-occidental. Un cop d'ull a les figures 13a i 13b, tanmateix, mostra que la variant adoptada és '-vos' —[areyléwβos]—, forma estàndard que actualment també competeix en el central amb la forma tradicional '-se'. Aquesta situació és una mostra que en els darrers anys el procés d'orientalització assenyalat per Viaplana (1999) s'està complementant amb un procés d'estandardització que pot acostar progressivament la parla a l'escriptura (Carrera-Sabaté 2006) i pot estar modificant la percepció que els parlars orientals són els més prestigiosos en favor del prestigi de la varietat estàndard.

Figures 12a i 12b. Mapes de distribució del clític acusatiu de 1a persona del plural ‘ens’ —context: *_#V*, ‘ens esperen’— en base a les pronúncies dels informants més grans —F4: figura 12a, a l’esquerra— i dels informants més joves —F1: figura 12b, a la dreta. El color més fosc indica un major nombre de respostes amb la forma dialectal ‘mos’

Figures 13a i 13b. Mapes de distribució del clític acusatiu de segona persona ‘us’ —context: *w#_*, ‘arregleu’s’— en base a les pronúncies dels informants més grans —F4: figura 13a, a l’esquerra— i dels informants més joves —F1: figura 13b, a la dreta. El color més fosc indica un major nombre de respostes amb la forma dialectal ‘-s’, ‘arregleu’s tranquil·lament’

6.1.3. Dos patrons de difusió espacial de les innovacions: jeràrquic i per contagi

Fins ara hem vist que Viaplana (1999) feia èmfasi en el fet que el procés d'orientalització del català nord-occidental es produïa en forma d'ona expansiva, d'est a oest. Com la majoria de treballs —vg. 4.3.5— que analitzen l'evolució d'aquest conjunt de parlars tenint en compte tant àmbits urbans com rurals, però, aquest autor també assenyala el paper de les ciutats com a capdavanteres del canvi lingüístic. Taeldeman (2005: 263), com hem vist, descriu els dos patrons principals de difusió de les innovacions lingüístiques: el *patró de difusió per contagi* —*contagious diffusion pattern*—, en el qual les innovacions es transmeten mitjançant les xarxes socials i en forma d'ona expansiva; i el *patró de difusió jeràrquica* —*hierarchical diffusion pattern*—, en el qual les ciutats actuen en un principi com a «illes d'innovació» i difonen els nous trets progressivament dels àmbits urbans als rurals, més conservadors, de la perifèria.

En el cas del nord-occidental, sembla clar que es produeix una interacció entre aquests dos models: d'una banda, les figures 10a, 10b, 11a, 11b, 11c, 11d, 12a, 12b, 13a i 13b, mostren clarament una situació de difusió de les innovacions *per contagi*: l'advergència s'inicia per l'est i avança progressivament cap a l'oest, penetrant especialment pel curs del riu Segre i l'eix de l'actual A-2. Tanmateix, una observació atenta dels fets indica que, paral·lelament a aquest tipus d'evolució, se'n produeix una altra, *jeràrquica*, en la qual les ciutats actuen com a centres impulsors del canvi. Les figures 8 i 9, per exemple, mostren com en l'F4 ciutats com Andorra la Vella–Escaldes, la Seu d'Urgell, Mollerussa, Sort o Tremp mantenen una distància marcadament menor respecte a l'estàndard que les respectives localitats rurals de les mateixes comarques: Ordino, Coll de Nargó, Preixana, Rialp i Salàs de Pallars. En la resta de figures que acabem d'esmentar, a més, els punts acolorits amb un to fosc solen correspondre a les ciutats, mentre que les localitats rurals adjacents presenten normalment tonalitats més clares.

Sembla, doncs, que en el procés de canvi lingüístic que afecta els parlars nord-occidentals, i en els àmbits de Catalunya i d'Andorra, el patró de difusió jeràrquica pot haver estat molt important des de fa dècades. Tanmateix, aquest patró s'incardina en un altre tipus de model, el de difusió per contagi, ja que les primeres ciutats a convergir amb els parlars orientals, a l'inici, i amb la varietat estàndard, actualment, van ser les del llevant nord-occidental. Només així s'explica que les zones més conservadores

siguin els parlars tortosins i ribagorçans —excepció feta, és clar, dels parlars de la Franja.

Com s'ha avançat a la introducció, aquests resultats vénen a omplir el buit assenyalat per Britain (2002), que es lamenta que hi ha pocs casos documentats de difusió de les innovacions per contagi a la bibliografia i que, a més, bona part d'aquests estudis encara parteixen de corpus dialectals relativament antics. De retruc, els resultats exposats fins ara permeten rebatre les tesis de Chambers (2002), que directament nega que aquest patró tingui un paper rellevant en la transmissió de les innovacions lingüístiques. Des d'una òptica quantitativa, i en el cas concret del català nord-occidental, la complementarietat dels patrons de difusió jeràrquica i per contagi de les innovacions és un fet empíricament contrastat.

6.1.4. L'excepcionalitat de la cruïlla catalanoaragonesa a les Terres de l'Ebre: un cas de dissidència respecte a les dinàmiques evolutives dels parlars nord-occidentals

Segons tots els indicis, les Terres de l'Ebre —o, en un sentit més ampli, l'àmbit lingüístic del tortosí⁹³— constitueixen una excepció notable a les tendències evolutives dels parlars nord-occidentals. Diversos autors han assenyalat que l'àrea dialectal transfronterera entre el migdia de Catalunya i el nord del País Valencià constitueix, tot i la difusió de dos models de llengua estàndard diferents en els respectius marcs administratius, «el garant irrefutable de la unitat de la llengua» (Pradilla 2008a: 132), un espai en què els límits interautonòmics no tenen «cap traducció a nivell lingüístic» (Virgili 1992: 556). Una condició que podria veure's alterada de prosperar les incipients tendències anivelladores —de *valencianització* vs. *orientalització*, en paraules de Pradilla (2008b: 135)— que s'hi han detectat recentment.

---

⁹³ En aquest treball ens referim al tortosí en sentit ampli, això és, en tant que varietat del català que es parla a les comarques del Baix Ebre, el Montsià, la Ribera d'Ebre, la Terra Alta, el Matarranya, els Ports i el Maestrat (Veny 1982: 103). Malauradament, com hem indicat a 2.1, el tortosí es troba escapat en el nostre corpus, ja que no es van realitzar entrevistes a les comarques septentrionals del País Valencià. Des d'aquí volem animar a altres investigadors, disposats a confegir un petit corpus semblant al d'aquesta tesi als Ports i al Maestrat, que facin ús de les nostres dades —d'accés lliure— per analitzar la incidència de l'efecte-frontera des d'un punt de vista quantitatiu a banda i banda del riu de la Sénia.

En aquest apartat volem focalitzar l'atenció en un segon espai fronterer al qual tradicionalment s'ha parat menys atenció: la cruïlla catalanoaragonesa a les Terres de l'Ebre. L'objectiu és demostrar que la major impermeabilitat dels parlars tortosins de Catalunya a les innovacions provinents de les varietats de prestigi ha afavorit que l'efecte-frontera tingui una incidència mínima en els parlars situats a banda i banda dels límits administratius entre Catalunya i l'Aragó. En darrer terme, es tracta de demostrar que la varietat tortosina constitueix un segon «garant irrefutable de la unitat de la llengua» a la cruïlla catalanoaragonesa i representa —tot i els indicis d'estandardització dels quals també donarem compte— un cas notable de dissidència respecte a les dinàmiques evolutives dels parlars nord-occidentals.

Com hem comentat a 6.1.1 en analitzar les figures 8 i 9, la reducció de la distància lingüística entre la majoria de varietats nord-occidentals de Catalunya i Andorra i l'estàndard ha comportat un augment considerable de la distància entre aquestes varietats i els parlars de la Franja, que no participen en el procés de desdialectalització. Únicament hi ha dues zones on la incidència de l'efecte-frontera és menor: l'àrea ribagorçana —representada pel Pont de Suert i Vilaller— i l'àrea tortosina, amb l'excepció de la Ribera d'Ebre, on els parlants semblen estar incorporant les variants estàndard a un ritme lleugerament més ràpid que a la resta de les Terres de l'Ebre. Noti's tanmateix que la frontera política entre Catalunya i l'Aragó presenta altra vegada un correlat lingüístic més visible a l'àrea tortosina en l'F1 que no pas en l'F4.

El major conservadorisme dels parlars franjolins, tortosins i ribagorçans també aflora, com era d'esperar, si s'analitzen les dades des d'un punt de vista qualitatiu. Les figures 14a, 14b, 15a, 15b, 16a i 16b mostren la distribució en l'àrea estudiada de tres ítems pertanyents a tres categories morfològiques diferents⁹⁴. Concretament, les figures 14a i 14b recullen la distribució de l'article masculí singular 'el' en el context *_#C*, 'el cap'; les figures 15a i 15b donen compte de la distribució de la tercera persona del singular del present de subjuntiu del verb 'servir', (que ell) 'serveixi'; i, finalment, les figures 16a i 16b mostren la distribució del determinant possessiu femení plural 'meves' davant d'un substantiu, 'les meves filles'. En tots els casos, les figures (a) es basen en la

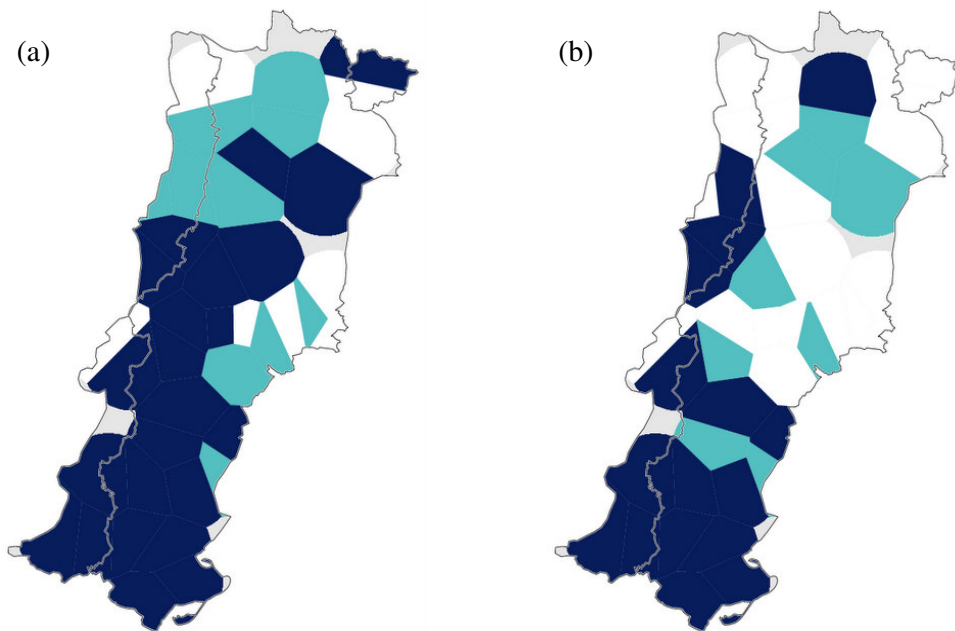
---

⁹⁴ Les figures 10a i 10b, que hem analitzat a 6.1.2, mostren la distribució d'un quart mot —el clíctic acusatiu de 1a persona del plural 'ens'— pertanyent a una quarta categoria morfològica. La tendència que assenyalen aquestes dues figures és la mateixa que plasmen les figures 14a, 14b, 15a, 15b, 16a i 16b.

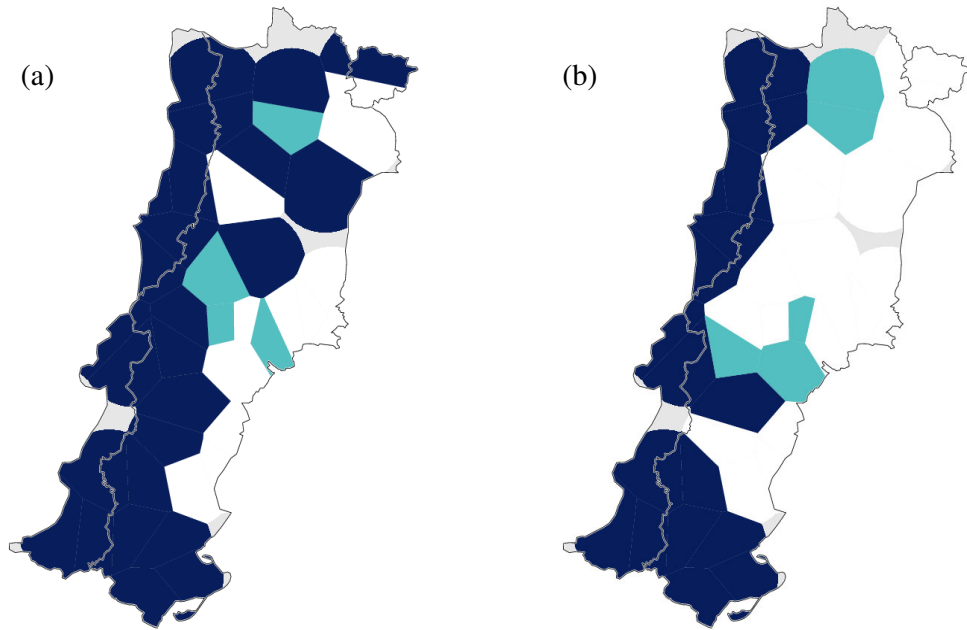

pronúncia dels informants més vells, mentre que les figures (b) s'han elaborat a partir de les respostes dels informants més joves. D'altra banda, com més fosc és el color d'una localitat, més ocurrències de les formes dialectals s'hi han obtingut.

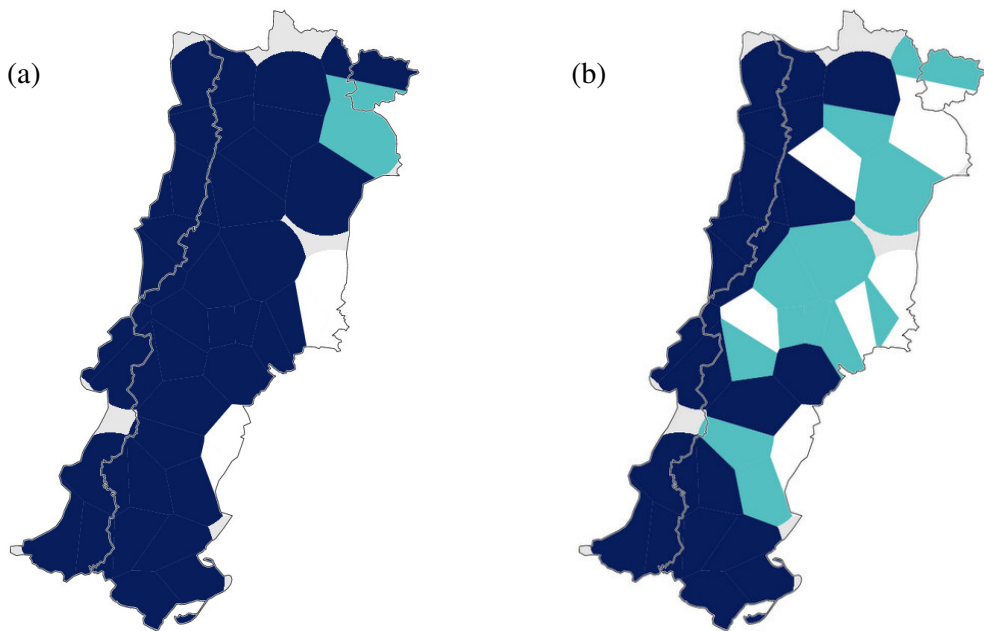
La comparació d'aquestes figures mostra un cop més la progressiva difusió de les variants de prestigi —en aquests exemples, comunes a l'estàndard i als parlars centrals—, però també demostra que les innovacions ja estan força arrelades entre els parlants més grans de les comarques orientals de l'àrea nord-occidental. La regressió de les formes dialectals sembla haver-se iniciat, doncs, en un període anterior a la difusió de les formes estàndard per part dels estaments públics de Catalunya i Andorra. D'altra banda, tots els exemples seleccionats plasmen un cop més el major conservadorisme de les varietats franjolines, ribagorçanes i tortosines, i coincideixen a assenyalar, entre les darreres, les varietats de la Ribera d'Ebre com les més proclius al canvi.

Figures 14a —F4— i 14b —F1. Distribució de l'article masculí singular 'el' —context: _#C, 'el cap'. El color fosc indica un major nombre de respostes amb les variants dialectals nord-occidentals

Figures 15a —F4— i 15b —F1. Distribució de la tercera persona del singular del present de subjuntiu del verb ‘servir’: (que ell) ‘serveixi’. El color fosc indica un major nombre de respostes amb les variants dialectals nord-occidentals

Figures 16a —F4— i 16b —F1. Distribució del determinant possessiu femení plural ‘meves’. El color blau fosc indica un major nombre de respostes amb les variants dialectals nord-occidentals

Tot i l'evidència que l'efecte-frontera exerceix una influència mínima en l'evolució dels parlars tortosins del Principat i de la Franja —contràriament al que succeeix en la majoria de parlars nord-occidentals—, el fet és que entre aquests parlars també es detecta una incipient tendència a l'autonomització de la llengua. Les figures 17 i 18 en donen compte. Es tracta de dos dendrogrames probabilístics elaborats mitjançant la tècnica de la clusterització amb soroll —o *noisy clustering*. Com hem vist a 3.4.2, el *noisy clustering* consisteix a afegir petites quantitats de soroll aleatori —*random noise*— a la matriu de distàncies en successives clusteritzacions; en altres paraules, es tracta d'una tècnica que modifica lleument les distàncies de la matriu mitjançant l'addició de soroll estadístic per comprovar el grau de robustesa dels agrupaments. Per interpretar correctament un dendrograma probabilístic cal tenir en compte dues coses: en primer lloc, que els números associats als clústers indiquen la quantitat de vegades que un conjunt de varietats han constituït un mateix grup en les diverses iteracions del procés; i, en segon lloc, que la llargada horitzontal de les línies reflecteix la distància cofenètica mitjana en què un conjunt de varietats s'han agrupat entre elles en el total de clusteritzacions. La figura 17 s'ha elaborat a partir de les pronúncies dels informants més grans, mentre que la figura 18 s'ha creat en base a les respostes dels informants més joves. En els dos casos s'ha repetit 100 vegades la clusterització i s'hi ha afegit un 20% de soroll estadístic.

Aquestes figures mostren clarament com les diferències entre els parlars tortosins de banda i banda de la frontera catalanoaragonesa són menors en l'F4 que en l'F1. Entre els parlants majors, tot i l'alteració de la matriu de distàncies mitjançant el *noisy clustering*, la totalitat de les varietats tortosines s'agrupen entre elles en el 100% dels casos; això indica un grau molt elevat de cohesió interna del grup. Entre els parlants més joves, en canvi, l'aplicació d'aquesta tècnica du a la fragmentació de l'agrupament en tres petits clústers, que inclouen les varietats del tortosí estricte, les varietats del Matarranya —més Caseres, que hi és a tocar— i les varietats de la Ribera d'Ebre, respectivament. Aquesta fragmentació mostra que les varietats tortosines, tot i emergir de la resta de varietats nord-occidentals —que el dendrograma basat en la parla dels joves detecta com a molt homogènies— ja no mantenen el grau de cohesió interna —i, doncs, de semblança— que mantenen en el cas de l'F4.

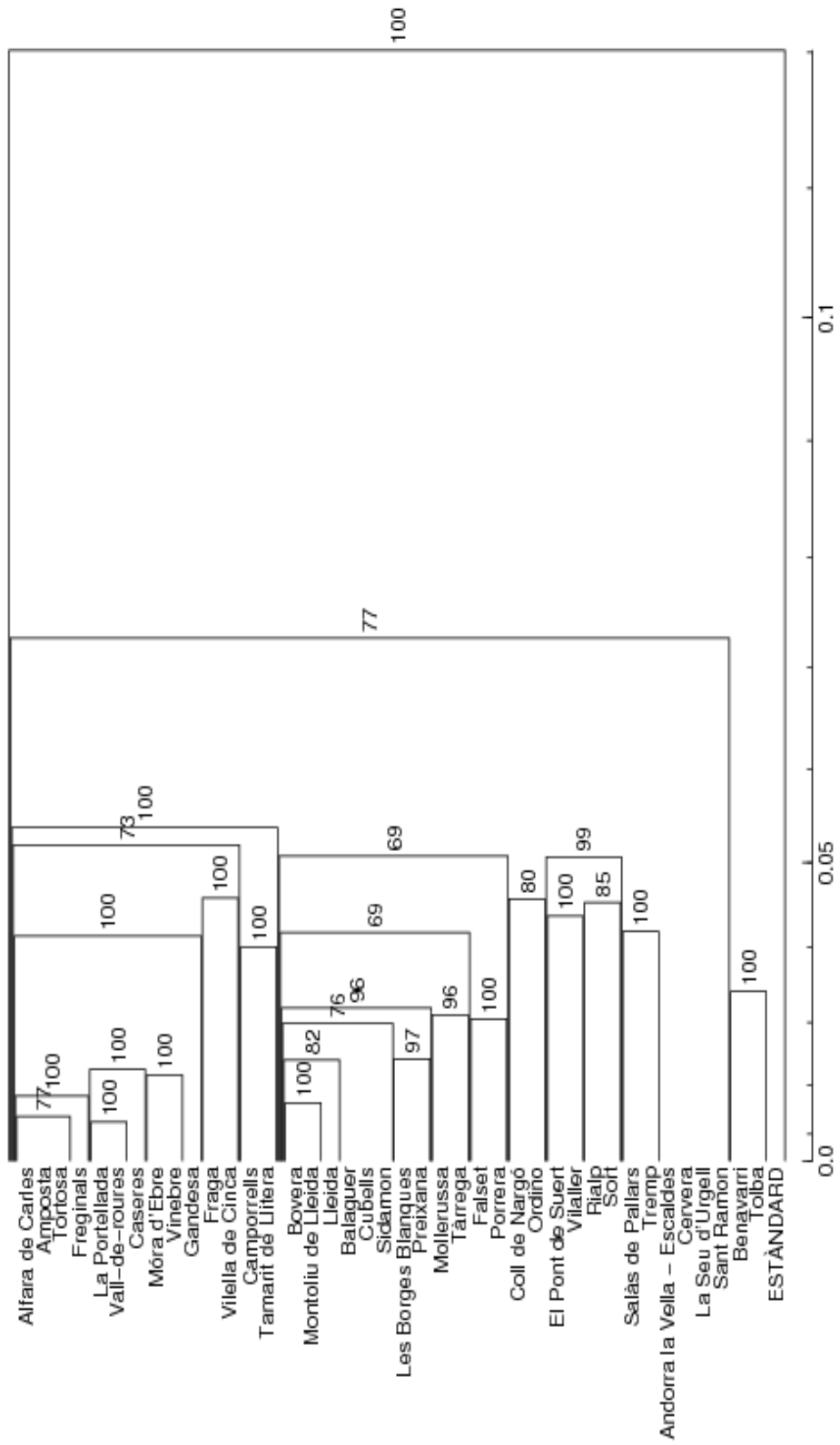

Figura 17. Dendrograma probabilístic de les varietats nord-occidentals i l'estàndard en base a les pronúncies de l'F4. La quantitat de soroll estadístic afegida ha estat del 20 %

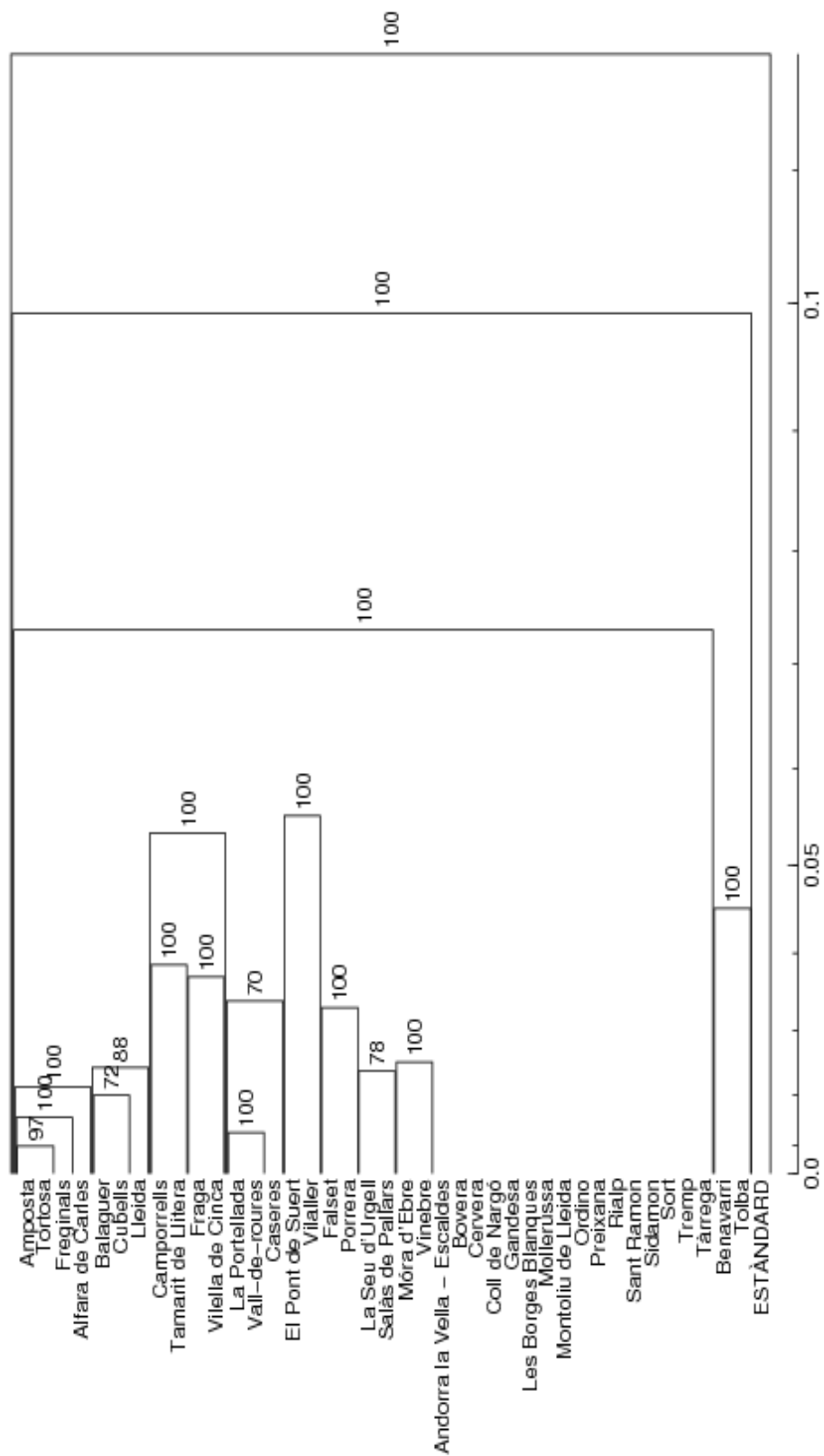

Figura 18. Dendrograma probabilístic de les varietats nord-occidentals i l'estàndard en base a les pronuncies de l'Fl. La quantitat de soroll estadístic afegida ha estat del 20 %

En aquest apartat hem volgut mostrar succintament que l'àrea dialectal tortosina constitueix un cas excepcional en el marc de les dinàmiques evolutives dels parlars nord-occidentals. Aquesta excepcionalitat es deu al fet que el tortosí, com el ribagorçà, és una varietat notablement conservadora que pràcticament no s'ha vist afectada pel procés de desdialectalització que opera en la majoria de parlars nord-occidentals. Per aquest motiu, és possible afirmar —malgrat les incipients tendències anivelladores que hi hem detectat— que la varietat tortosina de la llengua catalana és un *dobte* «garant irrefutable de la unitat de la llengua»: ho és tant a la frontera que marca el riu de la Sénia com a la cruïlla catalanoaragonesa que formen els Ports. El manteniment de la dialectalitat del tortosí no hauria de ser, doncs, un tema banal en tota acció planificadora no encaminada a la fragmentació de la comunitat lingüística, perquè ja se sap que una comunitat lingüística és sobretot un espai d'identificació referencial amb una llengua i el sentit comú ens diu que, en la mesura que es mantingui el contínuum nord-occidental, el posicionament ideològic sobre la unitat de la llengua per part dels parlants haurà de conviure amb l'evidència que, siguin de l'indret on siguin, tots s'entenen parlant en *la seva* llengua.

6.1.5. Sumari: la hipòtesi de la mort del dialecte

Al llarg dels darrers apartats hem donat compte del procés de pèrdua estructural que ha afectat els dialectes nord-occidentals durant els 80 anys de canvi lingüístic que es poden resseguir a partir de les dades del corpus. Aquest procés s'explica per un doble fenomen d'advergència: d'una banda, l'acostament secular dels parlars de Catalunya i d'Andorra al dialecte oriental central; de l'altra, l'assimilació recent a les variants de prestigi de la llengua estàndard. La difusió d'aquestes innovacions s'ha produït mitjançant la interacció de dos models d'expansió de les varietats prestigiades: per contagi, en forma d'ona expansiva —d'est a oest—, i jeràrquic, ja que les àrees urbanes han actuat transitòriament com a capdavanteres del canvi i han estat crucials perquè s'anivellessin a posteriori els parlars dels àmbits rurals. El resultat d'aquest procés de canvi ha estat una major incidència de l'efecte-frontera entre les localitats situades a banda i banda dels límits administratius catalanoaragonesos i l'eixamplament de la falla lingüística entre varietats que fins no fa gaire constituïen un contínuum dialectal clar.

Sembla, doncs, que bona part de les varietats del català nord-occidental han substituït o estan substituint alguns dels seus trets idiosincràtics per elements propis de les varietats

de prestigi. La voluntat d'aquest treball, tanmateix, no és la de certificar un procés de desaparició irreversible —al capdavant no s'han aportat dades que això hagi de succeir—; es tracta més aviat de fer conscient una situació intuïda per molts parlants —tant nord-occidentals com, probablement, d'altres varietats— amb l'objectiu que, lluny de convertir-se en una *profecia autoacomplerta*, la denúncia del progressiu anivellament de les varietats dialectals del català —amb la subseqüent pèrdua de riquesa lingüística que comporta— esdevingui, en paraules de Comellas (2011: 64), una *profecia autofrustrada*.

6.2. Naturalesa del canvi lingüístic en nord-occidental: canvi morfològic vs. canvi fonològic

6.2.1. Resultats

A diferència de les seccions precedents, en què s'examinaven els resultats d'aplicar la distància de Levenshtein a les dades del corpus, en aquest apartat es presenten els resultats d'aplicar a aquestes mateixes dades el *mètode COD*. Concretament, es presenten vuit gràfics que són el resultat d'aplicar sengles anàlisis multidimensionals a les matrius de distància obtingudes mitjançant l'MCOD: les figures 19a i 19b mostren la distància lingüística entre varietats en base a les dades merament fonètiques —i són, doncs, directament comparables a les figures 8 i 9, obtingudes mitjançant l'LD, que hem descrit a 6.1.1—; les figures 20a i 20b mostren els resultats del càlcul d'interdistàncies en base a les dades morfològiques; les figures 21a i 21b mostren el resultat d'aquest càlcul en base a les regles fonològiques; finalment, les figures 22a i 22b mostren la distància lingüística entre varietats en base a la suma dels components morfològics i fonològics de les varietats estudiades. El funcionament de l'MCOD es descriu detalladament a 3.3.

Les figures 19a i 19b plasmen la distància lingüística entre varietats a partir de les dades fonètiques dels parlants més grans —F4— i dels parlants més joves —F1. Tot i les diferències metodològiques amb l'LD que s'han comentat a la secció 3.3, aquestes figures mostren uns resultats pràcticament idèntics als que s'han descrit a 6.1.1. Aquest fet certifica la robustesa del corpus emprat, atès que sistemes d'anàlisi diferents donen lloc a resultats molt similars. En primer lloc, les figures 19a i 19b mostren novament com un grup important de varietats, que a la figura 19a apareixen escampades de forma regular per la meitat esquerra del pla, han patit un procés d'homogeneïtzació entre els

parlants de l’F1. Aquest nou clúster de varietats s’identifica clarament a la figura 19b i se situa, encara, a una certa distància de l’estàndard. Això confirma un cop més que les varietats nord-occidentals més orientals estan patint un procés d’anivellament dialectal que redueix progressivament els trets distintius que les separaven. En segon lloc, s’aprecia que les varietats de la Franja no han modificat substancialment la seva posició, sinó que s’han mantingut estables en relació amb la resta de varietats. La combinació d’aquestes dues tendències afavoreix, com hem comentat a bastament, la incidència de l’efecte-frontera, especialment entre les varietats franjolines centrals i les varietats principatines més properes. Només les àrees dialectals del ribagorçà i del tortosí es comporten de manera més conservadora i, tot i que és possible detectar un cert augment de la distància lingüística entre els parlars tortosins de l’Aragó —representats per Vallde-roures i la Portellada— i els parlars tortosins del Principat, és indiscutible que, a hores d’ara i en termes globals, aquests dos conjunts de varietats han esdevingut els veritables garants del manteniment efectiu del contínuum nord-occidental. Els gràfics assenyalen, finalment, que hi ha dues varietats —Sant Ramon i la Seu d’Urgell— que, en comptes d’aproximar-se a l’estàndard en el pas de l’F4 a l’F1, semblen allunyar-se’n. Aquesta qüestió es desenvolupa al final d’aquest apartat.

La principal pregunta que sorgeix de l’anàlisi de les figures 19a i 19b és la següent: a què es deu que les varietats nord-occidentals dels parlants més joves, tot i haver-se anivellat entre elles, no s’hagin acostat gaire a l’estàndard, en termes globals? La nostra hipòtesi —ho hem vist a 4.4— és que aquesta distància es deu quasi exclusivament al manteniment de bona part de les regles fonològiques que caracteritzen aquests parlars, una situació que contrarestaria la marcada advergència morfològica que han experimentat en relació a l’estàndard.

Precisament les figures 20a i 20b haurien de permetre validar aquesta hipòtesi. Aquestes figures mostren la distància lingüística entre varietats a partir de les dades estrictament morfològiques dels parlants més grans —F4— i dels parlants més joves —F1. Els resultats són altament reveladors: per un costat, s’observa que la distància entre l’estàndard i la resta de varietats és menor en termes morfològics que no en termes globals tant en l’F4 com en l’F1. Això ja permet suposar que el pes dels components fonològics és major que no el dels components morfològics en l’augment de la distància

lingüística⁹⁵. De fet —observi's el canvi d'escala del gràfic a l'eix d'abscisses—, el procés de pèrdua estructural de la majoria de parlars nord-occidentals és molt visible entre els parlants de l'F1, que pràcticament ja es confonen amb la varietat estàndard pel que fa als aspectes morfològics. En segon lloc, s'observa novament que el tortosí i el «ribagorçanopallarès» (Sistac 1998b) són les varietats principatines més conservadores tant entre els parlants més grans com entre els més joves, amb una diferència: en el pas de l'F4 a l'F1, els parlars pallaresos han perdut, a diferència dels parlars ribagorçans, més perifèrics, quasi totes les especificitats morfològiques. En tercer lloc, el contrast entre aquestes dues figures permet apreciar novament la incidència de l'efecte-frontera, el qual, tot i quedar esmorteït pel major conservadorisme del tortosí i del ribagorçà, és altre cop especialment visible entre les varietats principatines i aragoneses centrals —és a dir, allí on les varietats d'administració catalana han convergit més amb l'estàndard. Finalment, s'observa que els parlars ribagorçans de l'Aragó, representats per Benavarri i Tolba, són els més allunyats morfològicament de la resta⁹⁶.

---

⁹⁵ Aquesta afirmació s'hauria de matisar mitjançant un estudi de tipus perceptiu en el qual els parlants de diferents varietats avaluessin el grau de distància lingüística subjectiva que atorguen a parles d'altres indrets de l'àmbit lingüístic. Pretendre que la distància lingüística és objectiva, és a dir, no condicionada per factors de tipus perceptiu o, fins i tot, psicosocial —en el cas dels prejudicis associats a determinades varietats, per exemple— seria anar contra els dictats de la intuïció i la consideració essencialment social del llenguatge. Malauradament, un estudi d'aquest tipus queda fora de les possibilitats del present treball i s'haurà d'abordar en investigacions futures.

⁹⁶ A 6.1.1 apuntàvem que aquest aïllament es deu, en part, a la proximitat d'aquests parlars a l'àrea de transició cap a l'aragonès. Es tracta de varietats que es caracteritzen, per exemple, per presentar el morf /a/ corresponent al morfema de MT 'present de subjuntiu' —/pérd+a/, /béq+a/, /sínt+a/, /sír+b+a/— o al morfema de NP 'plural' —/kás+a+s/—; en el cas de Benavarri, a més, alguns verbs que són de la classe verbal III [+EXT] arreu de l'àmbit lingüístic no presenten increment prepalatal en aquesta varietat: donen lloc, doncs, a formes rizotòniques del tipus [sírβo], [sírβes], etc. —vg. 5.1.3.1. D'altra banda, la major distància que presenten tant les varietats apitxades de la Franja —les de la Ribagorça i, avui, també les de la Llitera— com aquelles que estan patint un procés progressiu d'apitxament —un procés que, en el nostre corpus, comença a ser notable a Fraga—, també es deu, en part, a una paradoxa de la metodologia emprada: atès que no disposem de cap sistema per comptabilitzar a part les diferències en els inventaris fonològics dels diferents parlars, aquestes diferències es comptabilitzen en l'àmbit de la morfologia. La raó és la següent: en aquest àmbit es recullen les diferències entre varietats pel que fa a les formes impredecibles, això és, subjacents. El fet que les varietats apitxades no disposin de fonemes fricativs i africats sonors en els respectius inventaris fonològics fa que, en les transcripcions subjacents que són a la base del càlcul de distàncies, els fonemes siguin sords. Això provoca que entre dues varietats molt

Atès que el grau d'anivellament morfològic de bona part de les varietats nord-occidentals amb l'estàndard és gairebé absolut, la distància lingüística que s'apreciava a les figures 19a i 19b, corresponents a les dades fonètiques, només pot deure's al manteniment de les regles fonològiques que diferencien aquests parlars de la varietat de prestigi. Aquesta hipòtesi es veu confirmada per les figures 21a i 21b, que plasmen la distància lingüística entre varietats a partir de les regles fonològiques dels parlants més vells —F4— i dels parlants més joves —F1. Un cop d'ull als resultats de les anàlisis multidimensionals mostra que l'homogeneïtzació entre parlars nord-occidentals —tret d'aquells més conservadors: els tortosins, els ribagorçans i els de la Franja— és quasi completa. Hi ha una diferència clara, però, entre aquests gràfics i els corresponents a l'àmbit morfològic: en aquest cas, la distància entre les varietats nord-occidentals i l'estàndard és molt important. Aquest fet confirma, doncs, l'*accentualització* a què s'ha vist reduïda la *dialectalitat* de bona part de les varietats nord-occidentals: pràcticament anivellades en l'àmbit de la morfologia, allò que a hores d'ara les segueix diferenciant de l'estàndard és un accent particular, un ventall reduït de pronúncies fruit de les regles fonològiques que segueixen vigents i que es limiten als parlars franjolins, ribagorçans i tortosins, per un costat, i a la resta de parlars nord-occidentals, per l'altre. D'altra banda, l'anàlisi de les figures 21a i 21b confirma un cop més la incidència de l'efecte-frontera entre les varietats d'administració catalana i aragonesa, i ressalta el major conservadorisme del tortosí i, molt especialment, del ribagorçà al Principat. Finalment, palesa l'evolució divergent respecte a les tendències generals que segueixen dues varietats que a l'F4 són especialment pròximes a l'estàndard: Sant Ramon i la Seu d'Urgell. Es tracta, en tots dos casos, de varietats que podrien estar experimentant un canvi a causa de la influència de la varietat escrita entre els més joves. Un cop d'ull a les dades qualitatives del corpus mostra, per exemple, que en l'F4 d'aquestes varietats els informants utilitzen amb regularitat vocals mitjanes centrals —[ə]—; sembla, doncs, que la regla de reducció de les vocals de la sèrie anterior àtones pròpia de les varietats

---

properes —Tolba i Vilaller, per exemple—, dues formes idèntiques pel que fa al morf corresponent al morfema de NP 'plural' —[kaŋtas] a Tolba i [kaŋtes] a Vilaller— es comptabilitzin com a diferents, perquè el fonema subjacent és /s/ en el cas de Tolba però /z/ en el de Vilaller —fonema sobre el qual opera un procés regular d'ensordiment d'obstruents finals. Aquesta explicació dóna compte, doncs, d'una paradoxa metodològica: que una diferència en l'inventari fonemàtic de dos parlars es comptabilitzi com una diferència de tipus morfològic.

orientals és vigent entre els parlants més grans d'aquestes localitats —si més no en alguns contextos, com ara posició final absoluta de mot. La nostra hipòtesi és que les generacions més joves, pel fet de disposar d'una major competència lectoescriptora en català, tendeixen a substituir la pronúncia centralitzada de les vocals àtones per pronúncies més anteriors o més baixes que permetrien acostar la parla a l'escriptura. Aquesta hipòtesi concorda amb les observacions de Carrera-Sabaté i Freixenet-Esteve (2003: 9) quan afirmen que «the process of change depicted here has allowed us to detect again the progressive imposition in the area of a prestigious model for oral language which is directly related to the written language». Una opinió en la qual Carrera-Sabaté insisteix, com hem vist, en altres treballs —vg. 4.3.2⁹⁷.

Presentem, finalment, les figures 22a i 22b com a complement del treball exposat fins ara. Aquestes figures mostren la distància lingüística entre varietats que resulta de sumar les matrius de distàncies corresponents als aspectes morfològics, d'una banda, i a les regles fonològiques, de l'altra. La figura 22a reflecteix aquestes distàncies entre els parlants més grans —F4—; la figura 22b reflecteix aquestes distàncies entre els parlants més joves —F1. Com s'observa, no hi ha diferències d'entitat entre aquests resultats i els obtinguts a partir de l'anàlisi de les dades fonètiques, que al seu torn eren molt semblants als resultats obtinguts mitjançant l'LD.

---

⁹⁷ De totes maneres, som conscients que la vinculació d'aquest canvi a l'augment de la competència lectoescriptora en català de les noves generacions és insuficient per explicar un fenomen que sens dubte ha de ser fruit d'una causalitat més complexa. Probablement, la menor presència de vocals mitjanes centrals en els idiolectes dels informants joves de la Seu d'Urgell i de Sant Ramon s'hauria de relacionar amb alguns dels principals canvis socials que s'han produït al llarg del segle XX: l'escolarització obligatòria, lligada al despoblament dels nuclis rurals, per exemple, ha provocat que els joves d'una localitat fronterera amb el català central com és Sant Ramon hagin hagut d'anar a estudiar a Cervera, on la presència de vocals mitjanes centrals entre els parlants grans és molt menor. Paral·lelament, i per aquests mateixos motius, la Seu d'Urgell ha esdevingut un pol d'atracció d'estudiants de les localitats rurals de l'Alt Urgell, que hi han dut les seves varietats més conservadores. Tot i que els estudiants de la Seu solen identificar aquests darrers parlants com a més «pagesos» —els d'Organyà, per exemple, són titllats «molt de poble» en totes les entrevistes—, no es pot descartar una certa influència d'aquests parlants més conservadors en els parlants de la capital. Sigui com vulgui, l'única constatació empírica que podem fer a partir de les dades del corpus és que la presència de vocals mitjanes centrals a Sant Ramon i la Seu d'Urgell s'ha reduït en el pas de l'F4 a l'F1. Els motius pels quals aquest tret orientalitzant es troba en recessió en aquestes dues localitats frontereres amb el català central s'haurien de determinar en un treball de caire més marcadament sociolingüístic.

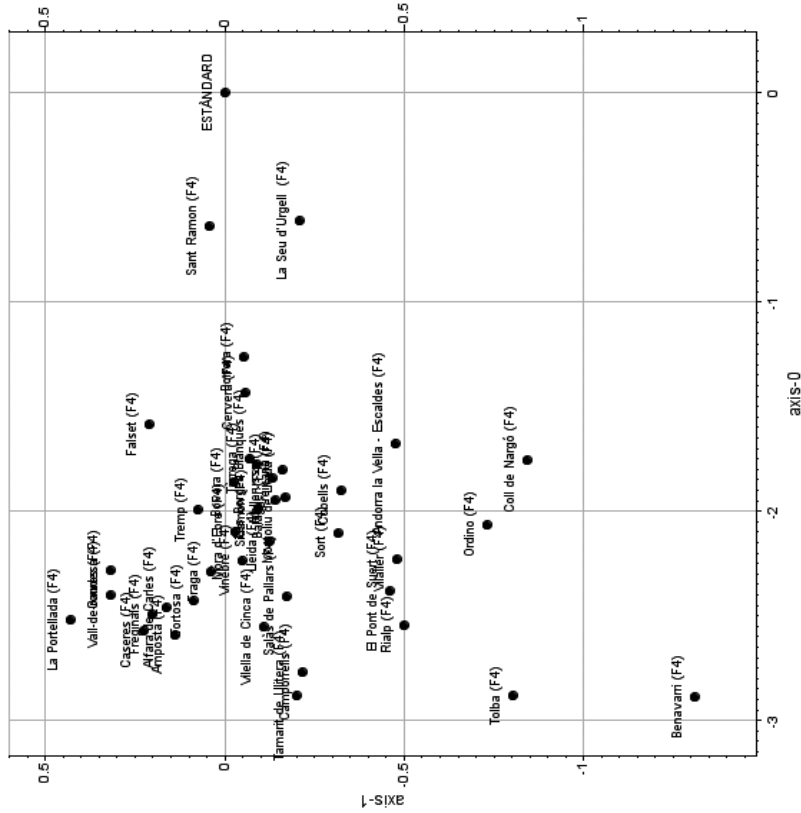

Figura 19a. Resultats de l'anàlisi multidimensional basada en les dades fonètiques dels informants més grans —F4. El gràfic visualitza el 52% de la variància

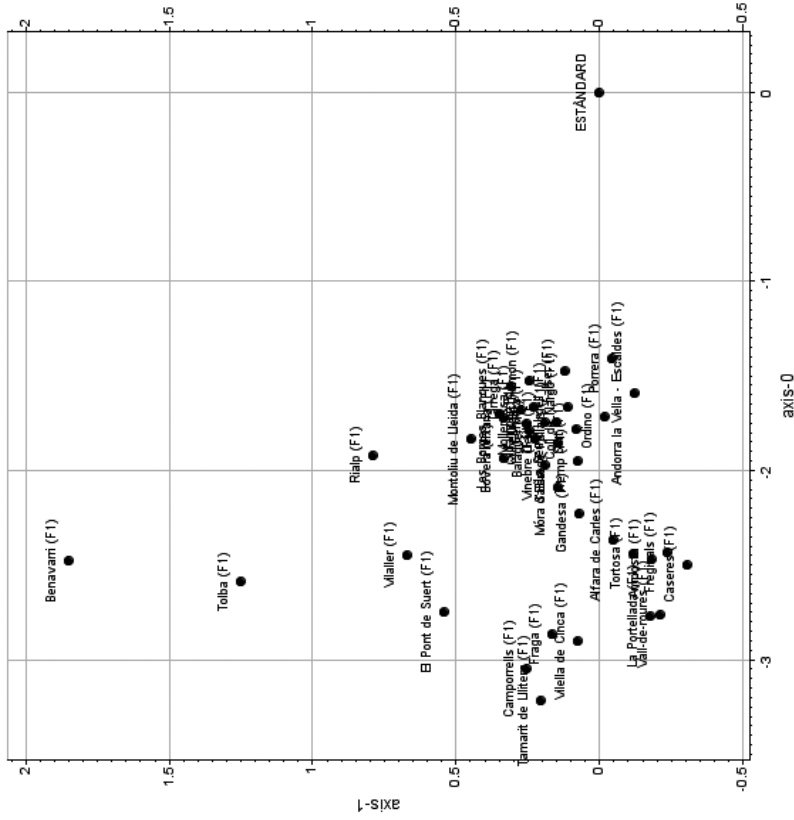

Figura 19b. Resultats de l'anàlisi multidimensional basada en les dades fonètiques dels informants més joves —F1. El gràfic visualitza el 58% de la variància

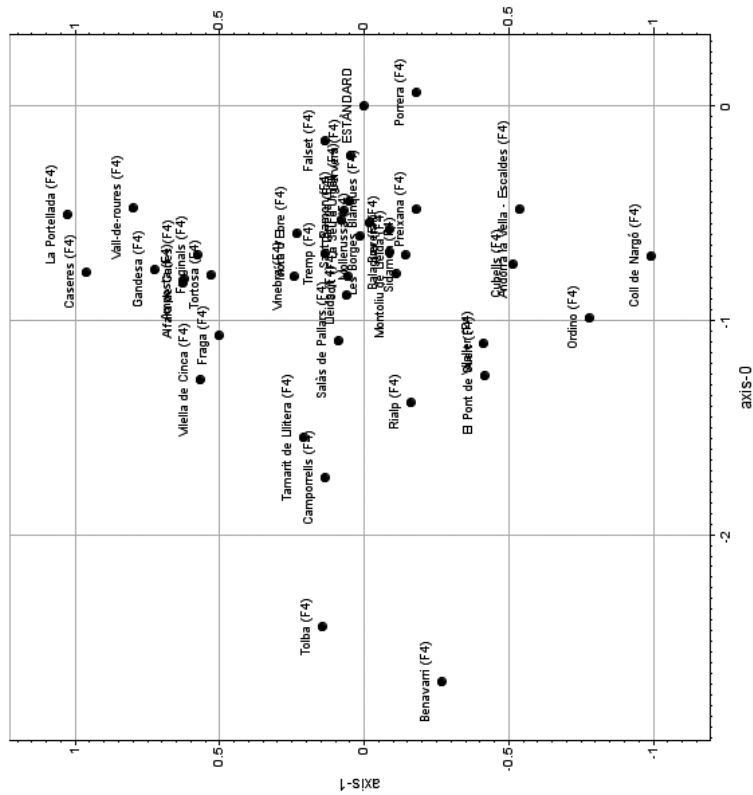

Figura 20a. Resultats de l'anàlisi multidimensional basada en els components morfològics dels informants més grans —F4. El gràfic visualitza el 48% de la variància

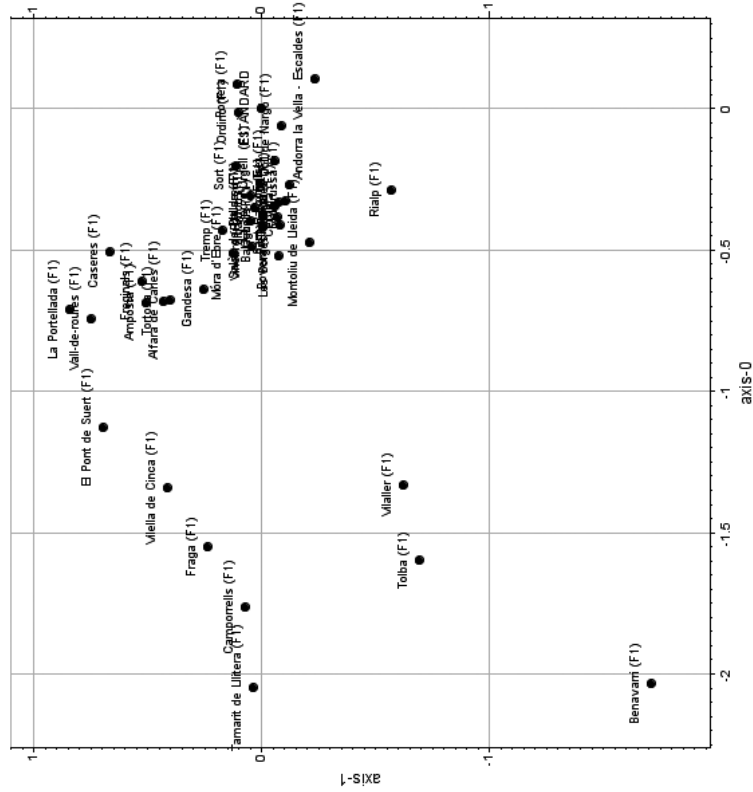

Figura 20b. Resultats de l'anàlisi multidimensional basada en els components morfològics dels informants més joves —F1. El gràfic visualitza el 58% de la variància

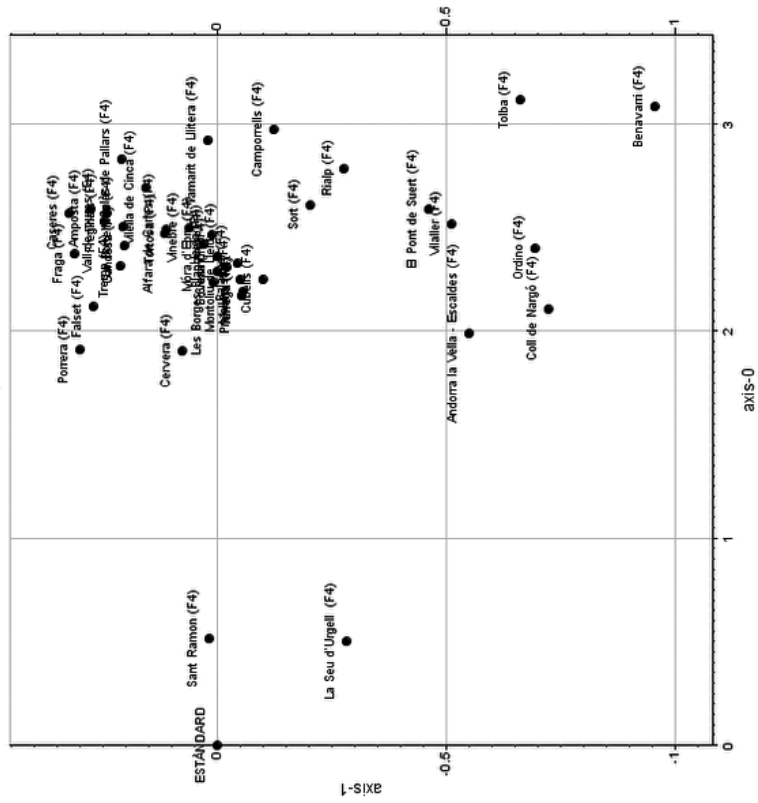

Figura 21a. Resultats de l'anàlisi multidimensional basada en les regles fonològiques dels informants més grans —F4. El gràfic visualitza el 55% de la variància

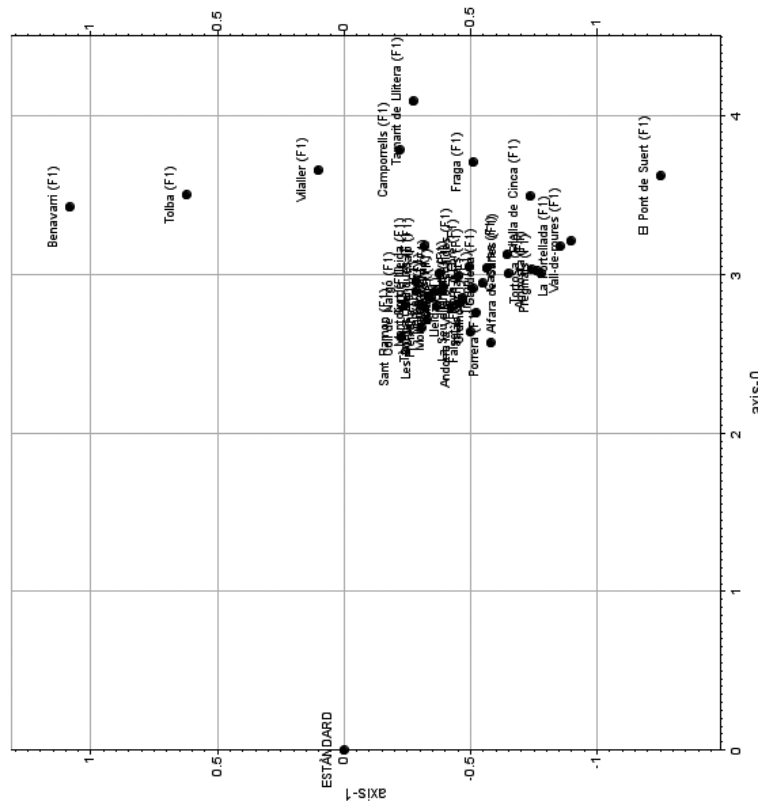

Figura 21b. Resultats de l'anàlisi multidimensional basada en les regles fonològiques dels informants més joves —F1. El gràfic visualitza 56% de la variància

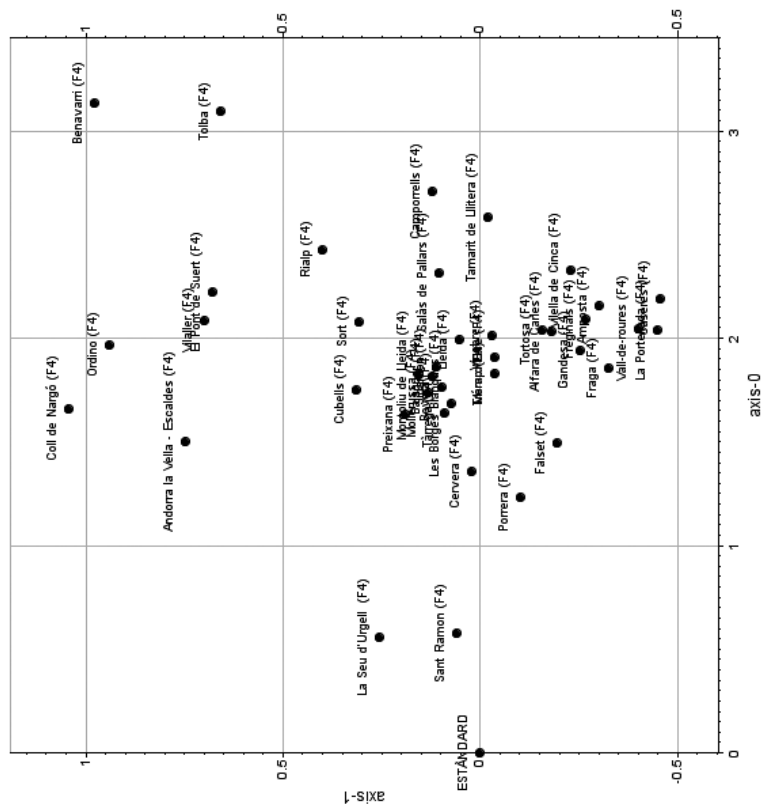

Figura 22a. Resultats de l'anàlisi multidimensional basada en la suma dels components morfològics i de les regles fonològiques dels informants més grans —F4. El gràfic visualitza el 50% de la variància

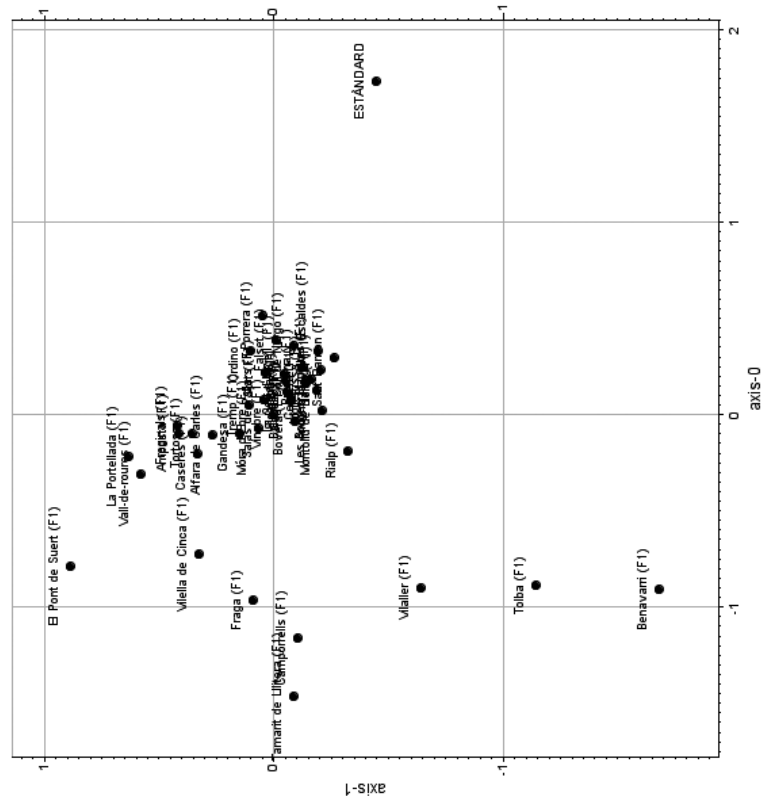

Figura 22b. Resultats de l'anàlisi multidimensional basada en la suma dels components morfològics i de les regles fonològiques dels informants més joves —F1. El gràfic visualitza el 56% de la variància

6.2.2. Conclusió

Al llarg d'aquest apartat hem resseguit novament la direccionalitat i l'abast del canvi lingüístic que s'ha produït en els darrers 80 anys en català nord-occidental des d'una perspectiva global. Aquest cop, però, ho hem fet valent-nos de l'MCOD, que fins al moment no s'havia aplicat mai a un corpus dissenyat per estudiar el canvi lingüístic en temps aparent. El contrast entre els resultats de l'MCOD i els resultats descrits fins ara, en els quals el càlcul de la distància lingüística entre varietats s'havia dut a terme mitjançant l'aplicació de la distància de Levenshtein, ha permès arribar a una doble constatació inicial: en primer lloc, s'ha confirmat la robustesa del corpus, atès que l'aplicació de dos sistemes d'anàlisi dialectomètrica distints ha generat uns resultats pràcticament idèntics; en segon lloc, i per aquesta mateixa raó, aquest treball hauria de contribuir a valoritzar un sistema d'anàlisi, l'MCOD, que encara no ha estat utilitzat fora del cercle d'investigadors vinculats al Corpus Oral Dialectal de la Universitat de Barcelona i que permet, a més de resseguir la direccionalitat i l'abast del canvi lingüístic, determinar si els ritmes d'aquest canvi són diferents en els aspectes morfològics i fonològics de la llengua.

L'anàlisi de les dades fonètiques ha permès constatar un cop més diversos aspectes del canvi lingüístic en curs en català nord-occidental: en primer lloc, s'ha fet palès un important anivellament de les varietats de Catalunya i d'Andorra amb l'estàndard —un procés que, com hem vist anteriorment, no es pot desvincular del procés secular d'orientalització d'aquestes varietats—; en segon lloc, s'ha constatat que aquest procés d'advergència vertical contrasta amb l'estabilitat de les varietats franjolines, la qual cosa provoca un augment de la incidència de l'efecte-frontera i el sorgiment d'una falla lingüística que segueix el traçat de la frontera política; finalment, s'ha confirmat un cop més que els parlars ribagorçans i tortosins, més refractaris al canvi que la resta de varietats del Principat i d'Andorra, han esdevingut els veritables garants del manteniment del contínuum nord-occidental —i, potser, els darrers esculls per a l'*autonomització* efectiva de la llengua.

La principal contribució d'aquest treball, tanmateix, és la confirmació que el canvi lingüístic afecta amb intensitats diferents els components morfològics i els components fonològics de la llengua. La possibilitat de discriminar, des d'una òptica generativa, els elements morfològics subjacents de les regles fonològiques que

transformen aquests elements en formes fonètiques superficials, ha permès calcular per separat la distància lingüística entre varietats a partir de dos subcorpus de dades: un corresponent als aspectes morfològics i un altre corresponent a les regles fonològiques. Els resultats han confirmat el que fa més d'una dècada ja va avançar Viaplana (1999): que el canvi lingüístic ha afectat i segueix afectant amb més intensitat els aspectes morfològics que no pas els aspectes fonològics dels parlars nord-occidentals. Aquesta confirmació suposa, paral·lelament, una contribució a la teoria general sobre el canvi lingüístic i, més concretament, als intents de fixar una jerarquia d'estabilitat de les categories lingüístiques. Com hem vist a la secció 4.4, actualment no hi ha consens sobre la major permeabilitat dels aspectes morfològics o fonològics de la llengua al canvi lingüístic per raons de prestigi. Aquest treball, tanmateix, demostra com, si més no pel que fa al català nord-occidental, la jerarquia d'estabilitat entre aquestes dues categories lingüístiques és clara: morfologia > fonologia. D'altra banda, el fet que avui bona part de les varietats nord-occidentals —tret de les més perifèriques— hagi convergit quasi del tot amb l'estàndard pel que fa als trets morfològics evidencia que el que s'ha produït en les darreres dècades ha estat una progressiva *accentualització* d'aquests parlars.

Arribats a aquest punt es fa imprescindible reclamar, una vegada més, un canvi d'orientació en les accions planificadores que pretenen enfortir la salut de la llengua mitjançant l'enfortiment de la comunitat lingüística. En un context de canvi lingüístic que potencia les fronteres polítiques i dilueix el contínuum de parla catalana, cal més que mai dedicar esforços a mantenir la *dialectalitat* dels parlars fronterers que segueixen sent garants d'aquest contínuum, encara que sigui, com reclama Pradilla (2008b: 139), mitjançant «l'establiment d'uns estereotips lingüístics, significatius i simbòlics, a ambdues parts de la frontera politicoadministrativa». En el cas de les varietats que avui dia ja han substituït bona part de les peculiaritats morfològiques per formes pròpies d'altres varietats, sembla evident que aquests estereotips hauran de ser sobretot fonètics.

Des del punt de vista de la percepció dels parlants de les varietats més accentualitzades, tanmateix, aquests estereotips fonètics representen la màxima expressió de la idiosincràsia actual dels seus parlars i, per tant, són trets susceptibles de generar un cert prestigi intern. Al capdavall, l'objectiu de la fixació d'aquests

estereotips hauria de ser afavorir una consciència positiva en relació al manteniment de la diversitat dialectal en el si de la comunitat lingüística i, especialment, en el si de les comunitats de parlants de les varietats més anivellades.

És en aquest punt que la distinció clàssica entre *dialecte* i *accent* de Chambers i Trudgill (1980) perd la seva vigència: si el focus es desplaça de la variació de tipus estructural a la percepció de la variació que tenen els parlants, la dialectalitat dels diferents parlars deixa de ser objectivable. O, en altres paraules, els parlants d'una varietat accentualitzada però amb uns estereotips fonètics consolidats poden tenir una consciència dialectal tant o més forta que la d'altres parlants de varietats menys accentualitzades. En el context actual, en què els intents de desestructuració de la comunitat lingüística provenen essencialment de l'activitat política i incideixen sobretot en les ideologies dels parlants, desdibuixar la distinció clàssica entre *dialecte* i *accent* i eliminar, doncs, la devaluació implícita que comporta qualsevol procés de desdialectalització, podria ser una estratègia intel·ligent per preservar i enfortir la consciència unitària de la llengua en aquells àmbits en què el canvi lingüístic s'ha produït a un ritme més trepidant.

6.3. Un cas d'evolució intrasistèmica autònoma: la tendència expansiva dels increments velar i prepalatal a la Franja

6.3.1. Subclasses verbals que es desdibuixen: un nou corpus del català nord-occidental

Els treballs que hem repassat a 4.5 confirmen que a bona part dels dialectes catalans els segments velar i prepalatal presenten una distribució més àmplia que la que Viaplana (1984, 1986) prenia com a referència per establir els models de conjugació verbal regular del català. Es tracta, a més, de treballs que assenyalen que, en nombrosos casos, la pressió de l'analogia ha provocat una doble tendència expansiva, intraparadigmàtica i interparadigmàtica, que en el cas extrem del valencià ha comportat l'homogeneïtzació de les dues subclasses verbals de la segona conjugació en una única classe verbal caracteritzada per la presència del segment velar.

En l'àmbit del català nord-occidental, la manca de correspondència entre les localitats enquestades al corpus d'Alcover i al COD ha dificultat analitzar l'abast d'aquestes tendències expansives (Querol 2009). És per això que en aquesta tesi hem optat per

comparar, en temps aparent, la distribució dels segments velar i prepalatal en els cinc models verbals regulars del català a partir d'un corpus contemporani que conté dades de totes les comarques nord-occidentals estratificades en quatre franges d'edat. Les taules 110 i 111 mostren la presència dels segments velar i prepalatal, respectivament, en funció del temps i la classe verbal en els parlars nord-occidentals actuals.

Pel que fa al segment velar, la taula 110 mostra que és present en diferents graus a les formes de subjuntiu i d'imperatiu de totes les classes verbals, al PI de totes les classes tret de la primera, al GER de les dues subclasses verbals de la tercera conjugació i de la Cv II [-EXT]; i, residualment, a les formes de participi de *perdre* i a l'IInd de *beure*.

A la llum d'aquestes dades, doncs, i tal com ja assenyalaven els treballs que hem revisat a 4.5, sembla difícil defensar que existeixi una relació directa entre el morfema *extensió velar* i els verbs de la Cv II [+EXT], del tipus *beure*. Com s'observa, aquest segment apareix massivament a les dues subclasses de la tercera conjugació i fins i tot apareix en els verbs de la Cv I en cinc informants —dos d'Amposta, un de Freginals, un de Tortosa i un de Vilaller—, concretament al PS, a l'IS i a l'IMP (3, 6).

	INF	GER	PAR	PI	IInd	F	C	PS	IS	IMP
cantar								ig, eg	ig	ig, eg
perdre		g	g	g, ig, eg				g, ig, eg	g, ig, eg	g, ig, eg
beure				g	g			g	g	g, ig
sentir		ig		g, ig, eg				g, ig, eg	ig	g, ig, eg
servir		ig		ig				g, ig, eg	ig	g, ig, eg

Taula 110. Presència de l'increment velar en funció del temps i de la classe verbal en català nord-occidental

El segment prepalatal, en consonància amb els resultats dels treballs descrits a 4.5, mostra una distribució menor que el segment velar —vg. la taula 111⁹⁸. Apareix

⁹⁸ Per raons d'economia expositiva, les taules 110 i 111 recullen les formes *fonològiques* dels increments velar i prepalatal, que no sempre coincideixen amb els respectius correlats fonètics. En el primer cas, per exemple, l'oclusiva velar sol esdevenir aproximant per efecte d'un procés regular

tanmateix al PI, al PS, a l'IS i a l'IMP dels verbs del tipus *sentir* i *servir* i també, residualment, al PS dels verbs del tipus *perdre*. A la llum del que acabem d'exposar, doncs, sembla novament que no es pot establir una relació directa entre la distribució morfològica de l'increment prepalatal i els verbs de la Cv III [+EXT], del tipus *servir*:

	INF	GER	PAR	PI	IInd	F	C	PS	IS	IMP
cantar										
perdre								íʃk		
beure										
sentir				íʃ, íʃk				íʃ, íʃk	íʃk	íʃ, íʃk
servir				éʃ, éʃ, íʃ, íʃk				éʃ, éʃ, íʃ, íʃk	íʃk	éʃ, éʃ, íʃ, íʃk

Taula 111. Presència de l'increment prepalatal en funció del temps i de la classe verbal en català nord-occidental

El disseny d'aquestes taules impedeix, tanmateix, analitzar si s'ha produït cap tipus de canvi lingüístic al llarg dels 80 anys que separen els parlants de més edat dels de menys edat. Podria ser, per exemple, que la presència d'aquests increments s'hagués reduït amb el temps per influència de les varietats de prestigi, ja que aquestes distingeixen clarament entre verbs amb extensió i verbs sense extensió; o, contràriament, podria haver augmentat com a efecte de la pressió analògica. D'altra banda, aquestes taules no proporcionen cap mena d'informació sobre quines varietats nord-occidentals presenten aquests segments: hom podria pensar que aquesta distribució és vàlida per a tot el dialecte però que, en canvi, només fos pròpia dels parlars franjolins com a conseqüència de l'efecte-frontera descrit a 6.1.1. Amb l'objectiu de fornir una informació més precisa hem elaborat les taules 112, 113, 114, 115, 116, 117 i 118.

Les taules 112, 113, 114, 115 i 116 contenen la distribució del segment velar a les Cv I, II [-EXT], II [+EXT], III [-EXT] i III [+EXT], respectivament; les taules 117 i 118 contenen la distribució del segment prepalatal a les Cv III [-EXT] i III [+EXT], respectivament. Amb l'objectiu de determinar si, com a conseqüència de l'efecte-

---

d'aproximantització en posició intervocàlica; en el segon cas, com hem vist, les formes superficials poden presentar un segment despalatalitzat en determinats contextos. Aquest criteri també s'ha aplicat a la resta de taules d'aquest apartat.

frontera, els segments velar i prepalatal s'estan expandint a altres persones, temps i (sub)classes verbals a la Franja —en contrast amb Catalunya i Andorra, on aquests estarien en recessió per efecte de l'anivellament amb l'estàndard—, presentem els resultats de calcular les ocurrencies d'aquests segments als parlars de la Franja —sota l'etiqueta *Franja*—, d'una banda, i als parlars de Catalunya i d'Andorra —sota l'etiqueta *Resta N-O*—, de l'altra. Per facilitar l'anàlisi del canvi lingüístic, a més, la freqüència d'ocurrencies —en percentatges— s'ha calculat dividint els informants en dos grups d'edat: un primer grup que integra les dues franges de més edat del corpus —F4 i F3, aquells informants que majoritàriament no van rebre cap mena d'escolarització en català— i un segon grup d'edat que integra les dues franges amb informants més joves —F2 i F1, informants, tots ells, ja escolaritzats en català. Aquestes taules permeten, doncs, visualitzar el nombre d'ocurrencies d'una variable lingüística —el segment velar o el segment prepalatal— en cada classe verbal, temps i persona, i en dos grups diferents d'edat de dues àrees diferenciades: la Franja, d'un costat, i Catalunya i Andorra, de l'altre.

A més, per confirmar si les dues varietats que l'anàlisi dialectomètrica identificava com a més conservadores també són menys proclius a la substitució d'aquests elements morfològics, les varietats incloses en el grup *Resta N-O* s'han desglossat, posteriorment, en tres subgrups, que apareixen a les taules després de la línia de punts sota les etiquetes *Tortosí*, *Ribagorçà* i *Resta de varietats*. El primer grup inclou les varietats tortosines de Catalunya; el segon, les varietats ribagorçanes de Catalunya; i el tercer, la resta de varietats nord-occidentals de Catalunya i Andorra —bàsicament, doncs, pallareses i lleidatanes⁹⁹. En aquests casos també hem calculat la freqüència d'aparició dels trets en funció de la subclasse, el temps i la persona verbals i en funció dels dos grups d'edat establerts més amunt.

---

⁹⁹ En total, els 320 informants de què consta el corpus s'han dividit en dos grans grups d'edat integrats per 160 informants cadascun. D'aquests, 32 parlen varietats franjolines i 128 altres varietats nord-occidentals; concretament, 32 són parlants de tortosí, 8 de ribagorçà i 88 d'altres varietats lleidatanes o pallareses. Els percentatges de les taules es calculen, doncs, en base a aquestes quantitats. D'altra banda, hem optat per no discriminar els parlants de pallarès i els de lleidatà perquè, a grans trets, es comportaven de manera semblant en les anàlisis dialectomètriques.

6.3.2. Resultats

6.3.2.1. L'evolució del segment velar

La taula 112 mostra l'evolució de la distribució de l'extensió velar als verbs de la Cv I prenent com a referència el verb *cantar*. Com es pot observar, el nombre d'ocurrències d'aquest segment als verbs de la primera conjugació és molt baix: és nul a la Franja i mínim als parlars de Catalunya i d'Andorra tret del ribagorçà, on un 25% dels parlants de més edat utilitzen formes del tipus [káŋteyo]. La comparació entre grups d'edat mostra que a mesura que els parlants són més joves aquest segment tendeix a desaparèixer. El descens de l'ús de l'increment velar és general en nord-occidental i es deu, sobretot, al descens que experimenta en ribagorçà, l'únic parlar on tenia una presència destacada: s'usa un 12,5% menys al PS i un 25% menys a l'IMP.

La taula 113 mostra l'evolució de la distribució de l'extensió velar als verbs de la Cv II [-EXT] prenent com a referència el verb *perdre*. A partir d'aquestes dades podem observar per primera vegada una tendència que s'anirà repetint en els parlars de la Franja: la reducció dels segments expansius a les formes no marcades, com ara l'indicatiu, i la seva difusió a formes marcades, com el subjuntiu i l'imperatiu. A la Franja, la presència del segment velar es contrau entre un 6 i un 9% al PI (4, 5), però augmenta un 10% al PS (4, 5), un 5% a l'IS (4, 5), entre un 15% i un 25% a l'IMP (4, 5), un 3% al GER i un 6% al PAR. La resta de persones d'aquests temps verbals també registren un augment de la presència del segment velar de prop del 5%.

Es tracta, doncs, d'una tendència expansiva que contrasta amb el comportament de l'extensió velar a la resta de l'àmbit nord-occidental, on les dades generals mostren que es redueix un 10% al PI i al PS i fins a un 14% a l'IMP. Aquest descens en l'ús del segment velar es deu sobretot a la gran davallada que experimenta en tortosí: de vora el 35% al PI (1), de prop del 30% al PS i d'entre un 10% i un 25% a l'IMP. En tortosí, la reducció de l'ús del segment velar fa que les formes amb aquest segment passin de ser molt majoritàries —emprades en un 85% dels casos al PS— a ser utilitzades només per aproximadament la meitat dels informants més joves. A la resta de varietats nord-occidentals, la reducció no és tan dràstica: baixa un 5% al PI, un 10% al PS i un 8% a l'IMP; en totes aquestes varietats, però, el nombre d'informants joves que manté el segment velar en verbs de la Cv II [-EXT] se situa per sota del

10%. Només en ribagorçà es registra un augment —del 12,5% al 25%— de les ocurrencies del segment velar.

La taula 114 mostra l'evolució de la distribució de l'extensió velar als verbs de la Cv II [+EXT] prenent com a referència el verb *beure*. Les dades corresponents a la Franja mostren, novament, un lleu descens —d'entre el 3% i el 6%— en l'ús del segment velar a les formes no marcades —el PI (4, 5) i l'IInd— i un lleu augment d'aquest segment —d'entre un 3% i un 10%— en algunes formes marcades —les de l'IMP (4, 5). Sembla, doncs, que la tendència a l'expansió intraparamètrica —això és, a temps de la mateixa subclasse verbal que tradicionalment no presentaven segment velar— ja gairebé no actua a la Franja en els verbs de la subclasse II [+EXT], en contrast amb la tendència a l'expansió interparamètrica que revelava la taula 113. Pel que fa a la resta de parlars nord-occidentals, la tendència del segment velar també és a retirar-se dels temps i les persones que difereixen de l'estàndard, a saber: el PI (4, 5), l'IInd i el GER. El descens general de l'ús del segment velar en nord-occidental es deu, bàsicament, a l'evolució que registren els parlars ribagorçans i pallaresos —aquells que presentaven un major nombre d'ocurrencies en aquests temps i persones—; en ribagorçà, per exemple, l'ús del segment velar entre els informants més grans és del 62,5% tant al PI (4, 5) com a l'IInd i al GER; entre els més joves, en canvi, només és del 25% a l'IInd i al GER i del 12,5% al PI (4, 5). Es tracta, doncs, d'un cas clar en què les formes velaritzades, majoritàries entre els parlants de més edat, passen a ser minoritàries entre els joves.

La taula 115 mostra l'evolució de la distribució de l'extensió velar als verbs de la Cv III [-EXT] prenent com a referència el verb *sentir*. Als parlars de la Franja, l'ús d'aquest segment no varia al PI, al PS i al GER, on l'usen entre un 15% i un 40% dels informants en funció del temps i la persona; en canvi, augmenta lleugerament a l'IMP i de forma molt important a l'IS. Aquest augment es dona principalment al Matarranya i comporta que, en el conjunt de varietats franjolines, les formes amb segment velar s'incrementin en un 22% i passin de ser utilitzades per un quart dels informants més grans a ser quasi majoritàries en l'F1: les utilitza, concretament, un 50% dels enquestats joves. En contrast amb aquests resultats, la presència del segment velar en la resta de parles nord-occidentals disminueix arreu: al PS, a l'IMP i, sobretot, allí on més augmenta a la Franja: a l'IS. El descens general del nord-

occidental és de prop del 20% —la freqüència d'ús baixa del 50%-54% al 34,4%. El descens més marcat, tanmateix, l'experimenten novament els parlars tortosins i ribagorçans, on les formes amb velar passen del 87% en els parlants més vells al 62,5% en els més joves: un descens, doncs, del 25%. A la resta de parlars nord-occidentals, el descens és d'un 17% —del 37% al 20%. Cal tenir en compte, a més, que, excepte en els parlars més conservadors —el ribagorçà i el tortosí—, la presència de l'increment velar ja és testimonial al PS i a l'IMP.

La taula 116 mostra l'evolució de la distribució de l'extensió velar als verbs de la Cv III [+EXT] prenent com a referència el verb *servir*. Tal com succeïa en els verbs de la Cv III [-EXT], a la Franja l'ús del segment velar augmenta entre els joves. L'augment és d'un 15% —del 25% al 40%— al PI (4, 5) i d'un 12,5 % —del 25% al 37,5%— a l'IS. De nou, aquest augment es produeix bàsicament al Matarranya —tot i que també té lloc a la localitat ribagorçana de Tolba. A la resta del nord-occidental —sense excepció—, l'ús d'aquest segment es redueix: desapareix al PI (1) del tortosí —amb un descens de vora el 10%—; es redueix arreu al PS —un 10% en tortosí, un 12,5% en ribagorçà i un 6% a la resta de parlars nord-occidentals—, fins al punt que les formes velaritzades deixen de ser majoritàries en tortosí i ribagorçà; i experimenta un retrocés trepidant a l'IS: en tortosí, els informants que utilitzen formes amb segment velar baixen del 90% al 60%; en ribagorçà, el descens és del 100% al 62,5%; i en la resta de varietats, és del 44% al 17%. A l'IMP, com era d'esperar, se segueix la tendència general i les formes amb increment es contrauen arreu tret de la Franja, on pugen entre un 3% a IMP (5) i un 9% a IMP (4).

6.3.2.2. L'evolució del segment prepalatal

La taula 117 mostra l'evolució de la distribució de l'extensió prepalatal als verbs de la Cv III [-EXT] prenent com a referència el verb *sentir*. Les dades d'aquesta taula mostren que la tendència a l'expansió interparadigmàtica del segment prepalatal es consolida als parlars de la Franja. Concretament, l'ús d'aquest segment augmenta entre un 15% al PI (6) i un 28% al PI (1-3); també s'utilitza un 8% més al PS (4, 5) i fins a un 30% al PS (1-3, 6); finalment, l'augment a l'IMP és d'entre el 6% i el 15% en funció de la persona. Aquesta expansió del segment prepalatal es produeix, com hem dit, únicament a la Franja —a la resta de l'àmbit nord-occidental només hi ha

alguna vacil·lació entre incorporació i pèrdua al ribagorçà— i, molt especialment, a les varietats de la Llitera i del Baix Cinca.

La taula 118, finalment, mostra l'evolució de la distribució de l'extensió prepalatal als verbs de la Cv III [+EXT] prenent com a referència el verb *servir*. Aquesta taula mostra, en primer lloc, que les varietats de la Franja presenten únicament formes del segment prepalatal pròpies dels parlars nord-occidentals —/iʃk/ i /iʃ/—; s'han mantingut al marge, doncs, de la influència de les varietats de prestigi, que han difós formes alternatives d'aquest segment —/éʃ/ i /éʃ/— a algunes varietats nord-occidentals de Catalunya i d'Andorra, com veurem.

Pel que fa a l'evolució d'aquest increment, a la Franja les formes palatalitzades no varien de manera substancial al PI i a l'IMP, però sí que registren un augment de vora el 15% al PS (4, 5) d'algunes localitats del Baix Cinca i la Llitera —especialment Fraga i Tamarit de Llitera— i, també, de la localitat ribagorçana de Vilaller. Contràriament, les formes amb increment prepalatal disminueixen una mica —vora el 6%— a l'IS, disminució que queda compensada, com vèiem a la taula 9, per un augment de l'increment velar en aquest temps.

A la resta de varietats nord-occidentals, la tendència és la mateixa que hem descrit anteriorment: a la pèrdua de les formes diferencials entre aquestes varietats i l'estàndard. Com que en aquest cas, els verbs de la Cv III [+EXT] es caracteritzen per la presència d'un segment prepalatal, aquesta pèrdua es concreta en la substitució de les formes autòctones del nord-occidental per formes importades de les varietats de prestigi. Concretament, les formes /iʃk/ i /iʃ/ es contrauen un 20% al PI i al PS i un 30% a l'IMP. Si desglossem el nord-occidental en subdialectes, al PI del tortosí aquests segments, utilitzats pel 100% dels informants de més edat, passen a ser utilitzats per entre un 15% i un 20% menys d'informants en el grup de població més jove. En ribagorçà, la reducció és d'un 12,5% —del 100% al 87,5%—, mentre que en la resta de parles nord-occidentals l'ús d'aquestes formes, que eren emprades per prop del 50% dels informants més grans, passa a ser d'un 25% entre els més joves. Aquesta tendència afavoreix, doncs, l'adopció de les formes de prestigi /éʃ/ i /éʃ/, en clara expansió.

Com era d'esperar, la tendència es manté en els altres temps: en tortosí, l'ús de les formes autòctones es redueix en un 20% al PS i en un 40% a l'IMP; en ribagorçà, en un 12,5% al PS i entre el 25% i el 62,5% a l'IMP; i en la resta de varietats, en un 20% al PS i en un 30% a l'IMP. El descens de l'ús de les formes patrimonials en aquests dos temps verbals és, doncs, molt notable.

6.3.3. Conclusió

Arran de les dades analitzades, sembla que és possible reformular les paraules de Hinskens et al. (2005: 43) i afirmar que «in situations of sustained isolation, internal tendencies [*indeed*] have free play». En el cas concret del català nord-occidental, els resultats descrits a l'apartat anterior demostren que l'augment de l'efecte-frontera entre els parlars de banda i banda dels límits administratius catalanoaragonesos està afavorint la consolidació de determinades evolucions intrasistèmiques autònomes en el si dels parlars de la Franja. No és forassenyat suposar, doncs, que aquests parlars estan evolucionant tal com ho farien la resta de parlars nord-occidentals si no s'haguessin vist influenciats per altres varietats de més prestigi: tradicionalment el català oriental central i, actualment, la varietat estàndard. De fet, aquesta influència ha estat prou gran com per aturar —i, fins i tot, capgirar— la tendència expansiva dels segments velar i prepalatal en la morfologia verbal regular que Perea (2003, 2006) assenyalava com un procés encara en curs al llarg del segle XX.

Concretament, i pel que fa a l'increment velar, les dades mostren que en els darrers 80 anys la tendència a l'expansió interparadigmàtica d'aquest segment ha anat en augment a la Franja: té una incidència notable a la Cv II [-EXT] i és realment notòria a les Cv III [-EXT] i III [+EXT]. Com hem vist, es tracta d'un procés especialment actiu a la comarca del Matarranya i se cenyeix força al principi de marcatge, ja que la presència del segment velar augmenta quasi sense excepció en totes les formes marcades d'aquestes tres classes verbals; en canvi, només augmenta a les no marcades a III [+EXT], mentre que es redueix a II [-EXT] i II [+EXT] i es manté a III [-EXT]. L'augment generalitzat de la presència del segment velar en els verbs de la Franja es complementa, doncs, amb una major densitat d'aquest segment en modes marcats —subjuntiu, imperatiu, gerundi— que en no marcats —indicatiu, infinitiu. D'altra banda, les dades del nou corpus analitzat mostren que la vitalitat d'aquesta

tendència a la Franja contrasta amb la mínima incidència de l'expansió intraparamètrica en els verbs de la Cv II [+EXT], on l'evolució d'aquest segment és poc rellevant.

La situació a la Franja és antagònica als processos en curs a la resta de parlars nord-occidentals. A Catalunya i a Andorra, el segment velar es troba en clara recessió en totes aquelles formes patrimonials en què la presència d'aquest increment difereix de l'estàndard. El descens en l'ús de formes velaritzades ha estat especialment trepidant en les varietats en què fins no fa gaire tenia més presència, és a dir, en aquelles que les anàlisis dialectomètriques assenyalaven com a més conservadores: el ribagorçà i el tortosí. En aquestes varietats l'evolució ha estat tan notable que bona part de les formes amb increment que eren majoritàries entre els parlants més grans han passat a ser minoritàries entre els parlants joves. Aquesta tendència falsa la segona hipòtesi d'aquest apartat, que suggeria que el tortosí i el ribagorçà, en tant que varietats globalment més conservadores, haurien de mostrar un comportament més resistent a la convergència morfològica amb l'estàndard pel que fa a aquesta variable. Els resultats, com hem vist, indiquen més aviat el contrari: en les varietats més conservadores és precisament on el canvi ha estat més important, ja que en la resta de varietats la presència de l'expansió velar ja era molt minsa. El major conservadorisme d'aquests parlars sembla deure's, doncs, no pas a una major refracció al canvi, sinó al fet que aquest s'ha iniciat unes dècades més tard que a les varietats més estandarditzades —les més properes als parlars orientals, tal com es desprèn de Viaplana (1999) i dels resultats d'aquesta tesi.

Pel que fa al segment prepalatal, els resultats han mostrat novament que hi ha una tendència a l'expansió interparamètrica a la Franja, especialment activa a la Llitera i al Baix Cinca. A més, i contràriament al que passava en el cas del segment velar, en aquesta àrea també s'està produint una expansió intraparamètrica del segment prepalatal a altres temps i persones de la Cv III [+EXT], sobretot al PS. En la resta de parlars nord-occidentals, en canvi, la tendència és la mateixa que vèiem anteriorment: a l'anivellament amb l'estàndard. D'una banda, doncs, el segment prepalatal no s'expandeix als verbs del tipus *sentir* ni a altres temps dels verbs com *servir*; de l'altra, atès que és un element característic d'aquesta darrera classe de verbs,

l'anivellament es produeix mitjançant l'adopció de les variants formals del segment prepalatal pròpies de l'estàndard en detriment de les formes tradicionals d'aquests parlars.

En conclusió, doncs, sembla que, a diferència del que veníem afirmant fins ara, l'augment de la distància lingüística no s'està produint entre unes varietats que convergeixen amb l'estàndard i unes altres que romanen estables, al marge de la influència d'aquesta varietat, sinó entre dos grups de varietats que evolucionen de manera divergent: a Catalunya i a Andorra, la tendència és a redistribuir els segments velar i prepalatal de manera que acabin caracteritzant exclusivament les Cv II [+EXT] i III [+EXT], respectivament; a la Franja, en canvi —i tal com ja ha succeït en valencià a la Cv II—, la tendència és a unificar les subclasses verbals II [-EXT] i II [+EXT], i III [-EXT] i III [+EXT], en dues úniques classes verbals caracteritzades, respectivament, per la presència d'un increment velar i d'un increment prepalatal. Que aquesta tendència s'arribi a consolidar dependrà sobretot del manteniment dels factors externs que han possibilitat l'efecte-frontera i, de retruc, de la vitalitat etnolingüística dels parlars de la Franja, que en les properes dècades es podria veure seriosament amenaçada per aquests mateixos factors.

Extensió velar Cv I (<i>cantar</i>)													
		1		2		3		4		5		6	
PS		ig	eg	ig	eg	ig	eg	ig	ig	ig	ig	ig	eg
Franja	F4/F3												
	F2/F1												
Resta N-O	F4/F3	0,8	1,6	0,8	1,6	1,6	1,6	0,8		0,8		1,6	1,6
	F2/F1	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8		0,8		0,8	0,8
Tortosí	F4/F3	3,1		3,1		6,2		3,1		3,1		6,2	
	F2/F1	3,1		3,1		3,1		3,1		3,1		3,1	
Ribagorçà	F4/F3		25		25		25						25
	F2/F1		12,5		12,5		12,5						12,5
Resta de varietats	F4/F3												
	F2/F1												
IS		ig		ig		ig		ig		ig		ig	
Franja	F4/F3												
	F2/F1												
Resta N-O	F4/F3	0		0		0		0		0		0	
	F2/F1	0,8		0,8		0,8		0,8		0,8		0,8	
Tortosí	F4/F3	0		0		0		0		0		0	
	F2/F1	3,1		3,1		3,1		3,1		3,1		3,1	
Ribagorçà	F4/F3												
	F2/F1												
Resta de varietats	F4/F3												
	F2/F1												
IMP						ig	eg					ig	
Franja	F4/F3												
	F2/F1												
Resta N-O	F4/F3					0,8	1,6					1,6	
	F2/F1					0,8	0					0,8	
Tortosí	F4/F3					3,1						6,2	
	F2/F1					3,1						3,1	
Ribagorçà	F4/F3						25						
	F2/F1						0						
Resta de varietats	F4/F3												
	F2/F1												

Taula 112. Distribució i freqüència —en percentatges— de l'increment velar en els verbs de la Cv I

Extensió velar CvII [-EXT] (perdre)																			
		1			2			3			4			5			6		
PI		g	ig	eg	g	ig	eg	g	ig	eg	g	ig	eg	g	ig	eg	g	ig	eg
Franja		F4/F3	31,2	12,6	12,6	37,6	9,4	9,4	37,6	9,4	31,2	6,2	6,2	34,4	37,6	3,1	37,6	9,4	9,4
		F2/F1	28	18,8	18,8	34,4	18,8	18,8	34,4	18,8	31,2	15,6	15,6	34,4	34,4	15,6	34,4	18,8	18,8
Resta N-O		F4/F3	7	3,8		20,2	8,6	3	19,4	9,2	21	1,6	1,6	20,2	7	1,6	19,4	8,6	2,4
		F2/F1	2,4	0,8		11	6,2	3,2	11	6,2	13,2	2,4	2,4	13,2	3,2	2,4	11	5,4	2,4
Tortosí		F4/F3	28,1	15,6		43,7	34,4		40,6	37,5	46,9	28,1	28,1	46,9	28,1	46,9	34,4	34,4	
		F2/F1	9,4	3,1		21,9	21,9		21,9	21,9	31,2	9,4	9,4	31,2	9,4	25	25	18,9	
Ribagorça		F4/F3				0	50		0	50		0	25		0	25		0	37,5
		F2/F1				12,5	50		14,8	12,5	13,6	12,5	37,5		12,5	37,5		12,5	37,5
Resta de varietats		F4/F3	13,6			7,9			7,9		7,9				7,9		6,8		
		F2/F1	7,9																
IS		F4/F3	46,8	3,1	3,1	43,8	3,1	3,1	43,8	3,1	46,8	3,1	3,1	46,8	46,8	3,1	46,8	3,1	3,1
		F2/F1	37,6	15,6	15,6	37,6	15,6	15,6	37,6	15,6	37,6	15,6	15,6	37,6	37,6	15,6	37,6	15,6	15,6
Resta N-O		F4/F3	25	8,6	3	25	9,2	3	25	9,2	24,2	2,4	2,4	24,2	10	3	24,2	9,2	1,6
		F2/F1	18,8	3,2	3,2	18,8	3,2	3,2	18,8	3,2	18	3,2	3,2	18	3,2	3,2	18	3,2	3,2
Tortosí		F4/F3	50	31,2		50	34,4		50	34,4	50	34,4		50	34,4		50	34,4	
		F2/F1	43,4	12,5		43,4	12,5		43,4	12,5	40,6	12,5	12,5	40,6	12,5	37,5	40,6	12,5	25
Ribagorça		F4/F3			37,5														
		F2/F1			50											50			50
Resta de varietats		F4/F3	18,2	1,1	1,1	18,2	1,1	1,1	18,2	1,1	17	1,1	1,1	17	1,1	1,1	17	1,1	1,1
		F2/F1	11,4	0	0	11,4	0	0	11,4	0	11,4	0	0	11,4	0	0	11,4	0	0

IMP	g	g	ig	eg	g	g	eg	g	g	ig	eg
Franja	F4/F3		37,6	12,6	25	15,6	0	37,6	0	31,2	9,4
	F2/F1		31,2	18,8	37,6	31,2	12,6	31,2	3,1	31,2	18,8
	F4/F3	0,8	17,8	3,8	11	8,6	1,6	19,4	0	7,8	3,8
	F2/F1	0	13,2	5,4	8,6	4,6	2,4	11	1,6	3,8	0
Tortosí	F4/F3	3,1	31,2	34,4	12,5	12,5		34,4		31,2	
	F2/F1	0	37,5	18,8	18,8	12,5		25		15,6	
Ribagorça	F4/F3			0	62,5		25		0		62,5
	F2/F1			12,5	0		37,5		25		0
Resta de varietats	F4/F3		14,8		11,4	7,9		12,5		15,9	
	F2/F1		5,7		5,7	2,3		5,7		5,7	
GER	g	PAR	g								
Franja	F4/F3		12,6		3,1						
	F2/F1		15,6		9,4						
Tortosí	F4/F3										
	F2/F1										
Ribagorça	F4/F3										
	F2/F1										
Resta de varietats	F4/F3										
	F2/F1										

Taula 113. Distribució i freqüència —en percentatges— de l'increment velar en els verbs de la Cv II [-EXT]

Extensió velar CvII [+EXT] (beure)								
		1	2	3	4	5	6	
PI		g			g			
Franja	F4/F3	100			37,6	37,6		
	F2/F1	100			31,4	34,4		
Resta N-O	F4/F3	100			18	17,2		
	F2/F1	100			9,4	10,2		
Tortosí	F4/F3	100						
	F2/F1	100						
Ribagorça	F4/F3	100			62,5	62,5		
	F2/F1	100			12,5	12,5		
Resta de varietats	F4/F3	100			20,4	19,3		
	F2/F1	100			12,5	13,6		
IInd		g	g	g	g	g	g	
Franja	F4/F3	3,1	3,1	3,1	6,2	6,2	6,2	
	F2/F1	0	0	0	0	0	0	
Resta N-O	F4/F3	9,4	9,4	9,4	9,4	9,4	9,4	
	F2/F1	3,2	3,2	3,2	3,2	3,2	3,2	
Tortosí	F4/F3							
	F2/F1							
Ribagorça	F4/F3	62,5	62,5	62,5	62,5	62,5	62,5	
	F2/F1	25	25	25	25	25	25	
Resta de varietats	F4/F3	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	
	F2/F1	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	
PS		g	g	g	g	g	g	
Franja	F4/F3	100	100	100	100	100	100	
	F2/F1	100	100	100	100	100	100	
Resta N-O	F4/F3	100	100	100	93	90,6	100	
	F2/F1	100	100	100	96	94,5	100	
Tortosí	F4/F3	100	100	100	96,9	96,9	100	
	F2/F1	100	100	100	96,9	93,7	100	
Ribagorça	F4/F3	100	100	100	100	100	100	
	F2/F1	100	100	100	100	100	100	
Resta de varietats	F4/F3	100	100	100	100	87,5	100	
	F2/F1	100	100	100	95,4	94,3	100	
IS		g	g	g	g	g	g	
Franja	F4/F3	100	100	100	100	100	100	
	F2/F1	100	100	100	100	100	100	
Resta N-O	F4/F3	100	100	100	100	100	100	
	F2/F1	97,6	97,6	97,6	97,6	97,6	97,6	
Tortosí	F4/F3	100	100	100	100	100	100	
	F2/F1	96,9	96,9	96,9	96,9	96,9	96,9	
Ribagorça	F4/F3	100	100	100	100	100	100	
	F2/F1	100	100	100	100	100	100	
Resta de varietats	F4/F3	100	100	100	100	100	100	
	F2/F1	97,7	97,7	97,7	97,7	97,7	97,7	
IMP				g	g	g	g	ig
Franja	F4/F3			100	68,8	50	100	
	F2/F1			100	81,2	53,2	100	
Resta N-O	F4/F3			96	44,6	26	95,2	0,8
	F2/F1			96	37,6	18,8	96	0
Tortosí	F4/F3			90,6	9,4	9,4	87,5	3,1
	F2/F1			90,6	21,9	6,25	90,6	0
Ribagorça	F4/F3			100	75	62,5	100	
	F2/F1			100	75	50	100	
Resta de varietats	F4/F3			97,7	54,5	44,3	97,7	
	F2/F1			97,7	39,8	20,4	97,7	

GER		g	PAR	g			
Franja	F4/F3	34,4		100			
	F2/F1	34,4		100			
Resta N-O	F4/F3	24,2		100			
	F2/F1	14		100			
Tortosí	F4/F3			100			
	F2/F1			100			
Ribagorçà	F4/F3	62,5		100			
	F2/F1	25		100			
Resta de varietats	F4/F3	29,5		100			
	F2/F1	18,1		100			

Taula 114. Distribució i freqüència —en percentatges— de l'increment velar en els verbs de la Cv II [+EXT]

Extensió velar CvIII [-EXT] (sentir)																					
		1			2			3			4			5			6				
PI		g		ig		eg		ig		eg		ig		eg		ig		eg			
Franja		F4/F3		22	3,1							18,8				18,8					
		F2/F1		25	0							15,6				15,6					
Resta N-O		F4/F3	0	2,4																	
		F2/F1	0,8	0,8																	
Tortosí		F4/F3	0	9,4																	
		F2/F1	3,1	3,1																	
Ribagorça		F4/F3																			
		F2/F1																			
Resta de varietats		F4/F3																			
		F2/F1																			
PS				ig	eg			ig	eg			ig	eg			ig	eg			ig	eg
Franja		F4/F3		25		25		25		43,8		43,8		25		25		25		25	
		F2/F1		28		28		28		40,6		40,6		28		28		28		28	
Resta N-O		F4/F3		19,6	2,4	21	2,4	21	2,4	28,8	0	30,4	0	0,8	23,4	2,4	23,4	0	0,8	17,2	1,6
		F2/F1		13,2	1,6	15,6	1,6	15,6	1,6	18,8	1,6	18,8	1,6	0	17,2	1,6	17,2	0	1,6	17,2	1,6
Tortosí		F4/F3		62,5		65,6		65,6		68,7		68,7		68,7		68,7		68,7		68,7	
		F2/F1		46,9		56,2		56,2		59,4		59,4		59,4		59,4		59,4		56,2	
Ribagorça		F4/F3		12,5	37,5	0	37,5	0	37,5	37,5	0	37,5	0	12,5	0	37,5	0	12,5	0	37,5	
		F2/F1		12,5	25	12,5	25	12,5	25	25	25	25	25	0	25	25	0	25	0	25	25
Resta de varietats		F4/F3		4,5		6,8		6,8		13,6		13,6		14,8		14,8		14,8		9	
		F2/F1		0		1,1		1,1		3,4		3,4		3,4		3,4		3,4		2,3	
IS				ig		ig		ig		ig		ig		ig		ig		ig		ig	
Franja		F4/F3		28		28		28		28		28		28		28		28		31,2	
		F2/F1		50		50		50		50		50		50		50		50		50	
Resta N-O		F4/F3		50		50		50		53		53		54,6		54,6		54,6		54	
		F2/F1		34,4		34,4		34,4		34,4		34,4		34,4		34,4		34,4		34,4	
Tortosí		F4/F3		87,5		87,5		87,5		87,5		87,5		87,5		87,5		87,5		87,5	
		F2/F1		62,5		62,5		62,5		62,5		62,5		62,5		62,5		62,5		62,5	
Ribagorça		F4/F3		75		75		75		75		75		87,5		87,5		87,5		87,5	
		F2/F1		62,5		62,5		62,5		62,5		62,5		62,5		62,5		62,5		62,5	
Resta de varietats		F4/F3		34		34		34		37,5		37,5		39,8		39,8		39,8		38,6	
		F2/F1		21,6		21,6		21,6		21,6		21,6		21,6		21,6		21,6		21,6	

IMP	ig	g	ig	eg	ig	g	ig	eg	ig	g	ig	eg
Franja	F4/F3				28		28		28		25	
	F2/F1				40,6		25		25		25	
Resta N-O	F4/F3	0,8		2,4	18	0,8	22,6	2,4	4,6	0,8	21,8	2,4
	F2/F1	0,8		0	14,8	0	12,4	0	4,6	0	11	0,8
Tortosí	F4/F3	3,1			12,5		65,6		3,1		62,5	
	F2/F1	3,1			31,2		46,9		3,1		43,7	
Ribagorça	F4/F3		12,5	37,5	50	12,5	12,5	37,5	12,5	12,5	12,5	37,5
	F2/F1		0	0	50	0	12,5	0	25	0	12,5	12,5
Resta de varietats	F4/F3				17		7,9		4,5		7,9	
	F2/F1				5,7		0		3,4		0	
GER		ig										
Franja	F4/F3		15,6									
	F2/F1		12,5									
Resta N-O	F4/F3		0									
	F2/F1		2,4									
Tortosí	F4/F3											
	F2/F1											
Ribagorça	F4/F3											
	F2/F1											
Resta de varietats	F4/F3											
	F2/F1											

Taula 115. Distribució i freqüència —en percentatges— de l'increment velar en els verbs de la Cv III [-EXT]

Extensió velar CvIII [+EXT] (servir)												
1		2		3		4		5		6		
PI		ig		ig		ig		ig		ig		
Franja	F4/F3											
	F2/F1											
Rest a N-O	F4/F3	2,4										
	F2/F1	0										
Tortosí	F4/F3	9,4										
	F2/F1	0										
Ribagorça	F4/F3											
	F2/F1											
Rest a de varietats	F4/F3											
	F2/F1											
PS		g	ig	eg	g	ig	eg	g	ig	eg	g	
Franja	F4/F3											
	F2/F1											
Rest a N-O	F4/F3	0,8	2,4	0,8	0,8	2,4	0,8	0,8	2,4	0,8	0,8	
	F2/F1	0	2,4	0	0	2,4	0	0	2,4	0	0	
Tortosí	F4/F3	9,4										
	F2/F1	9,4										
Ribagorça	F4/F3	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	
	F2/F1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Rest a de varietats	F4/F3											
	F2/F1											
IS		ig	ig	ig	ig	ig	ig	ig	ig	ig	ig	
Franja	F4/F3	25										
	F2/F1	37,6										
Rest a N-O	F4/F3	58,6	37,6	37,6	37,6	37,6	37,6	37,6	37,6	37,6	37,6	
	F2/F1	30,4	54,6	54,6	54,6	54,6	54,6	54,6	54,6	54,6	54,6	
Tortosí	F4/F3	90,6	30,4	30,4	30,4	30,4	30,4	30,4	30,4	30,4	30,4	
	F2/F1	59,4	90,6	90,6	90,6	90,6	90,6	90,6	90,6	90,6	90,6	
Ribagorça	F4/F3	100	59,4	59,4	59,4	59,4	59,4	59,4	59,4	59,4	59,4	
	F2/F1	62,5	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
Rest a de varietats	F4/F3	43,1	62,5	62,5	62,5	62,5	62,5	62,5	62,5	62,5	62,5	
	F2/F1	17	43,1	43,1	43,1	43,1	43,1	43,1	43,1	43,1	43,1	
			17	17	17	17	17	17	17	17	17	

Extensió prepalatal CvIII [-EXT] (<i>sentir</i>)									
		1	2	3	4	5	6		
PI		íjk	íj	íj				íj	
Franja	F4/F3	12,5	12,5	12,5				25	
	F2/F1	40,6	40,6	40,6				40,6	
Resta N-O	F4/F3							1,6	
	F2/F1							0,8	
Tortosí	F4/F3								
	F2/F1								
Ribagorçà	F4/F3								
	F2/F1								
Resta de varietats	F4/F3							2,3	
	F2/F1							1,1	
PS		íjk	íjk	íj	íjk	íjk	íjk	íj	íjk
Franja	F4/F3	12,5	12,5		12,5	9,4	12,5	3,1	25
	F2/F1	43,8	43,8		43,8	15,6	21,9	0	50
Resta N-O	F4/F3	0	0	0,8	0			0,8	
	F2/F1	0,8	0,8	0	0,8			0	
Tortosí	F4/F3								
	F2/F1								
Ribagorçà	F4/F3	0	0	12,5	0			12,5	
	F2/F1	12,5	12,5	0	12,5			0	
Resta de varietats	F4/F3								
	F2/F1								
IS		íjk	íjk	íjk	íjk	íjk	íjk	íjk	íjk
Franja	F4/F3	21,9	21,9	28,1	28,1	28,1	28,1	25	
	F2/F1	25	25	25	25	25	25	25	
Resta N-O	F4/F3								
	F2/F1								
Tortosí	F4/F3								
	F2/F1								
Ribagorçà	F4/F3								
	F2/F1								
Resta de varietats	F4/F3								
	F2/F1								
IMP		íj	íjk	íjk	íjk	íjk	íjk	íjk	íjk
Franja	F4/F3	40,6	3,1	34,4	6,2	3,1	31,2		
	F2/F1	50	0	40,6	9,4	3,1	46,9		
Resta N-O	F4/F3	0,8							
	F2/F1	0							
Tortosí	F4/F3								
	F2/F1								
Ribagorçà	F4/F3								
	F2/F1								
Resta de varietats	F4/F3		1,1						
	F2/F1		0						

Taula 117. Distribució i freqüència —en percentatges— de l'increment prepalatal en els verbs de la Cv III [-EXT]

Extensió prepalatal CvIII [+EXT] (servir)																									
PI	1				2				3				4				5				6				
	íj	íjk	éj	éj	íj	íjk	éj	éj	íj	íjk	éj	éj	íj	íjk	éj	éj	íj	íjk	éj	éj	íj	íjk	éj	éj	
Franja	F4/F3	87,5				87,5				87,5				3,1							87,5				
	F2/F1	84,4				84,4				84,4				0							84,4				
	F4/F3	73	8	40	8	81	39	8	81	38	9										83	0,8	35	10	
	F2/F1	40,6	4	36,7	18,7	43	0,8		43	37,5	19,5										43	0,8	37,5	18,7	
Tortosí	F4/F3	75	25	0	0	100	0	0	100	0	0										100	0	0	0	
	F2/F1	65,6	12,5	6,2	9,4	84,4	6,2	9,4	81,2	9,4	9,4										81,2	9,4	9,4	9,4	
	F4/F3	100	0	0	0	100	0	0	100	0	0										100	0	0	0	
	F2/F1	75	12,5	12,5		87,5	12,5		87,5	12,5											75	12,5	12,5		
Resta de varietats	F4/F3	46,6	45,4	9	45,4	46,6	9	44,3	9	46,6	43,2	10,2									48,9	39,8	11,3		
	F2/F1	26,1	50	23,9	50	25	50	25	25	50	25	25									26,1	50	23,9		
PS	F4/F3	87,5				87,5				87,5				15,6							87,5				
	F2/F1	84,4				84,4				84,4				31,2							84,4				
	F4/F3	25	33,6	34,4	7	25	33,5	33,5	7	25,7	32,8	7		3,9							25	33,5	33,5	7	
	F2/F1	17,2	22,7	39,8	20,3	18	22,7	39	20,3	17,2	21,9	41,4	19,5		2,3						18,7	21,9	39,9	19,5	
Tortosí	F4/F3	15,6	81,2	0	0	15,6	81,2	0	15,6	81,2	0	0		12,5							15,6	81,2	0	0	
	F2/F1	28,1	53,1	9,4	9,4	28,1	53,1	9,4	28,1	50	12,5	9,4		3,1							31,2	50	9,4	9,4	
	F4/F3	12,5	87,5	0	0	12,5	87,5	0	12,5	87,5	0	0		12,5							12,5	87,5	0	0	
	F2/F1	0	87,5	12,5		0	87,5	12,5	0	0	87,5	12,5			25						0	87,5	12,5		
Resta de varietats	F4/F3	29,6	11,3	48,9	10,2	29,6	11,3	48,9	10,2	30,7	11,3	47,8	10,2								29,6	11,3	48,9	10,2	
	F2/F1	14,8	5,7	53,4	26,1	15,9	5,7	52,3	26,1	14,8	5,7	54,5	25								15,9	5,7	53,4	25	
IS	F4/F3	íjk				íjk				íjk				íjk							íjk				
	F2/F1	34,4				34,4				34,4				34,4							34,4				
	F4/F3	28,1	0,8			28,1	0,8			28,1	0,8			28,1							28,1				
	F2/F1	1,5	1,5			1,5	1,5			1,5	1,5			1,5							1,5				
Tortosí	F4/F3	3,1				3,1				3,1				6,2							6,2				
	F2/F1	3,1				3,1				3,1				3,1							3,1				
	F4/F3	0				0				0				0							0				
	F2/F1	12,5				12,5				12,5				12,5							12,5				
Resta de varietats	F4/F3	íjk				íjk				íjk				íjk							íjk				
	F2/F1	34,4				34,4				34,4				34,4							34,4				
	F4/F3	28,1	0,8			28,1	0,8			28,1	0,8			28,1							28,1				
	F2/F1	1,5	1,5			1,5	1,5			1,5	1,5			1,5							1,5				

IMP		if	éf	if	éf	if	éf	if	éf	if	éf	if	éf	if	éf
Franja	F4/F3	87,5	0			87,5	0			12,5	9,4			87,5	0
	F2/F1	87,5	3,1			75	3,1			12,5	12,5			75	3,1
Resta N-O	F4/F3	61	31,2	7,8		31,2	35,2	7						30,5	35,2
	F2/F1	28,1	51,6	20,3		10,1	55,5	19,5	0,8					10,1	55,5
Tortosí	F4/F3	100				75								71,8	
	F2/F1	59,4	28,1	12,5		15,6	28,1	34,4						18,8	28,1
Ribagorçà	F4/F3	87,5	12,5			75	12,5							75	12,5
	F2/F1	62,5	37,5			25	50	12,5	12,5					25	50
Resta de varietats	F4/F3	44,3	44,3	11,3		11,3	50	10,2						11,3	50
	F2/F1	13,6	61,4	25		9	63,6	22,7						7,9	65,9

Taula 118. Distribució i freqüència —en percentatges— de l'increment prepalatal en els verbs de la Cv III [+EXT]

6.4. Aproximació a altres processos de canvi en curs des d'un punt de vista qualitatiu

6.4.1. Reducció de l'inventari vocàlic: anivellament de les vocals mitjanes

Tal com s'ha esmentat a 4.6, en algunes àrees valencianes i aragoneses frontereres amb el castellà les varietats locals han tendit històricament, potser per influència d'aquest veïnatge, a reduir els respectius inventaris vocàlics a només cinc fonemes: /a/, /e/, /i/, /o/ i /u/. Aquest antic procés de canvi avui es troba completament estabilitzat, de manera que és possible afirmar que hi ha un nombre reduït de varietats nord-occidentals que posseeixen un inventari de només cinc vocals.

Tot i que l'estabilitat d'aquest fenomen feia que fins ara s'emmarqués en l'àmbit de la diacronia, alguns autors han detectat que en les darreres dècades es podria haver reactivat un procés similar de reducció de l'inventari vocàlic en altres punts de l'àmbit lingüístic. A diferència del procés històric, tanmateix, sembla que el canvi en curs ja no es produiria en àrees frontereres amb el castellà, sinó més aviat en àrees de parla catalana especialment castellanitzades, com la ciutat d'Alacant:

El parlar alacantí actual inclou una novetat al si dels dialectes catalans: el tancament de les vocals semiobertes /ɔ/ i /é/, en [ó] i [é], respectivament. [...] Aquest mateix fenomen de tancament de les vocals /é/ i /ɔ/ apareix en altres zones del domini lingüístic que es troben just a la frontera territorial amb el castellà. [...] La situació a Alacant no és exactament igual ni presenta la mateixa antiguitat que als territoris valencians i aragonesos fronterers amb el castellà. [...] El procés és gradual, cosa que es verifica a través d'una sèrie de realitzacions intermèdies que hem pogut detectar entre els extrems de cadascun dels dos contínuums de tancament (Montoya 2000: 62-63)¹⁰⁰.

A partir del nostre corpus sembla que és possible afirmar que aquest procés, que Montoya titllava, l'any 2000, de «novetat al si dels dialectes catalans», podria estar tenint lloc en un segon punt de l'àmbit lingüístic, també força castellanitzat —especialment entres les generacions joves— i, en aquest cas, també fronterer amb el castellà: Benavarri i la seva àrea d'influència. És la primera vegada, que en tinguem constància, que es recull aquest fenomen a l'àrea esmentada. A diferència de l'alacantí,

---

¹⁰⁰ Tot i que se centra en l'alacantí urbà, Montoya (2000: 62) es fa ressò d'altres treballs que reporten aquest mateix procés de tancament a la Canyada de Biar —a l'Alt Vinalopó— i al Matarranya.

però, en què la data d'inici del canvi s'ha fixat entre les dècades de 1910 i de 1930, a l'àrea ribagorçana aquest procés es trobaria, encara, en un estadi molt inicial: així ho indica el fet que la desfonologització de /é/ i /ó/, tot i que avança entre les generacions joves, no sembla que s'hagi acomplert del tot en gairebé cap informant.

Els ítems del corpus a partir dels quals és possible observar aquest fenomen no són gaire nombrosos, però dibuixen una tendència coherent. En l'àmbit dels demostratius neutres, per exemple, hi ha una única informant, Benavarri (1), que, en comptes de presentar formes amb vocal mitjana baixa, com la resta d'informants, utilitza les formes /aʃó/ i /ajó/. Evidentment, aquest exemple per si sol es podria considerar anecdòtic i fóra massa agosarat basar-s'hi per aventurar-se a parlar d'un canvi en curs.

En analitzar les arrels dels determinants possessius de primera i segona persona del plural, tanmateix, hom observa que els quatre parlants més joves de Benavarri —la mateixa informant d'abans i els altres tres informants de les dues primeres franges d'edat— presenten sistemàticament formes del tipus /nóstr/ i /bóstr/ en comptes de les tradicionals —a la localitat i a la resta de parles nord-occidentals— /nóstr/ i /bóstr/.

En tercer lloc, i pel que fa a les vocals anteriors, novament quatre informants s'aparten de les solucions tradicionals amb vocal anterior mitjana baixa i utilitzen sistemàticament /é/ al radical del verb *perdre*. En concret, aquesta al·lomorfia de l'arrel s'ha recollit a Benavarri (1) i (2), Camporrells (1) i Andorra la Vella–Escaldes (1).

Deixant de banda els dos darrers parlants, que no es poden considerar significatius —tot i que no descartem que aquest fenomen es pugui estendre, amb el temps, a altres àrees de l'àmbit lingüístic¹⁰¹—, sembla que, si més no a Benavarri, les vocals /é/ i /é/, per un costat, i /ó/ i /ó/, per l'altre, podrien trobar-se en competència en la parla de les generacions més joves. Així ho sembla indicar el fet que, dels quatre informants de l'F2 i l'F1, una no utilitza mai vocals mitjanes baixes ni anteriors ni posteriors, una altra vacil·la en l'ús tant de vocals anteriors com posteriors i els darrers dos informants

---

¹⁰¹ De fet, molts catalanoparlants de llengua primera castellana ja presenten, si més no a les zones més castellanitzades i a les grans ciutats, inventaris vocàlics idèntics als de la seva L1 (Cortés et al. 2009).

també presenten solucions diferents de les tradicionals en alguns mots pel que fa a les vocals posteriors. Si aquesta hipòtesi fos certa¹⁰², els nous parlants de català de Benavarri podrien acabar presentant un inventari de només cinc vocals com a conseqüència del procés de canvi que recull la figura 23:

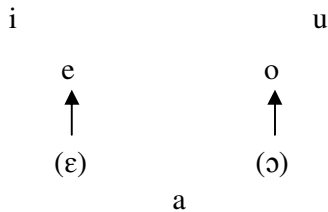

Figura 23. Possible procés de canvi en curs a la localitat de Benavarri: reducció de l'inventari vocàlic per anivellament de les vocals mitjanes baixes amb les vocals mitjanes altes

D'acomplir-se, la desfonologització de les vocals anteriors mitjanes baixes s'afegiria a un segon procés de reducció de l'inventari fonemàtic que va afectar històricament aquest parlar i que podria, també, haver-se reactivat en altres zones properes, com es veurà a continuació: la pèrdua de consonants fricatives i africades sonores, és a dir, el fenomen tradicionalment conegut com a *apitxament*.

6.4.2. Reducció de l'inventari consonàntic: *apitxament*

Segons la classificació de Clua (1998: 287), el valencià apitxat constitueix un subdialecte que s'estén per les comarques centrals del País Valencià i comprèn les àrees d'influència de les ciutats de València, Lliria, Sagunt i Alzira. D'altra banda, els principals manuals de dialectologia (Veny 1982) afirmen que hi ha una segona àrea apitxada en l'àmbit lingüístic català: la zona aragonesa de parla ribagorçana, que comprèn, a grans trets, les comarques de la Ribagorça i la Llitera. Tot i la validesa en

---

¹⁰² Evidentment, caldria dur a terme un estudi centrat específicament en aquest fenomen, abans d'afirmar taxativament que aquest procés de canvi està tenint lloc de forma efectiva. La nostra intenció és només apuntar que aquest canvi podria estar-se produint i que això, de fet, seria coherent amb el que ha succeït i succeeix en altres indrets de l'àmbit lingüístic —i amb el patró de difusió jeràrquica de les innovacions descrit a 6.1.3.

termes generals d'aquesta descripció, l'anàlisi de les dades del nostre corpus obliga a fer-hi dues puntualitzacions¹⁰³:

a) /s/ és l'al·lomorfe de plural i de NP (2) hegemònic entre els informants de Benavarri i Tolba, i ho és també en sis dels vuit informants de Camporrells i de Tamarit de Llitera: concretament, de Camporrells (1), (2), (3), (4), (6) i (8) i de Tamarit de Llitera (1), (2), (3), (4), (5) i (6). Aquest fet valida l'afirmació de Veny (1982) segons la qual les comarques aragoneses de parla ribagorçana, avui, parlen varietats apitxades del català nord-occidental. Tanmateix, el fet que quatre informants de les franges d'edat més grans —Camporrells (5) i (7) i Tamarit de Llitera (7) i (8)— realitzin, encara, els morfemes de plural i de NP (2) amb l'al·lomorfe /z/ indica que les descripcions d'aquests parlars publicades fins ara són, si més no, incompletes: obvien que aquest procés de reducció de l'inventari fonemàtic és molt recent i no aborden les causes que el poden haver provocat. A jutjar per les paraules de Recasens (1996) —i en concordança amb el que ha succeït en altres àrees de l'àmbit lingüístic—, sembla que aquest procés podria deure's, com el que s'ha descrit a 6.4.1, a la pressió del castellà:

El fenomen d'apitxament de fricatives alveolars a sectors de la població de Barcelona i a altres zones urbanes (la substitució parcial o total de /z/ per [s]) ha d'explicar-se per influència de la

---

¹⁰³ Estrictament, en aquest apartat només s'analitza el procés de desfonologització de la fricativa alveolar sonora, /z/, ja que la presència de sons fricativs prepalatals sonors i africats alveolars i prepalatals sonors en el corpus és molt reduïda. Tot i amb això, hem optat per vincular aquest procés de reducció de l'inventari fonemàtic amb el fenomen —més complex— de l'apitxament per un triple motiu: en primer lloc, perquè Recasens ja utilitza la denominació *apitxament de fricatives alveolars* quan parla de la desfonologització de /z/ en algunes àrees de l'àmbit lingüístic —vg. Recasens (1996: 268), *infra*—; en segon lloc, perquè la pèrdua de /z/ sembla estar-se produint en una comarca, el Baix Cinca, que presenta una continuïtat geogràfica amb les comarques avui ja plenament apitxades: la Ribagorça i la Llitera —on, tanmateix, encara hem detectat una certa presència de /z/ en alguns dels parlants més grans, com veurem tot seguit—; i, en tercer lloc, perquè a la localitat de Fraga també hem recollit, si bé de manera molt esporàdica, pronúncies del tipus [dítʃóws] 'dijous' en mots que no s'han inclòs en el corpus d'aquesta tesi. Tot i aquests indicis som conscients, però, que no es podrà parlar d'una expansió de l'apitxament estricta a aquesta zona fins que no s'hi dugui a terme un estudi exhaustiu centrat específicament en aquest fenomen.

pronúncia castellana. Hom ha observat un procés d'apitxament similar a indrets propers a la frontera lingüística amb el castellà (Petrer (Montoya, 1985)) (Recasens 1996: 268-269).

- b) El procés de substitució de l'al·lomorf /z/ per /s/ ja es pot considerar un veritable canvi en curs entre els parlants més joves de Fraga: en concret, tres informants —Fraga (1), (3) i (6)— utilitzen aquest fonema de forma exclusiva en detriment de la pronúncia tradicional. Tot fa pensar, doncs, que, de no capgirar-se la tendència assenyalada, la localitat de Fraga podria incorporar-se al grup de localitats apitxades en un període relativament curt de temps. En aquest corpus no disposem de dades suficients per fer extensiva aquesta anàlisi a la resta de fonemes fricativs i africats sonors —això és, aquells que manquen a les varietats apitxades—, però l'evolució històrica del valencià apitxat i del ribagorçà indica que aquest conjunt de fonemes —/z/, /dz̃/, /ʒ/ i /dʒ̃/— es comporten, si més no pel que fa al tret [+ sonor], com un bloc unitari.

En definitiva, l'anàlisi de les dades indica que l'apitxament dels parlars nord-occidentals de la Franja ha avançat i podria seguir avançant de forma progressiva de nord a sud: hauria començat a la Ribagorça, on ja és un tret estable de les varietats que s'hi parlen; l'haurien adoptat posteriorment els parlants de la Llitera, on ja és un fenomen consolidat i hegemònic en les tres franges d'edat més joves; i s'estaria estenent encara més al sud, fins a l'àrea del Baix Cinca, on, en coherència amb el patró de difusió jeràrquica de les innovacions descrit a 6.1.3, estaria sent adoptat pels parlants joves de la capital, Fraga. Caldrà, doncs, estar amatents a l'expansió del fenomen de l'apitxament en les àrees de l'àmbit lingüístic especialment sensibles a la pressió del castellà, ja que la desfonologització d'aquests fonemes és un cas paradigmàtic d'*atròfia lingüística* i, doncs, podria contribuir a un augment de la defecció lingüística per part dels catalanoparlants d'aquests territoris¹⁰⁴.

---

¹⁰⁴ En el nostre corpus els parlants nord-occidentals que apitxen ja són prop d'un 10% del total i la tendència d'aquesta xifra és a augmentar, de manera que potser s'hauria de començar a deixar de considerar aquest fenomen com a residual.

6.4.3. Reducció de l'inventari consonàntic: substitució de /k/ per /j/

A 4.6 hem vist que, darrerament, la tendència evolutiva històrica en les àrees de parla ieista —això és, a adoptar /k/, fonema considerat de prestigi, en detriment de /j/, pronúncia tradicional dels mots derivats dels grups llatins C'L, G'L i LY— sembla estar-se invertint entre els parlants joves. A dia d'avui (Recasens 1996: 324), la distribució de /j/ ja no pot vincular-se a la iodització etimològica, sinó que es deu més aviat a una desfonologització de /k/ deguda a la pressió de les llengües castellana i francesa. En conseqüència, i pel que fa a l'àmbit territorial de referència d'aquesta tesi, hem hipotetitzat que el fonema en expansió hauria de ser utilitzat sobretot per part de parlants joves de les àrees urbanes del Principat i, molt especialment, per part de parlants joves de la Franja, ja que la varietat de prestigi en aquestes comarques és la llengua castellana i, en la majoria de varietats dialectals d'aquesta llengua del centre i del nord peninsulars —inclosa la parlada a l'Aragó—, el fonema /k/ ha estat massivament substituït per /j/ durant la segona meitat del segle XX —cf. Frago (1978).

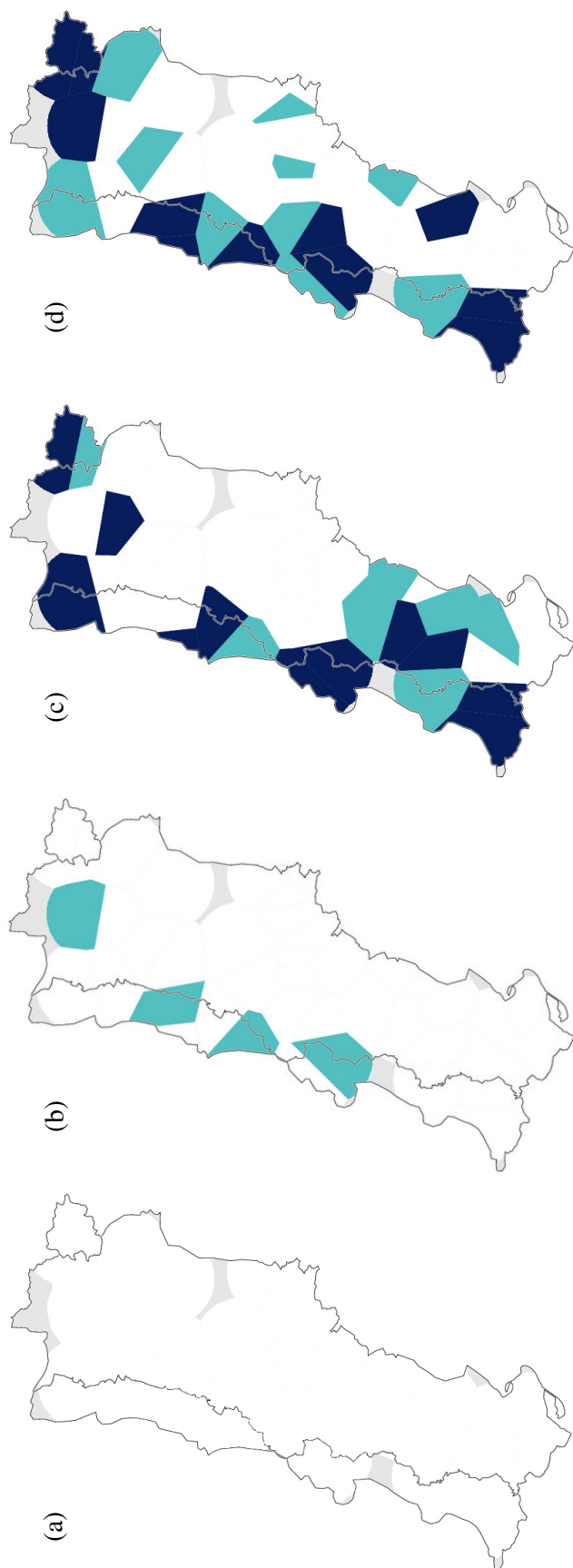
Les figures 24a, 24b, 24c i 24d mostren sengles mapes de distribució de l'adverbi locatiu *allí* en base a les pronúncies dels informants més grans —F4: figura 24a, en primer lloc—, dels informants adults-grans —F3: figura 24b, en segon lloc—, dels informants adults-joves —F2: figura 24c, en tercer lloc— i dels informants més joves —F1: figura 24d, en quart lloc. Els polígons de color blanc indiquen la presència de les formes tradicionals amb /k/, mentre que els de color blau indiquen la presència de les formes ieistes amb /j/.

Un cop d'ull a aquestes figures mostra que la substitució de /k/ per /j/ és extremadament recent i que està canviant el paisatge dialectal a un ritme molt ràpid. De fet, la primera de les quatre figures, corresponent als parlants més grans, presenta una situació en la qual cap parlant no pronunciava /j/ en lloc de /k/ en els contextos de /k/ etimològica. En segon lloc s'observa que, paradoxalment, l'adopció més important del fonema innovador s'ha produït entre els parlants ja escolaritzats en català, és a dir, entre aquells parlants teòricament més influïts per la varietat estàndard. Finalment, es fa evident que l'alteració de l'inventari fonemàtic afecta molt especialment les varietats sotmeses a una

major pressió del castellà, és a dir, les varietats franjolines. Entre els parlants de les dues franges d'edat més joves de la Franja, la substitució de /k/ —hegemònica entre els informants de l'F4— en benefici de /j/ s'ha acomplert quasi de manera absoluta. D'altra banda, les dades de què disposem no confirmen una major adopció de la variant innovadora a les ciutats, sinó que mostren que es tracta d'un canvi en curs, és a dir, encara no consolidat, tant al camp com a les àrees urbanes.

L'anàlisi de les variants dels pronoms personals de tercera persona *ell / ella* i del demostratiu neutre de tercer grau *allò* confirma la rapidesa amb què es produeix la substitució de /k/ per /j/. Novament, un 40% dels informants d'F2 i F1 presenten formes del tipus /éj/, /éja/ o /ajó/~/ajó/, en comptes de les formes tradicionals amb /k/. El fet que aquesta substitució s'hagi produït prèviament en castellà i que afecti molt especialment les varietats franjolines —algunes de les quals, com acabem de veure, han vist alterats els respectius inventaris vocàlics i consonàntics per influència d'aquesta llengua—, permet suposar que es tracta d'un canvi que s'emmiralla en l'evolució recent de la llengua castellana, més que no pas un canvi motivat internament. La substitució de /k/ per /j/ constitueix, doncs, un exemple de com el prestigi associat a la llengua castellana afecta, també, determinades característiques de la fonologia del català nord-occidental i que no només ho fa, tot i que sí que hi actua amb més intensitat, en aquells indrets en què la pressió d'aquesta llengua és més elevada.

Figures 24a, 24b, 24c i 24d. Mapes de distribució de l'adverbi locatiu allí en base a les pronúncies dels informants més grans —F4; figura 24a, en primer lloc—, dels informants adults-grans —F3; figura 24b, en segon lloc—, dels informants adults-joves —F2; figura 24c, en tercer lloc— i dels informants joves —F1; figura 24d, en quart lloc. Els polígons de color blanc indiquen la presència de les formes tradicionals amb /N/, mentre que els de color blau indiquen la presència de formes ieistes amb /j/

6.4.4. Reducció de l'inventari consonàntic: despalatalització de /ʃ/

L'anàlisi de les dades des d'un punt de vista qualitatiu dona compte, un cop més, del fet que la varietat de Fraga és, a dia d'avui, la parla nord-occidental on s'estan produint un major nombre de fenòmens tendents a la simplificació de l'inventari fonemàtic. En els dos apartats anteriors hem vist, d'una banda, que tres parlants fragatins ja han eliminat el fonema /z/ dels seus respectius inventaris fonemàtics, i hem interpretat aquest canvi com una tendència a l'apitxament de la varietat; d'altra banda, hem vist també que tant els parlants de l'F2 com els de l'F1 ja no disposen del fonema /ʎ/, que han substituït sistemàticament per /j/. A aquests dos fenòmens caldria afegir-hi un tercer canvi en curs, que es presenta en aquest apartat: la despalatalització de /ʃ/.

El pas de /ʃ/ a /s/ ja ha estat documentat per alguns autors en estudiar l'evolució recent de certes varietats valencianes, especialment les més septentrionals —vg. 4.6. Recasens (2000: 282-283), per la seva banda, es fa ressò de les paraules de dos autors que afirmen haver detectat aquest canvi en dos grups de parlars del sud nord-occidental: els del Baix Aragó (Rafel 1981) i els del tortosí meridional (Gimeno, comunicació personal). L'anàlisi de les dades del nostre corpus, tanmateix, tan sols ens permet afirmar que aquest procés de canvi en curs està tenint lloc, de forma general, a la varietat de Fraga. Abans de prosseguir cal, però, aclarir que aquesta afirmació es fa en base als ítems del corpus que contenen /ʃ/ sense tenir en compte, però, els increments prepalatals de determinades formes verbals. L'exclusió dels increments es deu al fet que, segons sembla, la despalatalització de /ʃ/ en aquests segments no es pot relacionar directament amb una desfonologització de /ʃ/, sinó més aviat amb la substitució d'aquest so en un àmbit determinat: el dels increments verbals.

Com s'ha vist a 5.1.3.3.2 i a 6.3.2.2, l'increment prepalatal en català nord-occidental apareix bàsicament en verbs de la Cv III i presenta quatre al·lomorfs: /éʃ/, /éʃ/, /íʃ/ i /íʃk/. Els dos primers es realitzen sempre amb [ʃ]; els dos darrers, en canvi, poden realitzar-se amb [ʃ] o bé amb [s], i donen lloc a formes del tipus [serβíʃo] / [serβíso], [serβíʃes] / [serβíses], [serβíʃ] / [serβís] i [serβíʃen] / [serβísen] al PI i formes del

tipus [serβiʃke] / [serβiske], [serβiʃkes] / [serβiskes], [serβiʃke] / [serβiske] i [serβiʃken] / [serβisken] al PS¹⁰⁵. L'anàlisi de les dades mostra que les varietats que presenten formes amb [ís] al PI presenten sistemàticament formes despalatalitzades també al PS; en canvi, l'ús de formes despalatalitzades al PS no implica forçosament la presència de [ís] al PI, de manera que algunes varietats presenten formes amb [íʃ] al PI i formes amb [ísk] al PS.

Per analitzar si, com diuen Rafel (1981) i Gimeno, algunes zones del Baix Aragó i del tortosí meridional estan desfonologitzant el fonema /ʃ/, ens hem centrat en aquelles varietats que presenten alternança de /íʃ/ i /íʃk/ —realitzats com a tals o com a [ís] i [ísk]— en les formes del PI i del PS. A grans trets, les realitzacions de l'increment prepalatal en els verbs d'aquestes varietats nord-occidentals són les següents:

- a) L'increment es realitza sempre amb [ʃ] a Alfara de Carles.
- b) Hi ha variació en funció del temps i de l'informant entre [ʃ] i [s] a Tortosa, Amposta, Freginals, Gandesa, Caseres, Vall-de-roures i la Portellada.
- c) És sempre [s] a Tamarit de Llitera, Camporrells, el Pont de Suert, Vilaller i Lleida.

En conseqüència, és possible arribar a la següent conclusió: si es prenen en consideració les dades corresponents als increments prepalatals es pot afirmar, com recull Recasens (2000: 282-283), que «la confusió entre ambdós fonemes ja té lloc de forma incipient en tortosí meridional». La realitat és, però, que aquesta hipotètica desfonologització afecta exclusivament, segons es desprèn del nostre corpus, els increments prepalatals de les varietats de (b) i de (c), però no afecta, en canvi, les realitzacions de /ʃ/ en la resta de mots de la llengua. Aquesta és la raó per la qual no podem parlar de *desfonologització de /ʃ/* a partir de les dades de què disposem, sinó més

---

¹⁰⁵ Com hem vist en els apartats suara esmentats, la casuística és molt més complexa; en aquest punt només es presenten algunes dades generals que es consideren il·lustratives per al propòsit de l'argumentació.

aviat de *despalatalització de /ʃ/* —potser per raons contextuals— en l'àmbit dels increments verbals.

De fet, si reprenem l'explicació que encapçalava aquest apartat, les dades del corpus només indiquen que aquest fonema es podria estar perdent com a tal entre els informants joves de la localitat de Fraga. Tal com es desprèn de la taula 119, quatre dels cinc informants més joves d'aquesta localitat pronuncien el demostratiu neutre de proximitat, realitzat tradicionalment amb prepalatal —[ajʃó]— amb una fricativa alveolar —[ajsó]—, potser palatalitzada, però sensiblement allunyada de la pronúncia tradicional. D'altra banda, un cop d'ull a les formes dels demostratius mostra que aquesta tendència a la despalatalització de /ʃ/ també s'observa entre els informants més grans de Fraga —els únics que mantenen formes del tipus *eix, eixa, eixos, eixes*, ja sigui per indicar un segon grau de distància, ja sigui per indicar, en competència amb les formes del tipus *est, esta, estos, estes*, un primer grau de proximitat. Les formes despalatalitzades apareixen de color gris:

	Demostratius neutres			Demostratius		
	Grau 1	Grau 2	Grau 3	Grau 1	Grau 2	Grau 3
Fraga (1)	[ajsó]	—	[ajó]	[éste], [éste] [éstos], [éstes]	—	[akéj], [akéje], [akéjs], [akéjes]
Fraga (2)	[ajʃó]	—	[ajó]	[ést], [éste] [éstos], [éstes]	—	[akéj], [akéje], [akéjs], [akéjes]
Fraga (3)	[ajsó]	—	[ajó]	[ést], [éste] [éstos], [éstes]	—	[akéj], [akéje], [akéjs], [akéjes]
Fraga (4)	[ajsó]	—	[ajó]	[ést], [éste] [éstos], [éstes]	—	[akéj], [akéje], [akéjs], [akéjes]
Fraga (5)	[ajsó]	—	[aλó]	[ést], [éste] [éstos], [éstes]	[éjs], [éjje] [éjsos], [éjjes]	[akéλ], [akéλε], [akéλj], [akéλεs]
Fraga (6)	[ajʃó]	—	[ajó]	[ést], [éste] [éstos], [éstes]	—	[akéj], [akéje], [akéjs], [akéjes]
Fraga (7)	[ajʃó]	—	[aλó]	[éjs], [éste] [éjfos], [éstes]	—	[akéλ], [akéλε], [akéλj], [akéλεs]
Fraga (8)	[ajʃó]	—	[aλó]	[éjs], [éste] [éjfos], [éstes]	—	[akéλ], [akéλε], [akéλj], [akéλεs]

Taula 119. Formes dels demostratius neutres —a l'esquerra— i dels determinants demostratius —a la dreta— a la localitat de Fraga. El color gris indica la presència de formes despalatalitzades

A diferència del que succeïa en l'àmbit dels increments verbals, formes despalatalitzades com les que recull la taula 119 només apareixen entre els informants de Fraga. Amb l'objectiu, doncs, de comprovar fins a quin punt aquestes dades són indicatives d'un hipotètic canvi en curs, hem extret set ítems addicionals del corpus que fins al moment no havien estat tinguts en compte en el subcorpus d'aquesta tesi: es tracta de quatre mots que presenten el fonema /ʃ/ en posició d'obertura sil·làbica precedida de les vocals /a/ —*caixa*—, /e/ —*queixa*—, /o/ —*coixa*— i /u/ —*cuixa*—, i de tres mots que presenten aquest fonema en posició final absoluta precedit de les vocals /e/ —*peix*—, /o/ —*coix*— i /u/ —*fluix*¹⁰⁶.

La taula 120 recull les realitzacions del fonema /ʃ/ en les set posicions contextuais esmentades a partir de les respostes dels vuit informants de Fraga. Tal com es feia a la taula 119, les formes despalatalitzades s'han pintat de color gris. Un cop més es pot observar com, a diferència de la resta de varietats nord-occidentals, on no s'ha obtingut cap resposta amb /ʃ/ despalatalitzada en aquests contextos, el parlar fragatí sembla estar desterrant progressivament el so [ʃ] d'alguns contextos on fins no fa gaire era hegemònic: aquest esdevé [s] especialment en posició final absoluta —on ja pronunciaven [péjs] 'peix', [kójs] 'coix' o [flújs] 'fluix' cinc dels sis informants més joves— i, en menor mesura, en posició d'obertura sil·làbica —afavorit, potser, per l'adjacència d'una vocal velar. Observi's que, en aquest context, quan la vocal precedent és palatal no es dóna cap cas de despalatalització.

---

¹⁰⁶ Les formes en què el fonema estudiat apareix en posició inicial absoluta i en posició d'obertura sil·làbica precedit de consonant no s'han tingut en compte perquè en aquests parlars, com en la resta de varietats nord-occidentals, opera un procés sistemàtic d'africació en aquests dos contextos; el resultat són formes del tipus [tʃarájre] 'xerraire', [kartʃófe] 'carxofa' o [pántʃe] 'panxa', per exemple.

	á.__V	é.__V	ó.__V	ú.__V	é_#	ó_#	ú_#
Fraga (1)	['kajfa]	['kejɛ]	['kojɛ]	['kujɛ]	['pejs]	['kojs]	['flujs]
Fraga (2)	['kapsa]	['kejfa]	['kojfa]	['muzlo]	['pejʃ]	['kojʃ]	['frujʃ]
Fraga (3)	['kajfɛ]	['kejɛ]	['kojɛ]	['kujɛ]	['pejs]	['kojs]	['frujs]
Fraga (4)	['kajfɛ]	['kejɛ]	['kojɛ]	['kujɛ]	['pejs]	['kojs]	['frujs]
Fraga (5)	['kajfɛ]	['kejɛ]	['kojɛ]	['kujɛ]	['pejs]	['kojs]	['frujs]
Fraga (6)	['kajfɛ]	['kejɛ]	['kojɛ]	['kujɛ]	['pejs]	['kojs]	['frujs]
Fraga (7)	['kajfɛ]	['kejɛ]	['kojɛ]	['kujɛ]	['pejʃ]	['kojʃ]	['frujʃ]
Fraga (8)	['kajfa]	['kejɛ]	['kojɛ]	['kujɛ]	['pejʃ]	['kojʃ]	['frujʃ]

Taula 120. Realitzacions del fonema /ʃ/ en set posicions contextuals per part dels vuit informants de Fraga. El color gris indica la presència de formes despalatalitzades

Tot i que la majoria de les dades que s'acaben de presentar impedeix formular afirmacions taxatives, sembla que les taules 119 i 120 donen indicis d'un possible procés de despalatalització de /ʃ/ a la localitat de Fraga. Aquest canvi hauria començat en posició final absoluta de mot —els parlants més vells només despalatalitzen en aquest context, i només de manera molt ocasional—, es veuria afavorit per l'adjacència d'una vocal velar i s'hauria de desvincular de la despalatalització històrica de /ʃ/ en els increments verbals prepalatals, atès que, tret del fragatí, les varietats que presenten increments del tipus [ís] o [ísk] mantenen el so [ʃ] en tots els altres mots de la llengua.

Novament, doncs, la localitat de Fraga es converteix en l'escenari idoni per analitzar un canvi lingüístic en curs que alguns autors han atribuït a la pressió de la llengua castellana; un canvi que, com es desprèn dels següents dos paràgrafs, també ha estat documentat —tot i que el resultat de la desfonologització no sempre ha estat /s/— en les zones més castellanitzades d'altres llengües sotmeses a aquesta mateixa pressió, com ara el galleg i l'aragonès:

A despalatalización de *x* (*sa, hose, coso* por *xa, hoxe, coxo*) é xeral, especialmente na xente nova; o sonido resultante é, normalmente, un *s* apical, pero non é insólito oír un *s* predorsal nalgún punto (Fernández Rei 1990: 56).

Este fonema tiene diferentes realizaciones fonéticas: en las variedades dialectales occidentales (hasta el Puerto de Coteablo) se pronuncia [š]; en las variedades dialectales orientales (desde el Puerto de Coteablo hasta las variedades más orientales de transición al catalán en Ribagorza) se pronuncia [jš], con un elemento semivocálico palatal más o menos desarrollado; en las variedades dialectales, si no se conserva como [š], o bien se pronuncia [č], lo cual indica que se encuentra

desfonologizado, o bien ha sido sustituido por un sonido fricativo velar sordo [x], por influencia del castellano (Nagore 1989: 41).

6.4.5. Adopció del morf d'infinitiu /r/

A 4.6 s'ha formulat la hipòtesi que els parlants nord-occidentals més joves podrien estar adoptant el morf /r/ corresponent al morfema d'infinitiu, una innovació que, a diferència dels canvis fonològics descrits en els quatre apartats anteriors, tindria traducció a nivell ortogràfic i comportaria, doncs, un cert acostament de la parla a l'escriptura.

Com ha estat dit, la majoria de parlars nord-occidentals no posseïen, tradicionalment, aquest segment, de manera que les combinacions d'infinitiu + clític solien donar formes del tipus [portáw] 'portar-ho' o [kantále] 'cantar-la'. L'adopció del morf d'infinitiu comportaria, doncs, no només l'addició d'un nou morfema verbal al lexicó, sinó també l'alteració de les formes superficials d'alguns pronoms enclítics: [portáro] 'portar-ho'.

Per resseguir l'evolució d'aquest morf entre els parlants nord-occidentals al llarg de quatre generacions hem optat, en primer lloc, per excloure les quatre localitats que el presenten sistemàticament en el context d'adjacència de verb + clític: en concret, hem exclòs les localitats d'Alfara de Carles, Tortosa, Freginals i Amposta, és a dir, les del tortosí estricte. En aquests quatre punts, la tendència és a mantenir el morf d'infinitiu arreu, sense canvis entre l'F4 i l'F1. La presència d'aquest morf és, doncs, un tret que caracteritza aquestes quatre localitats respecte a la resta de varietats tortosines i nord-occidentals.

L'estudi de l'evolució del morf d'infinitiu es fa en base a les dades de la resta de parlars del corpus. En concret, es presenten els resultats agrupats en dos blocs, exactament com s'ha fet a 6.3.2: el primer bloc està format pels informants corresponents a l'F4 i l'F3; el segon conté els informants de l'F2 i l'F1. Novament, doncs, el primer grup conté parlants escolaritzats en castellà; el segon conté, en canvi, informants alfabetitzats en català. Ateses les diferències entre les polítiques lingüístiques de Catalunya i Andorra, per un costat, i de l'Aragó, per l'altre, es presenten de nou els resultats d'aquests dos conjunts de territoris per separat. Finalment, com s'ha fet en estudiar l'evolució dels

increments velar i prepalatal, tant la taula 121 com la figura 25 mostren, en primer lloc, els resultats de l'evolució del morf d'infinitiu a la Franja i a la resta de varietats nord-occidentals; i, en segon lloc, els resultats d'estudiar aquesta variable específicament en tortosí, en ribagorçà i en la resta de parles nord-occidentals no franjolines. L'objectiu d'aquesta darrera distinció és veure, un cop més, si els parlants de tortosí i de ribagorçà es comporten de manera més conservadora que els parlants de la resta de varietats nord-occidentals de Catalunya i Andorra.

Els contextos d'adjacència entre verb i clíctic tinguts en compte han estat 13: *rentar-me*, *trobar-te*, *equivocar-se*, *rentar-lo*, *rentar-los*, *trobar-la*, *acompanyar-les*, *esperar-nos*, *comprar-vos*, *rentar-ho*, *comprar-ne*, *rentar-li* i *anar-hi*¹⁰⁷.

Les dades de la taula 121 i de la figura 25 mostren un increment general i sostingut de la presència del morf d'infinitiu /r/ a mesura que disminueix l'edat dels informants. Concretament, la presència de /r/ es triplica tant entre els parlants franjolins com entre els parlants de la resta de varietats nord-occidentals, per bé que entre els primers només apareix en un 7% dels contextos d'adjacència entre verb i clíctic, davant de quasi un 30% dels casos entre els parlants no franjolins. Pel que fa a aquests darrers parlars, s'observa novament un major conservadorisme de les varietats tortosines i ribagorçanes: tot i que l'ús de /r/ augmenta tant en tortosí com en ribagorçà, el percentatge d'informants joves que pronuncien el morf d'infinitiu en aquest context és de només un 11% i un 8,1%, respectivament, davant del 32,6% d'informants de la resta de parlars no franjolins que en fan ús. Un cop més sembla possible afirmar, doncs, que tot i que el canvi avança a un ritme similar en els tres grups de varietats, en tortosí i en

---

¹⁰⁷ Aquests contextos es recullen amb més detall a la taula 3. D'altra banda, excloses les 4 varietats del tortosí estricte, el nombre de localitats, informants i contextos tinguts en compte per calcular els percentatges de presència de /r/ que es recullen a la taula 121 han estat els següents: a) a la Franja: 8 localitats, 64 informants i 832 contextos; b) a la resta de localitats nord-occidentals: 28 localitats, 224 informants i 2.912 contextos. Pel que fa a aquestes darreres varietats, excloses les franjolines: a) en tortosí: 4 localitats, 32 informants i 416 contextos; b) en ribagorçà: 2 localitats, 16 informants i 208 contextos; i c) en la resta de varietats nord-occidentals no franjolines: 22 localitats, 176 informants i 2.288 contextos.

ribagorçà aquest s'ha iniciat unes dècades més tard que no en les varietats més influïdes per les varietats de prestigi.

Franja	F4/F3	1,9%
	F2/F1	7%
Resta N-O	F4/F3	10,5%
	F2/F1	27,8%
Tortosí	F4/F3	3,1%
	F2/F1	11%
Ribagorçà	F4/F3	4,3%
	F2/F1	8,1%
Resta de varietats	F4/F3	12,4%
	F2/F1	32,6%

Taula 121. Presència, en percentatges, del morf d'infinitiu /r/ en les varietats nord-occidentals. Els informants s'han agrupat en dues franges d'edat: parlants més grans —F4 i F3— i parlants més joves —F2 i F1. Les varietats s'han dividit en franjolines i no franjolines —a dalt— i pel que fa a les no franjolines, en tortosines, ribagorçanes i altres —a baix. Les dades es corresponen a les de la figura 25

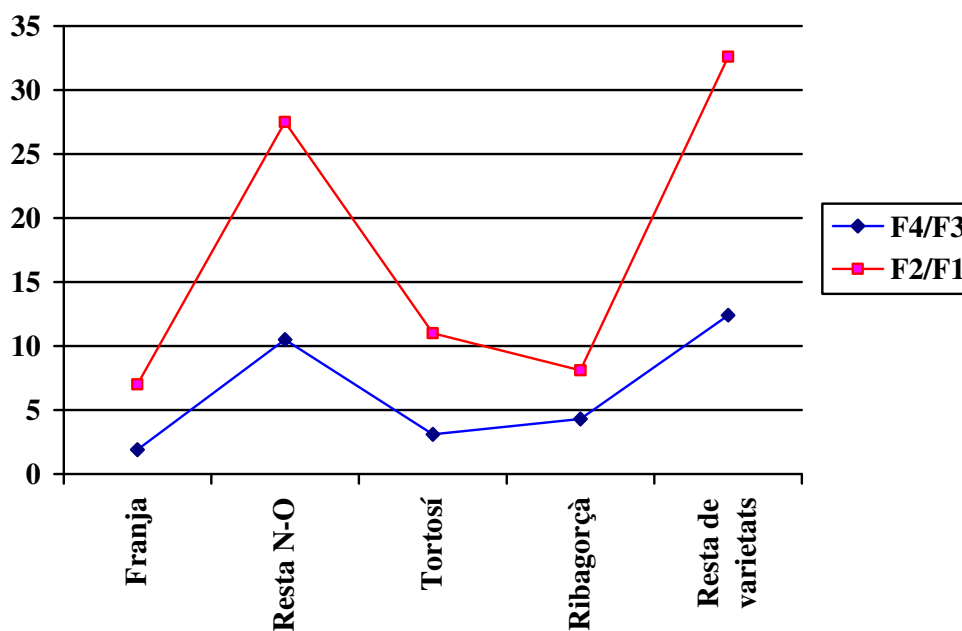

Figura 25. Presència, en percentatges, del morf d'infinitiu /r/ en les varietats nord-occidentals. Els informants s'han agrupat en dues franges d'edat: parlants més grans —F4 i F3— i parlants més joves —F2 i F1. Les varietats s'han dividit en franjolines i no franjolines —a l'esquerra— i, pel que fa a les no franjolines, en tortosines, ribagorçanes i altres —al mig i a la dreta. Les dades es corresponen a les de la taula 121

Les dades que s'acaben de presentar indiquen, doncs, que, de no capgirar-se la tendència a l'adopció de /r/ entre els parlants joves, el morf d'infinitiu podria passar a formar part de les gramàtiques d'uns parlars que fins ara el desconeixien. La presència d'aquest morf comportaria, a més, l'alteració de les formes superficials de diversos pronoms enclítics, que passarien de ser hostes d'un verb acabat en vocal a ser-ho d'un verb acabat en consonant.

Pel que fa a les dades de la Franja, no sembla que l'augment de la presència de /r/ es pugui atribuir, com al Principat i a Andorra, a l'augment de l'escolarització en català i del prestigi associat a la varietat estàndard. Tot i que no es pot descartar una certa influència de les varietats de prestigi catalanes en l'evolució de l'ús d'aquest segment, el fet que tots els canvis detectats —anivellament de vocals mitjanes, expansió de l'apitxament, substitució de /k/ per /j/, despalatalització de /ʃ/— impliquin un acostament a la fonologia de la llengua castellana ens du a pensar que la influència d'aquesta varietat —la de prestigi— també podria estar afavorint l'adopció d'un morf que, en castellà, no només es realitza en el context d'adjacència de verb + clíctic, sinó que es manifesta superficialment en tots els infinitius verbals, amb o sense pronom enclíctic.

7. Les raons del canvi: una aproximació sociolingüística

Sovint s'ha defensat la validesa del mètode dialectomètric amb l'argument que, pel fet de defugir la subjectivitat inherent en la noció d'isoglossa, és més apte per donar compte de la variació dialectal d'una àrea concreta a partir de paràmetres més objectivables que no els de la dialectologia tradicional. Fins ara, en aquesta tesi s'ha intentat demostrar que aquest sistema d'anàlisi també es pot aplicar amb èxit a l'estudi del canvi lingüístic i s'han utilitzat diferents recursos dialectomètrics per donar compte del procés de canvi en curs en nord-occidental des d'una perspectiva quantitativa.

L'objectiu d'aquest apartat és precisament intentar defugir la tendència positivista que pot derivar del recurs a un mètode científic com el dialectomètric. Aturar-se en la descripció d'un canvi, sense indagar en les causes que l'han provocat i el mantenen actiu, impedeix determinar els aspectes en què caldria incidir per modificar-lo o, si escau, revertir-lo: nega, en definitiva, la possibilitat de canviar el curs dels esdeveniments si hom els considera injustos.

És per això que ens ha semblat necessari deixar de banda per uns moments els paràmetres objectivables que han regit aquest treball fins ara per mirar de determinar, en aquest apartat, els factors i les ideologies que són a la base dels diferents processos de canvi lingüístic que avui afecten el català nord-occidental. Tot i que la influència d'aquests factors no podrà ser quantificada en els mateixos termes que la resta de fenòmens analitzats, això no ens ha semblat motiu suficient per renunciar a reflexionar, a partir de l'anàlisi de diverses obres de referència centrades en el canvi lingüístic, sobre el paper dels diferents factors que podrien ser a la base del procés de desdialectalització dels parlars nord-occidentals de Catalunya i Andorra i de l'eixamplament subseqüent de la frontera lingüística entre aquests territoris i les comarques de la Franja. L'objectiu d'aquesta secció és, doncs, analitzar les raons sociolingüístiques del canvi per entendre'l millor i determinar on s'hauria d'actuar per frenar la pèrdua de diversitat dialectal que, segons tots els indicis, s'està produint en l'àmbit lingüístic català¹⁰⁸.

---

¹⁰⁸ La *sociolingüística de la variació* ens ofereix, com és sabut, la possibilitat de quantificar l'impacte de diverses variables sociolingüístiques en l'evolució de determinats trets. La voluntat d'estudiar el canvi

7.1. Factors externs

Una de les assumpcions bàsiques a l'inici d'aquesta recerca era que els plans de normalització lingüística endegats a Catalunya i a Andorra en les últimes dècades havien d'haver suposat un abans i un després en el procés de desdialectalització de les varietats nord-occidentals d'aquests territoris. Com s'ha vist a 2.1, la mateixa estratificació de la mostra remet a aquesta hipòtesi, ja que es va optar per dissenyar un corpus amb dues franges d'edat —F4 i F3— escolaritzades en castellà i dues franges d'edat més —F2 i F1— escolaritzades, per contra, en català¹⁰⁹. Els resultats descrits al llarg de la secció 6, tanmateix, evidencien —com, de fet, ja havia advertit Viaplana (1999)— que el procés de desdialectalització del català nord-occidental no es va iniciar pas en els anys de la transició, sinó que era plenament actiu amb anterioritat a la restitució de l'estatus d'oficialitat a la llengua catalana. Segons tots els indicis, aquest procés seria conseqüència d'una percepció negativa de la pròpia varietat per part dels parlants nord-occidentals, que haurien renunciat progressivament als trets més marcats dels seus parlars amb la intenció de reduir la distància lingüística amb la varietat tradicionalment de prestigi, el català oriental central.

En aquest context, la promoció de la varietat estàndard que ha acompanyat la recuperació dels drets lingüístics dels catalanoparlants podria haver estat, paradoxalment, un mal incentiu per al manteniment de la variació dialectal. De fet, durant aquest procés l'atenció a la variació interna de la llengua s'ha obviat, fins i tot, en àmbits de tanta importància estratègica com l'escola. Areny (2002: 99) afirma que, en contra del que es podria esperar, «no hi ha publicada cap directriu explícita del

---

lingüístic des d'una perspectiva de conjunt, tanmateix —i no pas a partir d'un nombre més o menys reduït de trets escollits, a més, pel lingüista—, ens ha fet decantar per recórrer als diversos mètodes d'anàlisi dialectomètrica presentats fins ara. La incorporació de variables sociolingüístiques en estudis de tipus dialectomètric comença a ser, tanmateix, una realitat: a Wieling et al. (en premsa), per exemple, ja s'analitza l'impacte d'un grapat de variables sociolingüístiques en l'augment de l'efecte-frontera entre Catalunya i l'Aragó. Les substancials diferències metodològiques amb aquesta tesi han fet recomanable, però, no incloure els resultats d'aquest treball —publicat parcialment a Wieling (2012: 111-122)— en el present apartat.

¹⁰⁹ A la Franja —hi hem insistit repetidament— la possibilitat d'anar a una escola que tingui el català com a llengua vehicular segueix sent inexistent; la majoria d'informants de les dues franges d'edat més joves, però, han estudiat l'assignatura de català al llarg de l'educació primària o secundària.

Departament d'Ensenyament sobre l'estandardització i la diversitat dialectal» i que, en realitat,

no hi ha una conscienciació general de la importància del tema. Gairebé cap Projecte Lingüístic de Centre recull quin ha de ser el comportament lingüístic del professorat respecte a la variant pròpia de cada zona, a fi de procurar el seu manteniment com una riquesa que cal potenciar i afavorir. [...] És una preocupació dels mestres que podríem anomenar «conscienciats» per l'ensenyament de la llengua, per la matèria, però no de tot el professorat (Areny 2002: 106).

L'escola ha estat, des de la reinstauració de les llibertats democràtiques, la principal eina al servei de la normalització de la llengua catalana a Catalunya. A Andorra, tot i la major complexitat organitzativa del sistema educatiu, és també el pal de paller del procés de recuperació del català. Tanmateix, cal no perdre de vista que, tot i que l'escola és l'entorn ideal per formar els futurs ciutadans en el respecte per la diversitat, en realitat sol actuar més aviat com a difusora d'una ideologia d'ascendència monolingüe; com afirma Pedersen (2005: 188), «the school has played a crucial role in the propagation both of the standard language and of the standard-language ideology».

Aquesta ideologia es basa en el principi nacionalista de cercar la màxima homogeneïtat interna en el si de la comunitat nacional —per arribar, paral·lelament, a la màxima diferenciació externa amb les nacions de l'entorn— i propicia, doncs, la difuminació de les particularitats, també les de tipus lingüístic. Es tracta d'una ideologia que ha comportat que en estats com França, màxim exponent del centralisme jacobí i exemple paradigmàtic d'estat-nació, la uniformització dialectal i lingüística hagi estat quasi absoluta. Salvant les distàncies —innombrables: el tracte que l'aranès rep a Catalunya, per exemple, dista molt del tracte rebut per les llengües minoritzades a França—, la manca d'una política explícitament compromesa amb la diversitat dialectal a Catalunya i Andorra podria estar afeblint, encara més, el prestigi associat a unes varietats ja tradicionalment infravalorades per bona part dels seus parlants. En aquest sentit, sembla que la manca de prestigi podria ser a la base del procés de desdialectalització de les varietats no franjolines, talment com ha succeït en altres varietats avui ja pràcticament anivellades —com el xipella o el salat, que a 4.2.2 s'han posat com a exemples de varietats marcadament estigmatitzades. A la Franja, no cal dir-ho, l'escola ha estat un element imprescindible per a la perpetuació de la diglòssia respecte a la llengua

castellana, com assevera Bada (1990: 15): «l'Església ha estat tradicionalment, junt amb l'escola, la institució que més ha contribuït al desprestigi i el deteriorament de la llengua catalana en aquells pobles aragonesos on sempre s'ha parlat»¹¹⁰.

Ara bé, tot i la possible influència recent de les polítiques lingüístiques de Catalunya i Andorra en el desprestigi actual de les varietats nord-occidentals, en aquesta tesi s'ha demostrat reiteradament que el procés de desdialectalització ja era una realitat entre els parlants de les dues generacions més grans del corpus. La promoció pública del català de la transició ençà no es pot considerar, per tant, el desencadenant d'aquesta situació. Què hi ha a la base, doncs, del procés d'anivellament dialectal de què es dóna compte en aquesta tesi?

Com hem vist al llarg de l'apartat 4.2, la majoria d'autors coincideixen a assenyalar un conjunt de factors externs per explicar els processos de desdialectalització de les varietats catalanes, a saber: (1) el canvi radical del model de societat derivat de l'increment de la població, que ha provocat un èxode rural notable i migracions massives per raons econòmiques; (2) l'augment de la mobilitat individual a causa de la motorització de masses i la millora de les xarxes de comunicació i transport, que ha provocat un augment del turisme i una major quantitat de desplaçaments diaris per motius laborals; i (3) l'alfabetització universal i la democratització dels mitjans de comunicació de masses —televisió, ràdio, internet—, que han fet arribar a totes les llars —fins llavors, sovint monolingües i monodialectals— una o diverses varietats supradialectals de referència.

---

¹¹⁰ Que l'escola —i, per extensió, la formació— és un element crucial per consolidar un estat d'opinió que consideri la variació dialectal com una riquesa per a la llengua ho demostra el fet que, de tots els informants analitzats per Carrera-Sabaté (2002) per comprovar el manteniment de la solució dialectal [a] en els grups inicials de mots com *escola* o *embenar*, només «quelques informateurs ayant fait des études supérieures et connaissant le catalan écrit sont conscients de la forte influence des dialectes orientaux sur les dialectes occidentaux, et pour cette raison utilisent la prononciation traditionnelle [a] qu'ils jugent positive» (Carrera-Sabaté 2002: 211). Els joves d'entre 14 i 20 anys, en canvi, arriben a considerar, per desconeixement, les solucions tradicionals amb [a] com un tret foraster —concretament, oriental.

Aquests factors han afavorit la mobilitat tant geogràfica com social de la població i, en conseqüència, han fet augmentar el nombre de contactes interpersonals entre parlants de diferents varietats geolèctals. A 4.2 s'ha posat de manifest, per exemple, que l'estigmatització del parlar salat es va començar a fer evident arran de l'arribada massiva de turistes a la Costa Brava, que el van convertir en un tret marcat entre els seus propis parlants. Això demostra que la mobilitat i el contacte interpersonal que en deriva són, doncs, factors crucials perquè es produeixi un acomodament lingüístic reiterat a les varietats de prestigi; acomodament que, a la llarga, pot afavorir la pèrdua estructural del dialecte: «regular and intensive contact of a dialect with other varieties often leads to short-term accommodation and, as some authors assume, in the long run to convergence» (Hinskens et al. 2005: 24). Aquest fet explica que la difusió de les innovacions es produeixi sovint per contagi, com s'ha vist que ha succeït també en nord-occidental:

'If a speaker accommodates frequently enough to a particular accent or dialect... then the accommodation may in time become permanent, particularly if attitudinal factors are favorable. [...] When a speaker employs a new feature in the absence of speakers of the variety originally containing this feature' (Trudgill 1986: 39-40), the accommodation becomes stabilized. This is a necessary condition for the diffusion of features in the contact situation. In this process, geography (distance) and demography (population size) play a role (Hinskens et al. 2005: 45).

Pel que fa als mitjans de comunicació, la seva influència en l'adopció de les innovacions no sembla, en canvi, que sigui tan clara, i el debat a l'entorn d'aquest punt ha generat una certa controvèrsia. D'una banda, molts informants són del parer que «l'escola i la televisió» són els dos principals factors afavoridors del canvi intergeneracional. Alguns estudiosos del nord-occidental concorden amb aquesta opinió i afirmen que, com que «per als responsables de TV3 i del Canal 33 [*l'estàndard va*] indissolublement unit a la varietat oriental del Principat» (Ferrando 1992: 64) i els mitjans públics difonen un «patró lingüístic monocèntric» (Sistac 1992: 42), avui dia «certains professionnels de la communication sont convaincus du 'prestige' des traits des dialectes orientaux et transforment en conséquence leur langue orale conformément aux caractéristiques de ces dialectes orientaux» (Carrera-Sabaté 2002: 203).

Ara bé, tot i que la influència dels mitjans de comunicació de masses en la difusió de les varietats de prestigi és innegable, cap d'ells —llevat d'internet, que ha suposat una revolució comunicativa, però fa relativament poc temps— no permet que es doni una de les condicions necessàries per consolidar el canvi lingüístic: l'acomodació reiterada amb l'interlocutor. Així ho posa de manifest Stuart-Smith (2006):

Trudgill (1986; 1988) argues that a key process of language change is diffusion, or the spreading of linguistic innovations across geographical regions. Diffusion is assumed to take place through linguistic accommodation, whereby speakers may alter their speech in response to those with whom they are talking. Thus, diffusion is the transmission of linguistic features as a result of socio-psychological processes that take place during face-to-face interaction between speakers. Television fits awkwardly with such a model [...] According to the traditional view, then, television may be able to influence systemic language change, but indirectly through changes in attitudes towards linguistic varieties. It has also been claimed (Milroy and Milroy 1985) [...] that while television may increase speaker's awareness of innovations, it is less likely to promote their adoption [...] To sum up, the possible influence of television has become another 'language myth' (cf. Chambers 1998). Leaving aside the more recent German scholarship, the majority of linguists seem to view any possible influence of television as very weak, possibly providing information about linguistic variation, presenting alternative linguistic models, and affecting attitudes to existing varieties [...] In other words, television may only be expected to act as a contributory factor, working with other factors (Stuart-Smith 2006: 140-142).

Sens dubte, tots i cadascun dels factors desglossats fins ara han d'haver contribuït, en major o menor mesura, al procés de desdialectalització històrica de les varietats nord-occidentals de Catalunya i Andorra. D'entre els factors assenyalats, però, n'hi ha alguns, com l'escolarització en català i la proliferació dels mitjans de comunicació, que han d'haver tingut una incidència similar al conjunt de l'àmbit no franjolí —amb petites diferències, si de cas, entre Catalunya i Andorra—; aquests donarien compte de la tendència general a l'anivellament que s'ha registrat a bona part de l'àmbit nord-occidental. D'altres factors, en canvi, explicarien els diferents ritmes en el procés de desdialectalització en funció de les varietats estudiades: així, l'augment de la mobilitat i l'acomodació reiterada que en deriva, per exemple, han d'haver estat factors crucials perquè les innovacions penetressin en primer lloc pel curs del riu Segre i l'eix de l'actual A-2, mentre que el relatiu aïllament —geogràfic i orogràfic, però també a causa del dèficit d'infraestructures— de les àrees ribagorçana i tortosina ha d'haver afavorit

que el canvi lingüístic s'hi hagi desencadenat unes dècades més tard que a la resta de l'àmbit nord-occidental.

En conjunt, però, sembla que, independentment de la incidència concreta que cada factor pugui haver tingut en un territori determinat, l'acció combinada de tots ells ha generat una conseqüència de caire essencialment ideològic: en concret, ha contribuït a consolidar una ideologia que identifica *llengua* amb *estàndard* i que considera incorrecta qualsevol manifestació de la llengua que se n'aparta. Des d'aquesta perspectiva, la variació dialectal esdevé més una desviació a corregir que no pas un patrimoni a integrar en pro de l'enriquiment de la mateixa llengua i de l'enfortiment de la comunitat lingüística.

Si s'accepta aquesta premissa, el major conservadorisme de les varietats ribagorçana i tortosina es podria interpretar no només com una conseqüència de la seva situació lateral en el conjunt de l'àmbit lingüístic, sinó també com el fruit d'una certa resistència ideològica, ja que en aquells territoris en què la varietat local és, encara, un *espai d'identificació autoreferencial*, els parlants són menys permeables a les influències externes. Analitzar fins a quin punt la varietat local rep aquesta consideració en els dos àmbits esmentats és un dels focus d'interès de la propera secció —vg. 7.2.

A un altre nivell, això mateix seria el que succeeix a la Franja: per entendre la impermeabilitat dels parlars franjolins respecte a l'estàndard cal tenir en compte, certament, que hi ha diferències interterritorials pel que fa als factors esmentats; sobretot, però, cal interpretar aquesta situació com una conseqüència directa de la difusió de dos marcs referencials i simbòlics diferents en un ecosistema comunicatiu fragmentat (Pradilla 2008a) que ha afavorit —arran de la compartimentació autonòmica dels darrers quaranta anys— el sorgiment d'una isoglossa sociolingüística (Ferrando 1992: 65) entre Catalunya i l'Aragó.

En definitiva, la nostra hipòtesi —que el següent apartat pretén validar— és que l'augment de l'efecte-frontera s'ha d'atribuir essencialment a una discontinuïtat ideològica: a diferència del que ha passat al Principat i a Andorra, on l'estàndard ja actua de varietat-sostre, la minsa defensa institucional de la llengua catalana —i fins i tot de la seva unitat— a la Franja ha impossibilitat que l'estàndard assumeixi les

funcions de varietat de prestigi secularment atribuïdes a la llengua castellana, i ha impedit, doncs, que exerceixi cap mena de poder d'atracció sobre les varietats patrimonials de la zona. En aquestes comarques, de fet, el principal factor extern del canvi és la pressió del castellà, al qual aquestes varietats, com hem vist —vg. 6.4.1-6.4.4—, s'estan assimilant progressivament.

El següent apartat se centra en l'anàlisi de les ideologies lingüístiques dels parlants nord-occidentals de Catalunya, la Franja i Andorra amb l'objectiu de comprendre més bé com l'acció política dels respectius governs i les ideologies que aquestes polítiques han fet arrelar en els tres territoris han afavorit una evolució tan divergent dels seus parlars com la que aquesta tesi ha posat de manifest.

7.2. Identitats col·lectives en l'àmbit del català nord-occidental

Des dels treballs clàssics de Labov (1963, 1966) s'ha demostrat que l'actitud dels parlants envers la pròpia varietat dialectal incideix de manera decisiva en el ritme i la direccionalitat del canvi lingüístic. En general, una actitud positiva cap al dialecte local per part dels seus parlants afavoreix el manteniment d'aquesta varietat; per contra, una estigmatització de la pròpia parla n'afavoreix la substitució per una altra de més ben valorada.

La nostra hipòtesi és que la consideració del parlar local va indistriablement unida a la seva funció vehiculadora del sentiment de comunitat, de tal manera que les àrees amb un sentiment identitari més arrelat mantindran més vius els trets de la varietat autòctona:

L'extinció de la varietat es vincula sovint a la pèrdua d'identitat col·lectiva. Però el que potser no se sap veure (o no es vol veure) és que el procés és a la inversa: segurament no es perd la identitat perquè es perd el dialecte, sinó que es perd el dialecte perquè prèviament s'ha perdut (la) identitat. I, com que la identitat pròpiament no es pot perdre, sinó que és substituïda, per transformació, per una altra, una varietat és reemplaçada també, mitjançant un procés evolutiu, per una altra, a un ritme similar (Sistac 2009: 114).

Per mirar de provar aquesta hipòtesi, doncs, a banda d'analitzar succintament les ideologies lingüístiques dels parlants nord-occidentals de Catalunya, la Franja i Andorra, en aquest apartat pararem esment, especialment, en l'estructura d'*identitats*

concèntriques (Valldepérez 2004: 112) que presenten dues de les àrees més conservadores de l'àmbit lingüístic nord-occidental: les Terres de l'Ebre, on per sota de l'adscripció a la nació catalana sol aflorar un sentiment d'identitat col·lectiva ebrenc que té en el parlar tortosí un dels seus principals trets aglutinants; i les comarques de la Franja, on la identitat local —de la qual el parlar autòcton és el màxim exponent— sol supeditar-se al sentiment de pertinença a l'Aragó.

7.2.1. Identitats col·lectives dels nord-occidentals de Catalunya

Al Principat, l'impuls revitalitzador de la llengua i la cultura catalanes que va significar la Renaixença va trobar el seu correlat polític en el sorgiment del catalanisme, a finals del segle XIX, i en l'establiment del primer govern autònom català des de la promulgació del Decret de Nova Planta (1716): la Mancomunitat de Catalunya. Arran d'aquests esdeveniments, i amb l'objectiu d'enfortir el procés de construcció nacional, el noucentisme es va encarregar de fer arribar el fet nacional català als indrets més allunyats del motor de la vida política i cultural del país, Barcelona.

En l'ideari catalanista, la llengua era considerada un factor determinant per a la configuració de la identitat nacional. Com a conseqüència, la codificació del català va esdevenir un objectiu preferent del govern de Prat de la Riba, el qual ja havia impulsat, durant la seva etapa com a president de la Diputació de Barcelona, la creació de l'Institut d'Estudis Catalans (1907). Els resultats més palpables d'aquest suport institucional duen la firma de Pompeu Fabra: es tracta de les *Normes ortogràfiques* de 1913, la *Gramàtica Catalana* de 1918 i el *Diccionari general de la llengua catalana* de 1932.

A banda d'aquestes consecucions, palpables en termes materials, el procés de codificació de la llengua —paral·lel i indestriable del procés de construcció nacional— va permetre el sorgiment d'una ideologia que vinculava el coneixement de la norma al compromís amb la pàtria¹¹¹. Alhora, però, també va afavorir la identificació de *la*

---

¹¹¹ Es tracta d'una ideologia que els anys del franquisme van condemnar a l'ostracisme, però que va exterioritzar-se de nou amb força a partir de la transició democràtica: «als Països Catalans la qüestió ortogràfica pren unes dimensions especials, com ja sabeu, a causa del tradicional analfabetisme en la pròpia llengua que pateixen els habitants d'aquestes terres. Aprendre ortografia hi ha esdevingut sinònim de conèixer la llengua catalana i, de retruc, d'amor envers la pròpia terra» (Segarra 1985).

norma amb la llengua —s’entengui: la correcta, la bona—, en un exercici de negació de la variació interna que imita, salvant les distàncies, la ideologia nacionalista que va regir la instauració dels estats-nació; així ho explica l’antropòleg Agustí Andreu —que citem a través de Valldepérez (2004)—:

En el procés de construcció de Catalunya o de qualsevol Estat hi ha una força centrífuga i centrípeta. Una força de cara a fora, de mantenir la teva territorialitat i la teva identitat respecte a d’altres països, però també hi ha una reafirmació interna, i aquesta reafirmació interna significa la negació i l’aniquilació de tota diferència interna. Un cop aquesta idea de Catalunya ja està més clara i acceptada per tothom, llavors ja es pot mirar a l’interior i assumir les diferències que existeixen. Crec que històricament estem en aquesta fase, en què ja no costa tant assumir la diferència que existeix dintre d’això que anomenem Catalunya (Valldepérez 2004: 112).

L’assumpció de l’ideari catalanista, doncs, va comportar un doble procés pel que fa a la llengua: d’una banda, va revaloritzar el català com a llengua nacional i com a vehicle de cultura; de l’altra, va contribuir a l’estigmatització de determinades varietats dialectals, especialment en aquelles àrees en què el procés de construcció nacional va generar més adhesions:

La consciència difusa de catalanitat, en el sentit que es vulga entendre, atribuïda generalment als tortosins, ha provocat una sèrie d’actituds força diferents de les dels seus compatriotes lleidatans o ponentins. [...] Les terres de Ponent —especialment l’agre— han estat sempre profundament *catalanistes*, sense una consciència excessivament clara del fet diferencial intern, però prou clara de l’extern. Això ha provocat que aqueix fet diferencial —l’intern— es visca com un anacronisme, com una molèstia. [...] Com a conseqüència, les Terres de l’Ebre mantenen, generalment, molt més vius els trets occidentals que no pas les terres de Ponent, abocades a Barcelona, on el *lleidatà* és un clar signe extern de *pagerolia* i de marginalitat (Sistac 1997: 45 [cursiva a l’original]).

Sembla, doncs, que cal establir una diferència clara entre aquells dialectes els parlants dels quals han assumit els prejudicis que se’ls assignaven des de l’exterior i els dialectes que encara gaudeixen d’un cert *prestigi encobert*, és a dir, que posseeixen un capital simbòlic prou elevat com per seguir sent considerats elements de cohesió intragupal. Les raons que han situat el tortosí —i probablement, el ribagorçà— en aquest darrer grup es desenvolupen a continuació¹¹².

---

¹¹² Tal com mostra el següent passatge, que recull la consideració que un foraster tenia del parlar de Gavasa l’any 1896, el ribagorçà ha estat una altra de les varietats del català secularment desprestigiades:

Al territori que avui coneixem amb el nom de «Terres de l'Ebre» ha predominat, tradicionalment, una sensació d'isolament respecte a la resta de Catalunya que es va anar afermant a mesura que aquestes comarques se sentien cada cop més l'habitació dels mals endreços de Catalunya, l'ase dels cops d'un projecte nacional que patia una marcada macrocefàlia. La sensació de llunyania, fruit d'una crisi de creixement causada per la ideologia centralista i la no planificació del que Ribas (2004) anomena «la Catalunya-ciutat», va desembocar en un creixent complex d'inferioritat del sud de Catalunya, que durant molts anys no va integrar-se de ple en el projecte nacional català¹¹³. En certa manera, aquest aïllament suposava consolidar la supremacia de la

---

«Aquest [el parlar de Gavasa] ni és català ni és castellà, sinó una barreja d'abdós que a voltes fa riure, però tira més al primer, de manera qu'un castellà diria qu'enrahonem lo català pur, encare que per un fill de Catalunya no és més qu'un enderroch de la nostra aymada llengua. Lo que més diferencia aquesta parla de la nostra és la pronunciació castellanisada: això sol li fa perdre totes les belleses, si cap n'hi quedava del català» (Condó 1896). Sembla que aquest desprestigi secular havia estat assumit pels mateixos parlants, que fins no fa gaire tenien «consciència de servir-se d'un parlar xampurrat, casolà, familiar, que troben *fiero* ('lleig') en relació amb la llengua hegemònica, el castellà, al qual recorren amb facilitat i quasi automàticament quan hi ha gent forana» (Veny 1982: 100). En les darreres dècades, però, el ribagorçà —com el tortosí— sembla haver recuperat un capital simbòlic important —Laia Rosàs, comunicació personal— a causa de dos factors, principalment: d'una banda, a l'augment de la consciència intragrupal derivat de la mobilització de la ciutadania, que s'ha organitzat arran de certes iniciatives públiques i privades —instal·lació d'una línia de Molt Alta Tensió, *fracking*— que s'han interpretat com a agressions al territori; i, de l'altra, al retorn esglaonat d'un nombre reduït de joves que, després d'haver emigrat, s'han establert en aquestes comarques amb la intenció de viure-hi, i que solen compartir un posicionament ideològic contrari a la despersonalització del territori —i, doncs, a la pèrdua de la identitat i el parlar locals.

¹¹³ Per al periodista Francesc-Marc Àlvaro, «el problema transcendeix els projectes concrets que s'anuncien en aquest territori, sigui una nova central elèctrica de gas, parcs eòlics o el Pla Hidrològic Nacional. L'assumpte és de caràcter històric i cultural, i porta aparellada una inèrcia de dècades. L'anomenada Catalunya Nova ha estat la perdedora habitual, mentre que el poder de la metròpoli ha afavorit la Catalunya Vella tant en inversions com en atencions simbòliques. La gent del sud que ha sortit al carrer es queixa del que consideren amenaces, però, sobretot, es queixen del menyspreu que han de suportar. La història i la política hegemònica han creat, des de Barcelona, una postal parcial que té en la Catalunya central i en l'Empordà la presumpta autenticitat d'aquest país. El parc temàtic perfecte de la catalanitat imaginada ha retallat la part meridional perquè no encaixa en els paratges que la classe dirigent ha escollit per al seu esbarjo. Tot plegat és incrustat en l'inconscient col·lectiu i en el costum. S'haurien de destruir quantitats ingents de pàgines d'historiadors i poetes per corregir aquesta tendència a convertir la geografia meridional en la cambra dels mals endreços. I, és clar, en la cambra dels mals

Catalunya Vella per damunt de la Catalunya Nova, que ja des de la Renaixença havia vist com els espais que encarnaven les essències de la pàtria s'ubicaven tots al nord del Llobregat. Tot i aquest context, però, l'estigmatització externa de la varietat tortosina¹¹⁴ no en va minvar el prestigi intern, ja que era un element fonamental de cohesió de la identitat col·lectiva; precisament aquesta funció vehiculadora del sentiment de solidaritat intragrupal (Woolhiser 2005: 262) podria ajudar a explicar el major manteniment de les característiques dialectals del tortosí:

Per a [l'antropòloga] Carme Queralt, amb un criteri científic, la llengua és l'únic element diferenciador que es pot adduir en la configuració identitària d'un territori. En aquest sentit, el dialecte tortosí unifica les quatre comarques de l'Ebre, i fins i tot ultrapassa el límit polític de Catalunya, tant a l'Aragó com al País Valencià. La condició de territori fronterer ha estat instal·lada secularment en la mentalitat de la gent de l'Ebre, especialment per la qüestió lingüística. Com si el «català» de l'Ebre no fos ben bé català; com si l'únic català possible fos l'oriental, i específicament el dialecte barceloní, sobre el qual —no ho hem d'oblidar— s'havia erigit la normativa fabriana. Sempre s'ha considerat el dialecte de la gent de l'Ebre com un signe marcat de diferenciació i, si bé ha afavorit la cohesió interna, a la vegada ha generat una certa estigmatització fora de les comarques de l'Ebre.

De la mateixa manera com succeeix amb el dialecte, els límits territorials es desdibuixen si es fixa la mirada en una de les regulacions administratives que més han pesat a l'hora de reclamar l'autonomia administrativa de les Terres de l'Ebre: el bisbat. La diòcesi de Tortosa aplega cinc comarques senceres, quatre de Catalunya i una del País Valencià: el Baix Ebre, el Montsià, la Ribera d'Ebre, la Terra Alta i el Baix Maestrat. A més, hi pertanyen algunes poblacions del Baix Camp, el Priorat, els Ports i l'Alt Maestrat (País Valencià). Justament un dels primers divulgadors de les Terres de l'Ebre, Josep Pla, lligava territori i identitat en assegurar que «l'existència històrica» de «l'extens bisbat de Tortosa» ajudava a explicar «el fenomen particularista tortosí».

---

endreços s'hi amunteguen trastos i brutícia, el que ningú vol» —citada a través de Valldopérez (2004: 131).

¹¹⁴ Les paraules d'Alexandre Cirici, una figura cultivada provinent de la classe benestant barcelonina, sobre la percepció que es tenia de la Catalunya meridional encara a mitjan segle XX —concretament, el 1962— revelen fins a quin punt era vigent la marginació de les comarques ebrenques: «Nat a Barcelona, amb les arrels familiars a l'Urgellet i al Montseny, en la meua infantesa, com en la de la majoria de barcelonins, hi havia una identificació molt forta entre el meu país i la Catalunya Vella. [...] Tortosa era un misteri total. Una de les poques coses apreses a l'àmbit familiar barceloní era la de trobar antipàtic l'accent del parlar tortosí i d'haver sentit, amb un fix [sic] d'aire mofeta, que els tortosins no volien ser ni catalans ni valencians» (Valldopérez 2004: 132).

Les comarques de l'Ebre se senten indubtablement catalanes, però a la vegada es perceben com un territori autònom dins del mapa de la catalanitat, una tensió que ha quedat secularment gravada en l'eslògan «Ni catalans ni valencians, tortosins» (Valldepérez 2004: 109).

Aquest sentiment de pertinença a les Terres de l'Ebre va ser canalitzat amb èxit —i amb el tortosí com a varietat vehicular— per la Plataforma en Defensa de l'Ebre, constituïda l'any 2000 per protestar contra l'aprovació del Pla Hidrològic Nacional, i va desembocar en la creació d'una subdelegació del govern desvinculada de la de Tarragona l'any 2001: era la culminació d'un llarg procés de reivindicació d'una veu pròpia per a les Terres de l'Ebre per dialogar amb el govern del país. Les paraules de Francesc Sancho, antic alcalde de l'Ampolla, en la presa de possessió del càrrec de subdelegat del govern, resumeixen la consolidació de la identitat ebrenc a en el marc de la identitat nacional catalana —en una relació, doncs, de cercles concèntrics—: Sancho va apel·lar a «l'orgull de ser ebrencs» per part d'un poble que es considera «el centre i la cruïlla dels Països Catalans» i des d'on reclama una major participació «en la construcció del país».

7.2.2. Identitats col·lectives dels nord-occidentals de la Franja: un cas de consciència lingüística escindida

7.2.2.1. Panoràmica general de la Franja

La identitat aragonesa dels catalanòfons de l'Aragó i el fet que des d'aquesta comunitat autònoma s'hagi bastit el sentiment regionalista en bona mesura mitjançant la negació del que representa el fet nacional català, situa els habitants de la Franja en una posició ideològica ambigua, que sens dubte ha de repercutir en la consideració que tenen de la pròpia llengua. Per entendre la complexitat de les identitats col·lectives que coexisteixen a la Franja ens basarem sobretot en dues obres de referència: *El debat del català a l'Aragó (1983-1987)*, publicat per l'exconseller de Cultura del primer govern democràtic aragonès després de la dictadura, el socialista José Bada —nascut a Favara i impulsor de la presència del català a l'escola pública d'aquestes comarques—; i l'obra de Josep L. Espluga i Arantxa Capdevila —ambdós nascuts al Campell— *Franja, frontera i llengua. Conflictes d'identitat als pobles d'Aragó que parlen català*, publicat l'any 1996. Aquestes dues obres forneixen una interessantíssima reflexió sobre l'espai que ha ocupat històricament i que ocupa avui la Franja en els processos de construcció

identitària de Catalunya i de l'Aragó, i analitzen amb gran detall els posicionaments dels seus habitants pel que fa a la llengua i al seu sentiment de pertinença supralocal.

A tall d'esbós contextual, direm que la Franja compta amb uns 48.000 habitants —el 4% de la població aragonesa— escampats per quatre comarques de comunicacions difícils, condicions geogràfiques i econòmiques diferents i cultura i tradicions a voltes divergents: es tracta de la Ribagorça, la Llitera, el Baix Cinca i el Matarranya. Aquestes comarques viuen molt majoritàriament del sector primari —un 48,3% de la població s'hi dedicava a inicis dels 90, davant del 16% que ho feia en el conjunt de l'estat— i han sofert un brutal despoblament al llarg del segle XX: el 1906 comptaven amb uns 80.000 habitants, la qual cosa suposava un pes demogràfic del 8,84% respecte al total de l'Aragó. Avui aquesta proporció s'ha reduït a la meitat.

Pel que fa a la mobilitat intercomarcal, es pot dir que pràcticament no existeix. L'enorme heterogeneïtat en termes geogràfics i socioeconòmics, així com els mitjans de comunicació intercomarcals deficients i la dependència econòmica de nuclis poblacionals situats en l'eix horitzontal —ja siguin de Catalunya o de l'Aragó— comporta que això que anomenem «Franja» no constitueixi en cap cas una unitat geogràfica o socioeconòmica, ja que les relacions entre els seus habitants són més aviat minses. Tal com mostra la figura 26, en termes generals les tres comarques d'Osca —la Ribagorça, la Llitera i el Baix Cinca— mantenen uns vincles comercials i laborals especialment estrets amb Lleida, mentre que la relació amb les principals ciutats de la província és més aviat de tipus administratiu. En canvi, la comarca del Matarranya manté una relació més dependent de les ciutats de la banda aragonesa: Alcanys, Casp i fins i tot Saragossa. Aquest apunt no és banal, ja que les experiències de mobilitat espacial han contribuït a modelar la identitat dels franjolins i han influït en la consideració de la pròpia llengua al llarg dels anys; no és, doncs, casual, que l'any 1990 pràcticament el 100% dels centres d'ensenyament públic de les comarques catalanoparlants d'Osca oferissin l'assignatura de català, mentre que a la província de Terol només la població de Calaceit impartia aquesta assignatura de caràcter voluntari.

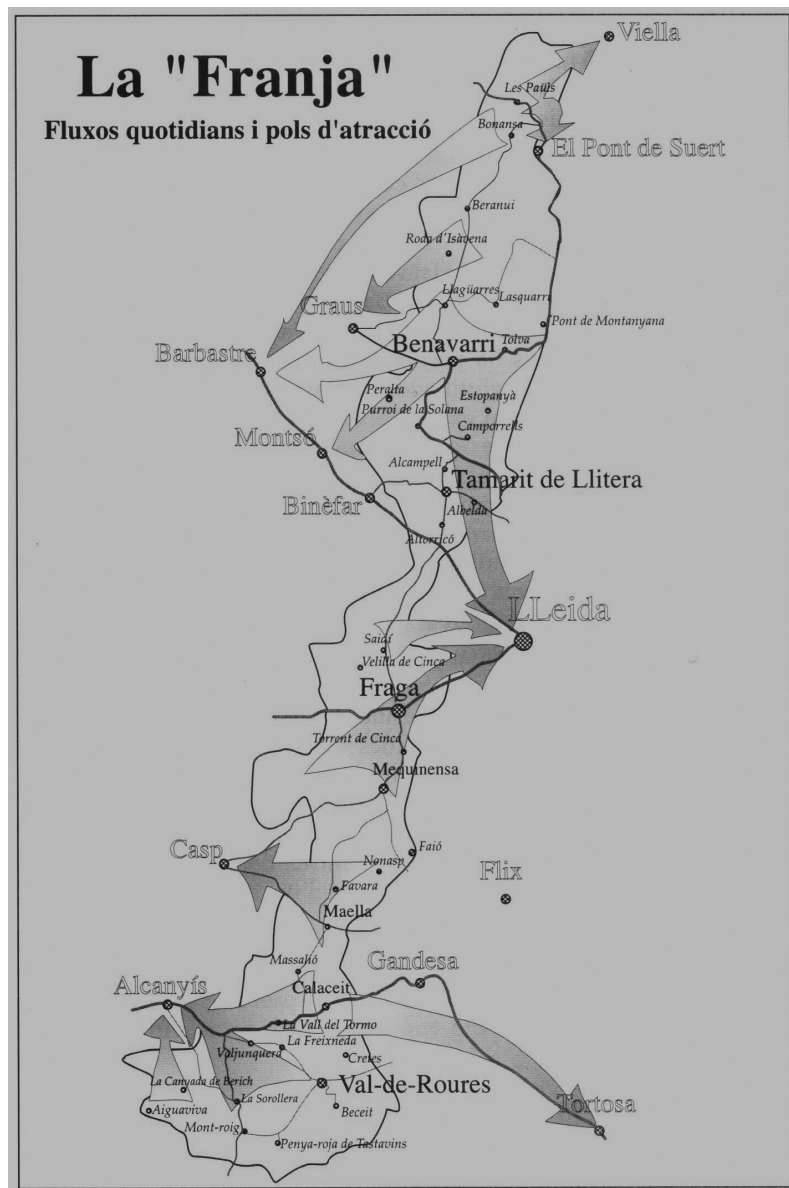

Figura 26. Fluxos de mobilitat i pols d'atracció a les comarques de la Franja.
 Extret d'Espluga i Capdevila (1996:31)

7.2.2.2. La perpetuació de la diglòssia

Pel que fa a l'estatus de les varietats locals de català, ja hem vist a 2.3 que els seus parlants no gaudeixen de cap tipus de protecció jurídica: la Franja constitueix, doncs, un exemple de perpetuació —per passivitat administrativa— de la diglòssia respecte del castellà. José Bada (1990: 14) situa l'inici d'aquesta subordinació al segle XVII, però remarca que va ser a inicis del segle XVIII, concretament amb els dictàmens del Consell

de Castella de 1716, quan la diglòssia va ser consagrada des dels poders públics¹¹⁵. Les elits de la societat de l'època aviat van comprendre que el castellà havia esdevingut un element imprescindible per a l'ascens social i el van adoptar massivament. Les conseqüències d'aquesta actitud, afavorida pels principals poders fàctics, encara són vigents avui en dia:

En extingir-se la burgesia rural el domini del castellà perdé el suport que aquesta burgesia li donava, encara que els costums lingüístics dels seus descendents continuessin generalment més enllà de la pèrdua de la seva posició social. Però sobretot el que continuà, i augmentà fins i tot amb l'escolarització creixent, fou el suport de l'escola a l'única llengua oficial reconeguda. També el continuà l'Església que, després del Concili, no utilitzaria a la litúrgia la llengua del poble sinó el castellà. I certament va seguir el suport de l'administració pública i dels mitjans de comunicació social durant el franquisme, però també després del franquisme (Bada 1990: 15).

El resultat d'aquest context de suport a la llengua del poder va ser la interiorització d'una ideologia diglòssica per part dels mateixos parlants de català que ha perviscut fins a l'actualitat. Saroïhandy, en la seva comunicació al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, l'any 1906, comentava que la gent de la Franja «s'avergonyeix de parlar el seu dialecte. És molt lleig, molt *fiero*, com diuen ells, i tots se van al castellà que declaren ser la millor de les llengües» (Saroïhandy 1908: 333). Encara el 1984, l'antropòleg americà Richard A. Barret detectava una estratificació social clara en funció de la llengua en la societat de Benavarri:

Los notables hablan en *castellano*, la lengua oficial del país y la común a la clase culta española. Incluso aquellas familias burguesas que residían permanentemente en Benabarre hablaban castellano. El resto de los benabarrenses hablan *ribagorzano*, la lengua característica de todos los pueblos de la zona colindante. Casi todos los benabarrenses podían también expresarse en castellano, y ésta era también la lengua que empleaban en su trato con los «señoritos» o los forasteros. El *ribagorzano* se consideraba, incluso por aquellos que lo hablan, como un dialecto campesino poco refinado. Por ello se le consideraba por debajo de la dignidad de la burguesía (Barret 1984: 50 [cursiva a l'original]).

---

¹¹⁵ Aquests dictàmens ordenaven que «en las escuelas de primeras letras y de gramática no se permitan libros en lengua catalana, escribir y hablar en ella dentro de la escuela, y que la doctrina cristiana sea y la aprendan en castellano» (Bada 1990: 17).

Que l'assimilació de la ideologia diglòssica ha estat afavorida per mètodes coercitius ho testimonia Bada (1990: 23) en recordar que l'estudi i l'ús del català «s'ha prohibit i castigat a les escoles de la Franja fins fa molt pocs anys. Encara el 1982, concretament a Areny de Noguera, es castigava amb una multa de cinquanta pessetes els alumnes que parlaven català durant la classe». Com ja hem assenyalat anteriorment, l'escola ha esdevingut un dels principals agents de subordinació de la llengua autòctona; avui, que l'aplicació d'aquest tipus de mètodes de persuasió sembla haver passat a la història, l'escola es revela encara com un dels principals espais on mestres i alumnes interactuen de manera diglòssica; Bada (1990: 179) relata, arran del testimoni d'un alumne, que «naturalment els professors de català parlen en català amb els seus alumnes, però la resta, excepte Xaro que 'és més jove', encara que hagin nascut a la Franja i sàpiguen català, parlen sempre en castellà amb els seus alumnes».

7.2.2.3. La denominació del territori

En analitzar la implantació del terme «Franja» entre els habitants de la Ribagorça, la Llitera, el Baix Cinca i el Matarranya, els estudiosos coincideixen a afirmar, sorprenentment, que «la primera evidència que es presenta decisiva quan s'escorcolla una mica en el teixit social de les comarques de l'Aragó catalanòfon és que la Franja no existeix» (Espluga i Capdevila 1996: 53). En efecte, l'ús de la denominació «Franja» no és res més que un intent de posar nom, d'etiquetar un espai al qual es vol dotar, des de l'exterior, d'una identitat col·lectiva que els seus habitants no perceben com a pròpia. Com és sabut, una denominació comuna és clau perquè els habitants d'un territori sentin que formen part d'una col·lectivitat. Anomenar és, doncs, assignar identitat. Tanmateix, sembla que aquest procés d'assignació identitària encara no ha quallat entre els franjolins, a jutjar per les opinions recollides pels estudiosos de la zona.

El terme «Franja», ras i curt, designa una àrea territorial basada exclusivament en un criteri lingüístic: inclou totes les localitats d'administració aragonesa on la majoria de la població ha parlat secularment, i segueix parlant, diverses varietats del català nord-occidental. «Franja» és també el terme que darrerament s'ha imposat entre els estudiosos i els franjolins més conscienciats per designar aquest territori, ja que és la denominació més neutra de les que s'havien proposat. De fet, des de Catalunya sol anomenar-se l'Aragó catalanòfon amb el sintagma «Franja de Ponent», en referència al fet que se situa a l'extrem oest de l'àmbit lingüístic català. El fet, però, que aquesta

denominació posseeixi una clara connotació política en el marc dels Països Catalans va propiciar que des de l'Aragó s'optés per denominar el territori de parla catalana amb un altre nom: el de «Franja Oriental de Aragón».

Davant de la dèria centralista dels dos territoris entre els quals s'ubica la Franja —dos territoris definits per una clara macrocefàlia—, l'activisme franjolí ha optat per adoptar el terme «Franja», el qual, tot i que encara no ha estat assumit com un referent d'autoidentificació per la majoria de la població, comença a ser conegut arreu del territori. En aquest sentit, sembla que es podria estar avançant cap a una consolidació, avui encara molt incipient, de la Franja com a espai d'identificació autoreferencial entre els seus habitants. Tanmateix, com assenyalen Espluga i Capdevila (1996), el sentiment majoritari avui entre els aragonesos catalanoparlants és, encara, que la Franja no existeix:

Ha estat des de fora d'on s'ha elaborat i difós l'ús del terme «Franja». En el procés de construcció nacional de Catalunya, el nacionalisme ha identificat la identitat catalana amb el fet de parlar català, de la qual cosa sorgeixen els Països Catalans. Això ha menat a la denominació «Franja de Ponent» i a la rèplica aragonesa, «Franja Oriental de Aragón». Pel que es veu, a un costat i altre de la ratlla de frontera es creu en l'existència d'unes comarques que configuren una unitat a causa de compartir unes característiques determinades (pertànyer a Aragó i parlar català, principalment). Però és justament a la ratlla on sembla que no s'hi creu, la gent que viu a la zona en qüestió no sent aquesta realitat com a tal. *Es dona, doncs, un fet paradoxal: que la Franja no existeix allà on se suposa que ha de ser* (Espluga i Capdevila 1996: 54 [la cursiva és nostra])¹¹⁶.

7.2.2.4. La identitat dels franjolins

Si la Franja no existeix, intentar definir una identitat franjolina no sembla que pugui ser res més que una entelèquia. En efecte, tots els estudis coincideixen a afirmar que ni la Franja és percebuda pels seus habitants com una unitat diferenciada de la resta de

---

¹¹⁶ De fet, segons l'escriptor Hèctor Moret, a banda de la llengua hi ha un altre tret compartit per totes les comarques de la Franja: la marginalitat. No sense ironia, Moret proposa una alternativa al topònim «Franja»: «segurament hauria estat molt més just, des de fora del territori i, si es vol, amb el mapa a les mans, batejar el territori descobert amb un nom encara més descriptiu d'allò que unifica el territori i que comparteixen les diferents parts del territori: la marginalitat; potser hauria estat més just dir-ne *el Ribet de la Perifèria*, denominació que tanta justificació tindria, sens dubte, des de l'Aragó profund com des de la Catalunya estricta. Perquè si som clars —i, si convé, catalans—, ¿què som els habitants i els territoris de la Franja sinó perifèria de la perifèria?» —citada a través d'Espluga i Capdevila (1996: 185).

l'Aragó ni els franjolins se senten formar part d'una identitat col·lectiva diferent de l'aragonesa. De fet, el caràcter fronterer d'aquest territori, pel qual els seus habitants esdevenen «seres de frontera, piezas de transición y, por tanto, de marginación, recelo e incomprensión», en paraules del filòsof Gabriel Sopena —citada a través d'Espluga i Capdevila (1996: 178)—, obliga els franjolins a explicitar constantment la seva voluntat d'adhesió a la comunitat aragonesa per evitar una doble agressió: la dels catalans, que solen tractar-los amb una voluntat assimilista; i la dels aragonesos, que se'ls miren amb el recel de qui hi veu trets compartits amb l'enemic: Catalunya.

A la Franja, doncs, sembla clar que el *principi de classificació territorial* preval per damunt del *principi de classificació lingüística*. En altres paraules: tot i que els habitants de la Franja són conscients que el factor lingüístic els diferencia de la resta d'aragonesos, aquesta especificitat no és suficient per generar una voluntat d'autoclassificació separada de la col·lectivitat aragonesa. En aquest sentit, «la Franja no constitueix cap gran anomalia, simplement presenta unes característiques que fan més visibles que en altres llocs les discontinuïtats entre llengua i identitat» (Espluga 2008: 45). Així es desprèn del relatori que fa Bada (1990) de la reunió de 17 alcaldes i consellers socialistes de la Franja que va desembocar en la coneguda *Declaració de Mequinensa* de 1984, en la qual es reclamava al govern de l'Aragó una major celeritat a l'hora d'endegar el procés de normalització lingüística del català:

Però el fet de parlar català i compartir inclús molts trets culturals amb els pobles veïns de Catalunya, no es jutjà en cap moment pels participants com a raó suficient per posar en dubte la pertinença dels pobles de la Franja a l'Aragó i el sentiment aragonesista dels seus habitants. Es rebutjà expressament i amb força la denominació *xapurreau*, però també l'abús d'anomenar a aquests pobles «pobles catalans sota administració aragonesa» o de fomentar la confusió amb expressions com «Franja de Ponent». *Perquè una cosa és la llengua i una altra, diferent, la nacionalitat*. Encara més, es va reivindicar la llengua per als parlants i *es digué que la llengua que parlen aquests aragonesos pertany al patrimoni cultural de l'Aragó* (Bada 1990: 48 [la cursiva és nostra]).

Tanmateix, els franjolins són perfectament conscients que l'Aragó encara no ha assumit la llengua catalana —ni tampoc l'aragonesa— com a patrimoni cultural de la regió. Així, es veuen abocats a empescar-se solucions per no ser identificats com a catalans ni per part dels aragonesos ni per part dels catalans, la qual cosa ha provocat que s'hagin encastellat tradicionalment en la varietat dialectal local com a tret fonamental de la seva

identitat¹¹⁷. Com assenyala Espluga (2008), en aquesta actitud hi convergeixen molts factors: la no assumptió de la Franja com un espai supralocal d'identificació col·lectiva, la ignorància dels límits de la pròpia llengua per part dels parlants, l'estigmatització que es fa des de l'Aragó dels catalanoparlants i la distància entre les varietats locals de català que es parlen a la Franja i la llengua normativa; en aquest sentit, «la fragmentació dialectal sembla contribuir també a disminuir la identificació amb la llengua de Catalunya» (Espluga 2008: 43). Malauradament, els resultats d'aquesta tesi han assenyalat una tendència creixent a la fragmentació entre els parlars nord-occidentals contigus de Catalunya i l'Aragó, de manera que, si no s'endeguen polítiques destinades a capgirar aquesta tendència, la identificació dels franjolins amb la llengua catalana podria disminuir encara més en els anys a venir.

La *Declaració de Mequinensa* va constituir una fita en el procés de normalització del català a la Franja i va ser crucial per impulsar la implantació de l'assignatura —voluntària— de llengua catalana en l'ensenyament públic, però també va mobilitzar els sentiments anticatalanistes dels aragonesos. Com diu Bada (1990: 53), «trencat el tabú, havent dit el nom de català, va ser com si s'hagués descobert l'enemic». Tanmateix, no cal esperar a l'esmentada declaració per trobar exemples del tracte discriminatori que han rebut tradicionalment els habitants de la Franja per raó de la seva llengua: diversos autors recullen el malnom que reben els catalanòfons, *polacos*. Aquesta denominació s'aplica especialment als habitants de Fraga, però a totes les comarques es detecta una sensació generalitzada que des de l'Aragó es valora negativament la Franja i s'identifiquen els seus habitants amb característiques pròpies de l'«enemic» per excel·lència. Bada (1990), un cop més, reflexiona sobre la violència implícita en la identificació que es fa a l'Aragó entre «catalanitat» i «estigma»:

El que agreuja en gran mesura la situació de diglòssia profunda a la Franja i dóna trets especials al conflicte lingüístic que es planteja obertament quan es reivindica la dignitat de la seua llengua és l'aversion, l'animositat o ressentiment que tenen molts aragonesos de l'interior contra Catalunya. [...]

---

¹¹⁷ El terme *xapurreau*, a banda de ser una acceptació implícita de la subordinació diglòssica, és un altre subterfugi per evitar la denominació «català», ja que es tracta d'un terme encunyat i difós des del discurs assimilista espanyol: «quan aquests aragonesos diuen que el que es parla a la Franja és el *xapurreau* no menyspreen només una forma defectuosa de parlar sinó que, a més a més, amaguen el que per a ells a l'Aragó no té nom, ho rebutgen i per això no en diuen el nom, ja que no especifiquen què és el que es parla malament o xampurreja» (Bada 1990: 186).

Si a tot el món una llengua majoritària tendeix a dominar i difamar a les minoritàries com a formes defectuoses de parlar i en aquest sentit parlar aragonès a l'Aragó pot significar també parlar malament, el que ja no té nom és que aquí es parli català. A l'Aragó és pitjor que parlar malament (Bada 1990: 185).

Afortunadament, el rebuig a la llengua catalana s'ha assuaujat molt entre els joves, molts dels quals l'han estudiat a l'escola ençà de l'any 1984. Entre aquests parlants, sembla que la identificació de la seva llengua amb el català ja no genera el conflicte identitari que patien les generacions anteriors:

La definició de l'aragonès com no-català crea un problema insoluble de convivència a l'Aragó i d'identitat als aragonesos de la Franja. Perquè una de dues: o són aragonesos i llavors el que parlen no pot ser català, o parlen català i llavors no poden ser aragonesos. De manera que han de renegar de l'una cosa o de l'altra. Però aquest dilema es dissol tan prompte com es rebutja la tesi en què es fonamenta: la identitat entre llengua i nacionalitat (Bada 1994: 54).

Segons tots els indicis, sembla que els parlants més joves accepten amb major naturalitat la filiació catalana de les seves varietats patrimonials; alhora, sembla que també augmenta entre els membres d'aquesta generació el nombre de persones que fan servir el terme «Franja» per autodefinir-se. Segons Espluga i Capdevila (1996), aquests pioners comparteixen unes característiques comunes i podrien arribar a imposar-se perquè es tracta d'una minoria molt mobilitzada i cada cop més influent:

[Aquestes persones] són relativament joves (no superen els 35 anys), tenen un elevat nivell d'instrucció (són llicenciades universitàries) i tenen algun tipus de relació amb Catalunya (laboral, etc.) o amb coses vinculades a Catalunya. Amb tot, si recordem l'estructura demogràfica i d'edats de les comarques de la Franja, podem suposar que la gent que aconsegueix aquests trets és molt minoritària. Però malgrat la seua magra proporció numèrica, per les seues característiques aquesta gent pot obtenir un pes decisiu en l'estructura social de la zona i, pel mateix, una importància capital en el futur desenvolupament del concepte de «Franja» com un element amb el qual autoidentificar-se (Espluga i Capdevila 1996: 83-84).

7.2.2.5. *Sumari*

Com hem vist, el terme «Franja» encara no gaudeix del prestigi suficient per exercir d'aglutinador de la identitat col·lectiva dels habitants de l'Aragó catalanòfon. D'altra banda, hem vist com el principi de classificació territorial preval entre els franjolins,

que se senten, molt majoritàriament, part integrant de la comunitat aragonesa. Però el fet que l'Aragó defineixi la seva identitat per oposició al que representa Catalunya obliga els habitants de la Franja a negar un tret bàsic de la seva cultura: la llengua catalana. Una negació que genera un posicionament identitari a voltes ambigu, majoritàriament incomprès tant des de Catalunya com des de l'Aragó i que ha provocat un encastellament en les varietats lingüístiques locals. La solució a aquest conflicte, segons els experts, és clara: n'hi ha prou que des de l'exterior s'admeti la discontinuïtat entre llengua i identitat que caracteritza les comarques del ponent de l'àmbit lingüístic:

Per a aconseguir que la gent de la Franja pugui explicitar els seus trets catalans en totes circumstàncies i moments caldria disminuir la pressió hostil que arriba des d'Aragó. Però, com es pot fer que des d'Aragó s'accepti la catalanitat cultural de la Franja? Probablement, amortir la relació automàtica i simplista entre llengua i identitat hi ajudaria força. Tanmateix, no cal fer-se gaires il·lusions (Espluga 2008: 45).

7.2.3. Identitats i ideologies dels nord-occidentals d'Andorra

El Principat d'Andorra és, a diferència del que succeeix a la Franja, un espai on les discontinuïtats entre llengua —catalana— i identitat —andorrana— es viuen amb més naturalitat. Evidentment, en el cas andorrà els ciutadans no senten la pressió d'haver-se d'integrar en cap altra comunitat col·lectiva —l'Aragó, en el cas de la Franja— i, a més, disposen de totes les estructures de poder necessàries per dissenyar la seva pròpia política lingüística de forma autònoma. En la societat andorrana, segons els experts que l'han estudiada, el fet que l'única llengua oficial sigui la catalana «no se sent com una imposició, sinó com el que s'ha fet sempre, i ningú no se'n planteja cap altra» (Farràs 2003: 2). Ja a finals del segle XIX es podien trobar exemples de les primeres disposicions aprovades pel Consell General en favor de l'ús del català en l'àmbit oficial, tal com demostra una regulació de 1898 per la qual el síndic manava que s'imprimissin «los passaports i guías ab lo llenguatge català y no castellà per ser aquell lo propi idioma de les Valls» (Micó 2006: 273).

La societat andorrana ha passat de ser una societat rural, amb una economia de subsistència i de la qual molts andorrans havien d'emigrar als països veïns per treballar, a convertir-se en una societat urbana basada en les activitats comercial i turística i amb un espectacular creixement demogràfic, fruit, bàsicament, d'un important corrent

immigratori —ha passat de tenir 6.000 habitants l'any 1955 a tenir-ne 84.092 el 2009. Aquesta transformació ha provocat una dualització del mercat de treball, on es distingeixen clarament un segment privilegiat i un segment desafavorit (Micó 2006: 271) i, en conseqüència, ha comportat una fragmentació de la societat, especialment entre aquells que posseeixen la nacionalitat andorrana —generalment la classe dirigent i, en bona mesura, catalanoparlant— i aquells que no la posseeixen —generalment exclosos de la classe alta i procedents d'altres espais nacionals. Aquesta transformació també ha afavorit, d'una banda, que el castellà hagi esdevingut la llengua amb més pes demogràfic i sigui, a hores d'ara, la *lingua franca* entre els residents del país (Micó 2006: 286). De l'altra, ha provocat que entre els escolars andorrans, a diferència del que succeeix en altres estats, es registri un escàs grau de *sociocentrisme* —o de nacionalisme andorrà. Estudiosos de la identitat andorrana com Pere Notó atribueixen aquest fet a dos factors: en primer lloc, al marc de cosobirania del Principat, vigent des del segle XIII; i, en segon lloc, a l'escàs grau d'autoctoneïtat de la societat del país. Sigui com vulgui, el fet és que sí que hi ha una relació estreta entre el grau de consciència d'identitat social andorrana i el coneixement de la llengua catalana, i que cap dels grups ètnics o culturals que conformen aquesta societat no posa en dubte que la llengua que hi és oficial forma part d'un àmbit lingüístic més ampli¹¹⁸. Així, tal com assenyala Micó (2006: 290), tot i la davallada en l'ús del català en les darreres dècades, aquest segueix sent «l'idioma amb més prestigi», un idioma sobre el qual «hi ha consens, per part de tots els grups que resideixen al Principat, a considerar-lo imprescindible per a la integració a Andorra». Probablement aquest alt grau d'integració de la societat andorrana en el context cultural català explica que, en el cas d'Andorra, les fronteres estatals no hagin comportat pas una evolució divergent entre les varietats locals de català i la resta de parlars nord-occidentals limítrofs, sinó que, com hem vist durant l'anàlisi dels resultats, les tendències anivelladores detectades a Catalunya es poden fer extensives —sense solució de continuïtat— als parlars d'aquest país pirinenc.

---

¹¹⁸ De fet, a la tesi de Volker Lixfeld, titulada *Les llengües d'Andorra. Les relacions entre les estructures socials i les lingüístiques en un estat multiètnic* (1983), l'investigador alemany afirma que hi ha un sentiment de pertinença a la mateixa realitat cultural —que no nacional— entre andorrans i catalans: «La fidelitat que els andorrans i els catalans mostren cap a la seva llengua afirma [Lixfeld] que està relacionada amb la forma d'expressar la seva pertinença a un mateix grup ètnic, i per altres elements com el prestigi, l'estatus i els privilegis» (Micó 2006: 283).

7.3. Apunts per a una reorientació de les polítiques lingüístiques de la llengua catalana

Els resultats d'aquesta tesi han demostrat que al llarg del segle XX s'ha produït un procés d'homogeneïtzació interna per advergència a les varietats de prestigi —primer el català oriental central i, darrerament, l'estàndard— entre les varietats nord-occidentals d'Andorra i Catalunya. Aquest procés s'ha desencadenat amb unes dècades de retard en els àmbits del ribagorçà i del tortosí i no ha afectat, en canvi, les varietats de la Franja. El resultat ha estat un augment de la incidència de l'efecte-frontera entre Catalunya i l'Aragó i la modificació del tradicional contínuum del català nord-occidental tot al llarg de la frontera política.

L'objectiu de l'apartat 7 ha estat intentar esbrinar les causes, bàsicament externes, que podrien donar compte d'aquesta evolució divergent de les varietats nord-occidentals. D'una banda, s'han apuntat diversos factors que han afavorit un acomodament lingüístic reiterat entre parlants de les varietats nord-occidentals i parlants de les varietats de prestigi i que, amb el temps, haurien afavorit la pèrdua estructural del dialecte a Catalunya i Andorra. Alguns d'aquests factors han estat reiteradament citats a la bibliografia: es tracta, entre d'altres, del canvi radical del model de societat, que ha comportat un èxode rural massiu; de l'alfabetització universal i la democratització dels mitjans de comunicació, que han permès l'entrada de les varietats de prestigi en llars tradicionalment monolingües i monodialectals; i de l'augment de la mobilitat individual, tant per motius laborals com per plaer. D'una banda, doncs, s'ha argumentat que l'acció combinada d'aquests factors ha d'haver contribuït a la difusió de les innovacions lingüístiques; de l'altra, s'han aportat proves que el menor ritme del canvi lingüístic en les varietats ribagorçana i tortosina no es deu únicament a la seva situació lateral en l'àmbit lingüístic, sinó també a una certa resistència ideològica fruit de la consideració del dialecte com un espai d'identificació autoreferencial mitjançant el qual es vehicula el sentiment d'identitat intragrupal.

A més, s'ha insistit en el fet que tots aquests canvis s'han produït, en els darrers quaranta anys, en el marc d'un procés d'autonomització de la política, en general, i de la política lingüística, en particular, que ha contribuït substancialment a afermar unes discontinuïtats ideològiques ja arrelades entre els habitants de les diferents comunitats autònomes. Així les coses, sembla que una de les raons que expliquen

l'homogeneïtzació interna a Catalunya i a Andorra és, precisament, l'èxit relatiu de les seves polítiques lingüístiques: la nul·la atenció a la diversitat dialectal que contenen aquests marcs legals hauria afavorit que la promoció de l'estàndard hagi estat un mal incentiu per al manteniment de la dialectalitat dels parlars nord-occidentals.

Paral·lelament, les reserves a acceptar les discontinuïtats entre llengua i identitat per part d'alguns sectors de la societat catalana, unides a la construcció que es fa a l'Aragó de la identitat aragonesa per oposició al que Catalunya representa, han negat la possibilitat que els franjolins puguin arribar a considerar la varietat estàndard de la llengua catalana com la seva varietat de referència, de manera que aquesta funció segueix duent-la a terme la varietat estàndard de l'espanyol, amb la qual han mantingut secularment una relació diglòssica. Segons el nostre parer, les discontinuïtats ideològiques són, en aquests moments, la principal amenaça tant per a la unitat de la llengua com per al manteniment de la variació interna del català.

És cert que la difusió d'una ideologia depèn més de l'acció institucional que no del model de llengua que proposen les acadèmies, però no és menys cert que qualsevol model referencial d'una llengua traspua una determinada ideologia. Que a hores d'ara s'hagi passat d'una codificació monocèntrica i composicional a una codificació policèntrica autònoma amb un cert grau de polimorfisme indica que hom ha entès que no hi pot haver unitat de la llengua, en el context actual, sense respecte per la diversitat o, dit d'una altra manera, sense una identificació plena dels parlants amb el model referencial. Els resultats d'aquesta tesi demostren, tanmateix, que ni l'actual model de llengua estàndard elaborat per l'IEC ni les polítiques de vehiculació d'aquest model endegades fins al moment no han reeixit a frenar la tendència a l'homogeneïtzació interna de la llengua que ha progressat al llarg del segle XX, la qual cosa fa evident, des del nostre punt de vista, la necessitat de repensar l'actual procés d'estandardització de la llengua catalana. Tot seguit apuntem breument dos aspectes en els quals es podria incidir per afavorir tant la integració de la variació dialectal en el model de llengua referencial com la identificació dels parlants amb aquest model.

Si no ens errem en la interpretació, l'intent no només de reglar, sinó també, i molt especialment, d'afavorir la identificació dels parlants d'arreu de l'àmbit lingüístic amb el model referencial, subjau en les propostes per a un estàndard oral de la llengua

catalana que l'Institut d'Estudis Catalans va publicar l'any 1999. Des del nostre punt de vista, tot i la inqüestionable voluntat integradora d'aquestes propostes, la gestió de la variació dialectal que s'hi fa genera com a mínim dos problemes crucials: en primer lloc, incideix —tot i que entenem que es persegueix el contrari— negativament en la seguretat lingüística dels parlants, que constantment han de tenir presents les solucions de la varietat pròpia que són adequades i les que no ho són en cadascun dels quatre àmbits que s'hi estableixen: general formal, general informal, restringit formal i restringit informal.

El segon problema crucial que, segons el nostre parer, presenta la proposta —si l'anterior no fos suficient— és que segueix contribuint en bona mesura a la invisibilització —o, en altres paraules, a l'*afonia secular* (Segarra i Farreny 1996: 52)— de la majoria de varietats dialectals, ja que recomana que només se n'utilitzin molts dels trets idiosincràtics en els àmbits de la informalitat o del que s'ha convingut a denominar «àmbit restringit».

Des del nostre punt de vista —i, evidentment, som conscients que no podem aportar res més que això, un punt de vista, a una qüestió que si fos tan fàcil de resoldre ja hauria estat resolta fa molt de temps—, un àmbit lingüístic com el del català, en què no es produeixen problemes d'intercomprensió ni tan sols entre els parlants de les varietats dialectals més allunyades, no reclama la reglamentació de la varietat estàndard oral. Si s'admetés la possibilitat que fossin els mateixos parlants els que autoreglessin el grau de formalitat de la seva varietat en funció de l'àmbit d'ús i es treballés, en el marc de l'escola —per esmentar un agent clau del procés de normalització lingüística— perquè la població visqués aquest fet amb normalitat, probablement s'estaria avançant en la solució del problema de la fragmentació creixent de la comunitat lingüística.

D'una banda, la visibilització de les varietats patrimonials afavoriria un augment del prestigi associat a aquestes varietats i, de retruc, de la seguretat lingüística dels seus propis parlants. En l'àmbit estrictament lingüístic, la valorització de les varietats tradicionalment més menystingudes probablement mitigaria la incidència de l'efecte-frontera entre Catalunya, l'Aragó i el País Valencià i neutralitzaria, doncs, una part de l'argumentari secessionista —aquell que afirma que el que es parla en les diferents comunitats autònomes són llengües diferents perquè entre elles hi ha diferències— tot

afavorint el manteniment de la prova més palpable de la unitat de la llengua: el contínuum dialectal entre el nord-occidental, el tortosí i el valencià.

En l'àmbit de les ideologies, aquesta reorientació de la política lingüística hauria de mitigar, d'una banda, la manca d'identificació dels parlants amb el model referencial vigent i hauria d'afavorir, d'altra banda, la normalització de la diversitat i la subseqüent acceptació, arreu del territori, dels productes culturals que, pel fet de ser realitzats en una zona concreta de l'àmbit lingüístic, presenten els trets propis de la varietat lingüística d'aquesta zona. Es tracta, en definitiva, d'incidir en les ideologies per eliminar la identificació entre llengua i estàndard i aconseguir que, amb el temps, els plans de normalització menin realment al que nosaltres entenem que és la normalitat lingüística: una situació en la qual les varietats dialectals no se situïn en els graons més baixos del contínuum estilístic pel mer fet de ser-ho. Des d'aquest punt de vista, un bon exemple a seguir seria el de Noruega, on —deixant de banda les vicissituds històriques que han fet que hi visquin dos estàndards diferents— la presència dels dialectes patrimonials en l'àmbit de l'oralitat hi ha estat tradicionalment vista amb bons ulls, i això ha afavorit un elevat grau de manteniment d'aquestes varietats fins al dia d'avui.

Davant d'aquesta exposició, hom podria argumentar que l'existència de la proposta per a un estàndard oral de l'Institut d'Estudis Catalans només és coneguda entre determinats grups de professionals de la llengua, i que el seu impacte en la immensa majoria de la població deu haver estat mínim. El que aquí es defensa, tanmateix, no és pas modificar una proposta que ha generat una situació, sinó a la inversa: es tracta de canviar la situació que ha generat la necessitat d'elaborar una proposta d'aquestes característiques.

En aquest sentit, pensem que l'autoregulació en l'àmbit de l'oralitat i la difusió d'una ideologia respectuosa amb la diversitat —és a dir, l'increment de l'autonomia dels parlants pel que fa a l'ús i de la consciència que la seva llengua forma part d'una realitat més complexa, diversa i dinàmica—, hauria de ser el primer pas per neutralitzar la tendència a confondre, com diu Pueyo, «*estandardització amb uniformitat i comú amb únic*». De retop, aquest canvi de paradigma hauria permetre canviar la perspectiva avui imperant que el polimorfisme de la varietat escrita contribueix a la disgregació de la comunitat lingüística: des d'aquest punt de vista, els «marcadors significatius i

simbòlics» de cada parlar presents en la producció escrita s'haurien d'interpretar precisament com una demostració de la voluntat d'adhesió dels parlants de tots els blocs dialectals a una realitat lingüística forta en tant que integradora de la diversitat.

8. Conclusions

El principal objectiu d'aquesta tesi ha estat analitzar, mitjançant una combinació de mètodes quantitatius —dialectomètrics— i qualitius, la direccionalitat, el ritme, l'abast i la naturalesa del canvi lingüístic en curs en les varietats nord-occidentals d'Andorra, Catalunya i la Franja a partir d'un corpus del català nord-occidental contemporani elaborat i recollit específicament per a aquesta finalitat.

Els resultats han evidenciat que bona part de les varietats de Catalunya i d'Andorra han patit, al llarg del segle XX, un procés d'anivellament dialectal que ha reduït progressivament els trets distintius que les caracteritzaven. Aquesta reducció de les diferències interdialectals no ha afavorit el sorgiment d'una varietat de compromís, sinó que s'ha degut a l'advergència —o convergència unilateral— de les varietats anivellades respecte a l'estàndard. Sembla, doncs, que el procés d'orientalització detectat per Viaplana (1999) podria haver deixat pas, darrerament, a un procés d'estandardització fruit de la transferència a l'estàndard del prestigi secularment associat a les varietats orientals centrals. En tots dos casos, el resultat ha estat la desdialectalització per pèrdua estructural de les varietats nord-occidentals de Catalunya i d'Andorra. La convergència vertical d'aquestes varietats amb les varietats de prestigi ha comportat, paral·lelament, un procés de divergència horitzontal entre aquestes varietats i les de la Franja, que s'han mantingut en una posició relativament estable. El resultat d'aquest doble procés de canvi ha estat una major incidència de l'efecte-frontera entre les localitats situades a banda i banda dels límits administratius catalanoaragonesos i l'eixamplament de la falla lingüística entre varietats que fins no fa gaire constituïen un contínuum dialectal clar.

Tot i aquesta progressiva autonomització de la llengua, l'anàlisi de les dades mitjançant la distància de Levenshtein també ha permès detectar dos casos de dissidència respecte a les dinàmiques evolutives més generals que afecten els parlars nord-occidentals: es tracta de les varietats ribagorçanes i tortosines, més refractàries al canvi, que a dia d'avui han esdevingut els veritables «garants irrefutables de la unitat de la llengua» (Pradilla 2008a: 132) —o, si es vol, del manteniment efectiu del contínuum nord-occidental. En el cas del tortosí, a més, per partida doble: a la cruïlla catalanoaragonesa

i a la cruïlla catalanvalenciana. Tot i que aquests parlars segueixen sent l'evidència més palpable que els intents de fragmentació de la comunitat lingüística no són sinó fruit d'una estratègia política que vol incidir agressivament en la ideologia dels parlants, els incipients indicis d'estandardització que s'hi han detectat fan peremptòria una reorientació de l'acció planificadora per tal que el manteniment de la dialectalitat d'aquests parlars passi a considerar-se un aspecte cabdal de l'enfortiment de la comunitat lingüística.

D'altra banda —en consonància amb Britain (2002) i contràriament a l'opinió de Chambers (2002)—, s'ha palesat que la difusió de les innovacions s'ha produït mitjançant la interacció de dos models d'expansió de les varietats prestigiades: per contagi —en forma d'ona expansiva, d'est a oest— i jeràrquic, ja que les àrees urbanes han actuat transitòriament com a capdavanteres del canvi i han estat crucials perquè s'anivellessin a posteriori els parlars dels àmbits rurals. Com s'ha vist, les primeres varietats a assimilar-se als models de prestigi no han estat pas les de les ciutats més grans, sinó les de les ciutats més orientals de l'àmbit nord-occidental.

Pel que fa a la naturalesa del canvi lingüístic, un aspecte que ha generat controvèrsia i que s'ha tractat en aquesta tesi ha estat la possibilitat que determinades categories lingüístiques es vegin afectades pels processos de canvi lingüístic per raons de prestigi abans que unes altres. L'ús del mètode COD ha permès contrastar —gràcies a l'anàlisi prèvia de les dades segons el model generatiu clàssic— els diferents ritmes del canvi lingüístic en els elements predictibles i impredictibles de la llengua, i ha estat clau per determinar que el procés d'advergència de les varietats nord-occidentals respecte a l'estàndard és essencialment morfològic. La conseqüència d'aquest major desgast dels components morfològics de la llengua ha estat una progressiva accentualització dels parlars nord-occidentals. En el marc de la teoria general del canvi lingüístic, aquesta constatació suposa un nou suport empíric per a les jerarquies universals d'estabilitat de les categories lingüístiques que postulen que els components morfològics de la llengua són més susceptibles de veure's modificats que no els fonològics durant els processos de canvi lingüístic per raons de prestigi. Com que en tots els casos el lèxic es considera la categoria lingüística més volàtil, la jerarquia d'estabilitat que subscriu aquesta tesi és la següent: lèxic > morfologia > fonologia.

La vigència de l'efecte-frontera entre Catalunya i la Franja ha permès, d'altra banda, confirmar l'asseveració de Hinskens et al. (2005) segons la qual «in situations of sustained isolation, internal tendencies possibly have free play». En efecte, al llarg d'aquest treball s'ha demostrat que la tendència expansiva dels increments velar i prepalatal vigent al llarg del segle XX s'ha estroncat a Catalunya i a Andorra per efecte de l'anivellament a les varietats de prestigi; l'aïllament de les varietats franjolines, en canvi, ha afavorit una evolució intrasistèmica autònoma que podria culminar en una unificació de les subclasses verbals II [-EXT] i II [+EXT], per un costat, i III [-EXT] i III [+EXT], per l'altre, en dues classes verbals caracteritzades, respectivament, per la presència dels increments velar i prepalatal.

L'anàlisi distribucional d'aquests segments, a més, ha permès constatar que el major conservadorisme de les varietats tortosines i ribagorçanes es deu, sobretot, al fet que el canvi s'hi ha iniciat amb unes dècades de retard respecte a la resta de varietats de l'àmbit nord-occidental: l'evolució de la presència dels increments analitzats és especialment recessiva en aquestes dues varietats perquè parteixen d'un estat dialectal menys alterat per la influència de les varietats de prestigi. De no capgirar-se aquesta tendència a la desdialectalització, les varietats no franjolines més conservadores podrien veure's abocades, com la resta de varietats nord-occidentals, a una certa accentualització.

Tot i la minsa bibliografia sobre situacions en què diverses varietats similars es troben sota la influència d'estàndards de llengües diferents (Gerritsen 1999), la confirmació de l'efecte-frontera intraestatal entre Catalunya i l'Aragó ha permès documentar diversos casos probables de canvis en curs a la Franja per influència de l'estàndard espanyol, a saber:

- 1) La desfonologització de /é/ i /ó/ per anivellament a /e/ i /o/ en alguns informants de Benavarri, que dona com a resultat un inventari vocàlic idèntic al de la llengua castellana, és a dir, de només cinc vocals. Aquesta tendència també ha estat reportada en altres indrets de l'àmbit lingüístic especialment castellanitzats, com la ciutat d'Alacant.

- 2) La tendència a l'apitxament, que avança de nord a sud des de la Ribagorça —on és un fenomen característic dels parlars locals—, cap a la Llitera —on el canvi s'ha acomplert al llarg del segle XX— i Fraga —on comença a fer-se notar entre els informants joves. De no capgirar-se, alguns parlars del Baix Cinca podrien veure acomplerta la desfonologització dels fonemes fricatius i africats sonors al llarg de les properes dècades, en el que s'hauria d'interpretar com un exemple paradigmàtic d'atròfia lingüística per assimilació a la varietat de prestigi.
- 3) La tendència a la desfonologització de /k/ a favor de /j/, que ja s'ha acomplert a la Franja i que avança amb força entre les generacions joves de parlants nord-occidentals de Catalunya i Andorra.
- 4) La tendència a la despalatalització de /ʃ/ —com tots els anteriors, un so inexistent en l'inventari fonemàtic de l'espanyol actual. Aquest procés de canvi, que s'ha documentat novament a Fraga, hauria començat en posició final absoluta, es veuria afavorit per la contingüitat d'una vocal velar i s'hauria de desvincular de la despalatalització històrica d'aquest fonema en els increments verbals prepalatals.

Finalment, l'anàlisi qualitativa de les dades del corpus ha permès detectar un augment sostingut de la presència del morf d'infinitiu /r/ en el context d'adjacència de verb + clíctic, un fenomen que comporta l'alteració dels clítics tradicionals dels parlars nord-occidentals en posició enclítica.

D'altra banda, el darrer bloc d'aquesta tesi s'ha centrat a indagar en les raons sociolingüístiques que han provocat i mantenen actives les tendències evolutives divergents que afecten els parlants nord-occidentals. Al marge de l'acció combinada de diversos factors externs citats reiteradament en la bibliografia com a responsables del canvi lingüístic per raons de prestigi, s'ha argüït que tant l'augment de la incidència de l'efecte-frontera entre Catalunya i la Franja com l'advergència progressiva dels parlars nord-occidentals de Catalunya i Andorra a les varietats de prestigi al llarg del segle XX s'han degut bàsicament a factors ideològics: a l'augment de les discontinuïtats socioculturals i ideològiques que l'autonomització creixent ha provocat entre Catalunya i l'Aragó, en el primer cas; i a l'èxit, en el segon cas, d'una política lingüística

d'ascendència monolingüe a Catalunya i a Andorra —fruit d'aquesta mateixa autonomització— que, segurament sense pretendre-ho, ha afavorit la identificació de la llengua catalana amb la seva varietat estàndard.

Amb l'objectiu de mitigar els riscos que les evolucions detectades podrien comportar per a la unitat de la llengua i per al manteniment de la riquesa intrínseca en la diversitat dialectal, però també des del convenciment que les polítiques lingüístiques haurien d'afavorir la integració —més que no pas la marginació— de les diferents varietats de la llengua i la identificació de tots els parlants amb el model referencial, s'ha argumentat la necessitat de reorientar les polítiques lingüístiques vigents començant per la desregulació de la varietat estàndard oral i la substitució de l'anomenada *standard-language ideology* (Pedersen 2005: 188) per una ideologia respectuosa amb la diversitat. D'assolir-se aquests objectius, l'increment de la seguretat i l'autonomia dels parlants pel que fa a l'ús i l'assumpció del fet que la seva llengua forma part d'una realitat més complexa, diversa i dinàmica serien un primer pas de vital importància per resoldre de manera satisfactòria els principals reptes a què avui s'enfronta el procés de normalització de la llengua catalana.

Referències bibliogràfiques

- AIS = JABERG, Karl i Jakob JUD (eds.) (1928-1940), *Sprach und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*, Zofingen, Ringier.
- ALEWIJNSE, Bart; NERBONNE, John; VAN DER VEEN, Lolke i Franz MANNI (2007), «A Computational Analysis of Gabon varieties», dins Petya OSENOVA et al. (ed.): *Proceedings of the RANLP Workshop on Computational Phonology. Workshop at the conference Recent Advances in Natural Language Processing*, Borovetz, pp. 3-12.
- ALF = GILLERON, Jules i Édmond ÉDMONT (eds.) (1902-1910), *Atlas linguistique de la France*, Paris, Champion.
- ALPO = GUITER, Enric (1966), *Atlas Linguistique des Pyrénées orientales*, Paris, Centre National de la Recherche Scientifique.
- ALTURO, Núria i Maria Teresa TURELL (1990), «Linguistic change in El Pont de Suert: the study of variation of /ʒ/», *Language Variation and Change* 2, pp. 19-30.
- ARAGONÉS, Albert (1995), *La llengua del Baix Ebre i del Montsià. Un model de llengua estàndard oral*, Tortosa, Consorci per a la Normalització Lingüística.
- ARENY, Maria (2002), «Directrius en relació amb l'estandardització i la diversitat dialectal en l'ensenyament infantil i primari a Catalunya», dins ALTURO, Núria i Francesc-Xavier VILA (eds.): *Variació dialectal i estandardització*, Barcelona, Promociones y Publicaciones Universitarias, pp. 99-108.
- AUER, Peter i Frans HINSKENS (2005), «The convergence and divergence of dialects in Europe. New and not so new developments in an old area», dins AMMON, Ulrich; MATTHEIER, Klaus J. i Peter H. NELDE (eds.), *Sociolinguistica. International Yearbook of European Sociolinguistics. Convergence and divergence of dialects in Europe*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, pp. 1-30.
- AUER, Peter; HINSKENS, Frans i Paul KERSWILL (2005), *Dialect Change. Convergence and Divergence in European Languages*, Cambridge, Cambridge University Press.
- BADA, José R. (1990), *El debat del català a l'Aragó (1983-1987)*, Calaceit, Associació Cultural del Matarranya / Centre d'Estudis del Baix Cinca / Associació de Consells Locals de la Franja.

- BAILEY, Guy (2002), «Real and Apparent Time», dins CHAMBERS, Jack.; TRUDGILL, Peter i Natalie SCHILLING-ESTES (eds.), *The Handbook of Language Variation and Change*, Malden / Oxford / Victoria, Blackwell, pp. 312-332.
- BARRET, Richard A. (1984), *Benabarre. La modernización de un pueblo español*, Barcelona, Comisión de Cultura del Ayuntamiento de Benabarre [traducció de l'original anglès *Benabarre. The modernization of a Spanish village*, University of New Mexico, 1974].
- BELTRAN, Joan S. (1988), *L'estàndard occidental. Una proposta sobre l'estàndard català a les terres del darrer tram de l'Ebre*, Barcelona, Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica de la Generalitat de Catalunya.
- (1992), «L'estàndard català a les terres del darrer tram de l'Ebre», dins *Actes del Segon congrés de la llengua catalana IV. Àrea 3. Lingüística social*, Palma, Universitat de les Illes Balears, pp. 543-554.
- (1998), «El procés d'estandardització a les Terres de l'Ebre», dins Maria Antònia CANO et al. (eds.), *Un món de llengües. Actes de les V-IX Jornades de Sociolingüística de la Nucia (Marina Baixa)*, Alcoi, Marfil, pp. 45-58.
- BELTRAN, Joan S. i Josep PANISELLO (2002a), *Cruïlla: curs de llengua*, Benicarló, Onada.
- (2002b), *Aïnes: Exercicis de llengua i claus de correcció*, Benicarló, Onada.
- BERRUTO, Gaetano (1995), *Fondamenti di sociolinguistica*, Roma / Bari, Laterza.
- (2005), «Dialect/standard convergence, mixing, and models of language contact: the case of Italy», dins AUER, Peter; HINSKENS, Frans i Paul KERSWILL (eds.), *Dialect Change. Convergence and Divergence in European Languages*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 81-95.
- BIBILONI, Gabriel (2002a), «Un estàndard nacional o tres estàndards regionals?», dins Bernat JOAN (ed.), *Perspectives sociolingüístiques a les Illes Balears*, Eivissa, Res Publica.
- BLACK, Paul (1976), «Multidimensional Scaling Applied to Linguistic Relationships», *Cahiers de l'Institut de Linguistique de Louvain* 3 (5-6), pp. 43-92.
- BOADA, Gemma i Núria BUSQUET (2008), «L'article salat i el fonema labiodental sonor en català: dues mostres de canvi lingüístic», *Interlingüística* XIX, pp. 240-245.
- BONET, Eulàlia i Maria-Rosa LLORET (1998), *Fonologia catalana*, Barcelona, Ariel.

- (2005), «More on Alignment as an alternative to domains: the syllabification of Catalan clitics», *Probus* 17 (1), pp. 37-78.
- BRITAIN, David (2002), «Space and Spatial Diffusion», dins CHAMBERS, Jack; TRUDGILL, Peter i Natalie SCHILLING-ESTES (eds.): *The Handbook of Language Variation and Change*, Malden / Oxford / Victoria, Blackwell, pp. 603-637.
- BUSQUET, Núria (2009), *El parlar salat. Descripció, àmbit geogràfic i ús*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona.
- CABRERA, Maria (2008), *El rotacisme de /d/ intervocàlica en alguerès. Interpretació i anàlisi quantitativa de la variació*, treball d'investigació, Universitat de Barcelona.
- CARRERA-SABATÉ, Josefina (2002a), «Approche de la variation phonétique dans la ville de Lleida à partir de l'observation de ses habitants et des émissions télévisées locales», *Marges Linguistiques* 3, pp. 201-214.
- (2002b), «Estàndard i variació dialectal en la població escolar nord-occidental», dins ALTURO, Núria i Francesc-Xavier VILA (eds.), *Variació dialectal i estandardització*, Barcelona, Promociones y Publicaciones Universitarias, pp. 109-123.
- (2003), «Variació verbal al Segrià: la pronunciació del morfema de 3a persona en diversos àmbits d'ús», *Noves SL. Revista de Sociolingüística* 3.
- (2006), «Some connections between linguistic change and the written language: The behaviour of speakers aged 3 to 20», *Language Variation and Change* 18, pp. 15-34.
- CARRERA-SABATÉ, Josefina i Elisabet FREIXENET-ESTEVE (2003), «‘Auliva’ o ‘oliva’? Caracterització de l'alternança al Segrià», *Noves SL. Revista de Sociolingüística* 3.
- CASANOVAS Montse i Imma CREUS (1999), «Apunts sobre el lleidatà: fonètica i morfosintaxi», *Zeitschrift für Katalanistik* 12, pp. 83-108.
- CHAMBERS, Jack K. (1998), «Myth 15: TV Makes People Sound the Same», dins BAUER, Laurie i Peter TRUDGILL (eds.), *Language Myths*, Harmondsworth, Penguin Books, pp. 123-131.
- (2002), «Patterns of Variation including Change», dins CHAMBERS, Jack K.; TRUDGILL, Peter i Natalie SCHILLING-ESTES (eds.), *The Handbook of Language Variation and Change*, Malden / Oxford / Victoria, Blackwell, pp. 349-372.
- CHAMBERS, Jack K. i Peter TRUDGILL (1980), *Dialectology*, Cambridge, Cambridge University Press, 2a edició, 1998.

- CLUA, Esteve (1998), *Variació i distància lingüística. Classificació dialectal del valencià a partir de la morfologia flexiva*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona.
- (1999), «Distància lingüística i classificació de varietats dialectals», *Caplletra. Revista internacional de filologia* 26, pp. 11-26.
- (2004), «El mètode dialectomètric: aplicació de l'anàlisi multivariant a la classificació de les varietats del català», dins Maria Pilar PEREA (ed.), *Dialectologia i recursos informàtics*, Barcelona, Universitat de Barcelona, pp. 59-88.
- (2010a), «Distancia lingüística entre los dialectos del catalán a partir de los datos del COD», dins ILIESCU, Maria; SILLER-RUNGGALDIER, Heidi i Paul DANLER (eds.), *Actes du XXV Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes (Innsbruck, 3-8 septembre 2007)* 4, Berlin, Walter de Gruyter, pp. 329-339
- (2010b), «Relevancia del análisis lingüístico en el tratamiento cuantitativo de la variación dialectal», dins AURREKOETXEA, Gotzon i José Luis ORMAETXEA (eds.), *Tools for Linguistic Variation. Anuario de Filología Vasca "Julio Urquijo" XIII*, Bilbao, Universitat del País Basc, pp. 151-166.
- CLUA, Esteve i Maria-Rosa LLORET (2006), «New tendencies in geographical dialectology: The Catalan Corpus Oral Dialectal (COD)», dins Jean-Pierre Y. MONTREUIL (ed.), *New Perspectives on Romance Linguistics, vol. II (Phonetics, Phonology, and Dialectology)*, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins, pp. 31-47.
- CLUA, Esteve; VALLS, Esteve i Joaquim VIAPLANA (2008), «Analisi dialettometrica del catalano partendo dai dati del COD. Una prima approssimazione alla gerarchia tra varietà», dins BLAIKNER HOHENWART, Gabriele; BORTOLOTTI, Evelyn i Emese LÖRINCZ (eds.), *Ladinometria. Miscellanea per Hans Goebel per il 65° compleanno. Ediz. Multilingua*, Vich, Istitut Cultural Ladin, vol. II, pp. 27-42.
- CLUA, Esteve; LLORET, Maria-Rosa i Esteve VALLS (2009), «Análisis lingüístico y dialectométrico del *Corpus Oral Dialectal* (COD)», dins CANTOS GÓMEZ, Pascual i Aquilino SÁNCHEZ PÉREZ (eds.), *A Survey on Corpus-based Research / Panorama de investigaciones basadas en corpus*, Múrcia, Asociación Española de Lingüística de Corpus, pp. 1033-1045 (CD-ROM).
- CLUA, Esteve; VALLS, Esteve i Margalida ADROVER (en premsa), «Tractament quantitatiu de la variació dialectal i anàlisi lingüística. Noves perspectives a partir de les dades del COD», dins *Actes del 26è Congrès Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques*, Berlin, Walter de Gruyter.

- COMELLAS, Pere (2011), «A hipótese da morte da lingua», *Grial. Revista galega de cultura* 190, pp. 79-85.
- CONDÓ, Josep M. (1896), «Gabassa», *Bolletí del Centre Excursionista de Catalunya* VI (juliol-setembre), pp. 193-203.
- COROMINES, Joan (1953), «Para la fecha del yeísmo y del lleísmo», *Nueva Revista de Filología Hispánica* 7, pp. 81-87.
- CORTÉS, Susana; LLEÓ, Conxita i Ariadna BENET (2009), «Gradient merging of vowels in Barcelona Catalan under the influence of Spanish», dins BRAUNMÜLLER, Kurt i Juliane HOUSE (eds.), *Convergence and Divergence in Language Contact Situations*, Amsterdam / Filadèlfia, John Benjamins, pp. 185-204.
- CRAIG, Colette Grinevald (1997), «Language contact and language degeneration», dins Florian COULMAS (ed.), *The Handbook of Sociolinguistics*, Oxford, Blackwell, pp. 257-270.
- CREUS, Imma (1997), *La flexió verbal a Bell-lloc d'Urgell. Un estudi morfofonològic*, tesi de llicenciatura, Universitat de Lleida.
- (2001), *El desenvolupament de la morfologia verbal. Bases teòriques per a l'anàlisi formal*, tesi doctoral, Universitat de Lleida.
- CUADRAS, Carles M. (1991): *Métodos de análisis multivariante*. Barcelona: PPU.
- CUKOR-AVILA, Patricia (2000), *The Stability of Individual Vernaculars*, Denton, University of North Texas.
- ESPLUGA, Josep L. (2008), «Dificultats i potencialitats de la llengua catalana per a generar identitat social a la Franja», dins MASSIP, Àngels (ed.), *Llengua i identitat*, Barcelona, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, pp. 39-46.
- ESPLUGA, Josep L. i Arantxa CAPDEVILA (1996), *Franja, frontera i llengua. Conflictes d'identitat als pobles d'Aragó que parlen català*, Lleida, Pagès.
- FABRA, Pompeu (1918), *Gramàtica catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (1932), *Diccionari general de la llengua catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- FARRAR, Kimberley i Mari C. JONES (2002), «Introduction», dins Mari C. JONES et al. (eds.) *Language Change: The Interplay of Internal, External and Extra-Linguistic Factors*, Nova York, Mouton de Gruyter, pp. 1-16.
- FARRÀS, Jaume (2003), «La realitat sociolingüística andorrana a debat, segons els resultats d'estudis no impulsats per l'Administració», *Noves SL. Revista de sociolingüística* 3.

- FERRANDO, Antoni (1992), «El català nord-occidental en la proposta d'estàndard oral de l'IEC», dins *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Lleida (1 i 2 de juny de 1991)*, Barcelona / Lleida, Institut d'Estudis Catalans / Institut d'Estudis Ilerdencs, pp. 63-70.
- (2000), «La presència dels dialectes territorials en l'obra de Pompeu Fabra», dins GINEBRA, Jordi; MARTÍNEZ, Raül-David i Miquel-Àngel PRADILLA (eds.), *La lingüística de Pompeu Fabra*, Alacant / Tarragona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Universitat Rovira i Virgili, pp. 279-342.
- FRAGO, Juan A. (1978), «La actual irrupción del yeísmo en el espacio navarroaragonés y otras cuestiones históricas», *Archivo de filología aragonesa* 22-23, pp. 7-20.
- GERRITSEN, Marinel (1999), «Divergence of dialects in a linguistic laboratory near the Belgian–Dutch–German border: Similar dialects under the influence of different standard languages», *Language Variation and Change* 11, pp. 43-65.
- GIMENO, Lluís (1991), «El tortosí: extensió i característiques dialectals», *A sol post* 2, pp. 171-192.
- (1994), *Estudi lingüístic dels parlars de les comarques del nord de Castelló*, Castelló, Societat Castellonenca de Cultura.
- GOEBL, Hans (1975), «Le *Rey* est mort, vive le *Roy*. Nouveaux regards sur la scriptologie», *Travaux de linguistique et de littérature* XIII (1), pp. 145-210.
- (1981), «Eléments d'analyse dialectométrique (avec application à l' AIS)», *Revue de linguistique romane* 45, pp. 349-420.
- (1983a), «Parquet polygonal et treillis triangulaire: les deux versants de la dialectométrie interponctuelle», *Revue de Linguistique Romane* 47, pp. 353-412.
- (1983b), «Problemi e metodi della classificazione geolinguistica», dins HOLTUS, Günter i Michael METZELTIN (eds.), *Linguistica e dialettologia veneta. Studi offerti a Manlio Cortelazzo dai colleghi stranieri*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, pp. 193-203.
- (1986), «Problems and Perspectives of Contact Linguistics from a Romance Scholar's Point of View», dins NELDE, Peter H.; URELAND, P. Sture i Iain CLARKSON (eds.), *Language contact in Europe. Proceedings of the Working Groups 12 and 13 at the XIIIth International Congress of Linguistics, August 29-September 4, 1982, Tokyo*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, pp. 125-150.
- (1987), «Points chauds de l'analyse dialectométrique: pondération et visualization», *Revue de linguistique romane* 51, pp. 63-118.

- (1988a), «Il posto dialettometrico che spetta ai punti-AIS 338 (*Adornano*, Friuli), 398 (*Dignano/Vodnjan*, Istria) e 367 (*Grado*, Friuli)», *Linguistica* XXVIII, pp. 75-103.
- (1988b), «La dialectométrie et la détection des zones dialectales: l'architecture dialectale de l'est de la Belgique romane», *Revue de linguistique romane* 52, pp. 151-181.
- (1991a), «Dialectometry: A Short Overview of the Principles and Practice of Quantitative Classification of Linguistic Atlas Data», dans KÖHLER, Reinhard i Burghard B. RIEGER (eds.), *Contributions to quantitative linguistics. Proceedings of the First International Conference on Quantitative Linguistics, QUIALICO (Trier, 1991)*, Dordrecht, Kluwer, pp. 277-315.
- (1991b), «Problemes et méthodes de la dialectométrie actuelle (avec application à l'AIS)», dans *Nazioarteko Dialektologia Biltzarra*, Bilbao, Euskaltzaindia, pp. 429-375.
- (1996), «La convergence entre les fragmentations géo-linguistique et géo-génétique de l'Italie du Nord», *Revue de linguistique romane* 60, pp. 25-49.
- (1998), «On the nature of tension in dialectal networks. A proposal for interdisciplinary discussion», dans ALTMANN, Gabriel i Walter A. KOCH (eds.), *Systems. New Paradigms for the Human Sciences*, Berlin / Nova York, Walter de Gruyter, pp. 549-571.
- (2000), «Langues standards et dialectes locaux dans la France du Sud-Est et l'Italie septentrionale sous le coup de l'effet-frontière: une approche dialectométrique», *International Journal of the Sociology of Language* 145, pp. 181-215.
- (2002), «Analyse dialectométrique des structures de profondeur de l'ALF», *Revue de linguistique romane* 66, pp. 5-63.
- (2003), «Regards dialectométriques sur les données de l'*Atlas Linguistique de la France* (ALF): relations quantitatives et structures de profondeur», *Estudis Romànics* XXV, pp. 59-121.
- (2004), «La distribution spatiale des régionalismes du DRF comparée avec celle des données de l'ALF: un calibrage dialectométrique», dans TROTTER, David (ed.), *Actes du XXIVe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, pp. 381-404.

- (2005), «La dialectométrie correlative: un nouvel outil pour l'étude de l'aménagement dialectal de l'espace par l'homme», *Revue de Linguistique Romane* 69, pp. 321-367.
- (2006a), «Sur le changement macrolinguistique survenu entre 1300 et 1900 dans le domaine d'Oïl. Une analyse diachronique d'inspiration dialectométrique», *Linguistica* 46, pp. 3-43.
- (2006b), «Recent Advances in Salzburg Dialectometry», *Literary and Linguistic Computing* 21, pp. 411-435.
- (2007a), «A bunch of dialectometric flowers: a brief introduction to dialectometry», dins SMIT Ute; DOLLINGER, Stefan; HÜTTNER, Julia; KALTENBÖCK, Gunther i Ursula LUTZKY (eds.), *Tracing English through time. Explorations in language variation*, Salzburg / Innsbruck / Viena, Braumüller, *Austrian Studies in English* 95, pp. 133-171.
- (2007b), «On the Geolinguistic Change in northern France between 1300 and 1900: a Dialectometrical inquiry», dins NERBONNE, John; ELLISON, Mark T. i Grzegorz KONDRAK (eds.), *Proceedings of Ninth Meeting of the ACL Special Interest Group in Computational Morphology and Phonology*, Praga, Association for Computational Linguistics, pp. 75-83.
- (2008a), *Introducció general als principis de l'escola dialectomètrica de Salzburg*, manuscrit llegit en el marc del cicle de seminaris sobre dialectometria impartits per Hans Goebel a les Universitats de Barcelona i Pompeu Fabra (febrer de 2008).
- (2008b), *Fonaments teoricopràctics de l'Escola dialectomètrica de Salzburg (amb aplicacions a dades romàniques)*, manuscrit llegit en el marc del cicle de seminaris sobre dialectometria impartits per Hans Goebel a les Universitats de Barcelona i Pompeu Fabra (febrer de 2008).
- (2008c), «La dialettometrizzazione integrale dell'AIS. Presentazione dei primi risultati», *Revue de linguistique romane* 72 (285-286), pp. 25-73.
- (2010), «Introducción a los problemas y métodos según los principios de la Escuela Dialectométrica de Salzburgo (con ejemplos sacados del 'Atlante Italo-Svizzero', AIS», dins AURREKOETXEA, Gotzon i José Luis ORMAETXEA (eds.), *Tools for Linguistic Variation. Anuario de Filología Vasca "Julio Urquijo" XIII*, Bilbao, Universitat del País Basc, pp. 3-40.

- GOOSKENS, Charlotte i Wilbert HEERINGA (2004), «Perceptive evaluation of Levenshtein Distance measurements using Norwegian dialect data», *Language Variation and Change* 16, pp. 189-207.
- GOOSKENS, Charlotte i Renée van BEZOOIJEN (2006), «Mutual Comprehensibility of Written Afrikaans and Dutch: Symmetrical or Asymmetrical?», *Literary and Linguistic Computing* 21 (4), pp. 543-557.
- GOOSKENS, Charlotte i Wilbert HEERINGA (2006), «The Relative Contribution of Pronunciational, Lexical, and Prosodic Differences to the Perceived Distances between Norwegian Dialects», *Literary and Linguistic Computing* 21, pp. 477-492.
- GUY, Gregory R. (1980), «Variation in the group and the individual: The case of final stop deletion», dins William LABOV (ed.), *Locating language in Time and Space*, Nova York, Academic Press, pp. 1-36.
- HAUGEN, Einar (1966/1972), «Dialect, language, nation», dins Anwar S. DIL (ed.) (1972), *The Ecology of Language. Essays by Einar Haugen*, Stanford, Stanford University Press, pp. 237-254.
- HEERINGA, Wilbert (2004), *Measuring Dialect Pronunciation Differences using Levenshtein Distance*, Groningen, Groningen Dissertations in Linguistics 46.
- (2005), «Dialect variation in and around Frisia: classification and relationships», *Us Werk: Tydskrift foar Frisistyk* 54 (3-4), pp. 125-167.
- HEERINGA, Wilbert; NERBONNE, John; NIEBAUMM, Hermann i Rogier NIEUWEBOER (2000), «Measuring Dutch-German contact in and around Bentheim», dins GILBERS, Dicky; NERBONNE, John i Jos SCHAEKEN (eds.), *Languages in Contact*, Amsterdam / Atlanta, Rodopi, pp. 145-156.
- HEERINGA, Wilbert i John NERBONNE (2001), «Dialect areas and dialect continua», *Language Variation and Change* 13, pp 375-400.
- HEERINGA, Wilbert; NERBONNE, John i Peter KLEIWEG (2002), «Validating dialect comparison methods», dins GAUL, Wolfgang i Gunter RITTER (eds.), *Classification, Automation and New Media. Proceedings of the 24th Annual Conference of the Gesellschaft für Klassifikation (University of Passau, 15-17/3/2002)*, Berlín / Heidelberg, Springer, pp. 445-452.
- HEERINGA, Wilbert i Charlotte GOOSKENS (2004), «Norwegian Dialects Examined Perceptually and Acoustically», *Computers and the Humanities* 37, pp. 293-315.
- HINSKENS, Frans; AUER, Peter i Paul KERSWILL (2005), «The study of dialect convergence and divergence: conceptual and methodological considerations», dins

- AUER, Peter; HINSKENS, Frans i Paul KERSWILL (eds.), *Dialect Change. Convergence and Divergence in European Languages*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 1-48.
- HOCKETT, Charles F. (1958), *A Course in Modern Linguistics*, Nova York, Macmillan.
- HOUTZAGERS, Peter; NERBONNE, John i Jelena PROKIĆ (2010), «Quantitative and traditional classifications of Bulgarian dialects compared», *Scando-Slavica* 56 (2), pp. 163-188.
- Institut d'Estadística de Catalunya (2008), *Enquesta d'usos lingüístics de la població*, Barcelona, Institut d'Estadística de Catalunya.
- Institut d'Estudis Catalans (1999a), *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana I. Fonètica*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (1999b), *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana II. Morfologia*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- JULIÀ, Joan (1996), «Diccionari de la pronúncia del català nord-occidental», dins Alfred AGUSTÍ (ed.), *El nord-occidental entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental (Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre)*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, pp. 221-228.
- (2002), «Estàndard i variació dialectal als mitjans radiofònics nord-occidentals», dins ALTURO, Núria i Francesc-Xavier VILA (eds.), *Variació dialectal i estandardització*, Barcelona, Promociones y Publicaciones Universitarias, pp. 63-79.
- JUNYENT, M. Carme (1999), «El català: una llengua en perill d'extinció?», *Revista d'Igualada* 1, pp. 27-38.
- KALLEN, Jeffrey L.; HINSKENS, Frans i Johan TAELEMAN (eds.) (2000), *International Journal of the Sociology of Language 145: Convergence and Divergence of Dialects across European Borders*, Berlín / Nova York, Mouton de Gruyter.
- KERSWILL, Paul (2002), «Koineization and Accommodation», dins CHAMBERS, Jack; TRUDGILL, Peter i Natalie SCHILLING-ESTES (eds.), *The Handbook of Language Variation and Change*, Malden / Oxford / Victoria, Blackwell, pp. 669-702.
- KESSLER, Brett (1995), «Computational Dialectology in Irish Gaelic», dins ABNEY, Steven P. i Erhard W. HINRICHS (eds.), *Proceedings of the seventh conference of the European Chapter of the Association for Computational Linguistics (Dublin, Ireland)*, San Francisco, Morgan Kaufmann Publishers, pp. 60-66.

- KLEIWEG, Peter; NERBONNE, John i Leonie BOSVELD (2004), «Geographic Projection of Cluster Composites», dins BLACKWELL, Alan; MARRIOTT, Kim i Atsushi SHIMOJIMA (eds.), *Diagrammatic Representation and Inference. Diagrams 2004. Lecture Notes in Artificial Intelligence 2980*, Berlin, Springer, pp. 392-394.
- KLOSS, Heinz (1978), *Die Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen seit 1800*, Düsseldorf, Schwann.
- LABOV, William (1963), *The social motivation of a sound change*, *Word* 19, pp. 273-309.
- (1966), *The social stratification of English in New York City*, Washington D. C., Center for Applied Linguistics.
- (1994), *Principles of Linguistic Change. Volume 1: Internal Factors*, Oxford / Cambridge, Blackwell.
- (2001), *Principles of Linguistic Change. Volume 2: Social Factors*, Malden / Oxford, Blackwell.
- LEVENSHTAIN, Vladimir I. (1965), «Binary codes capable of correcting deletions, insertions and reversals», *Doklady Akademii Nauk SSSR* 163 (4), pp. 845–848.
- LIXFELD, Volker (1982), *Les llengües d'Andorra. Les relacions entre les estructures socials i les lingüístiques en un estat multiètnic*, tesi doctoral, Ruhr-Universität Bochum [traducció catalana de: *Die Sprachen Andorras. Beziehungen Zwischen Linguistischen Und Sozialen Strukturen In Einem Multiethnischen Staat*].
- LLAMAS, Carmen; MULLANY, Louise i Peter STOCKWELL (eds.) (2007), *The Routledge Companion to Sociolinguistics*, Londres / Nova York, Routledge.
- LLORET, Maria-Rosa i Joaquim VIAPLANA (1996), «Els clítics pronominals singulars del català oriental: una aproximació interdialectal», *Estudis de llengua i literatura catalanes XXXII (Miscel·lània Germà Colón 5)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 273-309.
- (1998), «Variació morfofonològica. Variants morfològiques», *Caplletra* 25, pp. 43-62.
- MARÍ, Roser (2008), «El dialecte eivissenc en l'actualitat. La neutra tònica i el tractament dels grups finals *-ia* i *-ua*», *Interlingüística* XIX, pp. 269-281.
- MAS, Antoni (2006), *La interrupció lingüística a Guardamar (el camí cap a la substitució)*, Sant Vicent del Raspeig, Publicacions de la Universitat d'Alacant.

- MASCARÓ, Joan (1978), *Catalan Phonology and the Phonological Cycle*, Bloomington, University Linguistic Club [Tesi doctoral publicada en català amb el títol *La fonologia catalana i el cicle fonològic*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona].
- (1986), *Morfologia*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- MASSANELL, Mar (1995), *Aproximació a la morfologia flexiva actual de la Seu d'Urgell i de Coll de Nargó*, treball d'investigació, Universitat de Barcelona.
- (2001), «Morfologia flexiva actual de la Seu d'Urgell i Coll de Nargó: estadis en el procés d'orientalització del català nord-occidental», *Zeitschrift für Katalanistik* 14, pp. 128-150.
- (2009), «La planificació lingüística com a origen de fractures geolectals: el cas del nord-occidental a la Franja de Ponent», dins KABATEK, Johannes i Claus D. PUSCH (eds.), *Variació, poliglòssia i estàndard. Processos de convergència i divergència lingüístiques en català, occità i basc*, Aachen, Shaker, Biblioteca Catalànica Germànica 7, pp. 125-136.
- MASSIP, Àngels (1991), *El lèxic tortosí: història i present*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona.
- MATTHEIER, Klaus J. (1996), «Varietätenkonvergenz: Überlegungen zu einem Baustein einer Theorie der Sprachvariation», dins AMMON Ulrich; MATTHEIER Klaus J. i Peter H. NELDE (eds.), *Sociolinguistica 10. Konvergenz und Divergenz von Dialekten in Europa*, Tübingen, Niemeyer, pp. 31-52.
- MICÓ, Joan (2006), «Els estudis de sociolingüística a Andorra», *Treballs de sociolingüística catalana* 19, pp. 269-290.
- MILROY, James (2007), «The ideology of the standard language», dins LLAMAS, Carmen; MULLANY, Louise i Peter STOCKWELL (eds.), *The Routledge Companion to Sociolinguistics*, Londres / Nova York, Routledge, pp. 133-139.
- MILROY, James i Lesley MILROY (1985), *Authority in Language: Investigating Language Prescription and Standardisation*, London, Routledge.
- MONTOYA, Brauli (2000), *Els alacantins catalanoparlants: una generació interrompuda*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- MORENO CABRERA, Juan Carlos (2007), «Lenguas amenazadas por los lingüistas», dins Carlos TAIBO (ed.), *Nacionalismo español. Esencias, memorias e instituciones*, Madrid, Catarata.

- MULJAČIĆ, Žarco (1989): «Über den Begriff *Dachsprache*», dins Ulrich AMMON (ed.), *Status and Function of Languages and Language Varieties*, Berlín / Nova York, De Gruyter, pp. 256-277.
- (1993), «Standardization in Romance», dins POSNER, Rebecca i John N. GREEN (eds.), *Trends in Romance Linguistics and Philology. Volume 5: Bilingualism and Linguistic Conflict in Romance*, Berlín / Nova York, Mouton de Gruyter, pp. 77-114.
- NAHKOLA, Kari i Marja SAANILAHTI (2004), «Mapping language changes in real time: A panel study on Finnish», *Language Variation and Change* 16, pp. 75-92.
- NERBONNE, John (2003), «Linguistic Variation and Computation», dins *Proceedings of the 10th Meeting of the European Chapter of the Association for Computational Linguistics*, Budapest, Association for Computational Linguistics, pp. 3-10.
- (2005a), «Computational Contributions to the Humanities», *Literary and Linguistic Computing* 22, pp. 271-290.
- (2006), «Identifying Linguistic Structure in Aggregate Comparison», *Literary and Linguistic Computing* 21, pp. 463-475.
- (2008), «Variation in the Aggregate: An Alternative Perspective for Variationist Linguistics», dins DEKKER, Kees; MACDONALD, Alasdair i Hermann NIEBAUM (eds.), *Northern Voices: Essays on Old Germanic and Related Topics offered to Professor Tette Hofstra*, Leuven, Peeters, pp. 365-382.
- (2010a), «Mapping Aggregate Variation», dins LAMELI, Alfred; KEHREIN, Ronald i Stephan RABANUS (eds.), *Language and Space. International Handbook of Linguistic Variation. Vol. 2 Language Mapping*, Berlin, Mouton De Gruyter, sèrie *Handbooks of Linguistics and Communication Science* 30.2, pp. 476-495, mapes pp. 2401-2406.
- (2010b), «Measuring the Diffusion of Language Change», *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences* 365, Londres, Centre for Evolution of Cultural Diversity, pp. 3821-3828.
- NERBONNE, John i Wilbert HEERINGA (2001), «Computational Comparison and Classification of Dialects», *DiG* 9, pp. 69-83.
- NERBONNE, John i Wilbert Heeringa (2010), «Measuring dialect differences», dins SCHMIDT, Jürgen Erich i Peter AUER (eds.), *Language and Space: Theories and Methods*, Berlin, Mouton De Gruyter, pp.550-567.
- NERBONNE, John; HEERINGA, Wilbert; VAN DEN HOUT, Erik; VAN DER KOOI, Peter; OTTEN, Simone; i Willem VAN DE VIS (1996), «Phonetic Distance between Dutch

- Dialects», dins DURIEUX, Gert; DAELEMANS, Walter i Steven GILLIS (eds.), *CLIN VI. Papers from the sixth CLIN meeting*, Antwerp, Universitat d'Antwerp, pp. 185-202.
- NERBONNE, John; HEERINGA, Wilbert i Peter KLEIWEG (1999), «Edit distance and dialect proximity», introducció a SANKOFF, David i Joseph KRUSKAL (1983), *Time Warps, String Edits and Macromolecules: The Theory and Practice of Sequence Comparison*, 2a edició, pp. V-XVI.
- NERBONNE, John i William KRETZSCHMAR (2003), «Introducing Computational Methods in Dialectometry», *Computers and the Humanities* 37 (3), pp. 245-372.
- NERBONNE, John i William KRETZSCHMAR (2006), «Progress in Dialectometry: Toward Explanation», *Literary and Linguistic Computing* 21 (4), pp. 387-398.
- NERBONNE, John; KLEIWEG, Peter; MANNI, Franz i Wilbert HEERINGA (2008), «Projecting Dialect Distances to Geography: Bootstrap Clustering vs. Noisy Clustering», dins PREISACH, Christine; SCHMIDT-THIEME, Lars; BURKHARDT, Hans i Reinhold DECKER (eds.), *Data Analysis, Machine Learning and Applications. Proceedings of the 31st Annual Meeting of the German Classification Society*, Berlin, Springer, pp. 647-654.
- NERBONNE, John; PROKIĆ, Jelena; WIELING, Martijn i Charlotte GOOSKENS (2010), «Some further dialectometrical steps», dins AURREKOETXEA, Gotzon i José Luis ORMAETXEA (eds.), *Tools for Linguistic Variation. Anuario de Filología Vasca «Julio Urquijo» XIII*, Bilbao, Universitat del País Basc, pp. 41-56.
- NERBONNE, John; COLEN, Rinke; GOOSKENS, Charlotte; KLEIWEG, Peter i Therese LEINONEN (2011), «Gabmap — A Web Application for Dialectology», *Dialectologia*, special issue 2011.
- OSENOVA, Petya; HEERINGA, Wilbert i John NERBONNE (2009), «A Quantitative Analysis of Bulgarian Dialect Pronunciation», *Zeitschrift für slavische Philologie* 66 (2), pp. 425-458.
- PEDERSEN, Inge Lise (2005), «Processes of standardisation in Scandinavia», dins AUER, Peter; HINSKENS, Frans i Paul KERSWILL (eds.), *Dialect Change. Convergence and Divergence in European Languages*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 171-195.
- PEREA, Maria Pilar (1997), «Irregularitat i flexió verbal», *Zeitschrift für Katalanist: Revista d'Estudis Catalans* 10, pp. 65-79.

- (ed.) (2001), «La flexió verbal en els dialectes catalans» d'A. M. Alcover i F. de B. Moll. Les dades i els mapes», Govern de les Illes Balears, edició en CD-ROM.
- (2002), «Flexió verbal regular», dins Joan SOLÀ et al. (dir.), *Gramàtica del català contemporani*, vol. 1, Barcelona, Empúries, pp. 583-646.
- (2003), «La tendència expansiva del segment velar dels verbs de la segona conjugació en els dialectes catalans», dins *Actas del XIII Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románicas. Salamanca 2001*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, vol. 1, pp. 403-417.
- (2006), «L'expansió dels verbs incoatius en català. Distribució i valor del segment extensió –eix», dins *Actes del VIIè Congrès de Lingüística General*, Barcelona, Universitat de Barcelona, publicació en CD-ROM.
- PLAZA, Carme (1981), «Mari, lis sopis són calentis. Una aproximació als parlars de la Conca de Barberà», dins *Aplec de treballs del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà* 3, pp. 75-102.
- (1987), «Fonètica dialectal i fonètica estàndard. Els factors sociolingüístics del canvi», *Aplec de treballs del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà* 8, pp. 7-22.
- (1995), «Lleialtat lingüística, edat i nivell educatiu: la *e* posttònica a la Conca de Barberà», dins Maria Teresa TURELL (ed.), *Sociolingüística de la variació*, Barcelona, PPU, pp. 117- 138.
- (1996), *La parla de la Conca de Barberà*, Tarragona, Diputació de Tarragona.
- POLANCO, Lluís B. (1992), «Llengua i dialecte: una aplicació dialectomètrica a la llengua catalana», dins *Miscel·lània Sanchis Guarner III*. València / Barcelona, Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp.5-28.
- PRADILLA, Miquel-Àngel (1993), (1996), «El procés d'estandardització: a propòsit de l'especificitat del tortosí», *Rails* 8, pp. 70-76.
- (2008a), *Sociolingüística de la variació i llengua catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (2008b), *La tribu valenciana. Reflexions sobre la desestructuració de la comunitat lingüística*, Benicarló, Onada.
- PROKIĆ, Jelena; NERBONNE, John; ZHOBOV, Vladimir; OSENOVA, Petya; SIMOV, Kiril; ZASTROW, Thomas i Erhard HINRICHS (2009), «The computational analysis of Bulgarian dialect pronunciation», *Serdica. Journal of Computing* 3 (3), pp. 269-298.

- PROKIĆ, Jelena; NERBONNE, John i Martijn WIELING (2009), «Multiple sequence alignments in linguistics», dins BORIN, Lars i Lendvai PIROSKA (eds.), *Language Technology and Resources for Cultural Heritage, Social Sciences, Humanities and Education (LaTeCH-SHELT&R 2009)*, Atenes, Association for Computational Linguistics, pp. 18-25.
- PROKIĆ, Jelena i John NERBONNE (2010), «Recognizing Groups among dialects», dins NERBONNE, John; GOOSKENS, Charlotte; KÜRSCHNER, Sebastian i Renée VAN BEZOOIJEN (eds.), *International Journal of Humanities and Arts Computing*, special issue on *Language Variation*, Edimburg, Edinburgh University Press, pp.153-172.
- PROKIĆ, Jelena; ÇÖLTEKIN, Çağrı i John NERBONNE (2012), «Detecting Shibboleths», dins *Proceedings of the EACL 2012 Joint Workshop of LINGVIS & UNCLH*, pp. 72-80.
- QUEROL, Laia (2004), *Distribució i valor morfològic dels segments velars en la morfologia verbal del català nord-occidental*, treball d'investigació, Universitat de Barcelona.
- (2009), *Aspectes morfofonològics en la morfologia verbal del català nord-occidental*, Lleida, Pagès.
- QUEROL, Ernest; CHESSA, Enrico; SOROLLA, Natxo; TORRES, Joaquim i Joan-Albert Villaverde (2007), *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- QUINTANA, Artur (1976-1980), «El parlar de la Codonyera. Resultats d'unes enquestes», *Estudis Romànics* 17, pp. 1-253.
- RADATZ, Hans-Ingo (2007), «De la Mallorca preturística a la moderna. La desdialectalització del català de Mallorca», *Els Marges* 81, pp. 29-41.
- RAFEL, Joaquim (1981), *La lengua catalana fronteriza en el Bajo Aragón meridional. Estudio fonológico*, Barcelona, Universitat de Barcelona.
- RECASENS, Daniel (1996), *Fonètica descriptiva del català (assaig de caracterització de la pronúncia del vocalisme i consonantisme del català al segle XX)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- RIBAS, Manuel (2004), *Barcelona i la Catalunya-ciutat*, Barcelona, Angle Editorial.
- ROMERO, Sílvia (2001), *Canvi lingüístic en morfologia nominal a la Conca de Tremp*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona.

- RUSSELL-GEBBETT, Paul (1956), «The *Xipella* subdialect of Catalan in Tuixén and Josa de Cadí; *Yéisme* in Gósol and Sorribes», *Orbis* 5 (2), pp. 393-406.
- (1961), «Catalán oriental y catalán occidental en el nordeste de la provincia de Lérida», dins *Actas do IX Congresso Internacional de Lingüística Románica*, Lisboa, Centro de Estudos Filológicos, vol. 2, pp. 305-315.
- SAMUELS, Michael (1972), *Linguistic Evolution – with Special Reference to English*, Cambridge, Cambridge University Press.
- SANKOFF, Gillian (2002), «Linguistic Outcomes of Language Contact», dins CHAMBERS, Jack K.; TRUDGILL, Peter i Natalie SCHILLING-ESTES (eds.) (2002), *The Handbook of Language Variation and Change*, Malden / Oxford / Victoria, Blackwell, pp. 638-668.
- SAPIR, Edward (1921), *Language: An introduction to the study of speech*, Nova York, Harcourt / Brace.
- SAROÏHANDY, Jean-Joseph (1908), «El català del Pirineu, a la ratlla d'Aragó», dins *Primer Congrès Internacional de la Llengua Catalana*, Barcelona, Estampa Horta, pp. 331-334.
- SEGARRA, Mila (1985), *Història de l'ortografia catalana*, Barcelona, Empúries.
- SEGARRA, Mila i Dolors FARRENY (1996), «Estàndard nord-occidental: fonaments històrics i descripció del model», dins Alfred AGUSTÍ (ed.), *El nord-occidental entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental (Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre)*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, pp. 37-53.
- SEGURA, Joan Carles (1996), *Estudi lingüístic del parlar d'Alacant*, Alacant, Institut d'Estudis «Juan Gil-Albert»
- (2002), «Estàndard i variació dialectal en la població escolar del sud valencià», dins ALTURO, Núria i Francesc-Xavier VILA (eds.), *Variació dialectal i estandardització*, Barcelona, Promociones y Publicaciones Universitarias, pp. 125-147.
- SÉGUY, Jean (1971), «La relation entre la distance spatiale e la distance lexicale», *Revue de Linguistique Romane* 35 (138), pp. 335-357.
- (1973), «La dialectométrie dans l'Atlas linguistique de la Gascogne», *Revue de Linguistique Romane* 37, pp. 1-24.
- SHAW, David (1974), «Statistical analysis of dialect boundaries», *Computers and the Humanities* 8, pp. 173-177.

- SISTAC, Ramon (1992), «El dialecte nord-occidental en els àmbits d'actuació formals», dins *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Lleida (1 i 2 de juny de 1991)*, Barcelona / Lleida, Institut d'Estudis Catalans / Institut d'Estudis Ilerdencs, pp. 39-43.
- (1997), *El català d'Àneu. Reflexions a l'entorn dels dialectes contemporanis*, Esterri d'Àneu, Consell Cultural de les Valls d'Àneu.
- (1998a), «El procés d'estandardització i el català nord-occidental», dins *Un món de llengües. Actes de les V-IX Jornades de Sociolingüística de la Nucia (Marina Baixa)*, Alcoi, Marfil, pp. 275-280.
- (1998b), «L'impacte de la normalització lingüística sobre la variació. Un cas concret: el català nord-occidental», dins BOIX, Emili; ALTURO, Núria; LLORET, Maria-Rosa; LORENTE, Mercè i Lluís PAYRATÓ (eds.), *El contacte i la variació lingüística: Descripció i metodologia*, Barcelona, Promociones y Publicaciones Universitarias, pp. 161-178.
- (2009), «La lenta agonia del dialecte», dins M. Carme JUNYENT (ed.), *Transferències. La manifestació dels processos extralingüístics en les llengües del món*, Vic, Eumo, pp. 107-118.
- SOBRERO, Alberto A. (1996), «Italianization and variations in the repertoire: the Koinai», *Sociolinguística* 10, pp. 105-111.
- SOROLLA, Natxo (2003), «Què sabem del català a la Franja? Revisió demolingüística», dins Paquita SANVICÉN (coord.), *Sociolingüística. Poder i llengua als territoris de llengua catalana*, publicació en línia.
- STUART-SMITH, Jane (2006), «The influence of the media», LLAMAS, Carmen; MULLANY, Louise i Peter STOCKWELL (eds.), *The Routledge Companion to Sociolinguistics*, Londres, Routledge, pp. 140-148.
- TAELEDEMAN, Johan (2005), «The influence of urban centres on the spatial diffusion of dialect phenomena», dins AUER, Peter; HINSKENS, Frans i Paul KERSWILL (eds.), *Dialect Change. Convergence and Divergence in European Languages*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 263-283.
- THOMASON, Sarah Grey i Terrence KAUFMAN (1988), *Language contact, creolization, and genetic linguistics*, Berkeley, University of California Press.
- TRUDGILL, Peter (1974), «Linguistic change and diffusion: description and explanation in sociolinguistic dialect geography», *Language in Society* 3, pp. 215-246.
- (1983), *On Dialect: Social and Geographical Perspectives*, Oxford, Blackwell.

- (1986), *Dialects in Contact*, Oxford, Blackwell.
- (1988), «Norwich revisited: recent linguistic changes in an English urban dialect», *English World Wide* 9, pp. 33-49.
- TURULL, Albert (1996), «Llibre d'estil de la Universitat de Lleida», dins Alfred AGUSTÍ (ed.), *El nord-occidental entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental (Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre)*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, pp. 229-231.
- VALLDEPÉREZ, Santi (2004), *Natros! Gent i identitat a les Terres de l'Ebre*, Barcelona, Pòrtic.
- VALLS, Esteve (2008a), *Gènesi, evolució i diversificació del mètode dialectomètric*, treball d'investigació, Universitat de Barcelona.
- (2008b), «Actualització dels estudis sobre la pronúncia xipella: estat de la qüestió, nova delimitació geogràfica i perspectives de futur», *Interlingüística XIX*, pp. 319-331.
- (2008c), «La desdialectalització del català nord-occidental: cap a una convergència total amb l'estàndard?», *De Lingua Aragonensi* 4, pp. 55-89.
- (2009), «Cap a una diversificació metodològica de la dialectometria catalana: primers resultats d'aplicar la distància de Levenshtein al Corpus Oral Dialectal», *Interlingüística XX*.
- (en premsa, a), «Direccionalitat i abast del canvi lingüístic en curs en el català nord-occidental», dins *Actes del VII Col·loqui Internacional «Problemes i mètodes d'Història de la Llengua»*, Paris, L'Harmattan.
- (en premsa, b), «Canvi morfològic vs. canvi fonològic», *Treballs de Sociolingüística Catalana*.
- VALLS, Esteve i Esteve CLUA (en premsa), «Distància de Levenshtein vs. 'mètode COD': dos sistemes de mesura de la distància fonètica aplicats al Corpus Oral Dialectal», dins *Actes del 26è Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques*, Berlin, Walter de Gruyter.
- VALLS, Esteve; NERBONNE, John; PROKIĆ, Jelena; WIELING, Martijn; CLUA, Esteve i Maria-Rosa LLORET (2012), «Applying the Levenshtein Distance to Catalan dialects: A brief comparison of two dialectometric approaches», *Verba. Anuario Galego de Filoloxía* 39, pp. 35-61.

- VALLS, Esteve; WIELING, Martijn i John NERBONNE (2013), «Linguistic advergence and divergence in north-western Catalan: A dialectometric investigation of dialect leveling and border effects», *Literary and Linguistic Computing* 28.
- VAN BREE, Cor (1985), «Structuurverlies en structuurbehoud in het dialect van Haaksbergen en Enschede, een onderzoek naar verschillen in resistentie», *Leuvense Bijdragen* 74, pp. 1-35.
- VAN COETSEM, Frans (1988), *Loan phonology and the two transfer types in language contact*, Dordrecht, Foris.
- VÁZQUEZ, Glòria (1996), «Aproximació al model de llengua als mitjans de comunicació de les Terres de Ponent», dins Alfred AGUSTÍ (ed.), *El nord-occidental entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental (Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre)*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, pp. 185-196.
- VENY, Joan (1982), *Els parlars catalans (síntesi de dialectologia)*, Palma, Moll.
- VIAPLANA, Joaquim (1984), «La flexió verbal regular del valencià», dins *Miscel·lània Sanchis Guarner*, València, Universitat de València, vol. I, pp. 391-407. Reeditat i revisat dins Antoni FERRANDO (ed.) (1992), *Miscel·lània Sanchis Guarner*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. III, pp. 381-423.
- (1986), «Morfologia flexiva i flexió verbal catalana», *Llengua & Literatura* 1, pp. 385-403.
- (1996), «Els verbs regulars de la primera conjugació en el català nord-occidental: una descripció comparativa», *Estudis de lingüística i filologia oferts a Antoni M. Badia i Margarit*, Barcelona, Universitat de Barcelona / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. III, pp. 311-339.
- (1999), *Entre la dialectologia i la lingüística. La distància lingüística entre les varietats del català nord-occidental*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2005), «Velar Verbs and Verbal Classes in Catalan», *Catalan Journal of Linguistics* 4, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona.
- VIAPLANA, Joaquim; LLORET, Maria-Rosa; PEREA, Maria Pilar i Esteve CLUA (2007), *COD. Corpus Oral Dialectal*, Barcelona, Promociones y Publicaciones Universitarias (CD-ROM).
- VIRGILI, Josep-Maria (1992), «Problemes d'estàndard en l'àrea fronterera entre el Principat de Catalunya i el País Valencià», dins *Actes del Segon congrés de la*

- llengua catalana IV. Àrea 3. Lingüística social*, Palma, Universitat de les Illes Balears, pp. 555-560.
- WIELING, Martijn (2012), *A Quantitative Approach to Social and Geographical Dialect Variation*, Groningen, Universitat de Groningen.
- WIELING, Martijn; MARGARETHA, Eliza i John NERBONNE (2012), «Inducing a measure of phonetic similarity from pronunciation variation», *Journal of Phonetics* 40, pp. 307-314.
- WIELING, Martijn; VALLS, Esteve; BAAYEN, Harald i John NERBONNE (en premsa), «Border effects among Catalan dialects», dins Dirk SPEELMAN (ed.), *Lecture Notes in Computer Science. Special Issue on Mixed Effects Regression Models in Linguistics*, Springer.
- WOOLHISER, Curt F. (2005), «Political borders and dialect divergence/convergence in Europe», dins AUER, Peter; HINSKENS, Frans i Paul KERSWILL (eds.), *Dialect Change. Convergence and Divergence in European Languages*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 236-262.
- ZULU, Nicholas i Etienne BARNARD (2006), «Dialect Distances Based on Orthographic and Phonetic Transcriptions», dins *Proceedings of the 17th Annual Symposium of the Pattern Recognition Association of South Africa. Parys, South Africa (PRASA)*, Parys, Sud-àfrica, pp. 66-70.

Annexos

Característiques dels annexos

L'objectiu d'aquest apartat és presentar breument l'estructura i els continguts dels cinc annexos que complementen el cos central d'aquesta tesi. Són els següents:

<i>Annex 1. Característiques dels informants enquestats</i>	pàg. 389
<i>Annex 2a. Qüestionari: mots cercats</i>	pàg. 431
<i>Annex 2b. Qüestionari: imatges</i>	pàg. 455
<i>Annex 3. Llistat de processos fonològics (PF)</i>	pàg. 473
<i>Annex 4. Corpus digitalitzat i procés de dialectometrització desglossat</i>	pàg. 479

Annex 1. Característiques dels informants enquestats. En aquest annex es desglossen les principals característiques de cadascun dels 320 informants del corpus, a saber: comarca i localitat d'on és oriünd; sigles del seu nom i cognoms i data en què es va dur a terme l'entrevista; lloc de naixement de l'informant, dels seus pares i de la seva parella, si en té; i data de naixement, estudis, professió i edat de cadascun dels informants. Les comarques apareixen ordenades per ordre alfabètic i dins de cada comarca es presenten en primer lloc els vuit informants de la capital —de més jove (1) a més vell (8)— i tot seguit els vuit informants de la localitat rural d'aquella mateixa comarca —també de més jove (1) a més vell (8). El primer i el segon informants constitueixen l'F1 d'aquella localitat; el tercer i el quart, l'F2; el cinquè i el sisè, l'F3, i el setè i el vuitè, l'F4.

Annex 2a. Qüestionari: mots cercats. Aquest annex reproduïx el qüestionari que es va fer respondre a tots els informants estructurat en dues columnes: la primera columna conté la pregunta, imatge, frase de context o frase per traduir mitjançant la qual s'intentava obtenir un mot concret de l'informant; la segona columna llista els 712 mots cercats en les 712 preguntes, imatges o frases de la primera columna. Per motius d'espai, però, s'ha optat per incloure les imatges concretes que es van mostrar als informants a l'annex 2b, de manera que en aquesta primera columna només apareix la paraula *imatge* on en realitat es va mostrar un dibuix o una fotografia. Els 363 mots que conformen el subcorpus d'aquesta tesi apareixen en negreta; els mots que no formen

part d'aquest subcorpus però als quals també s'ha fet referència en analitzar determinats aspectes del canvi lingüístic des d'un punt de vista qualitatiu apareixen subratllats.

Annex 2b. Qüestionari: imatges. Aquest annex conté les 117 imatges que es van mostrar als informants durant les entrevistes i que no s'han inclòs a l'annex 2a per raons d'espai.

Annex 3. Llistat de processos fonològics (PF). Aquest annex conté la seixantena de processos fonològics que s'han aplicat a les formes subjacents dels 363 mots del subcorpus durant l'anàlisi fonològica prèvia al càlcul de distàncies amb l'MCOD. Tal com es pot observar en l'exemple que s'inclou a continuació, cada procés consta d'una abreviatura identificativa (1) i d'una breu descripció (2); tot seguit, s'inclou un exemple extret del corpus que dona informació sobre: l'informant del qual s'ha obtingut el mot en qüestió (3), la forma fonològica sobre la qual opera el procés descrit (4) i la forma fonètica obtinguda gràcies a l'aplicació d'aquest procés (5). L'ordre d'aparició dels processos en el llistat és arbitrari. Els segments sobre els quals operen o als quals donen lloc —per exemple, en el cas de les epèntesis— els processos fonològics descrits apareixen en negreta:

PF1₍₁₎. Desaccentuació₍₂₎

Tamarit de Llitera (1)₍₃₎: /kánt+é+m/₍₄₎ → [kaŋ.tém]₍₅₎

Annex 4. Corpus digitalitzat i procés de dialectometrització desglossat. En aquest annex es presenten, en format digital, les 324 bases de dades que s'han utilitzat durant el procés de dialectometrització dels 113.749 ítems de què consta el corpus. El primer que cal tenir en compte és que tant per a la transcripció fonètica com per a la transcripció fonològica d'aquests ítems no s'han utilitzat els símbols de l'Alfabet Fonètic Internacional sinó un codi inspirat en l'X-SAMPA —vg. Zulu i Barnard (2006)—, ja que la mesura de distància lingüística no es podia aplicar directament sobre els símbols fonètics al programa Microsoft Excel. Les equivalències entre els símbols del codi utilitzat —que anomenem *MCOD*— i els símbols de l'Alfabet Fonètic Internacional es presenten a la taula 122:

MCOD	IPA	MCOD	IPA	MCOD	IPA	MCOD	IPA
@	˘	p	p	r	r	B	β
i	i	b	b	R	ɾ	D	ð
e	e	t	t	v	v	G	ɣ
E	ɛ	d	d	s	s	j	j
a	a	k	k	z	z	w	w
*	ə	g	g	S	ʃ	l	l
O	ɔ	m	m	Z	ʒ	˘	˘
o	o	n	n	tS	ʈ	X	ɣ
u	u	N	ŋ	dZ	dʒ		

Taula 122. Equivalències entre els símbols utilitzats per transcriure el corpus i els símbols de l'Alfabet Fonètic Internacional

Com es pot veure en l'esquema que s'inclou més avall, aquest annex s'estructura en dues carpetes principals: una que rep el nom de *Tesi (1). DM Fonètica* i una altra que es titula *Tesi (2). DM Morfologia i PF*. La primera carpeta conté les bases de dades que s'han utilitzat per obtenir la distància lingüística entre varietats a partir de les dades estrictament fonètiques. La segona carpeta, en canvi, conté les bases de dades que s'han utilitzat per obtenir la distància lingüística entre varietats a partir de les formes subjacents, d'una banda, i dels processos fonològics, de l'altra. També conté els resultats de sumar aquestes dues matrius de distància.

Per endinsar-se en el contingut d'aquest annex cal tenir en compte les següents recomanacions: en primer lloc, es presenten les anomenades *bases de dades originals*, que contenen la transcripció fonètica —a la carpeta *Tesi (1). DM Fonètica*— i l'anàlisi fonològica —a la carpeta *Tesi (2). DM Morfologia i PF*— dels ítems del corpus agrupats per àmbits gramaticals: articles, clítics, demostratius, demostratius neutres, locatius, verbs, possessius i pronoms personals. A continuació presentem l'estructura d'una de les bases de dades més complexa, la corresponent a la morfologia verbal de la carpeta *Tesi (2). DM Morfologia i PF* —vg. *Tesi (2). DM Morfologia i PF > 1. Bases de dades originals > Fonològica. Morfologia verbal*—, a partir de la qual hom hauria de poder intepretar correctament el contingut de la resta de bases de dades. La base de dades en qüestió consta de les següents columnes:

- Localitat: conté el nom de la localitat d'origen de l'informant i, entre parèntesis, un número de l'1 al 8; (1) indica que es tracta de l'informant més jove i (8) que es

tracta de l'informant més vell d'aquella localitat. Aquesta nomenclatura —per exemple, Benavarri (8)— és la que es fa servir al llarg de la tesi per aproximar-se a la variació del nord-occidental des d'un punt de vista qualitatiu. Com ja ha estat dit, els informants (1) i (2) constitueixen l'F1 d'aquella localitat; els informants (3) i (4), l'F2; els informants (5) i (6), l'F3, i els informants (7) i (8), l'F4.

– Informant: conté la sigla corresponent al nom i als cognoms de l'informant; aquesta sigla és la mateixa amb què s'identifiquen els informants a l'annex 1, on se'n detallen les principals característiques.

– Verb: conté, en infinitiu, el verb regular que s'ha demanat conjugar en un determinat temps i persona: *cantar, perdre, beure, sentir* o *servir*.

– Temps: conté el temps verbal en què s'ha demanat conjugar un determinat verb regular: *PI, Imp. Ind., Pret. Perfet, Futur, Condicional, PS, Imp. Subj., Imperatiu, Infinitiu, Gerundi* o *Participi*.

– Persona: conté la persona en què s'ha demanat conjugar un determinat verb regular: 1, 2, 3, 4, 5 o 6.

– Forma ortogràfica: conté la transcripció ortogràfica normativa de la forma verbal demanada.

– Forma fonètica: conté la transcripció fonètica —en codi *MCOD*— de la forma verbal demanada.

– Forma fonològica: conté la transcripció fonològica segmentada —en codi *MCOD*— de la forma verbal demanada.

– Arrel: conté la transcripció fonològica —en codi *MCOD*— del morf corresponent al morfema *arrel*.

– PF Arrel (1): conté, si n'hi ha, el primer procés fonològic que opera sobre el morf corresponent al morfema *arrel*. La nomenclatura utilitzada és la de l'annex 3.

– PF Arrel (2): conté, si n'hi ha, el segon procés fonològic que opera sobre el morf corresponent al morfema *arrel*. La nomenclatura utilitzada és la de l'annex 3.

– PF Arrel (3): conté, si n'hi ha, el tercer procés fonològic que opera sobre el morf corresponent al morfema *arrel*. La nomenclatura utilitzada és la de l'annex 3.

– PF Arrel (4): conté, si n'hi ha, el quart procés fonològic que opera sobre el morf corresponent al morfema *arrel*. La nomenclatura utilitzada és la de l'annex 3.

– PF Arrel (5): conté, si n'hi ha, el cinquè procés fonològic que opera sobre el morf corresponent al morfema *arrel*. La nomenclatura utilitzada és la de l'annex 3.

- Extensió1: conté, si escau, la transcripció fonològica —en codi *MCOD*— del morf corresponent al morfema *extensió*. El desdoblament de la categoria *extensió* en dues columnes es deu a aquells casos en què una forma verbal presenta o bé les extensions prepalatal i velar alhora —Alfara de Carles (5): [serβíʃkiyen]— o bé una reduplicació de l’extensió velar —Amposta (5): [béɣiyen]. Sempre, llevat de casos com aquest darrer, *extensió1* aplega les extensions de tipus prepalatal i *extensió2* aplega les de tipus velar. Com s’ha explicat a 5.1.2, aquest desdoblament és necessari per poder alinear els segments d’igual naturalesa durant el tractament manual de les dades previ al càlcul de distàncies i és, doncs, un requeriment metodològic.
- PF Extensió1 (1): conté, si n’hi ha, el primer procés fonològic que opera sobre el morf corresponent al morfema *extensió1*. La nomenclatura utilitzada és la de l’annex 3.
- PF Extensió1 (2): conté, si n’hi ha, el segon procés fonològic que opera sobre el morf corresponent al morfema *extensió1*. La nomenclatura utilitzada és la de l’annex 3.
- PF Extensió1 (3): conté, si n’hi ha, el tercer procés fonològic que opera sobre el morf corresponent al morfema *extensió1*. La nomenclatura utilitzada és la de l’annex 3.
- Extensió2: conté, si escau, la transcripció fonològica —en codi *MCOD*— del morf corresponent al morfema *extensió*. Vg. el comentari fet a *Extensió1*.
- PF Extensió2 (1): conté, si n’hi ha, el primer procés fonològic que opera sobre el morf corresponent al morfema *extensió2*. La nomenclatura utilitzada és la de l’annex 3.
- PF Extensió2 (2): conté, si n’hi ha, el segon procés fonològic que opera sobre el morf corresponent al morfema *extensió2*. La nomenclatura utilitzada és la de l’annex 3.
- Tema: conté, si escau, la transcripció fonològica —en codi *MCOD*— del morf corresponent al morfema *tema*.
- PF Tema (1): conté, si n’hi ha, el primer procés fonològic que opera sobre el morf corresponent al morfema *tema*. La nomenclatura utilitzada és la de l’annex 3.
- PF Tema (2): conté, si n’hi ha, el segon procés fonològic que opera sobre el morf corresponent al morfema *tema*. La nomenclatura utilitzada és la de l’annex 3.

- Mode: conté, si escau, la transcripció fonològica —en codi *MCOD*— del morf corresponent al morfema *mode*.
- PF Mode (1): conté, si n’hi ha, el primer procés fonològic que opera sobre el morf corresponent al morfema *mode*. La nomenclatura utilitzada és la de l’annex 3.
- PF Mode (2): conté, si n’hi ha, el segon procés fonològic que opera sobre el morf corresponent al morfema *mode*. La nomenclatura utilitzada és la de l’annex 3.
- MT: conté, si escau, la transcripció fonològica —en codi *MCOD*— del morf corresponent als morfemes de *mode-temps*.
- PF MT (1): conté, si n’hi ha, el primer procés fonològic que opera sobre el morf corresponent als morfemes de *mode-temps*. La nomenclatura utilitzada és la de l’annex 3.
- PF MT (2): conté, si n’hi ha, el segon procés fonològic que opera sobre el morf corresponent als morfemes de *mode-temps*. La nomenclatura utilitzada és la de l’annex 3.
- PF MT (3): conté, si n’hi ha, el tercer procés fonològic que opera sobre el morf corresponent als morfemes de *mode-temps*. La nomenclatura utilitzada és la de l’annex 3.
- NP: conté, si escau, la transcripció fonològica —en codi *MCOD*— del morf corresponent als morfemes de *nombre-persona*.
- PF NP (1): conté, si n’hi ha, el primer procés fonològic que opera sobre el morf corresponent als morfemes de *nombre-persona*. La nomenclatura utilitzada és la de l’annex 3.
- PF NP (2): conté, si n’hi ha, el segon procés fonològic que opera sobre el morf corresponent als morfemes de *nombre-persona*. La nomenclatura utilitzada és la de l’annex 3.
- PF NP (3): conté, si n’hi ha, el tercer procés fonològic que opera sobre el morf corresponent als morfemes de *nombre-persona*. La nomenclatura utilitzada és la de l’annex 3.
- Observacions: conté, si escau, alguna observació sobre l’ús d’una determinada forma per part de l’informant.

Atès que els ítems es van haver d’alinejar manualment, després de l’anàlisi fonològica del corpus es va haver de procedir a la *transposició* de les bases de dades. Aquesta operació es va dur a terme mitjançant el programa Microsoft Excel. En les bases de

dades transposades les respostes de cada informant apareixen en una única fila, de manera que les respostes de l'informant X(1) apareixen damunt de les respostes de l'informant X(2), i així successivament fins a l'informant X(321). Les bases de dades transposades estan contingudes a *Tesi (1). DM Fonètica > 2. Fonètica. Bases transposades* i a *Tesi (2). DM Morfologia i PF > 2. Bases de dades transposades*, que al seu torn se subdivideix en *1. Morfologia* i *2. PF*, que contenen, respectivament, les bases de dades transposades corresponents a les formes subjacents i als processos fonològics.

Una vegada es van haver transposat totes les dades es va procedir a la seva *expansió*: això vol dir que cada ítem, que fins llavors ocupava una columna sencera, es va dividir en tantes columnes com segments tenia: una paraula com [béɣiɣen], per exemple, va passar a ocupar set columnes. D'aquesta manera es possibilitava l'alineament múltiple de diversos ítems, com es mostra a continuació —vg. 3.2—:

Varietat 1	b é ɣ i ɣ e n
Varietat 2	b é ɣ e n
Varietat 3	b é ɣ i n

Les expansions, com el càlcul de distàncies, s'han dut a terme mitjançant sengles macros creades pels professors del Departament d'Estadística de la UB Miquel Salicrú i Sergi Civit al programa Microsoft Excel. Els resultats del procés d'expansió estan continguts en les carpetes *Tesi (1). DM Fonètica > 3. Fonètica. Bases expandides* i *4. Fonètica. Bases expandides ajuntades* i *Tesi (2). DM Morfologia i PF > 3. Bases de dades expandides* i *4. Bases de dades expandides ajuntades*.

El pas posterior va ser ajuntar en una única base de dades totes les formes fonètiques expandides, en primer lloc —*Tesi (1). DM Fonètica > 5. Fonètica. Distàncies > 1. Fonètica total ajuntada amb radicals*—; totes les formes fonològiques expandides, en segon lloc —*Tesi (2). DM Morfologia i PF > 5. Distàncies finals desglossades > 1. Morfologia total ajuntada*—; i tots els processos fonològics expandits, en tercer lloc —*Tesi (2). DM Morfologia i PF > 5. Distàncies finals desglossades > 2. PF totals ajuntats*.

En l'àmbit de la fonètica, les carpetes 5. *Fonètica. Distàncies* i 6. *Fonètica. Gràfics* contenen els resultats d'aplicar la mesura de distància lingüística al conjunt del corpus transcrit fonèticament. Contenen tant bases de dades en format .xls com aquestes mateixes bases en format .txt, necessari per aplicar a les matrius de distància els sistemes de classificació i visualització de la distància lingüística del programa d'anàlisi multivariant Ginkgo. En els àmbits de la morfologia i de la fonologia, aquests resultats apareixen en les carpetes 6. *Distàncies finals (global)*, 7. *Gràfics Morfologia*, 8. *Gràfics Fonologia* i 9. *Gràfics GLOBAL*.

A banda de les 324 bases de dades que s'han utilitzat durant el procés de dialectometrització dels 113.749 ítems de què consta el corpus, l'annex 4 conté, doncs, 48 documents .txt amb les diferents matrius de distància obtingudes i 20 dendrogrames i 20 gràfics multidimensionals en què es recull l'evolució dels parlars nord-occidentals en els àmbits de la fonètica, la fonologia i la morfologia tant a partir del conjunt d'informants del corpus com a partir d'aquests informants dividits en quatre franges d'edat. Tot seguit presentem un esquema de les 324 bases de dades que es proporcionen en format digital:

Tesi (1). DM Fonètica

1. Fonètica. Bases de dades originals

Fonètica. Articles

Fonètica. Clítics

Fonètica. Demonstratius

Fonètica. Demonstratius neutres

Fonètica. Locatius

Fonètica. Morfologia verbal

Fonètica. Possessius

Fonètica. Pronoms personals

2. Fonètica. Bases transposades

Fonètica. Articles transposats

Fonètica. Clítics transposats

Fonètica. Dem. neutres transposats

Fonètica. Demonstratius transposats

Fonètica. Locatius transposats

- Fonètica. Morf. verbal transposada
- Fonètica. Morf d'infinitiu transposada
- Fonètica. Possessius transposats
- Fonètica. Pronoms personals transposats
- 3. Fonètica. Bases expandides amb espais
  - Fonètica. Articles expandits
  - Fonètica. Beure expandit
  - Fonètica. Cantar expandit
  - Fonètica. Clítics expandits
  - Fonètica. Demonstratius expandits
  - Fonètica. Demonstratius neutres expandits
  - Fonètica. Locatius expandits
  - Fonètica. Morf d'inf. expandit
  - Fonètica. Perdre expandit
  - Fonètica. Possessius expandits
  - Fonètica. Pronoms personals expandits
  - Fonètica. Sentir expandit
  - Fonètica. Servir expandit
- 4. Fonètica. Bases expandides sense espais
  - Fonètica. Articles expandits
  - Fonètica. Beure expandit
  - Fonètica. Cantar expandit
  - Fonètica. Clítics expandits
  - Fonètica. Demonstratius expandits
  - Fonètica. Demonstratius neutres expandits
  - Fonètica. Locatius expandits
  - Fonètica. Morf d'inf. expandit
  - Fonètica. Perdre expandit
  - Fonètica. Possessius expandits
  - Fonètica. Pronoms personals expandits
  - Fonètica. Sentir expandit
  - Fonètica. Servir expandit
- 5. Fonètica. Distàncies
  - 1. Fonètica total ajuntada amb radicals

- 2. Distàncies_Fonètica_2010_Inf_i_Franges
- 3. Distàncies_Fonètica_2010_Informants (txt)
- 4. Distàncies_Fonètica_2010_Franges (txt)

6. Fonètica. Gràfics

1. Fonètica. MDS

- 1. Fonètica. MDS TOTAL
- 1. Fonètica. MDS TOTAL (txt)
- 2. Fonètica. MDS F4
- 2. Fonètica. MDS F4 (txt)
- 3. Fonètica. MDS F3
- 3. Fonètica. MDS F3 (txt)
- 4. Fonètica. MDS F2
- 4. Fonètica. MDS F2 (txt)
- 5. Fonètica. MDS F1
- 5. Fonètica. MDS F1 (txt)

2. Fonètica. Dendrogrames i cofenètics

- 1. Fonètica. Dendrograma TOTAL
- 1. Fonètica. Dendrograma TOTAL (txt)
- 2. Fonètica. Dendrograma F4
- 2. Fonètica. Dendrograma F4 (txt)
- 3. Fonètica. Dendrograma F3
- 3. Fonètica. Dendrograma F3 (txt)
- 4. Fonètica. Dendrograma F2
- 4. Fonètica. Dendrograma F2 (txt)
- 5. Fonètica. Dendrograma F1
- 5. Fonètica. Dendrograma F1 (txt)

Tesi (2). DM Morfologia i PF

1. Bases de dades originals

- Fonològica. Articles
- Fonològica. Clítics
- Fonològica. Demonstratius
- Fonològica. Demonstratius neutres
- Fonològica. Locatius

Fonològica. Marca d'infinitiu

Fonològica. Morfologia verbal

Fonològica. Possessius

Fonològica. Pronoms personals

2. Bases de dades transposades

1. Morfologia

1. Morf. cantar transp

1. Morfologia. Arrel cantar transposada
2. Morfologia. Extensió velar cantar transposada
3. Morfologia. Tema cantar transposat
4. Morfologia. Mode cantar transposat
5. Morfologia. MT cantar transposats
6. Morfologia. NP cantar transposats

2. Morf. perdre transp

1. Morfologia. Arrel perdre transp
2. Morfologia. Extensió palatal perdre transp
3. Morfologia. Extensió velar perdre transp
4. Morfologia. Tema perdre transp
5. Morfologia. Mode perdre transp
6. Morfologia. MT perdre transp
7. Morfologia. NP perdre transp

3. Morf. beure transp

1. Morfologia. Arrel beure transp
2. Morfologia. Ext. velar 1 beure transp
3. Morfologia. Ext. velar 2 beure transp
4. Morfologia. Tema beure transp
5. Morfologia. Mode beure transp
6. Morfologia. MT beure transp
7. Morfologia. NP beure transp

4. Morf. sentir transp

1. Morfologia. Arrel sentir transp
2. Morfologia. Extensió palatal sentir transp
3. Morfologia. Extensió velar sentir transp
4. Morfologia. Tema sentir transp

- 5. Morfologia. Mode sentir transp
- 6. Morfologia. MT sentir transp
- 7. Morfologia. NP sentir transp
- 5. Morf. servir transp
  - 1. Morfologia. Arrel servir transp
  - 2. Morfologia. Extensió palatal servir transp
  - 3. Morfologia. Extensió velar servir transp
  - 4. Morfologia. Tema servir transp
  - 5. Morfologia. Mode servir transp
  - 6. Morfologia. MT servir transp
  - 7. Morfologia. NP servir transp
- 6. Possessius transp
  - 1. Arrel poss. transp
  - 2. VG poss. transp
  - 3. N poss. transp
- 7. Pronoms pers. transp
  - 1. Arrel pr. pers. transp
  - 2. VG pr. pers. transp
  - 3. N pr. pers. transp
- 8. Demonstratius transp
  - 1. Arrel demostratius transp
  - 2. VG demostratius transp
  - 3. N demostratius transp
- 9. Demonstratius neutres transp
  - Demostratius neutres transp
- 10. Locatius transp
  - Locatius transp
- 11. Articles transp
  - 1. Arrel articles transp
  - 2. VG articles transp
  - 3. N articles transp
- 12. Clítics transp
  - 1. Arrel clítics transp
  - 2. VG clítics transp

3. Datiu1 clítics transp

4. Datiu2 clítics transp

5. N clítics transp

13. Marca d'infinitiu

Marca d'infinitiu transp

2. PF

1. PF cantar transp

1. PF Arrel cantar transp

2. PF ext. velar cantar transp

3. PF tema cantar transp

4. PF Mode cantar transp

5. PF MT cantar transp

6. PF NP cantar transp

2. PF perdre transp

1. PF arrel perdre transp

2. PF extensió palatal perdre transp

3. PF extensió velar perdre transp

4. PF Mode perdre transp

5. PF MT perdre transp

6. PF NP perdre transp

3. PF beure transp

1. PF arrel beure transp

2. PF extensió palatal beure transp

3. PF extensió velar beure transp

4. PF Mode beure transp

5. PF MT beure transp

6. PF NP beure transp

4. PF sentir transp

1. PF Arrel sentir transp

2. PF ext. palatal sentir transp

3. PF ext. velar sentir transp

4. PF tema sentir transp

5. PF Mode sentir transp

6. PF MT sentir transp

7. PF NP sentir transp
5. PF servir transp
  1. PF Arrel servir transp
  2. PF ext. palatal servir transp
  3. PF ext. velar servir transp
  4. PF tema servir transp
  5. PF Mode servir transp
  6. PF MT servir transp
  7. PF NP servir transp
6. PF Possessius transp
  1. PF Arrel poss. transp
  2. PF VG poss. transp
  3. PF N poss. transp
7. PF Pronoms pers. transp
  1. PF Arrel pr. pers. transp
  2. PF VG pr. pers. transp
  3. PF N pr. pers. transp
8. PF Demonstratius transp
  1. PF Arrel demonstratius transp
  2. PF VG demonstratius transp
  3. PF N demonstratius transp
9. PF Dem. neutres transp

PF dem. neutres transp
10. PF Locatius transp

PF Locatius transp
11. PF Articles transp
  1. PF Arrel articles transp
  2. PF VG articles transp
  3. PF N articles transp
12. PF Clítics transp
  1. PF Arrel clítics transp
  2. PF VG clítics transp
  3. PF Datu1 clítics transp
  4. PF N clítics transp

13. PF Marca d'infinitiu

PF Marca d'infinitiu transp

3. Bases de dades expandides

1. Morf. cantar exp

1. Morfologia. Arrel cantar exp
2. Morfologia. Extensió velar cantar exp
3. Morfologia. Tema cantar exp
4. Morfologia. Mode cantar exp
5. Morfologia. MT cantar exp
6. Morfologia. NP cantar exp

2. Morf. perdre exp

1. Morfologia. Arrel perdre exp
2. Morfologia. Ext. palatal perdre exp
3. Morfologia. Ext. velar perdre exp
4. Morfologia. Tema perdre exp
5. Morfologia. Mode perdre exp
6. Morfologia. MT perdre exp
7. Morfologia. NP perdre exp

3. Morf. beure exp

1. Morfologia. Arrel beure exp
2. Morfologia. Ext. velar 1 beure exp
3. Morfologia. Ext. velar 2 beure exp
4. Morfologia. Tema beure exp
5. Morfologia. Mode beure exp
6. Morfologia. MT beure exp
7. Morfologia. NP beure exp

4. Morf. sentir exp

1. Morfologia. Arrel sentir exp
2. Morfologia. Ext. palatal sentir exp
3. Morfologia. Ext. velar sentir exp
4. Morfologia. Tema sentir exp
5. Morfologia. Mode sentir exp
6. Morfologia. MT sentir exp
7. Morfologia. NP sentir exp

5. Morf. servir exp
  1. Morfologia. Arrel servir exp
  2. Morfologia. Ext. palatal servir exp
  3. Morfologia. Ext. velar servir exp
  4. Morfologia. Tema servir exp
  5. Morfologia. Mode servir exp
  6. Morfologia. MT servir exp
  7. Morfologia. NP servir exp
6. Possessius exp
  1. Arrel possessius exp
  2. VG possessius exp
  3. N possessius exp
7. Pronoms pers. exp
  1. Arrel pr. pers. exp
  2. VG pr. pers. exp
  3. N pr. pers. exp
8. Demonstratius exp
  1. Arrel dem. exp
  2. VG demonstratius exp
  3. N demonstratius exp
9. Demonstratius neutres exp

Dem. neutres exp
10. Locatius exp

Locatius exp
11. Articles exp
  1. Arrel articles exp
  2. VG articles exp
  3. N articles exp
12. Clítics exp
  1. Arrel clítics exp
  2. VG clítics exp
  3. Datiu1 clítics exp
  4. Datiu2 clítics exp
  5. N clítics exp

13. Marca d'infinitiu

Marca d'infinitiu exp

4. Bases de dades expandides ajuntades

1. Morfologia

1. Morf. cantar exp

1. Morfologia. Arrel cantar exp
2. Morfologia. Extensió velar cantar exp
3. Morfologia. Tema cantar exp
4. Morfologia. Mode cantar exp
5. Morfologia. MT cantar exp
6. Morfologia. NP cantar exp

2. Morf. perdre exp

1. Morfologia. Arrel perdre exp
2. Morfologia. Ext. palatal perdre exp
3. Morfologia. Ext. velar perdre exp
4. Morfologia. Tema perdre exp
5. Morfologia. Mode perdre exp
6. Morfologia. MT perdre exp
7. Morfologia. NP perdre exp

3. Morf. beure exp

1. Morfologia. Arrel beure exp
2. Morfologia. Ext. velar 1 beure exp
3. Morfologia. Ext. velar 2 beure exp
4. Morfologia. Tema beure exp
5. Morfologia. Mode beure exp
6. Morfologia. MT beure exp
7. Morfologia. NP beure exp

4. Morf. sentir exp

1. Morfologia. Arrel sentir exp
2. Morfologia. Ext. palatal sentir exp
3. Morfologia. Ext. velar sentir exp
4. Morfologia. Tema sentir exp
5. Morfologia. Mode sentir exp
6. Morfologia. MT sentir exp

7. Morfologia. NP sentir exp
5. Morf. servir exp
  1. Morfologia. Arrel servir exp
  2. Morfologia. Ext. palatal servir exp
  3. Morfologia. Ext. velar servir exp
  4. Morfologia. Tema servir exp
  5. Morfologia. Mode servir exp
  6. Morfologia. MT servir exp
  7. Morfologia. NP servir exp
6. Possessius exp
  1. Arrel possessius exp
  2. VG possessius exp
  3. N possessius exp
7. Pronoms pers. exp
  1. Arrel pr. pers. exp
  2. VG pr. pers. exp
  3. N pr. pers. exp
8. Demonstratius exp
  1. Arrel dem. Exp
  2. VG demonstratius exp
  3. N demonstratius exp
9. Demonstratius neutres exp
  - Dem. neutres exp
10. Locatius exp
  - Locatius exp
11. Articles exp
  1. Arrel articles exp
  2. VG articles exp
  3. N articles exp
12. Clítics exp
  1. Arrel clítics exp
  2. VG clítics exp
  3. Datiu1 clítics exp
  4. Datiu2 clítics exp

- 5. N clítics exp
- 13. Marca d'infinitiu
  - Marca d'infinitiu exp
- 2. PF
  - 1. PF cantar exp
    - 1. PF Arrel cantar exp
    - 2. PF ext. velar cantar exp
    - 3. PF tema cantar exp
    - 4. PF Mode cantar exp
    - 5. PF MT cantar exp
    - 6. PF NP cantar exp
  - 2. PF perdre exp
    - 1. PF arrel perdre exp
    - 2. PF extensió palatal perdre exp
    - 3. PF extensió velar perdre exp
    - 4. PF Mode perdre exp
    - 5. PF MT perdre exp
    - 6. PF NP perdre exp
  - 3. PF beure exp
    - 1. PF arrel beure exp
    - 2. PF extensió palatal beure exp
    - 3. PF extensió velar beure exp
    - 4. PF Mode beure exp
    - 5. PF MT beure exp
    - 6. PF NP beure exp
  - 4. PF sentir exp
    - 1. PF Arrel sentir exp
    - 2. PF ext. palatal sentir exp
    - 3. PF ext. velar sentir exp
    - 4. PF Tema sentir exp
    - 5. PF Mode sentir exp
    - 6. PF MT sentir exp
    - 7. PF NP sentir exp
  - 5. PF servir exp

1. PF Arrel servir exp
2. PF ext. palatal servir exp
3. PF ext. velar servir exp
4. PF Tema servir exp
5. PF Mode servir exp
6. PF MT servir exp
7. PF NP servir exp
6. PF Possessius exp
  1. PF Arrel poss. exp
  2. PF VG poss. exp
  3. PF N poss. exp
7. PF Pronoms pers. exp
  1. PF Arrel pr. pers. exp
  2. PF VG pr. pers. exp
  3. PF N pr. pers. exp
8. PF Demonstratius exp
  1. PF Arrel demonstratius exp
  2. PF VG demonstratius exp
  3. PF N demonstratius exp
9. PF Dem. neutres exp

PF dem. neutres exp
10. PF Locatius exp

PF Locatius exp
11. PF Articles exp
  1. PF Arrel articles exp
  2. PF VG articles exp
  3. PF N articles exp
12. PF Clítics exp
  1. PF Arrel clítics exp
  2. PF VG clítics exp
  3. PF Datiu1 clítics exp
  4. PF N clítics exp
13. PF Marca d'infinitiu exp

PF Marca d'infinitiu exp

5. Distàncies finals desglossades
  1. Morfologia total ajuntada
  2. PF totals ajuntats
6. Distàncies finals (global)
  1. Distàncies finals Morfologia
    1. Distàncies_Morfologia_2010_Inf_i_Franges
    2. Distàncies_Morfologia_2010_Informants (txt)
    3. Distàncies_Morfologia_2010_Franges (txt)
  2. Distàncies finals Fonologia
    1. Distàncies_Fonologia_2010_Inf_i_Franges
    2. Distàncies_Fonologia_2010_Informants (txt)
    3. Distàncies_Fonologia_2010_Franges (txt)
  3. Distàncies finals GLOBALS
    - 1a. Distàncies_GLOBALS_Informants
    - 1b. Distàncies_GLOBALS_Informants (txt)
    - 2a. Distàncies_GLOBALS_Franges
    - 2b. Distàncies_GLOBALS_Franges (txt)
7. Gràfics Morfologia
  1. Morfologia. MDS
    1. Morfologia. MDS TOTAL
    1. Morfologia. MDS TOTAL (txt)
    2. Morfologia. MDS F4
    2. Morfologia. MDS F4 (txt)
    3. Morfologia. MDS F3
    3. Morfologia. MDS F3 (txt)
    4. Morfologia. MDS F2
    4. Morfologia. MDS F2 (txt)
    5. Morfologia. MDS F1
    5. Morfologia. MDS F1 (txt)
  2. Morfologia. Dendrogrames i cofenètics
    1. Morfologia. Dendrograma TOTAL
    1. Morfologia. Dendrograma TOTAL (txt)
    2. Morfologia. Dendrograma F4
    2. Morfologia. Dendrograma F4 (txt)

- 3. Morfologia. Dendrograma F3
- 3. Morfologia. Dendrograma F3 (txt)
- 4. Morfologia. Dendrograma F2
- 4. Morfologia. Dendrograma F2 (txt)
- 5. Morfologia. Dendrograma F1
- 5. Morfologia. Dendrograma F1 (txt)

8. Gràfics Fonologia

1. Fonologia. MDS

- 1. Fonologia. MDS TOTAL
- 1. Fonologia. MDS TOTAL (txt)
- 2. Fonologia. MDS F4
- 2. Fonologia. MDS F4 (txt)
- 3. Fonologia. MDS F3
- 3. Fonologia. MDS F3 (txt)
- 4. Fonologia. MDS F2
- 4. Fonologia. MDS F2 (txt)
- 5. Fonologia. MDS F1
- 5. Fonologia. MDS F1 (txt)

2. Fonologia. Dendrogrames i cofenètics

- 1. Fonologia. Dendrograma TOTAL
- 1. Fonologia. Dendrograma TOTAL (txt)
- 2. Fonologia. Dendrograma F4
- 2. Fonologia. Dendrograma F4 (txt)
- 3. Fonologia. Dendrograma F3
- 3. Fonologia. Dendrograma F3 (txt)
- 4. Fonologia. Dendrograma F2
- 4. Fonologia. Dendrograma F2 (txt)
- 5. Fonologia. Dendrograma F1
- 5. Fonologia. Dendrograma F1 (txt)

9. Gràfics GLOBAL

1. GLOBAL. MDS

- 1. GLOBAL. MDS TOTAL
- 1. GLOBAL. MDS TOTAL (txt)
- 2. GLOBAL. MDS F4

- 2. GLOBAL. MDS F4 (txt)
  - 3. GLOBAL. MDS F3
  - 3. GLOBAL. MDS F3 (txt)
  - 4. GLOBAL. MDS F2
  - 4. GLOBAL. MDS F2 (txt)
  - 5. GLOBAL. MDS F1
  - 5. GLOBAL. MDS F1 (txt)
2. GLOBAL. Dendrogrames i cofenètics
- 1. GLOBAL. Dendrograma TOTAL
  - 1. GLOBAL. Dendrograma TOTAL (txt)
  - 2. GLOBAL. Dendrograma F4
  - 2. GLOBAL. Dendrograma F4 (txt)
  - 3. GLOBAL. Dendrograma F3
  - 3. GLOBAL. Dendrograma F3 (txt)
  - 4. GLOBAL. Dendrograma F2
  - 4. GLOBAL. Dendrograma F2 (txt)
  - 5. GLOBAL. Dendrograma F1
  - 5. GLOBAL. Dendrograma F1 (txt)

Annex 1

Característiques dels informants

Comarca	Població	Informant i data de l'enquesta	Lloc de naixement de l'informant, dels seus pares i de la seva parella, si en té	Data de naixement	Estudis	Professió	Edat
L'Alta Ribagorça	El Pont de Suert	CAB 31/10/2009	El Pont de Suert Pare: Malpàs (el Pont de Suert) Mare: el Pont de Suert Parella: –	16/07/1993	4t d'ESO	Estudiant	16
		MGP 31/10/2009	El Pont de Suert Pare: el Pont de Suert Mare: el Pont de Suert Parella: –	07/03/1995	2n d'ESO	Estudiant	14
	El Pont de Suert	CEF 08/05/1996	El Pont de Suert Pare: El Pont de Suert Mare: Durro (la Vall de Boí) Parella: –	1980	4t d'ESO	Estudiant	16 (29)
		JES 08/05/1996	El Pont de Suert Pare: Igüerri (el Pont de Suert) Mare: Durro (la Vall de Boí) Parella: –	1980	4t d'ESO	Estudiant	16 (29)
	El Pont de Suert	CEP 11/05/1996	El Pont de Suert Pare: el Pont de Suert Mare: Llesp (el Pont de Suert) Parella: Durro	05/08/1950	FP	Empleat de companyia elèctrica	45 (58)
		JÀBG 09/05/1996	El Pont de Suert Pare: Noals (Montanui) Mare: Castelló de Tor (el Pont de Suert) Parella: Granada	1951	2n grau d'FP	Electricista	45 (58)
	El Pont de Suert	RMR 08/05/1996	El Pont de Suert Pare: el Pont de Suert Mare: el Pont de Suert Parella: la Seu d'Urgell	03/04/1928	Comerç	Ferreter	68 (81)
		JSM 09/05/1996	El Pont de Suert Pare: el Pont de Suert Mare: el Pont de Suert Parella: Santorens (Sopeira)	1923	Estudis primaris	Terrissaire	73 (86)

Vilaller	EMR	Vilaller Pare: Vilaller Mare: Montsó Parella: –	30/03/1995	2n d'ESO	Estudiant	14
	30/10/2009					
	ASC	Vilaller Pare: Vilaller Mare: Tarragona Parella: –	28/07/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
	30/10/2009					
	AFQ	Vilaller Pare: Senet (Vilaller) Mare: Vilaller Parella: –	28/04/1978	3r de BUP	Estudiant	18 (31)
	10/05/1996					
	MQA	Vilaller Pare: Vilaller Mare: Vilaller Parella: –	02/03/1978	3r de BUP	Estudiant	18 (31)
	11/05/1996					
	JEM	Vilaller Pare: Vilaller Mare: Vilaller Parella: –	20/02/1955	COU	Expedidor en una benzinera	41 (54)
	11/05/1996					
	EMV	Vilaller Pare: Vilaller Mare: Vilaller Parella: Andalusia	08/01/1957	Tres cursos de Farmàcia	Auxiliar de Farmàcia	39 (52)
	11/05/1996					
	EMP	Vilaller Pare: Vilaller Mare: Vilaller Parella: Vilaller	07/02/1921	Estudis primaris	Sastre / empleat de correus	75 (88)
	11/05/1996					
	MPM	Vilaller Pare: Vilaller Mare: Vilaller Parella: Vilaller	09/04/1921	Estudis primaris	Mestressa de casa	75 (88)
	10/05/1996					

L'Alt Urgell	La Seu d'Urgell	CRB	La Seu d'Urgell Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	21/12/1994	3r d'ESO	Estudiant	14
		27/10/2009					
		GTS	La Seu d'Urgell Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	26/11/1994	3r d'ESO	Estudiant	14
		27/10/2009					
		ABS	La Seu d'Urgell Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	25/10/1977	1r de Periodisme	Estudiant	18 (31)
		17/08/1996					
		MBT	La Seu d'Urgell Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	18/03/1979	3r de BUP	Estudiant	17 (30)
		19/08/1996					
		DEV	La Seu d'Urgell Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	30/08/1954	Batxillerat elemental	Mestressa de casa	41 (54)
		17/08/1996					
		LIPP	La Seu d'Urgell Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	09/07/1952	COU	Administrador de finques	44 (57)
		17/08/1996					
		EVA	La Seu d'Urgell Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	22/02/1926	Estudis primaris	Pagès	70 (83)
		19/08/1996					
		CGC	La Seu d'Urgell Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1922	Estudis secundaris	Mestressa de casa	74 (87)
		19/08/1996					

Coll de Nargó							
JBA	Coll de Nargó Pare: ídem Mare: Oliana Parella: –	29/06/1995	2n d'ESO	Estudiant	14		
27/10/2009							
NUP	Coll de Nargó Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	03/06/1994	3r d'ESO	Estudiant	15		
27/10/2009							
RTV	Coll de Nargó Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	07/06/1982	8è d'EGB	Estudiant	14 (27)		
20/08/1996							
ASS	Coll de Nargó Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	20/12/1981	1r de BUP	Estudiant	14 (27)		
21/08/1996							
JTT	Coll de Nargó Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	16/06/1955	Batxillerat	Pagès	41 (54)		
20/08/1996							
JPO	Coll de Nargó Pare: ídem Mare: ídem Parella: Organyà	24/02/1950	Graduat escolar	Pagès	46 (59)		
21/08/1996							
MBG	Coll de Nargó Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	08/03/1918	Magisteri	Mestre	78 (91)		
20/08/1996							
RBS	Coll de Nargó Pare: ídem Mare: ídem Parella: Artedó (Alàs i Cerc)	20/02/1926	Estudis primaris	Mestressa de casa	70 (83)		
20/08/1996							

Andorra	Andorra la Vella – Escaldes	AST	Escaldes Pare: la Seu d'Urgell Mare: Escaldes Parella: –	26/11/1996	3r d'ESO	Estudiant	14
	MST	07/01/2011	Escaldes Pare: la Seu d'Urgell Mare: Escaldes Parella: –	1994	1r de Psicologia	Estudiant	18
	EMG	07/01/2011	Escaldes Pare: Andorra la Vella Mare: Escaldes Parella: –	13/08/1977	Estudis secundaris	Estudiant	19 (32)
	MCC	29/08/1996	Andorra la Vella Pare: Andorra la Vella Mare: Andorra la Vella Parella: –	23/08/1977	1r d'Econòmiques	Estudiant	19 (32)
	RRV	30/08/1996	Escaldes Pare: Escaldes Mare: Escaldes Parella: Andorra la Vella	17/11/1948	Llicenciat en Lletres Franceses	Administratiu	47 (60)
	JAM	29/08/1996	Andorra la Vella Pare: Andorra la Vella Mare: Andorra la Vella Parella: França (Arieja)	26/04/1950	Enginyer superior	Enginyer civil	46 (59)
	VNR	31/08/1996	Escaldes Pare: Escaldes Mare: Escaldes Parella: Andorra la Vella	05/02/1927	Estudis primaris	Constructor d'obres	69 (82)
	JCT	30/08/1996	Andorra la Vella Pare: Andorra la Vella Mare: Andorra la Vella Parella: La Massana	10/05/1917	Estudis primaris	Foner	79 (92)

Ordino	GLIC	Ordino	15/11/1994	4t d'ESO	Estudiant	16
	07/01/2011	Ordino Pare: Andorra la Vella Mare: la Massana Parella: –				
	JCM 07/01/2011	Ordino Pare: Escaldes Mare: Ordino Parella: –	06/07/1996	2n d'ESO	Estudiant	14
	MPR 27/08/1996	Ordino Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	23/01/1978	COU	Estudiant	18 (31)
	OBD 31/08/1996	Ordino Pare: Ordino Mare: Sornàs (Ordino) Parella: –	12/12/1974	Dos anys de Turisme	Bibliotecària	21 (34)
	JMAA 28/08/1996	Ordino Pare: Arans (Ordino) Mare: Llorís (Encamp) Parella: Encamp	25/07/1950	Estudis secundaris	Camisser	46 (59)
	JMBT 28/08/1996	Ordino Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	25/03/1949	Estudis primaris	Electricista	46 (59)
	JAB 26/08/1996	Llorís (Ordino) Pare: ídem Mare: la Cortinada (Ordino) Parella: L'Erau (Occitània)	19/02/1924	Estudis primaris	Pastor	72 (85)
	JRB 27/08/1996	Segudet (Ordino) Pare: ídem Mare: Llorís (Ordino) Parella: Ordino	10/05/1922	Estudis primaris	Pagès	75 (88)

El Baix Cinca	Fraga								
		MCL	Fraga Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1992	4t d'ESO	Estudiant	16		
		NMB	Fraga Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1992	4t d'ESO	Estudiant	16		
		YNA	Fraga Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	12/05/1978	Puericultura	Estudiant	18 (31)		
		02/07/1996							
		VCB	Fraga Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	15/01/1979	3r de BUP	Estudiant	17 (30)		
		03/07/1996							
		QFL	Fraga Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	02/05/1950	Comptabili- tat mercantil	Mestressa de casa / regidora	46 (59)		
		02/07/1996							
		MQB	Fraga Pare: ídem Mare: ídem Parella: Torrent de Cinca	16/02/1955	Estudis primaris	Mestressa de casa	41 (54)		
		03/07/1996							
		LICP	Fraga Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	10/07/1918	Sense estudis	Comerç	77 (90)		
		02/07/1996							
		JBP	Fraga Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	16/11/1929	Estudis primaris	Pagès	66 (79)		
		02/07/1996							

Vilella de Cinca								
ASV	Vilella de Cinca Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1991	4t d'ESO	Estudiant	17			
2008								
AZT	Vilella de Cinca Pare: ídem Mare: Saidí Parella: –	1991	4t d'ESO	Estudiant	17			
2008								
PCM	Vilella de Cinca Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	27/08/1980	2n de BUP	Estudiant	15 (28)			
04/07/1996								
IVM	Vilella de Cinca Pare: ídem. Mare: ídem Parella: –	29/10/1979	EGB	Estudiant	16 (29)			
04/07/1996								
ICS	Vilella de Cinca Pare: ídem. Mare: ídem Parella: Candanos	13/02/1949	Estudis primaris	Fornera	47 (60)			
04/07/1996								
MESZ	Vilella de Cinca Pare: ídem. Mare: ídem Parella: Almaccelles	29/10/1954	EGB	Mestressa de casa	41 (54)			
04/07/1996								
MZZ	Vilella de Cinca Pare: ídem. Mare: ídem Parella: ídem	06/01/1915	Estudis primaris	Mestressa de casa	80 (93)			
04/07/1996								
RGV	Vilella de Cinca Pare: ídem. Mare: ídem Parella: ídem	08/09/1921	Estudis primaris	Llaurador	74 (87)			
04/07/1996								

El Baix Ebre	Tortosa	TPD	Tortosa Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	23/06/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
	JLRS	17/11/2009	Tortosa Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	22/02/1993	4t d'ESO	Estudiant	16
	AHC	11/04/1996	Tortosa Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1980	3r de BUP	Estudiant	16 (29)
	JRE	11/04/1996	Tortosa Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1980	3r de BUP	Estudiant	16 (29)
	CRE	10/04/1996	Tortosa Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1953	Estudis primaris	Fornet	43 (56)
	JTSR	11/04/1996	Tortosa Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1951	Batxillerat elemental	Planxista	45 (58)
	FAR	11/04/1996	Tortosa Pare: ídem Mare: ídem Parella: Arnes	1925	Comerç	Industrial	72 (85)
	MCVB	11/04/1996	Tortosa Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1929	Estudis primaris	Mestressa de casa	67 (80)

Alfara de Carles	MFF	Alfara de Carles Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	23/01/1993	ESO	Estudiant	16
	16/11/2009					
	SOR	Alfara de Carles Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	21/02/1993	ESO	Estudiant	16
	16/11/2009					
	JVS	Alfara de Carles Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1978	COU	Estudiant	18 (31)
	13/04/1996					
	RFE	Alfara de Carles Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1977	COU	Estudiant	19 (32)
	13/04/1996					
	CAB	Alfara de Carles Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1959	Batxillerat elemental	Regenta un bar	37 (50)
	12/04/1996					
		Parella: La Cava (Deltebre)				
FPLI	Alfara de Carles Pare: ídem Mare: ídem Parella: Tortosa	1958	EGB	Botiguera	38 (51)	
12/04/1996						
CFM	Alfara de Carles Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1922	Estudis primaris	Mestressa de casa	74 (87)	
12/04/1996						
CBF	Alfara de Carles Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1918	Estudis primaris	Mestressa de casa	78 (91)	
13/04/1996						

Les Garrigues	Les Borges Blanques	EBF	Les Borges Blanques	08/02/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
		09/11/2009	Les Borges Blanques Pare: ídem Mare: ídem Parella: –				
		MMP	Les Borges Blanques Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	26/12/1994	2n d'ESO	Estudiant	14
		09/11/2009					
		MFB	Les Borges Blanques Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	01/07/1978	COU	Estudiant	18 (31)
		23/07/1996					
		ASF	Les Borges Blanques Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	15/04/1979	2n de BUP	Estudiant	17 (30)
		23/07/1996					
		CSE	Les Borges Blanques Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	09/05/1949	Sociologia	Administrativa	47 (60)
		24/07/1996					
		MDBV	Les Borges Blanques Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	04/07/1952	Batxillerat elemental i secretariat	Comerç	44 (57)
		24/07/1996					
		PGLI	Les Borges Blanques Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	15/01/1923	Estudis primaris	Ajudant especialista indústria química	73 (86)
		23/07/1996					
		CGR	Les Borges Blanques Pare: ídem Mare: ídem Parella: Cervià de les Garrigues	02/10/1926	Estudis primaris	Mestressa de casa	69 (82)
		24/07/1996					

Bovera	JPP	Bovera Pare: ídem Mare: Montgat Parella: –	20/08/1993	4t d'ESO	Estudiant	16
	LMA	Bovera Pare: ídem Mare: Fraga Parella: –	06/06/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
	MMA	Bovera Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	21/12/1981	3r d'ESO	Estudiant	14 (27)
	SPM	Bovera Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	04/02/1982	8è d'EGB	Estudiant	14 (27)
	RFM	Bovera Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	25/08/1953	Batxillerat elemental	Pagès	42 (55)
	MPM	Bovera Pare: ídem Mare: ídem Parella: Porrera	15/08/1954	Estudis primaris	Mestressa de casa	41 (54)
	TPM	Bovera Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	15/05/1928	Estudis primaris	Pagesa	68 (81)
	JRV	Bovera Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	03/03/1930	Estudis primaris	Pagès	66 (79)

La Llitera	Tamarit de Llitera	APB 03/11/2009	Tamarit de Llitera Pare: El Campell Mare: ídem Parella: –	22/07/1993	4t d'ESO	Estudiant	16
		ÁFM 03/11/2009	Tamarit de Llitera Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	10/11/1994	2h d'ESO	Estudiant	14
		MCI 29/06/1996	Tamarit de Llitera Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	22/11/1981	3r d'ESO	Estudiant	14 (27)
		ISM 30/06/1996	Tamarit de Llitera Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	08/02/1981	3r d'ESO	Estudiant	15 (28)
		LIC 30/06/1996	Tamarit de Llitera Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	05/03/1953	Batxillerat superior	Mestressa de casa	43 (56)
		EIC 30/06/1996	Tamarit de Llitera Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	29/06/1959	COU	Mestressa de casa	37 (50)
		JNF 29/06/1996	Tamarit de Llitera Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	09/02/1929	Estudis primaris	Fructicultor	67 (80)
		JCU 29/06/1996	Tamarit de Llitera Pare: ídem Mare: ídem Parella: El Campell	27/08/1919	Estudis primaris	Pagès	76 (89)

Camporrells	NAP	Camporrells Pare: Gijón Mare: ídem Parella: –	18/12/1993	3r d'ESO	Estudiant	15
	03/11/2009					
	JQV	Camporrells Pare: ídem Mare: Estopanyà Parella: –	18/02/1991	4t d'ESO	Estudiant	18
	03/11/2009					
	CAM	Camporrells Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	04/08/1979	1r de BUP	Estudiant	16 (29)
	05/07/1996					
	VPC	Camporrells Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	30/06/1977	1r de relacions laborals	Estudiant	19 (32)
	06/07/1996					
	BTC	Camporrells Pare: ídem Mare: ídem Parella: Algerri	23/12/1952	Estudis de capatàs agrícola	Pagès	43 (56)
	06/07/1996					
	MBA	Camporrells Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	03/01/1959	Educació bàsica	Ajudant de former	37 (50)
	06/07/1996					
	VPM	Camporrells Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	20/06/1921	Estudis primaris	Expedidor en una benzinera	75 (88)
	05/07/1996					
	JZT	Camporrells Pare: ídem Mare: ídem Parella: Pilzà (Benavarri)	11/07/1921	Estudis primaris	Llaurador	75 (88)
	05/07/1996					

El Matarranya	Vall-de-roures	ABE	Vall-de-roures Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	31/10/1991	Cicle Formatiu	Estudiant	18
		13/11/2009					
		HMA	Vall-de-roures Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	29/01/1993	4t d'ESO	Estudiant	16
		13/11/2009					
		LMB	Vall-de-roures Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	01/04/1977	COU	Estudiant	19 (32)
		07/06/1996					
		SBG	Vall-de-roures Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	23/07/1979	3r de BUP	Estudiant	16 (29)
		07/06/1996					
		RMCM	Vall-de-roures Pare: ídem Mare: ídem Parella: Valljunquera	02/05/1954	Estudis primaris	Botiguera	42 (55)
		06/06/1996					
		EJPG	Vall-de-roures Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	26/07/1946	Estudis primaris	Comerciant	49 (62)
		06/06/1996					
		JLA	Vall-de-roures Pare: ídem Mare: ídem Parella: Cuéllar	10/01/1928	Estudis primaris	Jornaler	68 (81)
		06/06/1996					
		JCS	Vall-de-roures Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	13/10/1921	Estudis primaris	Llaurador / conductor	74 (87)
		06/06/1996					

La Portellada	IMM	La Portellada Pare: ídem Mare: la Vall del Tormo Parella: –	22/08/1992	4t d'ESO	Estudiant	17
	18/11/2009					
	PCG	La Portellada Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	07/08/1992	4t d'ESO	Estudiant	17
	18/11/2009					
	DMC	La Portellada Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	14/06/1978	2n de BUP	Estudiant	17 (30)
	09/06/1996					
	VGM	La Portellada Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	14/06/1980	4t d'ESO	Estudiant	16 (29)
	08/06/1996					
	MMG	La Portellada Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	16/08/1957	2n grau d'FP	Pagès i ramader	38 (51)
	08/06/1996					
	TÀM	La Portellada Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	01/08/1952	Estudis primaris	Mestressa de casa	43 (56)
	08/06/1996					
	JMBM	La Portellada Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	13/02/1926	Estudis primaris	Llaurador	70 (83)
	08/06/1996					
	PMV	La Portellada Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	18/02/1920	Estudis primaris	Llaurador	76 (89)
	08/06/1996					

El Montsià	Amposta	CRS	Amposta	24/01/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
		16/11/2009	Amposta Pare: ídem Mare: ídem Padrins: ídem Parella: –				
		MRV 16/11/2009	Amposta Pare: ídem Mare: ídem Padrins: ídem Parella: –	07/02/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
		NSG 15/04/1996	Amposta Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1980	3r de BUP	Estudiant	16 (29)
		EAR 15/04/1996	Amposta Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1978	COU	Estudiant	18 (31)
		MRT 15/04/1996	Amposta Pare: ídem Mare: ídem Parella: Uldecona	1950	Batxillerat superior	Administratiu	46 (59)
		OMF 15/04/1996	Amposta Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1948	Batxillerat elemental	Dona de la neteja	48 (61)
		JAL 14/04/1996	Amposta Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1917	Estudis primaris	Llaurador	79 (92)
		JBM 14/04/1996	Amposta Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1917	Estudis primaris	Pagès	79 (92)

Freginals	AMS	Freginals Pare: Freginals Mare: Tortosa Parella: –	06/08/1993	4t d'ESO	Estudiant	16
	16/11/2009					
	LQV	Freginals Pare: Amposta Mare: Freginals Parella: –	11/11/1995	2n d'ESO	Estudiant	14
	16/11/2009					
	JMF	Freginals Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1982	1r de BUP	Estudiant	14 (27)
	15/04/1996					
	ÀHM	Freginals Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1980	3r de BUP	Estudiant	16 (29)
	15/04/1996					
	IFS	Freginals Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1960	EGB	Pagesa	36 (49)
	16/04/1996					
	LBS	Freginals Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1957	Estudis primaris	Mestressa de casa	39 (52)
	16/04/1996					
	JVV	Freginals Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1921	Estudis primaris	Pagès	76 (89)
	16/04/1996					
	SCM	Freginals Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1925	Estudis primaris	Mestressa de casa	71 (84)
	16/04/1996					

La Noguera	Balaguer							
	JBG	Balaguer Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1992	4t d'ESO	Estudiant	16		
	XTR	Balaguer Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1992	4t d'ESO	Estudiant	16		
	NLIP	Balaguer Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1979	COU	Estudiant	17 (30)		
	13/02/1996							
	GVT	Balaguer Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1979	COU	Estudiant	17 (30)		
	13/02/1996							
	MCLP	Balaguer Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1956	Batxillerat	Mestressa de casa	40 (53)		
	12/02/1996							
	JCM	Balaguer Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1958	Batxillerat superior	Treballador de banca	38 (51)		
	12/02/1996							
	ACJ	Balaguer Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1924	Estudis primaris	Carreter	72 (85)		
	12/02/1996							
	JVS	Balaguer Pare: ídem Mare: ídem Parella: Andalusia	1917	Tenidoria de llibres	Serraller	78 (91)		
	12/02/1996							

Cubells	DSG 2008	Cubells Pare: Artesa de Segre Mare: Cubells Parella: –	1992	4t d'ESO	Estudiant	16
	LVS 2008	Cubells Pare: Preixens Mare: Cubells Parella: –	1991	4t d'ESO	Estudiant	17
	JCB 13/02/1996	Cubells Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1980	2n de BUP	Estudiant	16 (29)
	JPS 13/02/1996	Cubells Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1978	5è d'FP	Estudiant	18 (31)
	AMP 14/02/1996	Cubells Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1950	Estudis primaris	Pagès	46 (59)
	JCS 15/02/1996	Cubells Pare: ídem Mare: ídem Parella: Montclar	1957	EGB	Paleta	39 (52)
	RPB 14/02/1996	Cubells Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1919	Estudis primaris	Mestressa de casa	77 (90)
	ABS 14/02/1996	Cubells Pare: ídem Mare: ídem Parella: Alòs de Balaguer	1924	Estudis primaris	Pagès	72 (85)

El Pallars Jussà	Tremp	JCM	Tremp	26/06/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
		28/10/2009	Pare: Castell de Mur Mare: ídem Parella: –				
		NOT	Tremp Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	13/11/1995	1r d'ESO	Estudiant	13
		28/10/2009					
		APH	Tremp Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1979	2n de BUP	Estudiant	17 (30)
		01/05/1996					
		MGM	Tremp Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1979	COU	Estudiant	17 (30)
		01/05/1996					
		ECE	Tremp Pare: ídem Mare: ídem Parella: Ivars d'Urgell	1951	Batxillerat	Comerç	45 (58)
		30/04/1996					
		ECC	Tremp Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1960	Dos cursos de Químiques	Ferreter	35 (48)
		30/04/1996					
		FPR	Tremp Pare: ídem Mare: ídem Parella: Palau de Noguera (Tremp)	1922	Estudis primaris	Sabater amb comerç propi	74 (87)
		29/04/1996					
		JFP	Tremp Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1929	Comerç	Tintorer	67 (80)
		01/05/1996					

Salàs de Pallars	ASR	Salàs de Pallars Pare: ídem Mare: Palau Parella: –	26/01/1993	4t d'ESO	Estudiant	16
	28/10/2009					
	FFF	Salàs de Pallars Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	02/06/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
	28/10/2009					
	ESG	Salàs de Pallars Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1975	Adminis- tració	Administrativa	21 (34)
	02/05/1996					
	RCB	Salàs de Pallars Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1978	4t d'adminis- tració	Estudiant	18 (31)
	03/05/1996					
	MCC	Salàs de Pallars Pare: ídem Mare: ídem Parella: Tremp	1959	Estudis primaris	Mestressa de casa	47 (60)
	02/05/1996					
	MTCS	Salàs de Pallars Pare: ídem Mare: ídem Parella: Malmereat (Soriguera)	1948	Batxillerat	Mestressa de casa	48 (61)
	02/05/1996					
	DCC	Salàs de Pallars Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1922	Estudis primaris	Mestressa de casa	74 (87)
	07/05/1996					
	AOS	Salàs de Pallars Pare: ídem Mare: ídem Parella: Tremp	1923	Estudis primaris	Pagès	73 (86)
	02/05/1996					

El Pallars Sobirà	Sort	NPC	Sort Pare: Saurí (Sort) Mare: ídem Parella: –	28/02/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
	29/10/2009						
	LLIB 29/10/2009		Sort Pare: Escaló (la Guingueta d'Àneu) Mare: ídem Parella: –	25/10/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
	MFR 04/05/1996		Sort Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1977	2n d'FP	Estudiant	19 (32)
	AAG 03/05/1996		Sort Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1978	Hosteleria	Estudiant	18 (31)
	TRC 03/05/1996		Sort Pare: ídem Mare: ídem Parella: Capellades	1948	Peritatge mercantil	Administrativa	48 (61)
	JRR 04/05/1996		Sort Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1950	Batxillerat	Comerciant	46 (59)
	RRS 04/05/1996		Sort Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1924	Enginyeria tècnica agrònoma	Pastisser / Director de banca	72 (85)
	ACS 07/05/1996		Sort Pare: ídem Mare: ídem Parella: Baro (Soriguera)	1921	Estudis primaris	Funcionari	75 (88)

Rialp	DCR	Rialp Pare: ídem Mare: Olp (Sort) Parella: –	26/01/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
	29/10/2009					
	JGJ	Rialp Pare: ídem. Mare: ídem Parella: –	25/04/1995	2n d'ESO	Estudiant	14
	29/10/2009					
	AMN	Rialp	1982	3r d'ESO	Estudiant	14 (27)
	06/05/1996	Pare: Estaon (Vall de Cardós) Mare: Rialp Parella: –				
	ÍSS	Rialp	1982	8è d'EGB	Estudiant	13 (26)
	06/05/1996	Pare: Cassibrós (Vall de Cardós) Mare: Escaló (la Guingueta d'Àneu) Parella: –				
	LBF	Rialp	1955	Batxillerat elemental	Treballador del bar familiar	41 (54)
	06/05/1996	Pare: Rialp Mare: Rialp Parella: Conca				
	MPTCh	Rialp	1960	Enginyeria industrial	Gerent del Consell Comarcal del Pallars	35 (48)
	07/05/1996	Pare: Rialp Mare: Rialp Parella: Espot				
	JGF	Rialp	10/06/1920	Estudis primaris	Pagès i ramader	75 (88)
	07/05/1996	Pare: Rialp Mare: Llessui (Sort) Parella: Puigorniu (Soriguera)				
	JGJ	Rialp	1922	Estudis primaris	Serrador	74 (87)
	06/05/1996	Pare: Rialp Mare: Rialp Parella: Alins				

El Pla d'Urgell	Mollerussa	FCB	Mollerussa Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	29/11/1994	2n d'ESO	Estudiant	14
	05/11/2009						
	RCG		Mollerussa Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	24/10/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
	05/11/2009						
	EGC		Mollerussa Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1980	2n d'electrònica (FP)	Estudiant	16 (29)
	05/02/1996						
	BVLI		Mollerussa Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1981	2n d'administració (FP)	Estudiant	15 (28)
	06/02/1996						
	MASG		Mollerussa Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1959	1r grau d'FP	Comerciant	37 (50)
	06/02/1996						
	PBS		Mollerussa Pare: ídem Mare: ídem Parella: Penelles	1948	Estudis primaris	Pagès	48 (61)
	08/02/1996						
	CAM		Mollerussa Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	21/01/1921	Estudis primaris i mercantils	Moliner	75 (88)
	06/02/1996						
	RSM		Mollerussa Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1917	Estudis primaris	Pagès	79 (92)
	07/02/1996						

Sidamon	SLIS	Sidamon Pare: ídem Mare: Vilanova de Bellpuig Parella: –	26/03/1993	1r de Batxillerat	Estudiant	17
	24/12/2010					
	AGT 04/11/2009	Sidamon Pare: la Granadella Mare: ídem Parella: –	26/01/1995	2n d'ESO	Estudiant	14
	EBB 07/02/1996	Sidamon Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1981	2n d'adminis- tració (FP)	Estudiant	15 (28)
	LBB 07/02/1996	Sidamon Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1981	1r de BUP	Estudiant	15 (28)
	CRLI 09/02/1996	Sidamon Pare: ídem Mare: ídem Parella: Sarroca de Lleida	1959	Comerç	Pagès i avicultor	37 (50)
	RTT 09/02/1996	Sidamon Pare: ídem Mare: ídem Parella: el Pont de Suert	1954	Comerç	Mestressa de casa	42 (55)
	RHR 08/02/1996	Sidamon Pare: ídem Mare: ídem Parella: Tornabous	1920	Estudis primaris	Pagès	76 (89)
	PBLI 09/02/1996	Sidamon Pare: ídem Mare: ídem Parella: Palau d' Anglesola	1922	Estudis primaris	Pagès	74 (87)

El Priorat	Falset	AEH	Falset Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	13/10/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
	AVF	10/11/2009	Falset Pare: ídem Mare: ídem Padrins: ídem Parella: –	31/08/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
	JVM	30/07/1996	Falset Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	11/03/1978	COU	Estudiant	18 (31)
	MTMR	30/07/1996	Falset Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	04/08/1979	1r grau d'adminis- tració	Estudiant	16 (29)
	MDCB	30/07/1996	Falset Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	11/10/1947	Comerç	Comerciant	48 (61)
	PSM	31/07/1996	Falset Pare: ídem Mare: ídem Parella: Holanda	10/04/1959	EGB	Botiguera	37 (50)
	BSS	31/07/1996	Falset Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	16/06/1926	Comerç	Director d'oficina bancària	70 (83)
	EBLl	31/07/1996	Falset Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	01/07/1918	Estudis primaris	Pagès	78 (91)

Porrera	LIVV	Porrera Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	09/02/1993	4t d'ESO	Estudiant	16
	PAG	Porrera Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	09/03/1995	2n d'ESO	Estudiant	14
	RDP	Porrera Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	14/12/1980	EGB	Estudiant	15 (28)
	01/08/1996	Porrera Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	17/02/1982	EGB	Estudiant	14 (27)
	ODS	Porrera Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	01/03/1949	Batxillerat i piano	Perruquera	47 (60)
	01/08/1996	Porrera Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	27/11/1955	Educació primària	Fornet	40 (53)
	FGA	Porrera Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	26/02/1921	Estudis primaris	Mestressa de casa	75 (88)
	01/08/1996	Porrera Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	25/03/1926	Estudis primaris	Pagès	70 (83)
	RSC	Porrera Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem				
	AAV	Porrera Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem				
	01/08/1996	Porrera Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem				
	01/08/1996	Porrera Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem				

La Ribagorça	Benavarri	APE	Benavarri Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	10/10/1993	4t d'ESO	Estudiant	16
		03/11/2009					
		SPS	Benavarri Pare: ídem Mare: Tolba Parella: –	02/07/1992	1r de Batxillerat	Estudiant	17
		03/11/2009					
		AGS	Benavarri Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	15/02/1982	EGB	Estudiant	14 (27)
		26/06/1996					
		EBP	Benavarri Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	07/10/1978	3r de BUP	Estudiant	17 (30)
		26/06/1996					
		ASS	Benavarri Pare: ídem Mare: ídem Parella: Colòmbia	16/12/1957	Batxillerat superior	Hosteleria	38 (51)
		26/06/1996					
		AOE	Benavarri Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	08/08/1953	Batxillerat elemental	Carnissera	42 (55)
		26/06/1996					
		MMS	Benavarri Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	21/01/1921	Sense estudis	Comerciant	75 (88)
		26/06/1996					
		VBR	Benavarri Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	20/12/1920	Estudis de pintura	Mestressa de casa	75 (88)
		27/06/1996					

Tolba	SNB	Tolba Pare: ídem Mare: Capella Parella: –	1991	Ir de carrera	Estudiant	19
	23/12/2010					
	ATR	Tolba Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1991	Ir de carrera	Estudiant	19
	23/12/2010					
	LGP	Tolba Pare: Torres del Bisbe Mare: Tolba Parella: –	07/05/1975	Infermeria	Cambrea	21 (34)
	06/07/1996					
	VPS	Tolba Pare: les Segarres Baixes (Tolba) Mare: ídem Parella: –	16/07/1975	2n grau d'FP	Pagès	20 (33)
	07/07/1996					
	MBS	Tolba Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	08/06/1949	Batxillerat	Propietari d'un bar	47 (60)
	28/06/1996					
	JLLIQ	Tolba Pare: ídem Mare: ídem Parella: Terrassa	04/12/1958	Estudis primaris	Paleta	37 (50)
	28/06/1996					
	MPS	Tolba Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	17/04/1920	Estudis primaris	Llaurador	76 (89)
	28/06/1996					
	APL	Tolba Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	25/09/1928	Estudis primaris	Mestressa de casa	67 (80)
	28/06/1996					

La Ribera d'Ebre	Móra d'Ebre	ÈAG	Móra d'Ebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	09/09/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
	SVP	Móra d'Ebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	14/10/1994	3r d'ESO	Estudiant	15	
	ADA	Móra d'Ebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	10/07/1982	EGB	Estudiant	14 (27)	
	02/08/1996	Móra d'Ebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	22/08/1977	COU	Estudiant	18 (31)	
	RCL	Móra d'Ebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	26/06/1960	COU	Auxiliar administrativa	36 (49)	
	03/08/1996	Móra d'Ebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: Falsset	08/03/1958	Mestra	Auxiliar administrativa	38 (51)	
	NLG	Móra d'Ebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	23/02/1922	Estudis primaris	Cellerer	74 (87)	
	02/08/1996	Móra d'Ebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	24/09/1922	Estudis primaris	Pagès	73 (86)	
	ÀMC	Móra d'Ebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem					
	02/08/1996	Móra d'Ebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem					
	SEF	Móra d'Ebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem					
	02/08/1996	Móra d'Ebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem					
	TCA	Móra d'Ebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem					
	03/08/1996	Móra d'Ebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem					

Vinebre	AGP	Vinebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	21/01/1992	1r de Batxillerat	Estudiant	17
	11/11/2009					
	EPM	Vinebre Pare: ídem Mare: Móra d'Ebre Parella: –	13/01/1993	4t d'ESO	Estudiant	16
	11/11/2009					
	JPT	Vinebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	03/03/1977	COU	Estudiant	19 (32)
	03/08/1996					
	RPP	Vinebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	03/09/1979	3r de BUP	Estudiant	16 (29)
	03/08/1996					
	EMM	Vinebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	15/03/1953	FP	Regenta un bar	43 (56)
	03/08/1996					
	MSJ	Vinebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	19/08/1949	Estudis primaris	Hosteleria	46 (59)
	04/08/1996					
	ATA	Vinebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	26/09/1918	Estudis primaris	Administratiu	77 (90)
	04/08/1996					
	AVA	Vinebre Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	10/03/1922	Estudis primaris	Ferrer	74 (87)
	04/08/1996					

La Segarra	Cervera							
	MPL	Cervera Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1992	4t d'ESO	Estudiant	16		
	ÈFE 2008	Cervera Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1992	4t d'ESO	Estudiant	16		
	XPT 16/07/1996	Cervera Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	02/11/1977	BUP	Estudiant	18 (31)		
	JCF 16/07/1996	Cervera Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	28/12/1977	FP (Llar d'infants)	Estudiant	18 (31)		
	AMCC 16/07/1996	Cervera Pare: ídem Mare: ídem Parella: Malgrat (Cervera)	19/11/1956	COU	Dependent	39 (52)		
	XPP 16/07/1996	Cervera Pare: ídem. Mare: ídem Parella: –	12/12/1959	COU	Tocinaire	36 (49)		
	ABT 16/07/1996	Cervera Pare: ídem Mare: ídem Parella: Llindars (Ribera d'Ondara)	11/03/1925	Estudis primaris	Pagès	71 (84)		
	JST 17/07/1996	Cervera Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	6/05/1920	Peritatge mercantil	Comerciant	76 (89)		

Sant Ramon							
ACR	Sant Ramon Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1995	2n d'ESO	Estudiant	13		
2008							
SMV	Sant Ramon Pare: Saragossa Mare: Sant Ramon Parella: –	1992	4t d'ESO	Estudiant	16		
2008							
STR	Sant Ramon Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	05/04/1979	3r de BUP	Estudiant	17 (30)		
18/07/1996							
MMT	Sant Ramon Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	25/09/1980	2n de BUP	Estudiant	15 (28)		
18/07/1996							
JPR	Sant Ramon Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	28/02/1950	Batxillerat elemental	Modista	46 (59)		
17/07/1996							
MTO	Sant Ramon Pare: ídem. Mare: ídem Parella: Guspí (Sant Ramon)	23/06/1948	Estudis primaris	Confeccionista	48 (61)		
17/07/1996							
RTS	Sant Ramon Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	11/04/1917	Estudis primaris	Comerç	79 (92)		
18/07/1996							
RGA	Sant Ramon Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	19/03/1917	Estudis primaris	Cambrer	79 (92)		
18/07/1996							

El Segrià	Lleida	AAF	Lleida Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	14/01/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
	04/11/2009						
	LMM		Lleida Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	29/01/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
	04/11/2009						
	ESS		Lleida Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	08/08/1978	COU	Estudiant	18 (31)
	10/08/1996						
	SFF		Lleida Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	19/11/1978	COU	Estudiant	17 (30)
	12/08/1996						
	FMV		Lleida Pare: ídem Mare: ídem Parella: Còrdova	28/04/1947	Delineació	Delineant	49 (62)
	12/08/1996						
	JFTS		Lleida Pare: ídem Mare: ídem Parella: Artesa de Lleida	15/06/1949	Peritatge mercantil	Pastisser	47 (60)
	12/08/1996						
	SPV		Lleida Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	08/06/1930	Batxillerat superior	Contractista	66 (79)
	08/08/1996						
	AJT		Lleida Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	12/03/1923	Estudis primaris	Pagès	73 (86)
	10/08/1996						

Montoliu de Lleida	IBR	Montoliu de Lleida Pare: ídem. Mare: Extremadura Parella: –	20/07/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
	03/11/2009					
	MFC	Montoliu de Lleida Pare: ídem. Mare: ídem. Parella: –	20/02/1995	2n d'ESO	Estudiant	14
	03/11/2009					
	MFG	Montoliu de Lleida Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	27/07/1976	2n de BUP	Auxiliar de farmàcia	20 (33)
	09/08/1996					
	ECB	Montoliu de Lleida Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	28/06/1981	1r de BUP	Estudiant	15 (28)
	09/08/1996					
	ICM	Montoliu de Lleida Pare: ídem Mare: ídem Parella: Lleida	07/09/1954	Batxillerat	Modista	41 (54)
	11/08/1996					
	AMMP	Montoliu de Lleida Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	01/01/1954	Secretariat	Mestressa de casa	42 (55)
	11/08/1996					
	MTPM	Montoliu de Lleida Pare: ídem Mare: ídem Parella: les Borges Blanques	10/04/1930	Estudis primaris	Mestressa de casa	66 (79)
	09/08/1996					
	MBE	Montoliu de Lleida Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	12/04/1925	Estudis primaris	Mestressa de casa	71 (84)
	11/08/1996					

La Terra Alta	Gandesa							
	GHB	Gandesa Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	08/08/1994	3r d'ESO	Estudiant	15		
	HBS	Gandesa Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	19/05/1994	3r d'ESO	Estudiant	15		
	MEP	Gandesa Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	22/04/1980	2n de BUP	Estudiant	16 (29)		
	JBM	Gandesa Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1980	2n de BUP	Estudiant	16 (29)		
	JPB	Gandesa Pare: ídem Mare: ídem Parella: Horta de Sant Joan	1960	Comerç mercantil	Fornet	36 (49)		
	RLIV	Gandesa Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1948	Estudis primaris	Carnissera	48 (61)		
	JMVP	Gandesa Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	30/09/1922	Estudis primaris	Pagès	73 (86)		
	RSB	Gandesa Pare: ídem Mare: ídem Parella: Xerta	13/06/1917	Estudis primaris	Pagès	78 (91)		

Caseres	AGA	Caseres Pare: ídem. Mare: Mont-roig de Tastavins Parella: –	18/05/1993	4t d'ESO	Estudiant	16
	12/11/2009					
	MPF	Caseres Pare: ídem. Mare: Batea Parella: –	28/02/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
	12/11/2009					
	FSP	Caseres Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	1979	2n de BUP	Estudiant	17 (30)
	05/06/1996					
	MJGA	Caseres Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	03/09/1982	1r de BUP	Estudiant	14 (27)
	05/06/1996					
	MPA	Caseres Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	05/05/1955	Batxillerat elemental	Pagès	41 (54)
	05/06/1996					
	MJMP	Caseres Pare: ídem Mare: ídem Parella: Bot	12/03/1960	EGB	Mestressa de casa	36 (49)
	05/06/1996					
	JPS	Caseres Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	1930	Estudis primaris	Pagès	66 (79)
	05/06/1996					
	BMC	Caseres Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	19/12/1919	Sense estudis	Pastor	76 (89)
	05/06/1996					

L'Urgell	Tàrrrega	FSF	Tàrrrega Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	24/02/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
	05/11/2009						
	SSG		Tàrrrega Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	22/02/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
	05/11/2009						
	MGP		Tàrrrega Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	09/02/1982	EGB	Estudiant	14 (27)
	19/07/1996						
	ACR		Tàrrrega Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	04/10/1976	1r de Psicologia	Estudiant	19 (32)
	19/07/1996						
	MMCP		Tàrrrega Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	23/12/1956	ATS	Infermera	39 (52)
	19/07/1996						
	RMV		Tàrrrega Pare: ídem Mare: ídem Parella: Alcanó	24/08/1958	COU (màrquetng i delineació)	Comerciant	38 (51)
	20/07/1996						
	JSG		Tàrrrega Pare: ídem Mare: ídem Parella: Tàrrrega	03/04/1922	Comerç	Pagès	74 (87)
	20/07/1996						
	APC		Tàrrrega Pare: ídem Mare: ídem Parella: Tàrrrega	21/08/1921	Estudis primaris	Cisteller	74 (87)
	20/07/1996						

Preixana	MPB	Preixana Pare: la Fuliola Mare: ídem Parella: –	16/12/1994	2n d'ESO	Estudiant	14
	05/11/2009					
	ECM	Preixana Pare: ídem Mare: Bellpuig Parella: –	06/09/1994	3r d'ESO	Estudiant	15
	05/11/2009					
	JMM	Preixana Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	25/06/1980	3r d'ESO	Estudiant	16 (29)
	22/07/1996					
	MBM	Preixana Pare: ídem Mare: ídem Parella: –	22/04/1981	3r d'ESO	Estudiant	15 (28)
	22/07/1996					
	MDML	Preixana Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	15/09/1952	Secretariat	Mestressa de casa	43 (56)
	21/07/1996					
	MMTO	Preixana Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	10/08/1959	Educació bàsica	Mestressa de casa	36 (49)
	21/07/1996					
	RBT	Preixana Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	03/09/1928	Batxillerat elemental	Constructor	68 (81)
	22/07/1996					
	RBC	Preixana Pare: ídem Mare: ídem Parella: ídem	22/04/1930	Estudis primaris	Pagès	66 (79)
	22/07/1996					

Annex 2a

Questionari: mots cercats

Pregunta, imatge o frase de context o per traduir	Mot cercat
1 L'estació més freda de l'any és...	hivern
2 Després del mes d'abril ve el mes de...	maig
3 L'endemà de dimecres és...	dijous
4 Entre ahir i demà hi ha el dia de ...	avui
5 Després de dinar m'agrada estirar-me i fer una...	migdiada
6 Ja no és la tarda, però tampoc no és la nit: és el...	vespre
7 No ha faltat ningú: han vingut...	tots
8 La plaça estava plena: hi havia molta...	gent
9 No viu en una plaça: viu en un...	carrer
10 Barcelona és una gran...	ciutat
11 No viu en una gran ciutat; viu en un petit...	poble
12 No és una dona: és un...	home
13 No són dues dones: són dos...	homes
14 Ja no és un nen, però encara no és un home: és un...	xiquet
15 Viu de treballar la terra: és un...	pagès
16 D'un que ha estudiat medicina diem que és un...	metge
17 Qui ensenya els nens a l'escola és un...	mestre
18 Si és una noia diem que és una...	mestra
19 Si són dos nois, diem que són dos...	mestres
20 I si són dues noies, direm que són dues...	mestres
21 Em van portar al món: jo sóc el seu...	fill
22 I si en són dos, direm que són dos...	fills
23 Em van portar al món: sóc la seva...	filla
24 I si en són dues, direm que són dues...	filles
25 Jo sóc la seva filla: ella és la meva...	mare
26 Nosaltres som les seves filles: elles són les nostres...	mares
27 Jo sóc la seva filla: ell és el meu...	pare
28 Nosaltres som les seves filles: ells són els nostres...	pares
29 Si és fill dels mateixos pares que jo, vol dir que és el meu...	germà
30 Si és fill dels meus oncles, direm que és el meu...	cosí
31 A un germà jove li puc dir germanet; a un cosí jove li puc dir...	cosinet

32	Després de la Quaresma ve la...	Pasqua
33	La benedicció dels animals es fa per...	Sant Antoni
34	Ha viscut molts anys: ha estat molt llarga, la seva...	vida
35	Les claus del cel les té...	Sant Pere
36	Després de l'incendi, només han quedat brases i...	cedra
37	Ha plogut i hem recollit aigua de la...	pluja
38	Hem anat a caminar, a la tarda: hem anat de...	passeig
39	Està molt ocupat, ell: té molta...	feina
40	Estava dibuixant i se li ha trencat la punta del...	llapis
41	Tot i que té dues-centes pàgines, quasi s'ha llegit tot el...	llibre
42	Si un llibre és petit, podem dir que és un...	llibret
43	Aquest juny, el Joan només ha suspès un...	examen
44	És l'excepció que confirma la...	regla
45	Anomenem «marginat» aquell que ha quedat al...	marge
46	No miren els interessos de l'individu, sinó els interessos de tota la...	comunitat
47	El passat d'un país és la seva...	història
48	Els militars d'un país formen el seu...	exèrcit
49	No es pot disparar una fletxa si no es té un...	arc
50	I en plural direm dos...	arcs
51	Li han disparat i li ha sortit molta sang de la...	ferida
52	L'arada ha obert la terra i hi ha deixat un...	solc
53	I en plural direm dos...	solcs
54	Al Pirineu distingim entre el Baix Pirineu i...	Alt Pirineu
55	I dins de l'Urgell distingim entre el Baix Urgell i...	Alt Urgell
56	L'estadi de Cornellà és un... de futbol	camp
57	I en plural diem dos... de futbol	camps
58	Si en té tres vegades més, vol dir que en té el...	triple
59	Tenia tanta set, que s'ha begut la llet d'un sol...	glop
60	<u>N'estan molt contents, de tu: no en tenen cap...</u>	<u>queixa</u>
61	Els mobles són fets de...	fusta
62	Una fusta petita, diem que és una...	fusteta
63	Aquestes flors fan molt bona...	olor
64	No s'assemblen gens, ells dos: no tenen res en...	comú

65	En comptes de fer-ho millor, ell cada dia ho fa...	pitjor
66	Són de la mateixa edat: en Joan té quinze anys i en Pere en té quinze, ...	també
67	<i>Quizá está enfermo</i>	potser
68	D'una senyora que ha perdut el marit, diem que és...	vídua
69	Un indret que està cobert de boira, diem que està...	emboirat
70	No és ric; al contrari, ell és...	pobre
71	Ella és...	pobra
72	Ells són...	pobres
73	Elles són...	pobres
74	El cercle no és quadrat, és...	rodó
75	Li agrada molt, de fer excursions: ell és un gran...	excursionista
76	Ella és una gran...	excursionista
77	Ells són uns grans...	excursionistes
78	Elles són unes grans...	excursionistes
79	La galleda no és plena; al contrari, és...	buida
80	Sent molta alegria: és un xiquet molt...	alegre
81	Ella també s'ha posat molt...	alegre
82	Tots dos s'han posat molt...	alegres
83	I elles també s'han posat molt...	alegres
84	No és tou; al contrari, és...	dur
85	No són tous, són...	durs
86	No és un vell; al contrari, és un...	jove
87	És una...	jove
88	Són uns...	joves
89	Són unes...	joves
90	No és maca; al contrari, és...	lletja
91	És de Bèlgica: és un xiquet...	belga
92	És una xiqueta...	belga
93	Són uns xiquets...	belgues
94	I unes xiquetes...	belgues
95	Aquell noi no és baix; al contrari, és...	alt
96	Aquells nois són...	alts
97	M'ha tractat amb molta amabilitat: és un xiquet molt...	amable

98	És una xiqueta molt..., també	amable
99	Són uns xiquets molt...	amables
100	Són unes xiquetes molt...	amables
101	<u>L'accident li ha trencat una cama i ara camina...</u>	<u>coix</u>
102	<u>I ella també camina...</u>	<u>coixa</u>
103	Ha comès un homicidi: ell és un...	homicida
104	Ella és una...	homicida
105	Els són uns...	homicides
106	Elles són unes...	homicides
107	<u>El televisor està tan fort que em fa mal de cap, el pots posar més...?</u>	<u>flux</u>
108	D'un que xerra molt, diem que és molt...	xerraire
109	I si és una noia, diem que és molt...	xerraire
110	Si són dos nois, són molt...	xerraires
111	I si són dues noies, són molt...	xerraires
112	<i>Esta mañana lo han hecho santo</i>	sant
113	<i>Los han hecho santos</i>	sants
114	Quan un xiquet és molt obert, molt simpàtic, diem que és molt...	eixerit
115	Ara jo ... una cançó	canto
116	Ara tu ... una cançó	cantes
117	Ara ell ... una cançó	canta
118	Ara nosaltres ... una cançó	cantem
119	Ara vosaltres ... una cançó	canteu
120	Ara ells ... una cançó	canten
121	Mentre ens esperàvem, jo ... una cançó	cantava
122	Mentre ens esperàvem, tu ... una cançó	cantaves
123	Mentre ens esperàvem, ell ... una cançó	cantava
124	Mentre ens esperàvem, nosaltres ... una cançó	cantàvem
125	Mentre ens esperàvem, vosaltres ... una cançó	cantàveu
126	Mentre ens esperàvem, ells ... una cançó	cantaven
127	Una sola vegada, fa molt de temps, jo ... una cançó	vaig cantar
128	Una sola vegada, fa molt de temps, tu ... una cançó	vas cantar
129	Una sola vegada, fa molt de temps, ell ... una cançó	va cantar
130	Una sola vegada, fa molt de temps, nosaltres ... una cançó	vam cantar

131	Una sola vegada, fa molt de temps, vosaltres ... una cançó	vau cantar
132	Una sola vegada, fa molt de temps, ells ... una cançó	van cantar
133	Demà, jo ... una cançó	cantaré
134	Demà, tu ... una cançó	cantaràs
135	Demà, ell ... una cançó	cantarà
136	Demà, nosaltres ... una cançó	cantarem
137	Demà, vosaltres ... una cançó	cantareu
138	Demà, ells ... una cançó	cantaran
139	Si tinguéssim temps, jo ... una cançó	cantaria
140	Si tinguéssim temps, tu ... una cançó	cantaries
141	Si tinguéssim temps, ell ... una cançó	cantaria
142	Si tinguéssim temps, nosaltres ... una cançó	cantaríem
143	Si tinguéssim temps, vosaltres ... una cançó	cantaríeu
144	Si tinguéssim temps, ells ... una cançó	cantarien
145	El Joan vol que jo ... una cançó	canti
146	El Joan vol que tu ... una cançó	cantis
147	El Joan vol que ell ... una cançó	canti
148	El Joan vol que nosaltres ... una cançó	cantem
149	El Joan vol que vosaltres ... una cançó	canteu
150	El Joan vol que ells ... una cançó	cantin
151	El Joan volia que jo ... una cançó	cantés
152	El Joan volia que tu ... una cançó	cantessis
153	El Joan volia que ell ... una cançó	cantés
154	El Joan volia que nosaltres ... una cançó	cantéssim
155	El Joan volia que vosaltres ... una cançó	cantéssiu
156	El Joan volia que ells ... una cançó	cantessin
157	<i>Tú, ¡canta una canción!</i>	canta
158	<i>Usted, ¡cante!</i>	canti
159	<i>Ustedes, ¡canten!</i>	cantin
160	<i>¡Cantemos nosotros!</i>	cantem
161	<i>¡Cantad vosotros!</i>	canteu
162	Tothom hauria de ...	cantar
163	La coral està ...	cantant

164	La coral ja ha ...	cantat
165	Sovint jo ... la paciència	perdo
166	Sovint tu ... la paciència	perds
167	Sovint ell ... la paciència	perd
168	Sovint nosaltres ... la paciència	perdem
169	Sovint vosaltres ... la paciència	perdeu
170	Sovint ells ... la paciència	perden
171	El Joan guanyava, i jo ... la paciència	perdia
172	El Joan guanyava, i tu ... la paciència	perdies
173	El Joan guanyava, i ell ... la paciència	perdia
174	El Joan guanyava, i nosaltres ... la paciència	perdiem
175	El Joan guanyava, i vosaltres ... la paciència	perdieu
176	El Joan guanyava, i ells ... la paciència	perdien
177	Ahir jo no vaig guanyar, sinó que ...	vaig perdre
178	Ahir tu no vas guanyar, sinó que ...	vas perdre
179	Ahir ell no va guanyar, sinó que ...	va perdre
180	Ahir nosaltres no vam guanyar, sinó que ...	vam perdre
181	Ahir vosaltres no vau guanyar, sinó que ...	vau perdre
182	Ahir ells no van guanyar, sinó que ...	van perdre
183	Demà, jo ... la paciència	perdré
184	Demà, tu ... la paciència	perdràs
185	Demà, ell ... la paciència	perdrà
186	Demà, nosaltres ... la paciència	perdrem
187	Demà, vosaltres ... la paciència	perdreu
188	Demà, ells ... la paciència	perdran
189	Si hi hagués més calma, jo no ... la paciència	perdria
190	Si hi hagués més calma, tu no ... la paciència	perdries
191	Si hi hagués més calma, ell no ... la paciència	perdria
192	Si hi hagués més calma, nosaltres no ... la paciència	perdríem
193	Si hi hagués més calma, vosaltres no ... la paciència	perdríeu
194	Si hi hagués més calma, ells no ... la paciència	perdrrien
195	La Maria no vol que jo ... la paciència	perdi
196	La Maria no vol que tu ... la paciència	perdis

197	La Maria no vol que ell ... la paciència	perdi
198	La Maria no vol que nosaltres ... la paciència	perdem
199	La Maria no vol que vosaltres ... la paciència	perdeu
200	La Maria no vol que ells ... la paciència	perdin
201	La Maria no volia que jo ... la paciència	perdés
202	La Maria no volia que tu ... la paciència	perdessis
203	La Maria no volia que ell ... la paciència	perdés
204	La Maria no volia que nosaltres ... la paciència	perdèssim
205	La Maria no volia que vosaltres ... la paciència	perdèssiu
206	La Maria no volia que ells ... la paciència	perdessin
207	<i>¡Pierde el miedo, tú!</i>	perd
208	<i>Usted, ¡pierda el miedo!</i>	perdi
209	<i>¡Perdamos el miedo nosotros!</i>	perdem
210	<i>¡Perded el miedo vosotros!</i>	perdeu
211	<i>Ustedes, ¡pierdan el miedo!</i>	perdin
212	No hauries de ... la paciència	perdre
213	És evident que el Joan està ... la paciència	perdent
214	Em sap greu haver-la ...	perdut
215	Ara, jo ... aigua	bec
216	Ara, tu ... aigua	beus
217	Ara, ell ... aigua	beu
218	Ara, nosaltres ... aigua	bevem
219	Ara, vosaltres ... aigua	beveu
220	Ara, ells ... aigua	beuen
221	En el moment en què entrava la mare, jo ... aigua	bevia
222	En el moment en què entrava la mare, tu ... aigua	beviés
223	En el moment en què entrava la mare, ell ... aigua	bevia
224	En el moment en què entrava la mare, nosaltres ... aigua	beviém
225	En el moment en què entrava la mare, vosaltres ... aigua	beviéu
226	En el moment en què entrava la mare, ells ... aigua	bevien
227	Ahir jo ... aigua	vaig beure
228	Ahir tu ... aigua	vas beure
229	Ahir ell ... aigua	va beure

230	Ahir nosaltres ... aigua	vam beure
231	Ahir vosaltres ... aigua	vau beure
232	Ahir ells ... aigua	van beure
233	Demà jo ... aigua	beuré
234	Demà tu ... aigua	beuràs
235	Demà ell ... aigua	beurà
236	Demà nosaltres ... aigua	beurem
237	Demà vosaltres ... aigua	beureu
238	Demà ells ... aigua	beuran
239	Si fes més calor, jo ... més aigua	beuria
240	Si fes més calor, tu ... més aigua	beuries
241	Si fes més calor, ell ... més aigua	beuria
242	Si fes més calor, nosaltres ... més aigua	beuríem
243	Si fes més calor, vosaltres ... més aigua	beuríeu
244	Si fes més calor, ells ... més aigua	beurien
245	El metge vol que jo ... aigua	begui
246	El metge vol que tu ... aigua	beguis
247	El metge vol que ell ... aigua	begui
248	El metge vol que nosaltres ... aigua	beguem
249	El metge vol que vosaltres ... aigua	begueu
250	El metge vol que ells ... aigua	beguin
251	El metge volia que jo ... aigua	begués
252	El metge volia que tu ... aigua	beguessis
253	El metge volia que ell ... aigua	begués
254	El metge volia que nosaltres ... aigua	beguéssim
255	El metge volia que vosaltres ... aigua	beguéssiu
256	El metge volia que ells ... aigua	beguessin
257	<i>¡Tú, bebe agua!</i>	beu
258	<i>Usted, ¡beba agua!</i>	begui
259	<i>¡Bebamos agua!</i>	beguem
260	<i>¡Bebed agua!</i>	beveu
261	<i>Ustedes, ¡beban agua!</i>	beguin
262	El metge diu que convé ...	beure

263	El Joan està ...	bevent
264	El Joan ja ha ...	begut
265	Ara jo ... la Maria	sento
266	Ara tu ... la Maria	sents
267	Ara ell ... la Maria	sent
268	Ara nosaltres ... la Maria	sentim
269	Ara vosaltres ... la Maria	sentiu
270	Ara ells ... la Maria	senten
271	El Jordi parlava, però jo no el ...	sentia
272	El Jordi parlava, però tu no el ...	senties
273	El Jordi parlava, però ell no el ...	sentia
274	El Jordi parlava, però nosaltres no el ...	sentíem
275	El Jordi parlava, però vosaltres no el ...	sentíeu
276	El Jordi parlava, però ells no el ...	sentien
277	Ahir jo ... una cançó	vaig sentir
278	Ahir tu ... una cançó	vas sentir
279	Ahir ell ... una cançó	va sentir
280	Ahir nosaltres ... una cançó	vam sentir
281	Ahir vosaltres ... una cançó	vau sentir
282	Ahir ells ... una cançó	van sentir
283	Demà jo ... una cançó	sentiré
284	Demà tu ... una cançó	sentiràs
285	Demà ell ... una cançó	sentirà
286	Demà nosaltres ... una cançó	sentirem
287	Demà vosaltres ... una cançó	sentireu
288	Demà ells ... una cançó	sentiran
289	Si poséssim la tele més forta, jo la ... millor	sentiria
290	Si poséssim la tele més forta, tu la ... millor	sentiries
291	Si poséssim la tele més forta, ell la ... millor	sentiria
292	Si poséssim la tele més forta, nosaltres la ... millor	sentiríem
293	Si poséssim la tele més forta, vosaltres la ... millor	sentiríeu
294	Si poséssim la tele més forta, ells la ... millor	sentirien
295	Quan parla, la Lluïsa no vol que jo la ...	senti

296	Quan parla, la Lluïsa no vol que tu la ...	sentis
297	Quan parla, la Lluïsa no vol que ell la ...	sentí
298	Quan parla, la Lluïsa no vol que nosaltres la ...	sentim
299	Quan parla, la Lluïsa no vol que vosaltres la ...	sentiu
300	Quan parla, la Lluïsa no vol que ells la ...	sentin
301	La Lluïsa no volia que jo la ...	sentís
302	La Lluïsa no volia que tu la ...	sentíssis
303	La Lluïsa no volia que ell la ...	sentís
304	La Lluïsa no volia que nosaltres la ...	sentíssim
305	La Lluïsa no volia que vosaltres la ...	sentíssiú
306	La Lluïsa no volia que ells la ...	sentíssin
307	<i>¡Siente compasión!</i>	sent
308	<i>¡Sienta compasión!</i>	sentí
309	<i>Ustedes, ¡sientan compasión!</i>	sentin
310	<i>¡Sintamos compasión!</i>	sentim
311	<i>¡Sentid compasión!</i>	sentiu
312	El padrí, com que és sord, no ens ha pogut ...	sentir
313	El Ramon no ens està ...	sentint
314	El Ramon diu que no ens ha ...	sentit
315	Ara jo ... l'esmorzar	serveixo
316	Ara tu ... l'esmorzar	serveixes
317	Ara ell ... l'esmorzar	serveix
318	Ara nosaltres ... l'esmorzar	servim
319	Ara vosaltres ... l'esmorzar	serviu
320	Ara ells ... l'esmorzar	serveixen
321	El Joan feia el dinar, i després jo el ...	servia
322	El Joan feia el dinar, i després tu el ...	servies
323	El Joan feia el dinar, i després ell el ...	servia
324	El Joan feia el dinar, i després nosaltres el ...	servíem
325	El Joan feia el dinar, i després vosaltres el ...	servíeu
326	El Joan feia el dinar, i després ells el ...	servien
327	Ahir al matí jo ... l'esmorzar	vaig servir
328	Ahir al matí tu ... l'esmorzar	vas servir

329	Ahir al matí ell ... l'esmorzar	va servir
330	Ahir al matí nosaltres ... l'esmorzar	vam servir
331	Ahir al matí vosaltres ... l'esmorzar	vau servir
332	Ahir al matí ells ... l'esmorzar	van servir
333	Demà jo ... l'esmorzar	serviré
334	Demà tu ... l'esmorzar	serviràs
335	Demà ell ... l'esmorzar	servirà
336	Demà nosaltres ... l'esmorzar	servirem
337	Demà vosaltres ... l'esmorzar	servireu
338	Demà ells ... l'esmorzar	serviran
339	Si volguéssiu, jo ... l'esmorzar	serviria
340	Si volguéssiu, tu ... l'esmorzar	serviries
341	Si volguéssiu, ell ... l'esmorzar	serviria
342	Si volguéssiu, nosaltres ... l'esmorzar	serviríem
343	Si volguéssiu, vosaltres ... l'esmorzar	serviríeu
344	Si volguéssiu, ells ... l'esmorzar	servirien
345	El director vol que jo ... l'esmorzar	serveixi
346	El director vol que tu ... l'esmorzar	serveixis
347	El director vol que ell ... l'esmorzar	serveixi
348	El director vol que nosaltres ... l'esmorzar	servim
349	El director vol que vosaltres ... l'esmorzar	serviu
350	El director vol que ells ... l'esmorzar	serveixin
351	El director volia que jo ... l'esmorzar	servís
352	El director volia que tu ... l'esmorzar	servíssis
353	El director volia que ell ... l'esmorzar	servís
354	El director volia que nosaltres ... l'esmorzar	servíssim
355	El director volia que vosaltres ... l'esmorzar	servíssiu
356	El director volia que ells ... l'esmorzar	servíssin
357	<i>Tú, ¡sirve el desayuno!</i>	serveix
358	<i>Usted, ¡sirva!</i>	serveixi
359	<i>Ustedes, ¡sirvan!</i>	serveixin
360	<i>¡Sirvamos nosotros!</i>	servim
361	<i>¡Servid vosotros!</i>	serviu

362	El director m'ha dit que has de ... l'esmorzar	servir
363	Els cambrers estan ... l'esmorzar	servint
364	Ells ja han ... l'esmorzar	servit
365	<i>Andaba por el puente</i>	pel
366	<i>Cenamos con Antonia</i>	l'
367	<i>Corría por los caminos</i>	pels
368	<i>Dáselo a papá</i>	al
369	<i>Él es el dueño</i>	l'
370	<i>Enséñaselo a los amigos</i>	als
371	<i>Es de tu hermano</i>	ton
372	<i>Es de mis padres</i>	mos
373	<i>Esta mañana ha venido Carlos</i>	el
374	<i>Ha venido María</i>	la
375	<i>Ha vendido las espadas</i>	les
376	<i>Ha perdido la imaginación</i>	la
377	<i>Ha vendido la espada</i>	l'
378	<i>Ha ido a cazar con el perro</i>	el
379	<i>Ha ido a cazar con los perros</i>	els
380	<i>Han ido a la India</i>	l'
381	<i>He visto a Enrique</i>	l'
382	<i>He visto a la mujer de Juan</i>	la
383	<i>Me gustan las mujeres</i>	les
384	<i>Me duele la cabeza</i>	el
385	<i>Me duelen los pies</i>	els
386	<i>Me afecta la humedad</i>	la
387	<i>Se ha roto la uña</i>	l'
388	<i>Son los dueños</i>	els
389	<i>Él es el médico del pueblo</i>	ell
390	<i>Ella tiene un vestido de seda</i>	ella
391	<i>Ellas han hecho lo que querían</i>	elles
392	<i>Ellos han cumplido sus promesas</i>	ells
393	<i>Nosotros no tenemos la culpa</i>	nosaltres
394	<i>Tú no subas</i>	tu

395 *Vosotros no lo hagáis*

vosaltres

396 *Yo vendré mañana*

jo

397	(imatge)	arbre
398	(imatge)	arbres
399	(imatge)	tronc
400	(imatge)	troncs
401	(imatge)	fulla
402	(imatge)	flor
403	(imatge)	rosa
404	(imatge)	roses
405	(imatge)	pedra
406	(imatge)	pedreta
407	(imatge)	herba
408	(imatge)	herbes
409	(imatge)	pou
410	(imatge)	pouet
411	(imatge)	hort
412	(imatge)	horts
413	(imatge)	enciam
414	(imatge)	ceba
415	(imatge)	alls
416	(imatge)	cebes
417	(imatge)	alls i cebes
418	(imatge)	pebrot
419	(imatge)	carxofa
420	(imatge)	tomàquet
421	(imatge)	poma
422	(imatge)	pomes
423	(imatge)	pera
424	(imatge)	taronger
425	(imatge)	tarongers
426	(imatge)	taronja
<u>427</u>	<u>(imatge)</u>	<u>caixa</u>

428	(imatge)	ametlla
429	(imatge)	oliva
430	(imatge)	conill
431	(imatge)	conillet
432	(imatge)	cavall
433	(imatge)	ferradura
434	(imatge)	palla
435	(imatge)	bou
436	(imatge)	bouet
437	(imatge)	banyes
438	(imatge)	vaca
439	(imatge)	llet
440	(imatge)	formatge
441	(imatge)	ou
442	(imatge)	ouet
443	(imatge)	xocolata
444	(imatge)	mel
445	(imatge)	aigua
446	(imatge)	vi
<u>447</u>	<u>(imatge)</u>	<u>peix</u>
448	(imatge)	carn
449	(imatge)	cuina
450	(imatge)	olla
451	(imatge)	paella
452	(imatge)	càntir
453	(imatge)	obridor
454	(imatge)	casa
455	(imatge)	caseta
456	(imatge)	porta
457	(imatge)	portes
458	(imatge)	clau
459	(imatge)	terra
460	(imatge)	terres

461	(imatge)	escales
462	(imatge)	llit
463	(imatge)	cadira
464	(imatge)	moble
465	(imatge)	calaix
466	(imatge)	rellotge
467	(imatge)	gerro
468	(imatge)	gerret
469	(imatge)	armari
470	(imatge)	ratlles
471	(imatge)	pell
472	(imatge)	mocador
473	(imatge)	gorra
474	(imatge)	bicicleta
475	(imatge)	cadena
476	(imatge)	roda
477	(imatge)	rodeta
478	(imatge)	cotxe
479	(imatge)	carro
480	(imatge)	cel
481	(imatge)	lluna
482	(imatge)	estrella
483	(imatge)	mar
484	(imatge)	blau
485	(imatge)	platja
486	(imatge)	pala
487	(imatge)	tresor
488	(imatge)	tresors
489	(imatge)	perla
490	(imatge)	perles
491	(imatge)	or
492	(imatge)	corona
493	(imatge)	coroneta

494	(imatge)	ull
495	(imatge)	ulls
496	(imatge)	orella
497	(imatge)	llengua
498	(imatge)	espatlla
499	(imatge)	cor
500	(imatge)	cors
501	(imatge)	panxa
<u>502</u>	<u>(imatge)</u>	<u>cuixa</u>
503	(imatge)	dots
504	(imatge)	dotze
505	(imatge)	cinc
506	(imatge)	tretze
507	(imatge)	deu
508	(imatge)	setze
509	(imatge)	eriçó
510	(imatge)	llop
511	(imatge)	serp
512	(imatge)	serps
513	(imatge)	elefant
514	(imatge)	gàbia
515	<i>A las reuniones, siempre llega tarde</i>	hi
516	<i>A Tarragona, id a menudo</i>	-hi
517	<i>A la fiesta, llega pronto, por favor</i>	-hi
518	<i>A Barcelona va cada mes</i>	hi
519	<i>Acompáñanos al cine</i>	‘ns
520	<i>Arréglalo todo</i>	-ho
521	<i>Arréglalos con cuidado</i>	‘ls
522	<i>Arreglaos tranquilamente</i>	-vos
523	<i>Arréglate luego</i>	‘t
524	<i>Están buscándoos</i>	-vos
525	<i>Está cantándome una canción</i>	-me
526	<i>Cogedlas vosotros</i>	-les

527	<i>A Juan, están cogiéndolo</i>	-lo
528	<i>Dadle comida</i>	-li
529	<i>De los tres coches, lava solo uno</i>	‘n
530	<i>De las tres camisas, arregla solo una</i>	‘n
531	<i>De los tres libros, envía solo uno</i>	n’
532	<i>Está diciéndole algo</i>	-li
533	<i>El suelo, friégalo tú</i>	‘l
534	<i>El perro, lavadlo vosotros</i>	-lo
535	<i>Encontrarla ha sido una suerte</i>	-la
536	<i>Encontrarte será fácil</i>	-te
537	<i>Está entendiéndolo todo</i>	-ho
538	<i>Equivocarse es fácil</i>	-se
539	<i>Es difícil lavarlo, aquello</i>	-ho
540	<i>Esperadnos aquí</i>	-nos
541	<i>Están esperándonos</i>	-nos
542	<i>Fue necesario acompañarles</i>	-los
543	<i>Ir a menudo te conviene</i>	et
544	<i>La saluda cada día</i>	la
545	<i>La cama, la arreglaré yo</i>	l’
546	<i>La acompaña al colegio</i>	l’
547	<i>La cama, la harán ellos</i>	el
548	<i>Las abre ahora, las cartas</i>	les
549	<i>Las compró ayer</i>	les
550	<i>Lavadlos hoy</i>	-los
551	<i>Lávalas con detergente</i>	-les
552	<i>Lávame el coche</i>	‘m
553	<i>Lávese los pies antes de acostarse</i>	‘s
554	<i>Le arregla la casa</i>	li
555	<i>Le lava la ropa</i>	li
556	<i>Los comprarán ellas</i>	els
557	<i>Los acompaña cada día</i>	els
558	<i>Lavadlo hoy, esto</i>	-ho
559	<i>Le lava la cara</i>	li

560	<i>Me arreglo para salir</i>	m'
561	<i>Me gusta lavarme sin prisas</i>	m'
562	<i>Están mirándola</i>	-la
563	<i>No conviene lavarlos mucho</i>	-los
564	<i>No conviene lavarlo tanto</i>	-lo
565	<i>No lo arreglan nunca, esto</i>	ho
566	<i>Nos veremos mañana</i>	ens
567	<i>Nos esperan</i>	ens
568	<i>Os veis mucho</i>	us
569	<i>Os arregláis antes de salir</i>	us
570	<i>Está peinándose</i>	-se
571	<i>Está pidiéndoles algo</i>	-los
572	<i>Plánchale el vestido</i>	-li
573	<i>Está planchándolas</i>	-les
574	<i>Está rompiéndolos</i>	-los
575	<i>Se ha cansado de esperarnos</i>	-nos
576	<i>Se arregla para salir</i>	s'
577	<i>Se ha cansado de lavarle las camisas</i>	s'
578	<i>Se lava los dientes</i>	es
579	<i>Sería bueno comprar alguno</i>	-ne
580	<i>Si quieres lo haces</i>	ho
581	<i>Te acompañará a casa</i>	t'
582	<i>Tiradla</i>	-la
583	<i>Tírala</i>	-la
584	<i>Todos te buscan</i>	et
585	<i>Traedme el libro</i>	-me
586	<i>Está viéndote</i>	-te
587	<i>Vosotros, comprad uno</i>	-ne
588	<i>Está yendo</i>	-hi
589	<i>¿Es inteligente, tu amigo? Sí que lo es</i>	ho
590	<i>¿Esa es la casa? Sí, sí que lo es</i>	l'
591	<i>¿Estas son las libretas? No, no lo son</i>	les
592	<i>¿Ese hombre es el medico? Sí que lo es</i>	l'

593	<i>¿Os apetece compraros un libro?</i>	-vos
594	<i>¿Son vuestros amigos? No, no lo son</i>	ho
595	<i>¿Son hermanos? No, no lo son</i>	ho
596	<i>Mi perro</i>	meu
597	<i>Mis perros</i>	meus
598	<i>Mi perra</i>	meva
599	<i>Mis perras</i>	meves
600	<i>Tu gato</i>	teu
601	<i>Tus gatos</i>	teus
602	<i>Tu gata</i>	teva
603	<i>Tus gatas</i>	teves
604	<i>Su amigo</i>	seu
605	<i>Sus amigos</i>	seus
606	<i>Su amiga</i>	seva
607	<i>Sus amigas</i>	seves
608	<i>Nuestro vecino</i>	nostre
609	<i>Nuestros vecinos</i>	nostres
610	<i>Nuestra vecina</i>	nostra
611	<i>Nuestras vecinas</i>	nostres
612	<i>Vuestro hijo</i>	vostre
613	<i>Vuestros hijos</i>	vostres
614	<i>Vuestra hija</i>	vostra
615	<i>Vuestras hijas</i>	vostres
616	<i>Este caballo</i>	aquest
617	<i>Estos caballos</i>	aquests
618	<i>Esta gallina</i>	aquesta
619	<i>Estas gallinas</i>	aquestes
620	<i>Ese caballo</i>	aqueix
621	<i>Esos caballos</i>	aqueixos
622	<i>Esa gallina</i>	aqueixa
623	<i>Esas gallinas</i>	aqueixes
624	<i>Aquel caballo</i>	aquell
625	<i>Aquellos caballos</i>	aquells

626	<i>Aquella gallina</i>	aquella
627	<i>Aquellas gallinas</i>	aquelles
628	<i>Dame esto</i>	açò
629	<i>Dame eso</i>	això
630	<i>Dame aquellos</i>	allò
631	<i>Ven aquí</i>	ací
632	<i>Ponte ahí</i>	aquí
633	<i>Juan está allí</i>	allí
634	El dia que vam arribar al món, és el dia que vam ...	néixer
635	Des que naixem fins que morim, el que fem és ...	viure
636	Els nens han de menjar molt, perquè encara han de ...	créixer
637	Aquest matí jo ja ... una cançó	he cantat
638	Aquest matí tu ja ... una cançó	has cantat
639	Aquest matí ell ja ... una cançó	ha cantat
640	Aquest matí nosaltres ja ... una cançó	hem cantat
641	Aquest matí vosaltres ja ... una cançó	heu cantat
642	Aquest matí ells ja ... una cançó	han cantat
643	Quan tinc una cosa i algú me la vol arrabassar és que me la vol ...	prendre
644	No has estat callat; al contrari, no has parat de ...	parlar
645	Obre el paraigua, que ara ja ...	plou
646	El contrari de baixar és ...	pujar
647	Jo ... en Déu	crec
648	Tu ... en Déu	creus
649	Ell ... en Déu	creu
650	Nosaltres ... en Déu	creiem
651	Vosaltres ... en Déu	creieu
652	Els ... en Déu	creuen
653	Vaig veure aquella persona per primera vegada al cinema: allí la vaig...	conèixer
654	Hem anat a ...	passejar
655	Què faig, quan faig això (so)	xiular
656	És una família molt desgraciada: són de ...	plànyer
657	Estic cec: no m'hi ...	veig
658	Estàs cec: no t'hi ...	veus

659	Està cec: no s'hi ...	veu
660	Estem cecs: no ens hi ...	veiem
661	Esteu cecs: no us hi ...	veieu
662	Estan cecs: no s'hi ...	veuen
663	<i>Si no has hecho nada malo, no tienes nada que temer</i>	témer
664	De preparar els aliments per ser menjats, en diem ...	cuinar
665	Ells són els vencedors de la batalla perquè van ... l'enemic	vèncer
666	Si algú em vol fer creure una cosa que no és, és que em vol ...	enganyar
667	Era jove i en canvi ara ... vella	sóc
668	Eres jove i en canvi ara ... vella	ets
669	Era jove i en canvi ara ... vella	és
670	Érem joves i en canvi ara ... velles	som
671	Éreu joves i en canvi ara ... velles	sou
672	Eren joves i en canvi ara ... velles	són
673	La tasca dels mestres és ...	ensenyar
674	Els molins serveixen per a ...	moldre
675	Quan estenem la roba al sol és que la volem ...	eixugar
676	El contrari de tancar és ...	obrir
677	<i>Mosto amargo</i>	most amarg
678	<i>Medio abierto</i>	mig obert
679	<i>Pescado azul</i>	peix blau
680	<i>Pescado estofado</i>	peix estofat
681	<i>Campo alto</i>	camp alt
682	<i>Campo verde</i>	camp verd
683	<i>Bolígrafo azul</i>	bolígraf blau
684	<i>Bolígrafo excelente</i>	bolígraf excel·lent
685	<i>Es doble</i>	és doble
686	<i>Es un buen hombre</i>	és un bon home
687	<i>Serpiente hábil</i>	serp hàbil
688	<i>Serpiente venenosa</i>	serp verinosa
689	<i>Del labio</i>	del llavi
690	<i>Del champán</i>	del xampany
691	<i>Despacho doble</i>	despatx doble

692	<i>Despacho general</i>	despatx general
693	<i>Despacho abierto</i>	despatx obert
694	<i>Hacen coca</i>	fan coca
695	<i>Hacen fuego</i>	fan foc
696	<i>Hacen pan</i>	fan pa
697	<i>Hacen chocolate</i>	fan xocolata
698	<i>Tronco ancho</i>	tronc ample
699	<i>Tronco pequeño</i>	tronc petit
700	<i>Ningún amigo</i>	cap amic
701	<i>Ningún buey</i>	cap bou
702	<i>Ningún diario</i>	cap diari
703	<i>Huerto estrecho</i>	hort estret
704	<i>Huerto pequeño</i>	hort petit
705	<i>Bote ancho</i>	pot ample
706	<i>Bote de metal</i>	pot de metall
707	<i>Bote pequeño</i>	pot petit
708	<i>Arco alto</i>	arc alt
709	<i>Arco pequeño</i>	arc petit
710	<i>Soy amable</i>	sóc amable
711	<i>Soy grande</i>	sóc gran
712	<i>Todos amigos</i>	tots amics

Annex 2b

Questionari: imatges

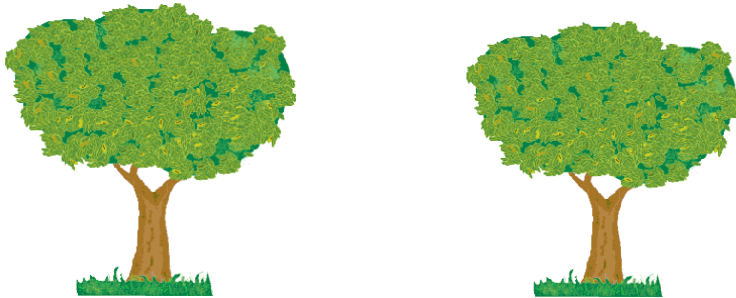

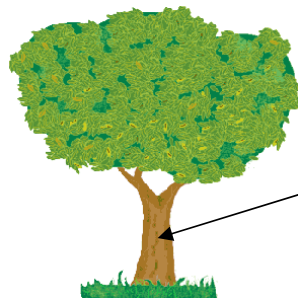
397

398

399

I si en són dos?

400

457

401

402

403

404

405

I si fos més petita, com en diríem? 406

407

I si n'hi hagués moltes? 408

409

410

411

I si n'hi hagués molts? 412

413

414

415

416

I ara m'interessa que ho diguis tot junt: *ajos y cebollas*.

417

418

419

420

421

422

423

424

425

426

427

428

429

430

431

432

433

El material, l'animal, l'animal petit i el que té sobre el cap.

434

435

436

437

438

439

440

441

442

463

443

444

445

446

447

448

464

449

450

451

452

453

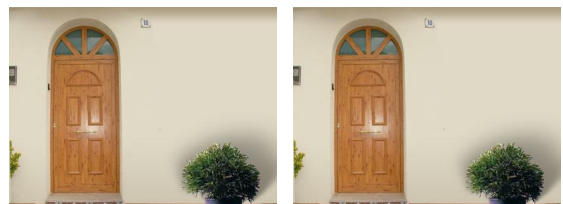
454

455

456

457

465

458

459

460

461

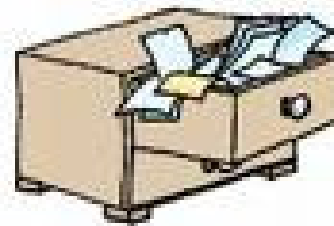

462

463

464

465

466

467

468

469

470

471

472

473

474

475

476

I si fos petita? 477

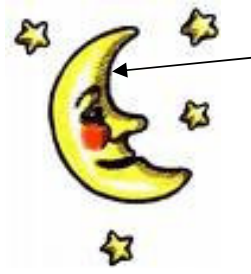
478

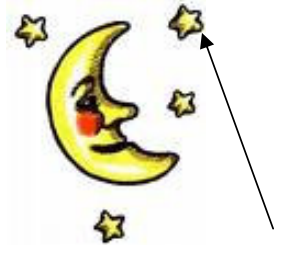
479

480

481

482

483

De quin color és? 484

485

486

487

488

489

490

468

491

492

493

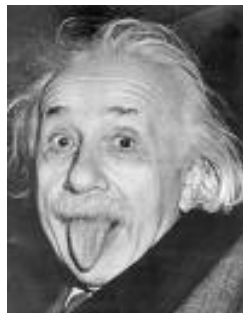
494

495

496

497

498

499

500

469

501

502

503

12⁵⁰⁴

5⁵⁰⁵

13⁵⁰⁶

10⁵⁰⁷

16⁵⁰⁸

509

510

511

512

513

514

Annex 3

Llistat de processos fonològics (PF)

PF1. Desaccentuació

Tamarit de Llitera (1): /kánt+é+m/ → [kaŋ.tém]

PF2. Epèntesi vocàlica [e] per sonicitat

Tremp (5): /pérd+r/ → [pér.ðre]

PF3. Epèntesi vocàlica [e] per contacte entre dues consonants isosil·làbiques

El Pont de Suert (7): /pérd+rá+n/ → [per.ðe.rán]

PF4. Epèntesi [e] a l'esquerra

Andorra la Vella–Escaldes (1): /l/ → [el] *cap*

PF5. Epèntesi [e] a la dreta

Alfara de Carles (1): /m/ → *cantant*[me]

PF8. Epèntesi [o] morfològicament condicionada

Balaguer (1): /l/ → [lo] *cap*

PF9. /a/ esdevé [e] en síl·laba àtona travada

Alfara de Carles (2): /méw+a+z/ → *les* [mé.wɛz] *gosses*

PF10. /a/ esdevé [e] en síl·laba àtona lliure (si V (3))

Andorra la Vella–Escaldes (1): /kánt+á+ría/ → [kaŋ.ta.rí.e]

PF11. /a/ esdevé [ɛ] en posició àtona final

Cubells (6): /séw+a/ → [sé.wɛ]

PF12. /a/ esdevé [ɛ] en síl·laba àtona travada per /m/ o /w/

Lleida (7): /sént+í+ría+m/ → [seŋ.ti.rí.ɛm]

PF13. /a/ posttònica final (tant en síl·laba lliure com travada) esdevé [i]

Sant Ramon (5): /kánt+á+ría/ → [kəŋ.tə.rí.i]

PF14. Reducció vocàlica occidental (sèrie anterior)

Mollerussa (1): /pérd+ré+w/ → [per.ðréw]

PF16. Reducció vocàlica oriental (sèrie anterior)

La Seu d'Urgell (8): /kánt+á+ría/ → [kəŋ.tə.rí.ə]

PF17. Reducció vocàlica oriental (sèrie posterior)

Falset (4): /m+z/ → *espereu*[mus]

- PF18. Dissimilació vocàlica /é__í/ → [e__e]
 Caseres (6): /sént+**i**+rí.a/ → [seŋ.te.rí.a]
- PF19. Elisió optativa de vocal en hiat
 La Portellada (5): /l+a/ → [l]espasa
- PF20. Regla de semivocalització [i] → [j] / [u] → [w]
 Preixana (5): /i/ → ana(r)[j]
- PF21. Descens vocàlic de /e/ (/e/ → [a]) en posició inicial absoluta de mot
 Ordino (7): /n/ → [an]rento
- PF22. Ensordiment d'obstruents finals
 Tortosa (1): /béw+z/ → [béws]
- PF23. Simplificació de grups consonàntics finals
 Vall-de-roures (5): /beb+é+nt/ → [be.βén]
- PF24. Palatalització de /z/ final precedida d'oclusiva dental
 Fraga (6): /pérd+s/ → [pértʃ]
- PF25. Espirantització d'oclusives sonores
 Vall-de-roures (5): /be**b**+é+nt/ → [be.βén]
- PF26. Elisió de [r] final de mot
 Coll de Nargó (6): /sént+í+r/ → [seŋ.tí]
- PF27. Elisió de /r/ per dissimilació de líquides (a)
 El Pont de Suert (7): /pérd+r/ → [pér.ðe]
- PF28. Elisió de /r/ per dissimilació de líquides (b)
 Tortosa (6): /pérd+r/ → [pé.ðre]
- PF30. Assimilació de lloc d'articulació de nasals
 Tàrrrega (2): /bá+n kant+á+r/ → [bàŋ kaŋ.tá]
- PF31. Neutralització optativa de punt d'articulació de /m/
 Vilella de Cinca (4): /sent+í+m/ → [seŋ.tín]
- PF33. Assimilació de sonoritat d'obstruents
 Salàs de Pallars (3): /bóstr+a+z/ → [bós.tres]filles

PF34. Simplificació de contínues

Vilaller (8): /bá+z serb+í+r/ → [bà ser.βí]

PF35. Segregació de iod davant de /ʃ/

Porrera (1): /serb+éʃ+o/ → [ser.βéj.ʃo]

PF36. Despalatalització optativa de /ʃ/

Fraga (5): /éʃ/ → [éjs]

PF37. Elisió de [z] ([s], en les varietats apitxades) davant de [r]

Sidamon (2): /s/ → [e] *renta*

PF38. Assimilació progressiva de lloc d'articulació prepalatal

Amposta (6): /éʎ+z/ → [éʎz] *han complert...*

PF40. Epèntesi de [ɣ] en posició d'obertura seguida de diftong creixent iniciat amb [w]

Benavarri (8): /méw+a/ → [mé.ɣwa]

PF41. Elisió del morf del clíctic /l/ per rebuig de la seqüència *[lz]

El Pont de Suert (8): /l+z/ → [ez] *acompanya*

PF42. Ascens vocàlic de /a/ àtona per assimilació a una vocal alta posterior

Alfara de Carles (5): /kánt+á+ría/ → [kaŋ.te.rí.a]

PF43. /se/ → [sɛ] en síl·laba àtona travada per /m/ o /w/ (si V (4, 5))

Les Borges Blanques (2): /bé+g+é+se+m/ → [be.ɣé.sɛm]

PF45. /a/, /e/ esdevenen [o] en síl·laba àtona travada per /m/ o /w/ (si V (4, 5))

Coll de Nargó (8): /sént+ig+é+se+m/ → [seŋ.ti.ɣé.som]

PF47. Fusió de dues vocals nasalitzades amb resultat [u]

Porrera (4): /kánt+á+ba+w/ (→ PF45: [kaŋ.tá.βow]) → [kaŋ.tá.βu]

F48. Fusió de dues vocals nasalitzades amb resultat [o]

Ordino (8): /pérd+é+se+w/ (→ PF45: [per.ðe.sow]) → [per.ðe.so]

PF49. Reducció vocàlica oriental (sèrie anterior) 2 (casos en què la vocal epentètica també és neutra i no es pot repetir el PF16)

La Seu d'Urgell (7): /pérd+rá+z/ → [pər.ðə.rás]

PF50. Rotacisme

Rialp (8): /bá+z béw+r/ → [bàr βéw.re]

PF51. Africació de [ʒ] final ([ʃ] en les varietats apitxades)

Benavarri (8): /éʎ+s/ (PF38 → [éʎʃ]) → [éʎtʃ] *han complert...*

PF52. Epèntesi de [β] antihiàtica

Falset (2): /u/ → *renteu-ho* [reŋ.téw.βu]

PF53. /se/ → [sɛ] en síl·laba travada per /z/ o /n/

Freginals (7): /béj+g+é+se+z/ → [bej.γé.sɛs]

PF54. /a/ → [ɛ] en síl·laba travada per consonant diferent de /m/ o /w/

Freginals (6): /kánt+á+ba+n/ → [kaŋ.tá.βɛn]

PF55. /e/ → [ɛ] en síl·laba àtona lliure

Freginals (6): /kánt+e/ → [kaŋ.tɛ]

PF56. /e/ → [ɛ] en síl·laba àtona travada

Freginals (6): /kánt+e+n/ → [kaŋ.tɛn]

PF57. Assimilació vocàlica /e – í/ → [i – í]

Amposta (6): /beb+í+a/ → [bi.βí.a]

PF58. /a/ → [e] si V (1)

Salàs de Pallars (1): /kánt+á+ría/ → [kaŋ.ta.rí.e]

PF59. Supressió de /r/ d'infinitiu davant de clíctic

Balaguer (7): /r/ → [reŋ.tá#m]

Annex 4

Corpus digitalitzat i procés de dialectometrització desglossat

